IULIA SOARE

Familia Calaff

ROMAN

Coperta ; *Vero Radu*

IULIA SOARE

Familia Calaff

ROMAN

PARTEA ÎNTÎIA

CAPITOLUL I

Lotte lăsă tocul în jos, își trecu ușor mîna prin părul blond, supus, netezit pe tîmple și adunat într-un coc de bucle la ceafă, întoarse ochii spre fereastră și oftă tremurat. Nu vedea decît zidul și ușa cu obloane grele a depozitului, de partea cealaltă a porții înalte, și pietrișul neregulat, neprimitor, pe care roțile căruțelor încărcate cu lăzi pline de material scîrțîiau totdeauna greoi, neplăcut. În clipa aceea era liniște, iar soarele de mai încerca să înveselească și curtea aceea posomorîtă, înghețată, cenușie ca o curte de internat sau de închisoare. În depozit ardea lumina, fiindcă în încăperea lungă și strîmtă, fără ferestre, care servea drept birou și unde lucrau încă la ora aceea Anatol și Jean, era întuneric, chiar cînd obloanele ușii erau date în lături.

Lotte privi un timp absentă ușa care rămînea închisă apoi oftă din nou, se scuturâ de frig și-și strînse mai bine șalul pe piept. Erau în 12 mai, vremea rămînea însă rece și mai ales în odaia lor, unde soarele nu intra din plin decît la ora prînzului ca să plece grăbit și definitiv pe la trei după-masă, n-ar fi stricat puțin foc. Dar domnul Calaff, plictisit de durata neobișnuită a acestei ierni interminabile și nerăbdător să încuie magazia mare, asupra căreia

controlul lui era mai greu și de unde Vasile putea oricînd să care neobservat cîteva brațe cu lemne suplimentare pentru odăița umedă și rece în care locuia împreună cu nevastă-sa Tudora, bucătăreasa, decretase îndată după 1 mai că nu mai era nevoie de foc și invitase pe membrii prea delicați și plăpînzi ai familiei să binevoiască a se îmbrăca gros, dacă se tem să nu înghețe. Lotte se gîndi la Anatol, care în primăvara asta tușea mai urît ca oricînd și care trebuia să dîrdîie în biroul întunecos, cu picioarele înghețate și cu degetele înțepenite, verificînd în silă coloanele de cifre din registre. Ar fi fost bine să mai iasă din cînd în cînd la soare, să se plimbe puțin, să se dezmorțească.

Lotte își duse mîinile sub șal la subsuori ca să le încălzească. Din camera de alături auzea glasul curgător și liniștit al lui Herr Steiner care-i explica Martei o pagină din *Wilhelm Meister*. Lecția era pe sfîrșite și Lotte se gîndi cu neplăcere că Herr Steiner avea să treacă prin cameră și s-o salute cu politețea rece și zîmbetul forțat pe care i le acorda de două ori pe săptămînă, de cînd o pierduse de elevă. De fapt, Lotte nu avusese nimic să-i reproșeze, totuși preferase să reia orele cu mère Hildegard, fiindcă în felul acesta se putea bizui cel puțin pe două drumuri sigure în oraș pe săptămînă. După o clipă de ezitare domnul Calaff acceptase: orele cu mère Hildegard costau mai ieftin și asta nu-l împiedica să spună totuși că Herr Steiner dă lecții în casa lui, fiindcă Marta le continua cu entuziasmul potolit și conștiinciozitatea care o caracterizau în toate.

Lotte întoarse pagina și reciti ce scrisese în ziua aceea: „Mère Justine a fost bolnavă și ieri, plecînd de la mère Hildegard, am intrat să-i spun bună ziua. Am găsit la ea pe Madeleine Polizu care, în trecere prin Galați, a venit să-și prezinte soțul. Cred că nu e bătrîn, dar e foarte chel și are dinți falși. A

vorbit puțin și mie nu mi-a dat nici o atenție. Nici Madeleine n-a părut prea încîntată că mă întîlnește și în tot timpul vizitei, i s-a adresat ostentativ numai lui mère Justine. A povestit despre Elise Boerescu pe care mătușa ei, doamnă de onoare a reginei, o plimbă pe la toate balurile și o prezintă în toate saloanele. Ea, Madeleine, pleacă săptămîna viitoare cu soțul ei la Paris și apoi în iulie pentru două luni în Elveția. La toamnă vor face o plimbare mai lungă prin Italia și Spania și după aceea...

„Et vous, ma petite Charlotte, c'est pour bientôt vos vacances à Karlsbad? [1] m-a întrebat mère Justine cînd și-a dat seama cît de prost mă simt în colțul meu unde nimeni nu-mi acorda nici măcar o privire.

„Oui, ma mère, c'est pour le mi-juin" [2] am răspuns, m-am înroșit și n-am îndrăznit să caut în ochii Madeleinei zîmbetul de ironie și de răutate pe care eram sigură că o să-l găsesc. „Auzi, Karlsbad!... De ce nu Slănic ori Sinaia?"

Cineva trase clopotul la poartă și peste puțin Vasile ieși alene din depozit ca să descuie. Era Dochița, îl aducea pe Dănuț de la școală. Da, era joi, Dănuț mînca la bunici. Lotte uitase și după-masă făcea în odaia lui Anatol ora de franceză cu mademoiselle Mouton, care îmbătrînise, era suferindă și moțăia uneori în mijlocul lecției, istovită de drumuri și de imposibilitatea de a-și permite luxul unei sieste. Numai că azi nu se nimerea tocmai bine... Toată lumea era enervată și preocupată, tata avea să strige și să ocărască iar bietul copil, care oricum e paralizat cînd vine la masă luni și joi, are să se îngrozească de tot.

Lotte era cît pe ce să se ridice de la locul ei și să se ducă în sufrageria mică, unde în clipa aceea doamna Calaff își îmbrățișa pe îndelete nepotul, ca

---

[1] În limba franceză: Și tu, mica mea Charlotte, pleci curînd în vacanță la Karlsbad? (n. r.).

[2] În limba franceză: Da, maică, pe la jumătatea lui iunie (n. r.).

să examineze împreună cu ea o formulă oarecare, menită să-l scutească pe bietul copil de tortura prînzului comun. Dar se răzgîndi: se simţea obosită şi moale, mama înţelegea greu, se speria numaidecît şi-şi pierdea cumpătul; de altfel prefera să fie cîteva clipe singură cu băiatul ca să-i strecoare fără martori ceva pentru cei de acasă: o dantelă, mănuşi, panglici pentru Lia sau Hilda, nişte bani chiar, trecuţi prin cine ştie ce minune în socoteala zilnică a coşniţei fără ca bătrînul să observe, în sfîrşit o bucată mai mare de ciocolată pentru gustarea băiatului a doua zi la şcoală. Doamna Calaff făcea pachetele cît mai mici cu putinţă şi le pitea într-un colţ al ghiozdanului, sub cărţi, cu inima bătînd de emoţie şi cu ochii plini de spaimă, în timp ce Dănuţ, transpirat, cu obrajii aprinşi de ruşine, speriat şi umilit de aceste binefaceri care aduceau a hoţie, bolborosea mulţumiri întretăiate de slabe proteste. Era destul de 'năltuţ şi voinic pentru cei nouă ani ai lui, obrajii îi erau rotunzi şi rumeni; dar ochii aveau o privire nesigură, tulbure, mişcările erau greoaie şi stîngace. Se înroşea de îndată ce deschidea gura să spună ceva şi plîngea repede. În casa bunicilor era totdeauna tăcut şi cuminte, mergea în vîrful picioarelor şi nu ştia ce să înceapă cu mîinile cam mari şi roşii, vinete de frig pînă tîrziu în vară, care ieşeau prea mult din mînecile prea scurte ale hăinuţelor vechi, purtate pînă ajungeau comice.

Lotte fixă din nou pagina de hîrtie din faţa ei şi muie maşinal tocul în cerneală; dar nu mai avea chef de scris. Se apropia ora prînzului, peste puţin avea să audă trăsura cotind după colţul străzii şi apoi clopotul... Se îmbrăcase din vreme pentru masă şi acum îi părea bine că scăpase de o grijă. Dar cum avea răbdare Marta şi *azi* pentru Herr Steiner?... Zeilig era în salonaş, avusese cu mama o lungă conferinţă, întreruptă doar de inspecţiile doamnei Calaff la bucătărie, iar acum îl aştepta cu perseverenţa lui mieroasă pe bătrîn. De dimineaţă se auzise zornăit de argintărie, se spălase serviciul

de ceai neutilizat de la ultima vizită a Silviei, în toamna trecută, şi tata se răstise de cîteva ori, fiindcă mama şi Tudora nu-i ghiceau gîndurile şi nu izbuteau să ia singure vreo iniţiativă inteligentă. Nu le ducea capul să propună şi altceva în afară de veşnica lor tartă cu frişcă ? numai atîta se învredniceau să născocească ?...

În clipa aceea uşa dinspre camera lui Anatol, unde se ţineau lecţiile de germană, se deschise şi silueta corectă a lui Herr Steiner apăru în prag. Marta îl însoţea cu cărţile, caietele şi dicţionarul sub braţ. Lotte se ridică de pe scaun, profesorul se înclină scurt în faţa ei, rosti fără convingere un compliment care ţinea loc şi de salut şi ieşi împreună cu Marta pe uşa ce dădea în hol.

Lotte închise caietul gros, legat în piele neagră, cu cotor aurit şi încuietoare de metal. Îl căpătase chiar de la domnul Calaff, care ştia că îşi scrie jurnalul, nu avusese nici o obiecţie şi era în fond mulţumit că cel puţin una din fiicele lui respectă acest obicei distins şi răspîndit printre fetele tinere din societatea bună. Marta era fiica lui preferată, fiindcă se pricepea să-i prevină cele mai mici dorinţe, fiindcă o ştia calculată şi capabilă să se descurce în situaţii dificile, cu tact şi demnitate. Dar Lotte era altceva ; Lotte era mîndria lui, actul lui de noblеţe. Lotte asta blondă, zveltă, fină şi delicată ca o prinţesă, cu zîmbetul ei melancolic, cu mîinile înguste şi palide, cu mişcările pline de graţie.

Fata strecură din obişnuinţă caietul în scrin, sub un teanc de prosoape. Era o precauţiune cu totul inutilă, fiindcă dacă tatăl ei i l-ar fi cerut într-o bună zi, ar fi trebuit să i-l aducă numaidecît, fără murmur. Ştia asta şi nu trecea în el decît desfăşurarea exterioară a evenimentelor banale din viaţa fără evenimente a familiei. Cînd îl răsfoia, datele, numele, conversaţiile plate şi anodine îi serveau drept puncte de reper pentru visările nesfîrşite, înfiorate, pe care şi le îngăduia în orele cînd bătrînul era sus la fabrică şi atmosfera din casă mai puţin apăsătoare.

Marta intră repede în odaie, zgribulită de frig și de emoție.

— De ce nu ți-ai pus șalul, Marta dragă? Vrei să răcești tocmai acum? Dacă venea tata și te vedea? spuse Lotte cu îngrijorare.

— Nu, nu, afară e mult mai cald, e soare; sînt înghețată, fiindcă am stat atîta timp pe scaun și dincolo, la Anatol e și mai frig ca aici, răspunse Marta frecîndu-și mîinile cu un aer distrat.

Era cît Lotte de înaltă, dar ceva mai plină și deși doar cu trei ani mai în vîrstă, fața ei avea o expresie de maturitate și chiar de siguranță care nu șovăia decît în prezența bătrînului. Ochii căprui, fără strălucire, priveau de obicei calm, stăpînit, pe cînd în căutătura albastră a lui Lotte țîșneau mereu sulițe ascuțite de spaimă.

— Cred că... Ce-ar fi dacă ți-ai aranja puțin părul... S-a strîmbat într-o parte... murmură Lotte stînjenită și-și feri privirea.

Pe fața mată a Martei trecu repede dar violent o undă de roșeață. Se întoarse brusc spre oglinda mare și grea care se ridica deasupra scrinului și se examină cu atenție. Da, se depărtase puțin deasupra urechii stîngi și cîteva fire răzlețe de păr, *părul ei*, atîrnau triste afară. Un fulger de groază o străbătu: oare Herr Steiner observase? La un moment dat, în timpul orei, avusese impresia că o privește cam insistent, cam curios. Să fi bănuit ceva?

La douăzeci de ani, Marta băgase de seamă că părul începe să-i cadă cu persistență și vertiginos. Cînd se pieptăna, rămînea cu smocuri întregi în mînă și cînd i-l spăla Dochița, apa din ligheanul alb de faianță se umplea numaidecît de firele de păr castaniu, subțiri, inegale, anemice. Doamna Calaff se alarmă, dar nu îndrăzni să-i spună nimic soțului ei și nici să se consulte cu vreun coafor sau cu vreun doctor, de teamă să nu se afle în oraș că una din domnișoarele Calaff își pierde părul. Mai mult chiar, Marta trebui să renunțe și la oficiile Dochiței și în fiecare sîmbătă seară, cu zăvorul tras la ușă,

doamna Calaff spăla singură capul fetei, urmărind cu groază progresele dezastrului. Dar domnul Calaff nu era omul căruia să i se poată ascunde ceva, mai ales cînd după nunta Silviei, grija lui se îndreptă asupra Martei şi cînd, în ciuda tuturor artificiilor şi a minuţiozităţii cu care-şi făcea biata fată pieptănătura, potecile goale din părul ei se transformară în adevărate luminişuri, vizibile de la distanţă. Într-o seară, în cursul unei scene îngrozitoare la care nu luară parte decît doamna Calaff şi Marta, bătrînul află că fiica lui, care împlinea douăzeci şi doi de ani şi pentru care depusese de curînd la bancă jumătate din banii de zestre, e în primejdie să devină cheală. Cînd se întoarse în camera pe care o împărţea cu Lotte, Marta avea o faţă răvăşită ; Lotte observă că mîinile îi tremurau tare şi noaptea o auzi plîngînd în pernă. Zece zile mai tîrziu, domnul Calaff şi Marta plecară la Viena, unde în alte zece zile cel mai bun coafor din capitala Habsburgilor, „furnizor al A.S.I. arhiducele Franz-Ferdinand", confecţionă cu tact şi discreţie perfectă o perucă impecabilă pentru „doamna Zoe Chiricenico din Iaşi". Nimeni în casă nu-şi permise vreo remarcă la întoarcerea lor la Galaţi. Marta nu-şi schimbase nici pieptănătura, nici nuanţa părului şi în afară de doamna Calaff şi de Lotte, nimeni nu o vedea fără „coafură". Seara, înainte de culcare, o scotea din cap, o prindea într-un cui în dulap şi-şi punea repede boneta albă de noapte cu margine de dantelă. „Furnizorul A. S. Imperiale" o sfătuise să vină la control şi s-o împrospăteze o dată pe an. Şi de două ori pînă acum, toamna, domnul Calaff o însoţise la Viena, unde cu acelaşi tact şi cu aceeaşi discreţie, marele artist îşi desfăşurase dibăcia.

Marta se întoarse din nou spre soră-sa şi o întrebă încet, cu linişte prefăcută :

— Crezi că vine, Lottchen ? Chiar azi o să vină ?

— Sînt sigură. Mama a dat la călcat faţa de masă şi şerveţelele de ceai. Şi Vasile a plecat de

cîteva ori în oraş după cumpărături ; şi cînd erai tu la lecţie cu Herr Steiner, a venit Zeilig şi s-a închis cu mama în salonaş.

— Mai e aici ? întrebă repede Marta.

— Da, îl aşteaptă pe tata. Şi după o clipă de tăcere, Lotte întrebă încetişor, cu tristeţea care se îngrămădea atît de des în glasul ei cald : Nu te bucuri, Marta dragă ?

— Nu ştiu, Lottchen, răspunse Marta cu un zîmbet distrat. Nu ştiu ce să zic, nu ştiu ce are să iasă din toată povestea asta. Îţi aduci aminte anul trecut, cum a fost cu... celălalt ?...

— Atunci a fost altceva dragă, atunci n-a vrut tata, o întrerupse Lotte cu oarecare însufleţire. A aflat abia pe urmă că are o soră divorţată şi că băiatul ei... e socialist. Lotte pronunţă cuvîntul cu surprindere şi un fel de stînjeneală, fiindcă-i venea rar pe buze.

— Da... şi tata care avea atîta încredere în bătrînul Wexler !... Îţi aduci aminte cum a ţipat la el şi cum l-a pălmuit că am auzit pînă în sufragerie !... şi ce nervos a fost pe urmă şi cîte am avut de înghiţit şi noi !... Marta rămase un timp pe gînduri apoi adăugă cu un suspin : Sper că Zeilig e un om serios şi că a adus informaţii sigure.

O trăsură se auzi de departe şi fetele amuţiră deodată în aşteptare. Dar trăsura trecu prin faţa casei în trapul indolent al cailor şi amîndouă avură acelaşi suspin şoptit de uşurare.

— Poate că e frumos, Marta dragă, începu iar Lotte după un răstimp.

Marta o privi cu o urmă de mirare, se gîndi puţin, apoi zîmbi cu indulgenţă.

— Frumos ?... Da, poate să fie şi frumos, dar ştii bine că nu asta e esenţialul. Să fie un om capabil şi energic, nu ca bietul Albert, pe care-l duce şi azi tata în spinare şi-l ţine degeaba în fabrică... Ba da, Lottchen, ba da, de ce să nu spunem lucrurilor pe nume, răspunse Marta la gestul de protest al soră-si. Aşa este, din cauza lui se chinuieşte Laura cum ştim

şi abia îşi creşte copiii cum se cuvine. Eu vreau un bărbat de care să fiu mîndră, să mă duc cu el în lume şi să ştiu că lumea mă invidiază şi mă respectă şi copii mei au un sprijin, se pot bizui pe tatăl lor.

Lotte şedea încă pe scaun, cu mîinile sub şal şi privirile pe fereastră. Deodată ochii i se umplură de lacrimi şi bărbia începu să-i tremure.

— Ce-am să fac cînd o să pleci şi tu, Marta, cu cine o să rămîn? Laura are numai necazuri şi o văd aşa de rar. Mama, săraca, e tot mai obosită, Anatol e mereu plecat şi chiar cînd e acasă, e aşa de tăcut şi de retras. Cu Jean nu mă înţeleg... Ce-am să fac eu, Marta, ce-am să fac?... În alte părţi e atîta bucurie şi vine mereu lume, se cîntă, se dansează... Nouă nu ne calcă un cîine în casă, toată lumea tace, tata e totdeauna nervos...

— Lottchen, iar eşti prostuţă şi mă necăjeşti. Marta încerca s-o mîngîie, dar era preocupată şi nu ştia ce să-i spună. Tocmai astăzi, tocmai astăzi... Dacă mă mărit şi tata te lasă, ai să stai mereu la mine, o să plecăm în străinătate...

Din nou se aropia o trăsură şi de data asta nu mai încăpea amînare. Caii se opriră în faţa porţii şi imediat clopotul umplu toată curtea, toată casa, toată strada cu o ameninţare furioasă. Dar chiar înainte ca mînia lui să se fi dezlănţuit, în uşa depozitului ieşise Jean, care urmărise şi el tropotul copitelor pe stradă şi se repezea acum spre poartă, cu cheile în mînă şi cu capul plecat sub urgia clopotului.

— Să mergem în sufragerie, Lottchen, haide — şopti grăbit Marta — să mergem să-l aşteptăm pe tata.

Doamna Calaff intrase în sufragerie împreună cu Dănuţ, îndată după ce se auzise clopotul. Masa era pusă şi scaunele cu spătar înalt trase în faţa fiecărui tacîm. În capul mesei, un fotoliu din acelaşi lemn şi lucrat după acelaşi model ca şi celelalte, dar cu un spătar neobişnuit, nemăsurat de înalt, îşi aştepta stăpînul. Toată lumea îi spunea „tronul" şi nimeni nu

se aşeza în el decît cu un fel de jenă, cu teamă, şi numai cînd „voia să facă o glumă", ceea ce nu se putea întîmpla decît în lipsa domnului Calaff.

Dochiţa intră repede, cu mişcări ferite, cu faţa ei îmbătrînită înainte de vreme, crispată de efortul pe care i-l cerea momentul. Prînzul era obsesia ei zilnică şi cei doisprezece ani petrecuţi în casa Calaff nu scăzuseră nimic din proporţiile lui de coşmar. Pînă în clipa în care începea să servească, avea mereu tresăriri de spaimă, îşi ducea mîna la cap ca să vadă dacă n-a uitat să-şi pună boneta scrobită, cobora ochii la şorţ, pe care s-ar fi putut să nu-l fi schimbat, îşi pipăia nasturii bluzei ca nu cumva să fi rămas vreunul descheiat. La sfîrşitul fiecărei mese era toată o apă şi Tudora trebuia să-i pună mîncarea înainte şi să strige la ea ca să mănînce mai repede şi să termine. Puse coşuleţul cu pîinea tăiată proaspăt şi cana cu apă pe bufet, îndreptă în treacăt paharul domnului Calaff, care i se păruse că nu e situat exact la capătul diametrului ce-i străbătea farfuria şi ieşi.

Dănuţ se apropie de Marta şi de Lotte care tocmai intrau. Marta îl sărută distrată pe frunte, dar Lotte îl îmbrăţişă şi îl sărută pe amîndoi obrajii cu duioşia ei tristă.

— Ce face mama, Dănuţ? Am auzit că rochia Liuţei a ieşit tare frumoasă, spune-i s-o îmbrace mîine cînd vine la lecţia de pian, să vedem şi noi cum îi stă.

— Eşti cam palidă, Marta, nu ţi-e bine? întrebă doamna Calaff încet, trecîndu-şi mîna pe faţa mată a fiicei ei.

— Nu, mamă, m-a ţinut azi mai mult Herr Steiner şi se vede că am obosit.

Doamna Calaff oftă. La şaizeci de ani nu avea nici un fir de păr alb, era grasă şi îmbrăcată ca şi fiicele sale cu îngrijire şi discreţie, de casele mari de modă din Viena, însă, pe faţa şi în gesturile ei se citea o oboseală nesfîrşită, iar expresia ştearsă a ochilor nu se însufleţea decît pentru a se colora de o spaimă nefirească. Zîmbi cu greu şi-i şopti din nou Martei:

— Știi, mamă dragă, astăzi...

Dar în stînga, ușa de afară a antreului se deschise cu zgomot, pași străbătură încăperea și aproape imediat domnul Calaff intră în sufragerie, urmat de Anatol și de Jean. Marta și Lotte, apoi Dănuț se apropie să-i sărute mîna nerăbdătoare, cu degete reci și unghii vinete, puternice. Purta manșete totdeauna foarte scrobite și de o albeață țot așa de strălucitoare ca și gulerele tari, cu colțurile răsfrînte à la Take Ionescu, sub care se înnoda corect un papion de mătase neagră.

— Ce mai nou, copii? Azi am întîrziat; mă spăl pe mîini și ne așezăm imediat la masă.

Domnul Calaff trecu în dormitor și se îndreptă spre comoda cu placă de marmură albă, pe care așteptau ligheanul și cana de faianță, Doamna Calaff îl urmă, ridicîndu-și puțin fusta cu mîna.

— Ei, Zeilig a fost pe aici? întrebă grăbit bătrînul turnînd apă în lighean.

— E încă aici, Emil, te așteaptă.

— Și acuma ți-ai adus aminte să-mi spui? se răsti înăbușit domnul Calaff și ochii lui albaștri, înghețați, se aprinseră deodată. Dă-mi prosopul; mare nădejde pot să am în tine!

Doamna Calaff tăcu și-i întinse prosopul.

— Și unde e? L-ai lăsat singur?

— E în salonaș... Dar nu-i nimic pe deasupra și sertarele toate sînt încuiate, adăugă ea repede cu un fel de deznădejde. Am stat eu tot timpul cu el, numai cînd te-am auzit pe tine sunînd, am plecat.

Domnul Calaff înăbuși sub mustața albă, abundentă, care-i acoperea buza superioară, cîteva epitete la adresa soției sale, care nu erau în nici un caz niște complimente — biata femeie știa asta; și mai știa că moderația de care dădea dovadă soțul ei se datora numai faptului că aflase de prezența lui Zeilig în odaia de alături, prezență tăcută, dar activă și eventual primejdioasă.

— Ai spus cel puțin să se facă foc în salon și în salonaș? întrebă mai departe bătrînul, cu aceeași

voce scăzută dar iritată, şi aruncă prosopul pe marginea unui fotoliu.

Doamna Calaff se îngălbeni: da, la asta se gîndise, dar nu cutezase să ia asupra ei o astfel de hotărîre şi nici Tudora, nici Vasile nu se pricepuseră să-i dea vreun sfat. Nu izbutea niciodată să ghicească gîndurile soţului ei, tot ce făcea ieşea prost, o fatalitate batjocoritoare o urmărea veşnic.

— Eşti o idioată, şuieră bătrînul cu o privire furioasă. Am să-ţi crăp capul, că tot nu-i bun de nimic. Spune-i lui Vasile să facă numaidecît foc, după ce pleacă Zeilig şi aşteptaţi-mă în sufragerie. Nu vă mai învîrtiţi prin toată casa.

Domnul Calaff ieşi pe uşa din dreapta, care dădea în salonaş, în timp ce doamna Calaff se întorcea gîfîind în sufragerie, unde copiii aşteptau în tăcere. Anatol citea ziarul în picioare, cu spatele spre fereastră. Avea un cap osos, triunghiular, cu o frunte largă sub care se adînceau ochii palizi, veşnic încercănaţi. Mustaţa aurie şi rară nu-i înveselea figura, ci mai curînd sublinia expresia ei suferindă. Vorbea puţin, zîmbea rar şi nu rîdea niciodată.

Jean încercase să intre în vorbă cu Marta şi Lotte, dar primit fără bunăvoinţă şi chiar cu nerăbdare, era nevoit să-şi stăpînească curiozitatea şi foamea şi se învîrtea în jurul bufetului, neîndrăznind nici măcar să ciupească dintr-un colţ de franzelă. Văzînd că doamna Calaff se întoarce singură în sufragerie se repezi spre ea:

— Ce-i, mamă? Tata nu e bine? Nu vine la masă?

— Nu ţipa aşa, Jean. De cîte ori te-am rugat să vorbeşti mai încet, rosti slab bătrîna, care era istovită. Tata vine îndată. Du-te tu şi spune-i lui Vasile să facă focul în salon şi în salonaş după ce pleacă Zeilig.

— Mă duc eu, mamă, spuse Lotte, pe care inactivitatea şi aşteptarea prelungită în atmosfera aceea încărcată o îmbolnăveau. O să cer şi pîinea prăjită a tatii; văd că Dochiţa a uitat s-o aducă.

— Bine, mamă, du-te; spune-i Tudorei să țină spanacul în cuptor să nu se răcească și vino repede; tata a spus că mîncăm îndată.

Se așezară la masă în tăcere. Dănuț își alese o pată mică de mușțar pe fața de masă și-și ațintì privirile asupra ei, hotărît să nu le ridice pentru nimic în lume ca să nu întîlnească din întîmplare în ochii bunicului, scînteile de gheață care declanșau schimbări dintre cele mai ciudate și mai violente pe obrajii lui. În cîteva clipe trecea de la un stacojiu-violet la o paloare de convalescent, apoi la un verde-cenușiu, părea că se statornicește la un alb transparent, ca să se încingă din nou ca de febră. Dănuț simțea toate aceste transformări ciudate, dar nu avea nici o putere asupra lor și intra într-o panică nebună de îndată ce sîngele lui cald de copil pornea în goana mare, șfichiuit de cruzimea rece din privirile bătrînului. Dacă cel puțin nu i-ar pune pînă la sfîrșitul mesei nici una din întrebările acelea indiferente, mecanice, care cer răspunsuri generale de om mare sau măcar zîmbete iscusite și o grație degajată de copil răsfățat!

Dănuț știe că bunicul nu-l iubește; de altfel cînd mama îi spune: „Trebuie să-l iubești pe bunicul, fără el ce ne-am face!“ nu adaugă niciodată: „și el te iubește pe tine“. Nu-și aduce aminte să fi căpătat ceva de la el, nici jucării, nici poze, nici bani si cînd bunica îi strecoară cîte un pachețel în ghiozdan, îi șoptește întotdeauna înspăimîntată: „Să nu știe bunicul, ascunde ghiozdanul în odaia lui Anatol“.

Dar parcă iubește bunicul pe cineva în lumea asta? Cu bunica vorbește totdeauna urît, pe mama — mama lui, a lui Dănuț o înjură și o face de rîs în gura mare, de față cu oricine, cînd vine la fabrică... Și Lotte, și Marta, și Jean se tem de el. Poate că și Anatol, cu toate că tace totdeauna și cu toate că lui bunicul nu-i spune niciodată vorbe urîte... Dănuț nu-și ia ochii de pe pata de mușțar și înghite în silă, cu noduri, supa de pasăre cu tăiței de casă.

— Ce mai scrie în gazetă ? întrebă domnul Calaff, adresîndu-se fiilor lui.

Anatol rămase cu ochii în farfurie şi nu răspunse, dar Jean se repezi cu graba lui servilă şi strigă cu gura plină :

— Regele nostru a trimis o telegramă de felicitare Kaiserului, pentru ziua de naştere a...

— Nu zbiera aşa, crezi că sînt surd. Şi asta îţi găseşti tu să citeşti, cînd deschizi ziarul, deşteptule ? Dacă te-aş întreba de valorile bursei le-ai încurca pe toate şi ai răspunde de-a-ndoaselea, cu siguranţă.

Dochiţa aduse rasolul. Bătrînul luă o bucată de piept, cartofi şi un morcov, dar respinse farfuria cu ficatul de găină prăjit, pe care doamna Calaff i-o întindea.

— Asta se cheamă prăjit la voi ? Asta e ars, nu prăjit.

Doamna Calaff tăcu şi şovăi.

— Nu vrei să-l mănînci, Emil ? Tăcu din nou, apoi spuse : Dacă nici copiii nu-l vor, să i-l dau lui Dănuţ, nu ?

Bătrînul ridică nerăbdător din umeri :

— Dă-i-l cui vrei, ce mă întrebi pe mine ? Mai bine vezi ca altă dată să fie prăjit cum trebuie.

Marta luă farfurioara şi i-o întinse copilului :

— Mănîncă tu, Dănuţ. Uite ce bun e bunicul şi cum are grijă de tine ! Mulţumeşte-i frumos şi să-ţi fie de bine.

Domnul Calaff le spuse că prefectul era mereu bolnav, că doctorii dădeau tot mai puţine speranţe şi că liberalii avau să ţină o consfătuire la care trebuia să asiste şi cineva din Bucureşti.

— Se zvonea că o să fie chiar după-masă şi îmi pare bine că s-a amînat ; m-au chemat şi pe mine şi nu m-aş fi putut duce, adăugă el. Îşi turnă apă din cană şi urmă : Fiindcă veni vorba, nu ştiu dacă mama v-a spus că avem musafiri după-masă. Făcu o pauză scurtă şi privi spre Marta al cărei obraz rămăsese neclintit. Domnul Paul Karst, un om foarte fin şi cultivat, care a trăit ultimii ani în străinătate, l-a cunos-

cut pe Eugen la Chemnitz, unde are niște rude, și vrea să ne aducă personal vești din partea lui. L-am poftit pentru azi la ceai și trebuie să-l primim cum se cuvine. Să veniți și voi, mai spuse el în direcția fiilor lui. Sper că Anatol o să fie mai vorbăreț decît de obicei, în schimb pe tine, Jean, te poftesc să deschizi gura cît de puțin, ca să nu ai ocazia să spui prea multe prostii. Și în orice caz să nu răcnești ca un desperat.

Domnul Calaff își șterse mustățile cu șervetul și se ridică de pe scaun. Dănuț ar fi chiuit de bucurie, s-ar fi zbenguit ca un cățel neastîmpărat care a scăpat din lanț.

— Marta, vino puțin în dormitor cu mama, spuse bătrînul și se îndreptă spre ușă.

Dormitorul era o cameră mare și luminoasă, dar mobilată cu o lipsă totală de cochetărie și cu dispreț față de micile detalii grațioase și inutile care dăruiesc farmecul și confortul unei locuințe. În fața sobei mari de zid se găsea un paravan cu două canaturi, încadrat într-o ramă neagră de lemn. Pe mătasea de un verde palid, cam decolorat, o japoneză în chimono violet își făcea vînt cu un evantai mare. Cele două paturi, acoperite cu cuverturi de pluș roșu, erau despărțite printr-o noptieră cu placă de marmură albă pe care se afla un sfeșnic mic de argint cu o lumînare, o cutioară cu niște comprimate, o sticluță și un picător cu vîrful învelit în vată. La picioarele patului domnului Calaff se găsea o sofa mică, tapisată cu același pluș roșu care acoperea paturile și îmbrăca cele două fotolii din fața comodei.

Domnul Calaff se așeză pe sofa, aruncă o privire iritată asupra prosopului care rămăsese pe brațul unui fotoliu și deschise gura să spună ceva. Dar doamna Calaff i-o luă înainte, strînse repede prosopul și după un moment de ezitare, se lăsă abia simțit pe marginea fotoliului, Marta rămase în picioare.

— Poate că ai aflat — începu domnul Calaff întorcîndu-se spre ea — că musafirul nostru de azi vine pentru tine. Vrea să ne cunoască, vrea să te

cunoască, să stea de vorbă cu noi toţi... În linii mari am stabilit totul prin corespondenţă, datorită lui Zeilig, dar... să vedem. Trebuie să ştii că e o partidă strălucită şi că aş fi foarte mulţumit dacă s-ar realiza. Domnul Karst e dintr-o familie excelentă, de sus, din Moldova, jumătate din Fălticeni e a lor... mama lui are nişte briliante extraordinare... Ei, ce părere ai?

— Îţi mulţumesc, tată dragă, că îţi dai atîta osteneală pentru mine; aş vrea din toată inima să... Marta se fîstîci puţin, se opri încurcată, dar reluă repede, cu zîmbetul ei calm şi convenţional: Aş vrea să se întîmple aşa cum doreşti şi să vă fac bucurie şi dumitale şi mamei.

— Trebuie să te mai previn — urmă domnul Calaff cu un ton mai blînd: da, Marta se pricepea totdeauna să-i vorbească şi la nevoie să-l flateze — să nu te aştepţi la cine ştie ce băieţaş de douăzeci de ani cu mustăcioară şi freză. Domnul Karst e om serios, solid, are patruzeci şi cinci de ani şi Zeilig spune că nu-i un Făt-frumos. În schimb e foarte inteligent, e un om de lume. manierat, a trăit aproape numai în străinătate... A studiat şi farmacia pe vremuri, dar nu practică... Are. slavă domnului, din ce trăi... Domnul Calaff tăcu şi Marta se crezu obligată să spună iar ceva:

— Sînt sigură că trebuie să fie o persoană bine, tată, îţi mulţumesc...

— Bine, bine, o întrerupse nerăbdător bătrînul, care între timp o examinase cu atenţie. Deocamdată văd că eşti cam verde la faţă şi trasă la ochi. Azi n-ai avut lecţie de desen, ce dracu ai făcut ca să arăţi aşa de strașnic?

Marta murmură ceva nelămurit şi doamna Calaff se mişcă neliniştită în fotoliu.

— Să-ţi pui nişte comprese cu ceai de muşeţel pe ochi şi să stai întinsă două ceasuri la voi în odaie. Acuma e două şi un sfert; domnul Karst vine cu Zeilig la cinci şi jumătate. La patru şi jumătate începi să te îmbraci; cînd eşti gata, vii să te văd şi eu, pe urmă

te duci în salonaș și rămîi acolo ca să te încălzești și să nu-ți fie nasul vînăt de frig. Deșteapta de maică-ta n-a avut atîta minte să facă focul de dimineață.

— Da, tată. Pe fața Martei apăruse un fel de neastîmpăr. Își freca mașinal încheietura mîinii drepte cu degetele mîinii stîngi și umerii îi tresăreau ușor, nestăpînit.

— Să-ți pui rochia albastră, numai vezi să te strîngi bine în corset. Să-ți ajute Lotte. Cere mamei broșa, dar ai grijă unde o pui pînă te îmbraci, să nu dispară. Și mai ales vezi cum te piepteni, uită-te de o sută de ori în oglindă înainte de a fi gata, să nu te prind că-ți atîrnă perciuni...

— Tocmai, tată, voiam... Marta avea o voce străină, sugrumată de emoție și fața i se albise deodată ca varul. Aș vrea să-ți spun... să te întreb...

— Ei, haide, vorbește o dată, ce te bîlbîi atîta? făcu domnul Calaff mai curînd surprins decît iritat.

— E vorba de... coafură... Marta își recăpătă calmul și făcu un efort să-și regăsească și vocea de toate zilele. M-am gîndit că ar trebui poate... Ar fi bine... Să-i spun... Mai departe nu îndrăzni să meargă ; de altfel nici nu apucă.

— Ce-eee ?... Ce să spui ?... Cui să spui ?... Ai înnebunit ?... Domnul Calaff se ridicase pe jumătate de la locul lui, se sprijinea cu pumnul de brațul sofalei și urla, cu privirile ațintite asupra fiică-si. Doamna Calaff nu înțelegea nimic din ce se petrecea în jurul ei, se uita cînd la unul cînd la altul și aștepta înmărmurită să vadă ce avea să urmeze.

— Nu te supăra, tată, te rog. Doar tot o să afle... De ce să-l mint... Pe urmă ar putea să aibă pretenții că nu i-am spus... mai bine...

De data asta, domnul Calaff sări ca o fiară, se repezi la Marta și într-o clipă, mîna lui grea, cu degete reci și unghii vinete, se abătu pe obrazul drept al fetei. Marta tresări convulsiv, își duse instinctiv mîna la cap ca și cum ar fi vrut să-și apere părul fals de furia bătrînului, dar nu scoase un cuvînt și nu se dădu înapoi. Își plecă ochii ca să-și ascundă lacri-

mile şi-şi muşcă adînc buza de jos. Domnul Calaff păru întîi că se sufocă, albastru la faţă de furie, apoi începu să răcnească înfiorător, cu ochii ieşiţi din orbite şi vinele tîmplelor umflate peste măsură.

— Tîmpito! Nemernico! Vită încălţată ce eşti! Mult crezi că am să te mai rabd în casă şi am să cheltuiesc cu tine, pocitanie cheală, animalule! Eşti cogeamite fătoi de douăzeci şi patru de ani şi-mi mai stai mie pe cap să tot risipesc banii cu tine! Lecţii de germană, lecţii de pian, lecţii de pictură! Da' ce sînt eu, sclavul vostru? M-am tocmit la voi să trag la jug, să vă duc pe toţi în spate, să nu mai scap dracului de voi! Aia mare şi-a găsit un dobitoc şi un trîntor care nu-i bun de nimic, celălalt boleşte toată vremea, nu face nici o treabă şi-l tot ţin în străinătăţi, ăl mic nu mai isprăveşte o dată cu învăţătura şi asta... Asta...

Domnul Calaff se înecă; se opri o clipă să respire şi ridică pumnul cu furie. Doamna Calaff, prăvălită moale în fotoliul de pluş roşu şi mai mult moartă decît vie, îşi ridică spre el mîinile tremurătoare împreunate:

— Emil, linişteşte-te... te rog, Emil... Nu te enerva aşa... o să-ţi facă rău...

— M-am săturat de voi, răcni iar bătrînul recăpătîndu-şi respiraţia. M-am săturat şi vă dau dracului să vă bateţi cu capul de pereţi, să vă duceţi care pe unde apucaţi şi pe mine să mă lăsaţi în pace... Trăiesc ca nişte prinţese dumnealor, toalete la Viena, vilegiatură la Karlsbad, nu-şi pun degetul în apă rece... ce grijă au?... şi uite recunoştinţa!... auzi dumneata ce-i vine în minte! auzi, şi mai îndrăzneşte să mă contrazică, neruşinata, nemernica asta şi să-mi dea mie sugestii, să mă înveţe ea pe mine!... Bagă-ţi minţile în cap, fată, nu face pe deşteapta cu mine, că eu nu ştiu de glumă. Îţi trag o mamă de bătaie şi te dau afară din casă fără o cămaşă pe tine... Să faci aşa cum ţi-am spus eu, după-masă să fii bine dispusă, să arăţi bine şi să nu te prind că sufli un cuvînt că e vai de oasele tale... Hai, marş de aici!...

Dochița mătura în sufragerie și Dănuț, care o aștepta somnoros pe mademoiselle Mouton la lecție, se juca gînditor cu franjurile verzi ale feței de masă. La primele răgete ale domnului Calaff, Dochița scăpă mătura, Dănuț sări în sus, apoi își trase mîna încercînd să-și descurce degetele neîndemînatice împletite în franjuri. Dochița își îndreptă mijlocul și aștepta o clipă, dar văzînd că strigătele nu încetează veni spre copil, îl cuprinse cu brațul și-l trase spre ușă:

— Hai, Dănuț, vino dincolo; domnu e supărat, dacă iese din dormitor să nu te găsească aici...

Cînd intră în odaia lor, Marta o găsi pe Lotte, care o aștepta în picioare, lîngă ușă, cu ochii imenși. Obrazul drept al Martei ardea ca o flacără, în timp ce restul feței, fruntea și buzele nu aveau nici un fel de culoare. Lotte o privi o clipă fără un cuvînt, se apropie repede de ea, o îmbrățișă strîns și izbucni într-un plîns nervos cu sughițuri. Marta o sărută mașinal, o mîngîie în neștire pe spate cu mîna ei tremurătoare și murmură cu voce fără timbru:

— Nu-i nimic, Lottchen... lasă... o să treacă... așa e tata, nu știi?...

*

Încă de la cinci după-masă, familia se adunase în salon. Ușa spre salonaș era deschisă. husele fotoliilor fuseseră ridicate, lustrul de cristal își trimitea curcubeele în oglinda mare dintre cele două ferestre, pianul cu coadă aștepta neclintit, zvelt, negru, lucios. Canapeaua, fotoliile, scaunele, taburetele erau îmbrăcate în mătase broșată, roșie. Pe o consolă, într-un vas mare de porțelan de Saxa, se îngrămădeau trandafirii albi pe care un comisionar de la florărie îi adusese pe la trei după-masă, prezentați de o carte de vizită cu omagiile respectuoase ale domnului Karst către doamna Calaff.

Bătrînul Calaff regizase fără nici o modificare tabloul de familie oferit invariabil rarilor vizitatori,

tablou care trebuia să dea perspectiva unui interior îmbelşugat, fără risipă şi strălucire deşartă. Reputaţia de soliditate şi durabilitate pe care o căpătase fabrica şi numele lui în cursul anilor, cifra la care era evaluată în oraş averea lui îi permiteau să-şi disimuleze zgîrcenia sub această afectare de simplitate şi sub dispreţul arogant afişat faţă de luxul ţipător şi fastul de prost gust din alte case. Doamna şi Domnul Calaff luaseră loc în două fotolii apropiate, aşezate oblic unul faţă de celălalt. Lotte şi Marta, instalate de o parte şi de alta a unei măsuţe, făceau din cînd în cînd cîte un punct greşit în şerveţelele brodate pe care le scoteau numai în zilele de primire din coşuleţele lor de lucru, în timp ce Anatol părea foarte absorbit în cercetarea notelor de pe pian. Jean se aşezase pe un scaun, nu făcea nimic şi încerca în zadar să-şi compună aerul serios, inteligent şi demn, ce l-ar fi ferit poate de lipsa de consideraţie pe care bătrînul nu pierdea nici un prilej să i-o manifeste.

„Tata e un om superior, gîndeşte Jean. Înţelege totul aşa de repede, ştie numaidecît ce hotărîre să ia, îşi miroase concurenţii, îi zăpăceşte, îi distruge. Dar cine-i ca el?" Anatol citeşte mult, Eugen o să fie la toamnă inginer, dar asta nu-i de ajuns, afacerile nu se fac numai cu învăţătura. El, Jean, şi-a terminat liceul — cîte a pătimit pînă a scăpat şi de pacostea asta, de Tacit şi de algebră! Şi tata a fost aşa de bun, l-a primit şi pe el în afacere, fiindcă dacă Anatol e mereu în sanatoriu... şi Eugen cînd o să termine o să se ocupe de fabrică propriu-zis, de lucru, atunci *cineva,* un Calaff, trebuie să conducă mai departe treburile. Şi tata s-a gîndit la el... poate, cine ştie?... poate că lucrînd mereu alături de tata, o să prindă şi el rostul, o să se descurce şi el în registre, în materiale... Nici tata la vîrsta lui, douăzeci şi opt de ani, n-o fi ştiut ce ştie acuma... Dacă se mărită Marta, nu mai rămîne decît Lotte... Da, dar pentru ea tata o să caute ceva deosebit, ceva excepţional şi atunci zestrea ei o să însemne bani grei, rupţi din capital... Nu-i nimic, într-un an, doi, tata o să-i pună la loc, o

să plece în străinătate să caute maşini noi — poate pînă atunci o să capete încredere în el, în Jean, o să-l trimită chiar pe el, în orice caz o să-i ceară sfatul — şi fabrica o să lucreze ca niciodată.

Pendula bătu greoi jumătatea şi domnul Calaff îşi ridică nemulţumit ochii de pe ziar, îşi scoase ochelarii, îşi răsfiră mustaţa albă, abundentă, între degetul mare şi arătătorul mîinii drepte şi rămase într-o atitudine vizibilă de aşteptare. O clipă mai tîrziu, cu promptitudinea şi supunerea cu care Dochiţa ar fi ascultat de clopoţelul care o chema în casă, o trăsură se auzi apropiindu-se de poartă. Domnul Calaff lăsă ziarul şi ochelarii pe braţul fotoliului şi aruncă în odaie o privire circulară, pătrunzătoare şi aspră, care se opri asupra Martei. Fata îşi ridică ochii spre el şi-i răspunse cu un surîs palid dar liniştit. Părul castaniu părea mătăsos şi bogat, rochia de lenaj albastru îi stătea bine, în jaboul fin de broderie albă era prinsă broşa mică, ovală, de aur. De sub tivul fustei, ieşea imperceptibil vîrful botinei de piele bună.

Ascultară în tăcere clopotul la poartă, o auziră pe Dochiţa deschizînd uşa din vestibul spre hol, apoi paşi şi o tuse uscată, neplăcută, care nu era a lui Zeilig.

Dochiţa intră repede şi spuse încet, cu un fel de jenă, fără să mai întindă cartea de vizită inutilă :

— A venit domnul...

— Poftească-l înăuntru, răspunse domnul Calaff cu glas limpede şi plin.

Paul Karst era însoţit de Zeilig. Domnul Calaff se ridică maiestuos din fotoliu şi se îndreptă împreună cu Anatol şi Jean în întîmpinarea lui. Doamna Calaff rămase la locul ei, Marta şi Lotte îşi lăsară lucrul, pregătindu-se să se ridice în picioare cînd oaspetele se va apropia să le salute. Cînd tatăl ei începu să rostească primele formule de bun venit, Lotte strecură o privire spre musafir dar aproape imediat întoarse ochii cu o tresărire de surprindere şi de groază. „Nu, era imposibil, era o greşeală...“

Domnul Karst era scund şi vînjos, fără să fie gras. Din cauza unor nevralgii periodice care-l chi-

nuiau mai ales primăvara — nimic grav, domnul Calaff cunoştea acest amănunt, avea scrisori liniştitoare de la doi medici, dintre care unul certat de zece ani cu familia Karst — gîtu l îi era aproape totdeauna ţeapăn şi mişcările capului anevoioase. Ochiul stîng, imobil şi inexpresiv, era aşezat ceva mai jos decît cel drept, în arcada căruia era înfipt un monoclu ca pentru a atrage atenţia asupra lui şi a-i sublinia vioiciunea şi ascuţimea privirii.

Domnul Karst se înclină cam ţeapăn în faţa doamnei Calaff şi-i sărută degetele ; fetelor le strînse mîna cu un zîmbet, ce părea că ţine exclusiv de mişcarea buzelor, fiindcă ochiul stîng rămînea mai departe fix şi inexpresiv, iar cel drept nu izbutea singur să răsfrîngă întocmai şi imediat schimbările ce se petreceau pe faţa lui.

— Vă mulţumesc pentru trandafiri, domnule Karst, rosti doamna Calaff cu zîmbetul ei obosit şi neputincios. I-am pus în vas şi au parfumat toată odaia.

— Aveţi nişte florării foarte bine asortate în oraş, doamnă, nici nu mă aşteptam să găsesc la Galaţi flori aşa de multe şi de frumoase.

Auzind vocea domnului Karst, Lotte avu o nouă tresărire : era o voce răguşită, aspră, dezagreabilă ca un cîrîit.

— Ei, dar luaţi loc, dragă domnule Karst, luaţi loc, v-am aşteptat cu nerăbdare să aflăm veşti de la scumpul nostru Eugen, spuse voios domnul Calaff, cu un zîmbet plin de bonomie. Să-l rugăm şi pe Zeilig să rămînă *puţin* cu noi, nu-i aşa, Luiza dragă ? adăugă el întorcîndu-se prevenitor către soţia sa.

Zeilig rămăsese în picioare, surîzător şi încovoiat. Avea o barbă căruntă, scurtă şi rară şi în creştetul capului purta cu discreţie o tichie mică de catifea neagră. Domnul Calaff nu-i dădea niciodată mîna şi-l poftea rar să şadă.

— Mulţumesc, vă mulţumesc foarte mult, domnule Calaff, e o mare cinste pentru mine, dar trebuie să mă duc. Mai am un drum de făcut pînă sus, tocmai

în strada Traian... Sper că domnul Karst o să nimerească singur pînă la hotel, şi silueta lui uscăţivă şi dizgraţioasă se încovoie în direcţia celuilalt client al său.

Paul Karst îi răspunse cu un semn distrat şi indiferent din mînă şi după cîteva alte temeneli, mulţumiri şi scuze, Zeilig dispăru pe uşă, închizînd-o fără zgomot în urma lui.

— Şi acum, dragă domnule Karst, o să înţelegeţi nerăbdarea unui părinte care cu riscul de a fi nepoliticos vrea să afle ştiri de la un fiu iubit, înainte chiar de a se interesa de felul cum a călătorit şi e găzduit oaspele său, spuse iar, cu acelaşi zîmbet blajin şi bonom, domnul Calaff, deşi chiar în ajun încreţise din sprîncene citind în fugă, înainte de a pleca dimineaţa la fabrică, ultima scrisoare a lui Eugen, prin care acesta îşi anunţa sosirea pentru începutul lui iunie. „De examene nu scrie un cuvînt, dobitocul", bombănise el enervat, aruncînd scrisoarea pe masă.

Paul Karst dădu cîteva amănunte vagi ale întîlnirii lui cu Eugen, pe care-l văzuse în treacăt cu două-trei luni înainte, într-o vreme cînd corespondenţa cu Zeilig nu luase încă un caracter atît de precis şi de serios. Rămăsese impresionat, zicea el, de distincţia şi manierele tînărului şi-şi dăduse numai decît seama, chiar înainte de a-i fi fost prezentat, că era de familie bună.

— Cînd am aflat şi cum îl cheamă — încheie domnul Karst cu zîmbetul lui straniu şi incomplet — n-am mai avut de ce să mă mir: numele Calaff mi-a fost cea mai bună explicaţie.

Bătrînul avu un surîs înduioşat şi începu să povestească o întîmplare din copilăria lui Eugen care iubise totdeauna caii şi dorea să se facă vizitiu.

— Îţi aduci aminte, Anatol — întrebă el — în dimineaţa aceea cînd am plecat de la fabrică în trăsură, cum a plîns fiindcă voia neapărat să se urce el pe capră în locul lui Iordache şi a cerut să-i dea lui biciul?

Nu, Anatol nu-şi aducea aminte, era mult de atunci.

— Tata are cea mai bună memorie dintre noi toţi, adăugă el fără să zîmbească, adresîndu-se oaspelui.

Domnul Karst ascultase numai pe jumătate istorioara aceasta. Era puţin deconcertat, deşi Zeilig şi alţii, toţi acei cărora le ceruse informaţii în ultimele două luni, îl avertizaseră şi-l asiguraseră că sobrietatea şi simplitatea din casa Calaff erau probabil o fantezie a bătrînului, o manevră chiar, şi că nu erau de loc un indiciu care să fi putut infirma renumele şi posibilităţile lui. De altfel, din privirile piezişe dar ascuţite pe care Paul Karst le arunca pe furiş în jur, se putuse convinge că, de pildă, pianul era o marcă bună, că autenticitatea covorului de pe jos nu putea fi discutată, că briliantele din urechile doamnei Calaff aveau o mărime şi o strălucire remarcabilă. Şi apoi, întreaga atmosferă îi impunea: bătrînul ăsta frumos şi robust — se spune că nu prea ştie de glumă şi că nu e chiar aşa de distractiv să ai de-a face cu el; ei, dar lasă că nici pe el, Paul Karst, nu-l prea duce nimeni de nas — fetele astea distinse şi elegante... da, da, Marta Calaff nu e de lepădat... Nu-i ca cealaltă, desigur, care e un fel de apariţie de basm, dar e bine făcută şi decorativă. În fotografia pe care i-a trimis-o Zeilig nu e de loc flatată.

Paul Karst şi-o închipui într-o lojă la spectacol, cu mîinile înmănuşate în alb pe marginea de catifea roşie, cu briliante în păr şi în urechi, cu profilul acela drept, neclintit...

Dochiţa veni cu tablaua mare de argint încărcată de pahare, farfurioare, linguriţe şi chiseaua cu pereţi groşi de cristal de Boemia, plină cu dulceaţă de portocale.

Anatol se joacă maşinal cu butonii de aur de la manşete şi privirile lui se plimbă agale şi nepăsătoare peste figurile celor prezenţi. „Cît poate să mai trăiască tata? se întreabă el deodată. Are şaizeci şi cinci de ani, dar cu organismul lui de fier poate s-o mai ducă şi pînă la nouăzeci, mama lui avea nouă-

zeci şi şapte de ani cînd s-a prăpădit şi a fost lucidă pînă în ultima clipă... Numai că ar putea muri subit, într-o bună zi... Să zicem mîine dimineaţă... Mîine dimineaţă familia să se adune la căpătîiul lui, să-l asculte cum horcăie, doctorul Panaitide să ridice neputincios din umeri şi... gata...". De cîte ori, din copilărie şi pînă azi, a mîngîiat Anatol gîndul ăsta, ca pe un vis iubit dar irealizabil! Irealizabil, da; ştie că tata nu poate să moară aşa de repede, în orice caz nu destul de repede pentru ca el, Anatol, care mai are... cîţi ani, cîte luni de trăit? să mai apuce să cunoască viaţa... Dar măcar pentru Lotte, pentru Eugen, pentru biata Laura...

— Cum vă simţiţi de cînd v-aţi întors în ţară, domnule Karst? întrebă doamna Calaff, după ce oaspele mulţumi pentru dulceaţă, sub privirea imperioasă a bătrînului, care o obliga să iasă din muţenie şi să-şi îndeplinească rolul de stăpînă a casei. Aţi lipsit atît de mult... V-aţi obişnuit desigur cu viaţa în străinătate...

— Adevărul este că totul mi se pare destul de rudimentar, de primitiv chiar... mărturisi domnul Karst, e de ajuns să priveşti pe fereastra vagonului cînd eşti în tren, nu-i aşa? Să vă spun, însă, doamnă Calaff, noi ăştia care avem anumite relaţii, care trăim într-un anumit cerc, rămînem între noi, adică între oameni subţiri, civilizaţi, umblaţi şi formaţi tot prin străinătate... Sîntem feriţi de surprize şi atunci, desigur, contrastul nu e chiar aşa de supărător.

— Da, da, ăsta e norocul nostru, e foarte adevărat, spuse domnul Calaff mîngîind blînd cu mîna braţul fotoliului. Oamenii subţiri ca şi cei de rînd se găsesc peste tot... Şi în definitiv nimeni nu ne împiedică să ne urcăm din cînd în cînd în tren şi să ne oprim în cîte o ţară civilizată.

Domnul Karst era în totul de aceeaşi părere. Îşi scoase tabachera grea de aur cu iniţiale şi o întrebă pe doamna Calaff dacă nu o supără fumul de ţigară. Bătrîna tresări şi nu se putu reţine să privească cercetător spre soţul ei: nici unul dintre fii sau

ginerii lor nu și-ar fi permis să fumeze în prezența domnului Calaff. Dar expresia feței bătrînului rămăsese amabilă și binevoitoare — „ce neobrăzat!" gîndea el — bătrîna își reveni numaidecît și Paul Karst aprinse o țigară.

— Trebuie să vă mai spun, stimate domnule Calaff, nu știu ce credeți dumneavoastră în această privință, dar nicăieri în străinătate nu mă simt așa de bine ca în Germania și în special la Berlin... Făcu o pauză și tuși, tusea aceea uscată și neplăcută care-i anunțase sosirea, apoi continuă: Unde mai întîlnești ordinea, disciplina, respectul față de autorități, ca în Germania? Unde te simți atît de în siguranță, atît de la adăpost de neprevăzut?... Gîndiți-vă la atmosfera din Franța — domnul Karst făcu o strîmbătură care-i încreți toată fața și răsturnă cu mîna o imagine vrednică de dispreț — la derbedeii care se plimbă pe străzile Parisului, gata oricînd să se obrăznicească și să facă revoluție...

— Francezii sînt niște degenerați, se avîntă deodată Jean care nu deschisese încă gura. Kaiserul e un om genial, cel mai mare geniu al timpului nostru...

Domnul Calaff își întoarse încet capul în direcția lui, Jean se opri brusc, se înroși, se repezi asupra paharului cu apă pe care Dochița îl uitase pe măsuță și-l goli pe nerăsuflate.

— Da, domnule Karst, aveți perfectă dreptate, rosti rar și serios domnul Calaff. Germania este o țară mare și nemții sînt un popor excepțional... Trebuie să recunoaștem că am avut mare noroc cu regele nostru, cel puțin sîntem siguri că în caz de război, n-o să intrăm în cine știe ce bucluc. Domnul Calaff își răsfiră mustața între degetul mare și arătătorul mîinii drepte, zîmbi și reluă: Și apoi cultura germană, dragă domnule Karst, literatura lor... Fiica mea Marta e o mare admiratoare și, îndrăznesc să spun, o bună cunoscătoare a literaturii germane...

Marta își plecă ochii și murmură cu un zîmbet:

— Tată dragă, domnul Karst poate să-şi închipuie... De fapt eu n-am nici un merit... Herr Steiner...

— Da, da, fata mea, nici vorbă, Herr Steiner e un erudit, dar tu eşti eleva lui cea mai bună, nu spune el asta totdeauna ? Bătrînul zîmbi cu duioşie, apoi tresări deodată, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva şi se uită la ceas : Dumnezeule mare, Anatol, Jean, e şase şi douăzeci şi noi care trebuia să verificăm încă azi calculele pentru fisc ?... Iubite domnule Karst, mi-e pur şi simplu ruşine, sînt un uituc incorigibil... Ospitalitatea noastră o să vă lase o amintire dintre cele mai proaste, dar vă rog... numai o jumătate de oră... Sper că o să ne păstrezi şi nouă cîte un ceai, Luiza dragă, nu-i aşa ? Pe noi vă rugăm să ne scuzaţi... Soţia mea şi fetele ard de nerăbdare să afle ce fel de pălării se poartă acum la Viena... Numai o jumătate de oră, vă rog.

Domnul Karst declară că nu avea nici o grabă, că afacerile trec înainte de orice, că e încîntat să ţină de urît doamnelor şi domnul Calaff, împăcat, ieşi repede urmat de Anatol şi de Jean.

— Am auzit mult vorbindu-se despre mama dumneavoastră, domnule Karst, spuse doamna Calaff care aflase de briliantele bătrînei bogătaşe dar nu reţinuse nici un alt amănunt de aceeaşi importanţă. Toată lumea spune că e o persoană superioară, doamna Calaff alese la întîmplare epitetul care i se părea cel mai măgulitor şi mai cuprinzător în acelaşi timp.

Oaspele înclină uşor capul cu mişcarea ţeapănă care-i era caracteristică şi zîmbi politicos dar incomplet.

— Mama e o femeie vrednică, stimată doamnă, n-a avut altă preocupare în viaţă decît soţul şi copiii ei. Acuma e cam suferindă, cam obosită... Ce vreţi... Vîrsta. Împlineşte în toamnă şaizeci şi şapte de ani.

— S-o ţină dumnezeu sănătoasă, spuse încet doamna Calaff şi tăcu un timp. Da, da, o femeie nu ştie decît de grija soţului şi a copiilor... să le facă un interior plăcut, confortabil...

Paul Karst tuşi scurt, apoi pe un ton glumeţ se oferi să dea doamnelor informaţii despre moda din străinătate ca să-şi îndeplinească obligaţiile luate faţă de domnul Calaff. Marta zîmbi şi mărturisi că într-adevăr, veşti proaspete de acest fel nu sînt niciodată lipsite de interes şi dimpotrivă se dovedesc indispensabile cui vrea să-şi pună la punct toaletele şi să aibă un aspect îngrijit.

În clipa aceea, Dochiţa intră în odaie, se apropie în vîrful picioarelor de fotoliul doamnei Calaff şi-i şopti ceva la ureche. Bătrîna, care o aştepta, răsuflă uşurată, se ridică greoaie de la locul ei şi spuse:

— Îmi pare tare rău, domnule Karst, dar trebuie să vă rog şi eu să mă scuzaţi un moment... gospodăria, ştiţi... Am uitat să las afară nişte linguriţe... Trebuie să le caut. Lottchen, vrei să fii bună să mă ajuţi? Marta dragă, rămîi tu cu domnul Karst. Numai o clipă...

Cînd rămaseră singuri, Paul Karst se ridică de la locul lui, se apropie de măsuţa la care şedea Marta şi-i ceru voie să se instaleze în fotoliul pe care tocmai îl părăsise Lotte.

— Îmi pare bine că avem ocazia să stăm puţin de vorbă între patru ochi, domnişoară Marta. Mi s-au spus multe lucruri frumoase despre dumneavoastră şi sînt convins că cine vă cunoaşte îndeaproape nu poate decît să vă preţuiască şi să vă stimeze din ce în ce mai mult.

Marta surîse cu modestie, mută coşuleţul de lucru pe măsuţă, dar nu spuse nimic.

— Sînt fericit că am putut să vă văd în mijlocul familiei, să-mi dau seama de înţelegerea, de armonia, de afecţiunea ce domneşte între dumneavoastră toţi. Mediul în care se dezvoltă o fată tînără are o importanţă foarte mare în viaţa ei, domnişoară Marta, o importanţă covîrşitoare, vă rog să mă credeţi. Educaţia aleasă pe care aţi căpătat-o, atmosfera liniştită, serioasă, îmbelşugată, în care trăiţi... Nici nu ştiţi ce impresie excelentă, da, excelentă, face asta asupra unui străin.

— Mă bucur că vă aud vorbind aşa, domnule Karst, rosti Marta. Despre noi, copiii, nu sînt în măsură să-mi dau seama cîtă dreptate aveţi, dar cît priveşte pe părinţii noştri, da, recunosc că nu ne-am fi putut dori părinţi mai ideali.

— Părinţii sînt cea mai bună garanţie în formarea caracterelor copiilor, declară sentenţios domnul Karst. Un bărbat care are intenţia să întemeieze un cămin trebuie să cunoască pe părinţii viitoarei lui soţii aproape tot atît de bine cît o cunoaşte şi pe ea. Este o măsură de precauţie, cuminte şi indispensabilă, nu-i aşa, domnişoară Marta?... Întemeierea unui cămin... Ce poate fi mai important în viaţa unui om?...

Vocea răguşită a lui Paul Karst încercase să ia o nuanţă patetică. Marta îl asculta cu interes şi zîmbea modest şi aprobativ, dar inima îi bătea cu violenţă. „Trebuie să mă grăbesc — se gîndea ea — ceilalţi ar putea să se întoarcă".

— Da, desigur, aveţi toată dreptatea, răspunse Marta cu un glas imperceptibil alterat. Întemeierea unui cămin este o răscruce în viaţa fiecăreia dintre noi... se opri puţin şi respiră adînc. Şi pentru o fată căsătoria este o problemă, cu toate că noi, în general, trebuie să lăsăm în grija părinţilor alegerea unui soţ... desigur... Marta se opri din nou, păli, dar reluă calm: e o încurajare pentru o fată tînără gîndul că soţul ei o va înţelege, că lui îi va putea spune totul, absolut tot ce are pe inimă, fără să-i ascundă nimic...

„Unde vrea să ajungă? se întrebă Paul Karst uşor nedumerit; de altfel îi plăcea felul de a se exprima al fetei, degajat şi sobru în acelaşi timp. Are dinţi frumoşi, regulaţi, sănătoşi", mai gîndi el plin de mulţumire.

— Neapărat, neapărat, admise Karst cu vioiciune. Între soţ şi soţie trebuie să domnească cea mai deplină încredere, totul trebuie împărtăşit, bucurii, necazuri...

— Tocmai, îl întrerupse Marta şi mută din nou, cu o mînă uşor tremurătoare, coşuleţul pe măsuţa din

fața ei. Această încredere trebuie să se statornicească chiar înainte de căsătorie. Făcu o pauză mai mult ca să-și dea seama dacă inima ei mai bate, apoi spuse fără nici o șovăire: În ce mă privește, aș considera de datoria mea să-l avertizez pe bărbatul care m-ar cere de soție, că părul meu natural este foarte rar, că nu-l pot pieptăna frumos și că de doi ani de zile port o perucă completă.

Paul Karst deschise gura să spună ceva, se răzgîndi, își potrivi monoclul în ochiul drept cu o mînă șovăitoare, scoase tabachera din buzunar, o ținu o clipă între degete, apoi o puse la loc.

— E drept — continuă Marta cu o voce neutră — că tata nu e în totul de aceeași părere în această privință și ar fi chiar destul de mîhnit dacă ar ști că am făcut cuiva o astfel de mărturisire. E însă singura împrejurare în care nu mă supun dorințelor lui totdeauna înțelepte, și poate că dumnezeu o să mă ierte.

„Să nu fi știut nimic dobitocul de Zeilig — se întreba Paul Karst — sau a vrut să o facă pe șmecherul cu mine? De altfel... cine ar zice? Un păr frumos, mătăsos, o pieptănătură modernă... și ce curaj la fata asta!..." Tuși ca să-și dreagă glasul și spuse:

— Dar... domnișoară Marta... cum să spun... ăsta nu e decît un amănunt secundar... după cîte știu, moda de astăzi... toate doamnele elegante adaugă în părul lor natural bucle postișe... Ce importanță are? Un bărbat serios știe să aprecieze alte calități la o femeie, meritele ei adevărate... dumneavoastră sînteți o persoană atît de fină, atît de cultivată, iată calitățile și meritele cu care vă puteți mîndri...

Paul Karst își revenea treptat. Era o surpriză, evident... și nu dintre cele mai plăcute... Zeilig ar fi meritat să fie zgîlțîit de perciuni dacă n-a știut atîta lucru, imbecilul... Dar nu, a făcut jocul bătrînului, cu siguranță... În orice caz, Calaff ăsta e un diavol și jumătate, trebuie să bage bine de seamă, nu cumva

să se lase tras pe sfoară... fiindcă o să aibă de-a face cu el de acum înainte. Lucrurile își merg drumul lor, bineînțeles... în definitiv chestia cu peruca nu-i așa de gravă, fata e frumoasă, fină, o fată inteligentă, maniere perfecte... Nu renunți așa de ușor la un socru ca Emil Calaff... și nici la cincizeci și cinci de mii de lei zestre, bani gheață...

— Da, domnișoară Marta, vă rog să credeți, pentru un bărbat serios, pentru un om care nu se oprește la suprafață, care vrea să cunoască mai îndeaproape și mai bine pe femeia care-i va fi poate soție, astea sînt fleacuri, fleacuri fără nici o semnificație... Eu vă mulțumesc în orice caz pentru destăinuirea ce mi-ați făcut, și-mi pare bine că mi-ați arătat atîta încredere.

Marta zîmbi tremurat. Era moale, fără putere și se gîndea cu groază că va mai trebui să zîmbească, să fie atentă la conversație, să spună lucruri cuminți și prudente încă cel puțin o oră. Și apoi să cînte la pian...

Vorbiră despre lucruri indiferente, despre vreme, amîndoi cu gîndul aiurea. Cîteva minute mai tîrziu, domnul Calaff se întoarse cu Anatol și Jean și se arătă dezolat că cercul de familie se redusese și mai mult în lipsa lui. Aproape imediat apăru doamna Calaff urmată de Lotte, și Dochița servi ceaiul.

Toată lumea era preocupată și conversația se închegă cu greu. În timp ce vorbea despre proiectele de vilegiatură ale familiei și despre fiica sa Silvia, măritată la Lemberg, cu care trebuiau să se întîlnească la Karlsbad, privirile domnului Calaff se împlîntau ca niște pumnale în ochii Martei, cărora un efort deznădăjduit de voință izbutea să le păstreze seninătatea. Domnul Karst făcu unele considerații generale asupra stațiunilor balneare din Austria și Germania, iar Anatol, provocat direct de tatăl său, dădu cîteva amănunte laconice despre calitățile hotelurilor din Elveția și nordul Italiei. Jean izbuti să emită niște

pronosticuri judicioase cu privire la încălzirea timpului, care căpătară o ușoară aprobare din partea bătrînului.

După tort, Marta cîntă la pian și ascultă cu un zîmbet de modestie elogiile de cunoscător ale oaspelui. O acuarelă pe care tocmai o terminase și care înfățișa un apus de soare în grădina publică a orașului se bucură de o nouă serie de complimente călduroase. Domnul Karst mai fumă o țigară, se uită la ceas, constată cu glas tare că vizita lui se prelungise mult dincolo de limitele bunei-cuviințe și se ridică să plece.

— Mai rămîneți mult în Galați, domnule Karst? întrebă doamna Calaff întinzîndu-i mîna la despărțire.

— Cred că da, doamnă, cred că da. Orașul e interesant și-mi place, merită să fie cunoscut mai pe îndelete, portul e plin de animație... și apoi, m-am simțit atît de bine azi la dumneavoastră, vă sînt atît de recunoscător pentru căldura cu care m-ați primit... Cred că mi-ar fi destul de greu să mă despart prea curînd de o casă în care am avut impresia din prima dată că sînt în familie... dacă-mi permiteți să spun asta.

— Iubite domnule Karst — spuse bătrînul Calaff cu un zîmbet plin de cordialitate și de afecțiune — soția mea și cu mine sîntem fericiți că v-ați simțit bine la noi... Nu dorim decît să vă vedem din nou în mijlocul nostru, fără întîrziere. Veniți cînd vă face plăcere, fără etichetă și fără preliminarii; veți fi totdeauna primit ca un fiu...

Afară era o seară frumoasă, înstelată, de mai și un vînt șiret, primăvăratic, bătea tinerește dinspre Dunăre. Dar domnul Karst nu avea o părere prea bună despre primăvară, pe care o considera anotimpul cel mai periculos pentru nevralgiile sale și nici despre adierile cele tinerești, de pe urma cărora un om serios și așezat ca el nu se putea alege decît doar

cu un guturai zdravăn. Își înfășură strîns eșarfa în jurul gîtului, ridică gulerul pardesiului și sprijinindu-se în mînerul de argint al bastonului său, grăbi pasul.

Hotelul nu era departe. Paul Karst intră în hol, nu răspunse la salutul respectuos al portarului, îi ceru cheia cu vocea aceea răgușită, dezagreabilă, și urcă țeapăn scara spre camera lui.

CAPITOLUL II

Domnul Karst făcu peste cîteva zile o nouă vizită în casa Calaff, precedată de un alt buchet de trandafiri, roz de data asta. Domnul Calaff îl primi ca pe un vechi prieten şi conversaţia părăsi subiectele generale, trecînd pe nesimţite la amănunte mai intime, legate de biografia familiilor Karst şi Calaff. Paul Karst vorbi despre mama sa, rămasă văduvă la douăzeci şi trei de ani şi recăsătorită cu Artur Ritter, mare proprietar, cunoscut şi respectat în tot nordul Moldovei. Fiu unic din prima căsătorie, deşi tatăl său vitreg avusese o purtare dintre cele mai corecte faţă de el, Paul Karst se simţise totdeauna oarecum un intrus în casa pe care cei trei fraţi mai mici o considerau pe drept cuvînt a lor şi, o dată anii adolescenţei depăşiţi, începuse să facă drumuri din ce în ce mai lungi în străinătate. Moştenirea rămasă de la tatăl său bun îi asigura o independenţă desăvîrşită şi după terminarea studiilor îşi dăduse toată osteneala ca să-şi pună în valoare capitalul şi să-l facă să fructifice — domnul Karst nu dădea nici cel mai neînsemnat detaliu privitor la tehnica acestor operaţii de fructificare şi bătrînul Calaff, care nu vorbea niciodată despre afacerile sale şi cunoştea precis afacerile altora fără să pună nici un fel de întrebări celor în

cauză, îi aprecie discreția. Era perfect la curent cu valoarea acțiunilor pe care le poseda oaspele său la diferite societăți din țară și străinătate, știa dobîndă pe care o reclama la sumele date cu împrumut și prudența cu care examina diferitele obiecte de preț lăsate în gaj.

— In sfîrșit, a sosit momentul să mă fixez, să prind rădăcini, să-mi creez o familie, continuă Paul Karst pe același ton de confidență, care contrasta în mod penibil cu vocea lui răgușită și cîrîitoare.

Domnul Calaff îl felicită pentru aceste proiecte și făcu un elogiu emoționant al vieții de familie, al căldurii neprețuite a unui cămin, al bucuriilor paternității.

— Eu m-am însurat foarte tînăr, dragă domnule Karst, n-aveam încă nici douăzeci și cinci de ani cînd am cunoscut-o pe scumpa mea Luiza. Dar pot să spun că abia din clipa în care am simțit-o alături de mine am căpătat încredere și dragoste de viață... Apoi au venit copiii... și dumnezeu ne-a ajutat...

Domnul Calaff era maiestuos și blajin ca un patriarh și-și plimba privirile zîmbitoare pe fețele încremenite și tăcute ale soției și copiilor săi. Doamna Calaff se silea să fie atentă la cele ce se spuneau în jurul ei, dar nu înțelegea bine despre ce era vorba. De altfel era preocupată și aștepta cu spaimă plecarea oaspelui, care trebuia să declanșeze mînia bătrînului; migdalele fuseseră cam vechi sau mucegăite și tortul avusese un gust amar. După ce luase din el, domnul Calaff o privise lung, semnificativ, promițător

La despărțire, domnul Karst își îngădui să invite pentru a doua zi doamnele la o mică plimbare prin oraș.

— Eu sînt încă un străin în Galați — spuse el — dumneavoastră mi-ați arăta ce merită să fie văzut: aș avea un motiv în plus să mă atașez de el...

Domnul Calaff se grăbi să-şi scoată din încurcătură soţia, care-şi întorsese docilă ochii spre el şi le puse trăsura la dispoziţie.

— Seara rămîne sus, la fabrică, aici n-avem loc destul... adăugă el, scuzîndu-se că îşi lasă musafirul să plece pe jos pînă la hotel.

Primăvara izbucnise din plin, deodată, pătimaşă şi fermecătoare. Prin grădinile caselor boiereşti de pe strada Domnească, liliacul era în floare şi trimitea pale de parfum pînă în stradă, ba chiar pînă în trăsura în care doamna Calaff luase loc cu Lotte şi Marta pe bancheta din fund, în timp ce domnul Karst se silea să fie amuzant şi spiritual pe scăunelul din faţă, deşi poziţia era incomodă şi echilibrul melonului său mereu primejduit de mişcările şalelor masive ale vizitiului. Marta şi Lotte îi indicau în treacăt clădirile mai importante, biserica grecească, palatul administrativ, casa Gheorghiadis, biserica catolică, Notre-dame... Itinerariul fixat de domnul Calaff era dintre cele mai simple: strada Domnească pînă la grădina publică, unde aveau să coboare şi să facă o mică plimbare pentru ca domnul Karst să zărească de departe licăririle potolite ale Braţeşului... De fapt, în afară de drumul pînă la grădina publică, cu toate haltele pe care le presupunea şi de cel pînă la fabrică, sus, departe, la capătul străzii Traian, doamna Calaff şi fetele ei s-ar fi orientat în oraş cu aceeaşi ezitare şi perplexitate ca şi Paul Karst. Cele cîteva familii pe care le vizitau, o dată sau de două ori pe an, locuiau pe strada Domnească sau pe alte două-trei străzi centrale, în imediată apropiere, profesorii şi furnizorii veneau acasă, cumpărăturile le făcea domnul Calaff sau Vasile... uneori Laura... restul oraşului era ţară străină pentru ele, şi unele nume de străzi pomenite în faţa lor le surprindeau indiferente şi ignorante, ca şi cum ar fi indicat cartiere rău famate din Marsilia sau Alger, despre a căror existenţă aveau toate şansele să nu audă niciodată.

Lotte sperase că domnul Karst va dori să facă o plimbare prin port sau chiar că tatăl ei avea să-i dea această idee; dar domnului Karst îi erau perfect indiferente și strada Domnească, și portul, și Dunărea, așa că nu manifestase nici un fel de dorință specială și domnul Calaff, care nu era un amator de senzații tari și căruia nu-i plăcea zgomotul de pe chei, hamalii, marinarii și derbedeii, nu se gîndise să-l regaleze cu un pitoresc agresiv și de prost gust, după el.

În drum, Paul Karst observă cu satisfacție frecvența saluturilor cu care erau întîmpinate doamna și domnișoarele Calaff, respectul și invidia din unele priviri. Bătrîna răspundea cu zîmbetul ei stins și neputincios. Lotte cu melancolie, dar Marta cu nuanțe imperceptibile care alternau între o familiaritate amabilă și o condescendență distantă, abil marcată.

— Cine să fie individul din trăsură? întrebă avocatul Grigorovici pe ginerele său, după ce salutase cu mișcarea largă care îi era obișnuită. Vreo rudă din străinătate?... Gălățean nu e în orice caz...

— Cred că bătrînul o mărită pe una din cele două fete... Cum o cheamă pe cea mai mare?... Parcă Marta, nu?...

— Așa mi se pare, murmură Grigorovici... Multe parale trebuie să aibă Calaff ăsta... Încă o zestre, alți cincizeci-șaizeci mii de lei... Și ce fete frumoase, toate!

Marta și Lotte o salutară zîmbind pe Hélène Alexatos care se pregătea să treacă strada cu mama ei. Doamna Alexatos era grasă, astmatică și îmbrăcată fără pic de gust. Fiică-sa se jena să iasă cu ea în oraș și stătea în casă zile întregi, lungi, nesfîrșite, așteptînd invitațiile Polixeniei, sora mai mare, măritată la Brăila, ca să petreacă la ea cîteva săptămîni, departe de părinții ei vulgari și sîcîitori. Fusese colegă de clasă cu Hilda și cu Lia, care erau interne, laolaltă cu toate fetele de boieri și la fel ca ele priveau cu oarecare superioritate pe externe. O

cunoscuse bine pe Lotte care, cu cîţiva ani mai mare, era încă în şcoală, o cunoscuse şi pe Marta care venea destul de des s-o vadă pe mère Louise şi le respecta foarte mult; domnul Alexatos pomenea uneori în casă despre averea domnului Calaff, despre avîntul tot mai mare pe care-l lua fabrica şi Hélène admira educaţia aleasă a fetelor şi eleganţa lor. Le răspunse cu grabă, dar înroşindu-se de necaz şi de ruşine că fusese surprinsă tocmai de ele alături de maică-sa.

— Astea sînt domnişoarele Calaff? întrebă doamna Alexatos tare, pe greceşte, oprindu-se în mijlocul drumului.

— Da, da, astea sînt... Le-ai mai văzut şi altă dată... Ce te miri aşa?... răspunse Hélène nerăbdătoare şi iritată.

— Şi cine-i domnul acela? continuă doamna Alexatos hotărîndu-se să se urnească din loc... Parcă spuneai că cele două mici nu sînt măritate!

— Ei şi? Asta înseamnă că nu trebuie să se mărite niciodată?... Tatăl lor are grijă de ele, nu aşteaptă să le pice din cer un logodnic. Se vede că a găsit pe cineva pentru Marta, replică acru Hélène.

În grădina publică era puţină lume. Copacii întineriseră, frunzişul era verde şi proaspăt, dar aleile erau neîngrijite, băncile rare şi stricate sau murdare. Domnul Karst făcu cîteva observaţii critice asupra indolenţei şi incuriei municipalităţii gălăţene, trecu la consideraţii etnice şi naţionale de ordin general, apoi făcu un elogiu înflăcărat al grijii şi iubirii pentru natură în străinătate.

— Unde ai să găseşti în Germania sau în Austria un parc cu alei părăginite, cu bazine secate? Cine o să-şi permită să arunce o hîrtie sau un muc de ţigară pe jos? Ei, mai avem mult pînă să ajungem şi noi acolo... Mult de tot...

Marta zîmbea şi aproba tot ce spunea domnul Karst. Doamna Calaff nu deschidea gura; cînd soţul ei nu era lîngă ea, tensiunea nervoasă, care singură

îi dădea putere şi prezenţă de spirit ca să susţină o conversaţie, slăbea şi mintea ei devenea flască şi incapabilă de judecată.

Se opriră la marginea împrejmuită de un grilaj scund de fier a dîmbului pe care se ridica grădina publică şi priviră spre albastrul şters al Braţeşului. Domnul Karst, care se temea de curent, avea impresia că trage din toate părţile.

— Nu vi se pare că e cam rece, doamnă Calaff ?.... Domnişoară Marta ?... Domnişoară Lotte ?... Am impresia că am comis o imprudenţă cînd v-am adus pînă aici şi îmi pare rău... Mă tem să nu răciţi, cred că ar fi mai cuminte să ne întoarcem... Ce părere aveţi ? Domnul Calaff v-a dat în grija mea... Ar avea dreptate să-şi piardă încrederea în mine şi nu vreau de loc să-l supăr...

În drum spre casă, Paul Karst opri trăsura în faţă la „Universel" şi rugă doamnele să intre în cofetărie să ia cîte o prăjitură.

— Asta trebuie să fie noua achiziţie a bătrînului Calaff, mamă... spuse Lelia Welt făcîndu-i semn maicăi-si cu piciorul pe sub masă şi pufni în rîs. De unde-i scoate, dumnezeule, unde-i nimereşte ?... Ăsta parcă-i şi mai pocit ca bărbatul Silviei.. Ce zici, mamă dragă ?

Lelia Welt era vioaie şi independentă. La treizeci de ani era încă necăsătorită şi călătorea singură în străinătate spre oroarea tuturor familiilor bune din Galaţi. Doamna Welt era văduvă, îşi adora fiica si-i accepta toate capriciile. Îşi îndreptă discret lornionul spre noii veniţi şi răspunse cu însufleţire la salut.

— Nu mai rîde, Lelia, mi se pare că Marta a observat... Ei, ce vrei, o fată nu se mărită numai cu un Adonis... Crezi că nu-i mai cuminte şi mai frumos aşa, decît... Doamna Welt oftă şi-şi privi fiica cu nişte ochi în care se citea regretul şi o umbră de reproş.

— Vai de mine, mamă dragă — spuse Lelia rîzînd încă, dar mai potolit — între Adonis şi chio-

rul ăsta cu monoclu există diferite trepte de frumuseţe masculină... *On a l'embarras du choix quand même...*[1] Biata Marta... Dacă şi pentru Lotte pregăteşte bătrînul un specimen de ăsta, e bun de spînzurat, zău aşa!...

Paul Karst se agita. Găsi o măsuţă ferită, comodă, căută să convingă doamnele să ia cîte un ceai sau o ciocolată fierbinte, nu izbuti şi comandă prăjituri.

— Au un şef cofetar foarte priceput, afirmă el convins. Feuietajele sînt excelente.

Doamna Calaff lăudă şi specialităţile de îngheţată, dar admise că era încă prea devreme, prea rece şi că ar fi fost imprudent pentru ele ca şi pentru domnul Karst să inaugureze de pe acum noul sezon.

Doctorul Panaitide, care venea să-şi caute soţia şi nora ca să le ia acasă, se apropie surîzător de masa lor. Era un bărbat înalt, cu păr alb ca neaua şi o faţă tînără încă şi simpatică. Purta ochelari cu ramă de aur, era totdeauna foarte pedant îmbrăcat şi se impusese de la început în casele bune din Galaţi prin vizitele de politeţe pe care le făcea, coborînd elegant şi ceremonios din cupeul strălucitor, nou-nouţ. Era de mulţi ani medicul şi prietenul familiei Calaff. Bătrîna făcu prezentările şi-l pofti pe doctorul Panaitide să ia loc.

— Îmi pare rău, doamnă Calaff, dar soţia şi nora mea mă aşteaptă cam de mult... Nici nu îndrăznesc să mă uit în direcţia lor, sînt sigur că-mi aruncă priviri distrugătoare... Mă bucur că v-am văzut... domnişoarele arată admirabil. Am observat trăsura afară şi-mi închipui că aţi făcut o plimbare frumoasă... aerul le-a făcut bine.

Acasă, domnul Calaff îi aştepta în salonaş, citindu-şi tihnit ziarul în fotoliu. Le ieşi înainte cu oche-

[1] În limba franceză : Ba chiar îţi vine greu să alegi (n. r.).

larii în mîna stîngă şi-i ameninţă giumeţ cu arătătorul mîinii drepte?

— Bravo, frumos vă stă, plimbăreţilor!... Şi Luiza mea care acuma, la bătrîneţe, îşi neglijează datoriile conjugale!... Povestiţi-mi şi mie pe unde aţi hoinărit, unde l-aţi dus pe domnul Karst de aţi întîrziat atîta?...

Doamna Calaff îl privi cu teamă ca să se asigure că glumeşte, apoi în timp ce femeile se duceau să se schimbe, Paul Karst luă loc în fotoliu alături de bătrîn şi discutară amîndoi prieteneşte noutăţile din gazetă. Vorbiră despre dizidenţa takistă şi despre posibilităţile ei de succes, pe care domnul Calaff le urmărea de la distanţă cu o curiozitate amuzată. După ce obţinuse naturalizarea, se apropiase de liberali, asta mai mult datorită legăturilor sale personale cu Vintilă Muşat, a cărui abilitate şi energie îi impunea, dar fără convingere şi fără pasiune, considerînd mai departe politica drept un sport şi o garanţie de izbîndă în afaceri. Aprecia tactica basculei între partide şi a doua zi după înfrîngerea unuia dintre ele, se bucura de mutrele pleoştite ale celor căzuţi şi se felicita pentru prudenţa şi rezerva ce păstra totdeauna.

Domnul Karst se dovedi destul de ignorant şi de indiferent în materie de politică internă. Alegerile pentru Reichsrat, dezbaterile în Reichstag îi erau mult mai familiare; era chiar remarcabil de bine documentat şi în privinţa vieţii particulare a unor miniştri germani, a cîtorva deputaţi austrieci şi unguri pe seama cărora circulau o seamă de anecdote scandaloase. Vorbiră şi despre socialişti care-şi luaseră prea de tot nasul la purtare, iar Karst îşi exprimă îngrijorarea cu privire la fermitatea de care guvernele vor fi în stare să dea dovadă ca să-i ţină la respect. Domnul Calaff era mult mai puţin îngrijorat şi de loc pesimist.

— Cred că putem dormi liniştiţi, scumpul meu — adăugă el — asta nu-i o mişcare organizată, nu-i o forţă... O mînă de haimanale şi atîta tot. De altfel

1905 în Rusia ar fi trebuit să fie o lecție pentru ei, nu-i așa?... și pentru noi o garanție, hotărît... o garanție, adăugă el cu un suspin de satisfacție.

— Da, da, ar fi trebuit... dar vedeți, sîntem în '908 și caraghioșii ăștia tot nu se astîmpără. Intră în parlamente, scot reviste, țin congrese... Dacă pînă și în Germania au un cuvînt de spus...

— Să avem încredere, dragul meu, să avem încredere și vei vedea că apele se vor limpezi... reluă pașnic domnul Calaff și după un răstimp, mai spuse cu un rîs ușor: În orice caz...pot să te asigur că dacă guvernele s-ar pricepe să-și strunească popoarele cum îmi strunesc eu muncitorii mei, sus în fabrică, n-am avea motiv să ne temem de nici o primejdie multă vreme, da... încă foarte multă vreme de aci înainte... Numai că, desigur... nu trebuie să stăm nici noi cu brațele încrucișate, dragul meu, fiecare din noi trebuie să facă ceva, să ia o atitudine, să contribuie la menținerea ordinii... Uite, eu de pildă, anul trecut, cînd cu prostiile țăranilor, am încartiruit o companie întreagă la mine la fabrică... Da, chiar eu am cerut să mi se dea... Și te rog să mă crezi că n-a fost așa de simplu... s-au îmbătat, s-au legat de lucrătoare... Ei, dar ce să facem? așa-s vremurile... și fără sacrificii din partea noastră...

Anatol și Jean intrară în odaie, apoi se întoarseră și doamna Calaff cu fetele, și domnul Karst fu invitat să rămînă seara la cină.

— Așa, pe nepregătite, fără fasoane, dragul meu... ca între prieteni, îl îmbie amabil domnul Calaff.

La despărțire bătrînul își conduse oaspele pînă la ușa vestibulului, cu un braț petrecut familiar în jurul umerilor săi. Paul Karst profită de o clipă cînd erau singuri și-l rugă să-l primească a doua zi între patru ochi pentru un sfert de oră.

— Cu dragă inimă, scumpul meu, răspunse rar și cu glas tare domnul Calaff, care păru deodată că crește și se desfășoară în toate direcțiile. În cîte sîntem mîine?... în 21 parcă... la șase după-masă îți convine?

Intrevederea avu loc în încăperea strîmtă şi dezagreabilă pe care domnul Calaff şi-o amenajase lîngă sufrageria mică şi căreia îi dăduse numele de birou. Domnul Karst veni direct la el fără ocolul obişnuit ca să-şi prezinte omagiile femeilor. Domnul Calaff îl primi rezervat, demn, circumspect şi se scuză că-l pofteşte într-o odaie atît de mohorîtă şi de neconfortabilă.

— Asta e pentru afaceri, domnule Karst, nu rezolv aici decît chestiuni de afaceri.

Bătrînul Calaff se aştepta la tratative îndelungate şi la o tocmeală lungă ; îşi pregăteşte armele, îşi verificase tactica, presimţind că de data asta avea de-a face cu un adversar demn de luat în considerare şi aştepta cu un calm prefăcut, pîndindu-şi plin de încordare adversarul. Paul Karst se aşează pe scaun, de partea cealaltă a biroului, tuşi, aprinse o ţigară fără să ceară voie, ceea ce îl enervă pe bătrîn, şi constată în materie de introducere, că vremea se schimbase iar şi că, deşi continua să fie cald, cerul rămînea posac şi cenuşiu. Apoi reluă după o clipă de tăcere în care timp domnul Calaff nu se clintise în fotoliul său din faţa biroului :

— Vă spuneam că aş dori să stăm puţin de vorbă, domnule Calaff... să stăm de vorbă despre o mulţime de chestiuni care ne interesează pe amîndoi... dacă n-aveţi nimic contra...

Domnul Calaff făcu un gest larg cu amîndouă mîinile, ceea ce însemna că e gata să asculte, apoi îşi răsfiră mustaţa între degetul mare şi arătătorul mîinii drepte.

— Vreau întîi să vă repet mulţumirile mele pentru primirea pe care am găsit-o în familia dumneavoastră şi să vă spun că mi-am dat numaidecît seama... da, numaidecît, în ce casă am intrat... Distincţie, maniere, belşug... fără prea mult lux, desigur... bogăţia prea-prea nu e principalul... domnul Karst îl privea fix prin monoclu, dar faţa bătrînului era impasibilă. Şi de altfel ştiu că nu luxul e un indiciu... cel mai bun indiciu... Paul Karst făcu o pauză, crezînd că domnul

Calaff avea să spună ceva, dar se înşelase. Ei dar, stimate domnule Calaff, să ajungem la ce este cu adevărat esenţial... Am fost plăcut impresionat de fiicele dumneavoastră, în special de domnişoara Marta... o fiinţă fină, delicată... în sfîrşit avînd toate calităţile pe care le caută un bărbat doritor să se însoare.

— Fiica mea Marta — grăi bătrînul cu gravitate — e o comoară, domnule Karst; e bucuria şi mîndria casei mele şi va face cu siguranţă fericirea soţului ei.

Paul Karst tuşi uşor, lăsă să treacă un timp, apoi reluă:

— Ei da, domnule Calaff, cum vă spuneam, domnişoara Marta mă interesează îndeaproape şi dacă aţi vrea să discutăm chestiunea în amănunte... Vă spun drept... sînt chiar foarte nerăbdător...

Bătrînul se mişcă în fotoliu, apoi îşi împreună mîinile pe masă:

— Cu plăcere, dragul meu, cu plăcere, îţi stau la dispoziţie. După cum te-a informat şi Zeilig, zestrea Martei se compune din numerar, mobilier şi trusou:

— Şi loc de casă, dacă nu mă înşel, strecură Karst cu un zîmbet abia schiţat.

Bătrînul îşi desfăcu mîinile brusc şi se trase înapoi în fotoliu.

— Loc de casă? Ce fel de casă? Nu, dragul meu, n-a fost vorba niciodată de aşa ceva... ţi s-a părut probabil... Dacă soţul Martei ar dori să cumpere o casă din banii de zestre... n-aş avea nimic împotrivă... treaba lui... dar eu nu dau casă fetei mele. Suma în numerar este destul de frumoasă...cincizeci şi cinci de mii lei nu sînt o jucărie... nu multe fete în oraş capătă atîta... aşa că...

Urmă o scurtă pauză în care Paul Karst îşi turti mucul ţigării în scrumiera vulgară şi de prost gust, de pe birou. Desigur, nu fusese vorba de nici un loc de casă, dar cerînd mai mult decît i se cuvenea, spera să rotunjească suma în numerar. Bătrînul ghicea manevra, era resemnat cu gîndul să mai dea cîteva mii de lei, însă se simţea dator să manifeste o sur-

prindere aproape indignată şi să se păstreze cît mai multă vreme pe poziţii cît mai ferme. Îl enerva şi greutatea de a urmări intenţiile şi reacţiile lui Karst, pe faţa lui inegală în care singur ochiul drept avea o expresivitate inteligibilă pentru interlocutorul său.

Karst tuşi, apoi spuse:

— Mă mir foarte mult de cele ce-mi spuneţi... şi nu-mi vine a crede să-l fi înţeles eu greşit pe Zeilig, sau poate din nebăgare de seamă i-aţi comunicat chiar dumneavoastră...

— Eu mă mir tot aşa de mult că dumneata te poţi gîndi la o nebăgare de seamă din partea mea, într-o chestiune atît de serioasă, îl întrerupse domnul Calaff stăpînit, dar căutînd să dea glasului şi vorbelor sale o uşoară nuanţă de ironie. Surprinzînd însă un gest de nerăbdare din partea celuilalt şi temîndu-se să nu fi mers prea departe, schimbă deodată vorba şi spuse repede pe un ton amabil: Ei, dar noi stăm aici la taifas şi ni s-a uscat gîtul de atîta pălăvrăgeală... să luăm pînă una alta o dulceaţă... sau un ceai poate... nu-i aşa, domnule Karst?

Karst refuză politicos şi dulceaţa, şi ceaiul. Domnul Calaff povesti o scurtă anecdotă, pe care celălalt o ascultă fără interes, cu ochii pironiţi asupra telefonului de pe birou. În casa Calaff, telefonul servea exclusiv convorbirilor de afaceri şi în special făcea legătura cu fabrica. Cînd nu era sus la fabrică, bătrînul cerea să i se comunice imediat şi fără nici o excepţie orice mişcare, orice prezenţă străină. Dar telefonul nu era pentru fleacuri, pentru palavre. Iarna, pe vreme rea, cînd după lecţiile de franceză Dănuţ nu se putea întoarce acasă şi rămînea să doarmă la bunici, cînd se simţea singur şi părăsit în mijlocul tăcerii celorlalţi, ar fi fost bucuros dacă ar fi putut să-i dea mamei un telefon ca să-i spună măcar „noapte bună". Dar nu era voie, doamna Calaff îi explica în şoaptă grăbită şi înfiorată că „bunicul se supără, se consumă telefonul".

— În sfîrşit — reluă Karst cu vocea lui cîrîitoare — sigur este că unul dintre noi s-a exprimat sau

celălalt a înțeles greșit... și e destul de regretabil. Eu am venit la Galați plin de nerăbdare, plin de speranță și...

— Și sînt convins că n-ai venit degeaba, dragul meu, îl întrerupse domnul Calaff cu un zîmbet împăciuitor. Între oameni ca noi, plini de bunăvoință, nu se poate să nu se ajungă la o înțelegere... Ar fi mare păcat... spune și dumneata...

— Natural, natural domnule Calaff, desigur că da, nici eu nu vreau altfel... în definitiv, ca să vă dovedesc dezinteresarea mea și mai ales cît de serios este de pe acum sentimentul pe care mi-l inspiră domnișoara Marta, aș fi eventual dispus să renunț la locul de casă. Vă asigur, însă, că asta e o mare deziluzie pentru mine și... sînt convins că o să mă înțelegeți... O să recunoașteți că o compensație oarecum echivalentă în numerar... e indispensabilă.

Bătrînul Calaff se sprijini de spătarul fotoliului și-și lăsă palmele pe masă.

— Dragul meu — glăsui el cu blîndețe — Laura și Silvia, celelalte două fiice ale mele, au căpătat numai cîte cincizeci mii lei zestre fiecare, deși despre familia lui Albert Farg și pretențiile pe care le-ar fi putut ridica, socot că nici nu e nevoie să-ți mai amintesc... Ai auzit și dumneata, desigur, cine a fost acum optzeci de ani bătrînul Iacob Farg și ce a însemnat el la Bacău și în alte părți.

Domnul Calaff așteptă un răspuns, dar Karst făcu numai un semn vag și destul de nerăbdător cu mîna, apoi bătrînul reluă cu oarecare satisfacție:

— Da, desigur că ai auzit... Ei bine, pot să-ți spun că Sorski, soțul Silviei, se poate mîndri cu o familie care a însemnat și mai mult încă... Și nu la Bacău, domnule Karst, ci la Lemberg... Chiar la Lemberg. Și cu toate astea, uite, îți dau cuvîntul meu de onoare că n-am avut nici un fel de discuții cu nici unul din ei, că au luat fetele, au acceptat cei cincizeci mii de lei, trusoul și... atît.

Convorbirea se prelungi încă mai bine de o oră, la sfîrșitul căreia, Karst se scuză să plece, rugîndu-l pe

domnul Calaff să reflecteze cu multă luare-aminte la suma de şaizeci mii de lei pe care o reclama el şi care nu i se părea de loc exagerată, faţă de pretenţiile mult mai serioase ale altor candidaţi la însurătoare, cunoscuţi lui. Bătrînul îi promise că avea să se gîndească, să se consulte şi cu fiii lui, care erau cu toţii majori şi interesaţi în firmă, să vadă în ce măsură ar putea face un sacrificiu în plus pentru fericirea scumpei lui copile, apoi îi lăudă iar, plin de duioşie, calităţile fizice şi morale.

Paul Karst avu o nouă consfătuire cu bătrînul chiar a doua zi. Domnul Calaff era senin şi amabil şi-şi sili de data asta oaspele să accepte un ceai şi nişte pişcoturi. Povesti două scurte episoade din istoria familiei, din care reieşea că sentimentul just şi subtil al afacerilor se transmitea membrilor ei ca o moştenire şi că succesul crescînd pe care-l cunoscuse în ultimii ani era o încununare şi o răsplată binemeritată.

— Trebuie să ştii, dragul meu, că mama mea, dumnezeu s-o ierte, era cea mai deşteaptă femeie din Focşani — ce zic? — era mai deşteaptă ca mulţi bărbaţi tare deştepţi... Veneau oamenii la ea de peste tot, se îmbulzeau la uşa noastră negustori, moşieri, cămătari... Mai curînd ca la rabin sau la avocat... Nu ieşeau din vorba ei, doamne fereşte, şi totdeauna aveau de ce să-i mulţumească... Şi, te rog să mă crezi, dragul meu, că datorită mamei, casa noastră era o casă îmbelşugată...

Domnul Karst încercă să profite de moment şi să obţină oarecare detalii privitoare la mersul afacerilor actuale ale domnului Calaff, care-l interesau infinit mai mult decît acelea ale răposatei sale mame dar se izbi de o rezistenţă suplă şi inebranlabilă. Reluînd tocmeala, bătrînul ajunse cu greu la cincizeci şi opt de mii de lei, dar păru hotărît să se oprească aici. Exasperat, Karst recurse la ultimul argument:

— În definitiv, domnule Calaff, sînt destul de surprins că vă opuneţi atît... Cînd un părinte ştie că fata

lui are un defect fizic... cît ar fi el de neînsemnat... trebuie să fie mai generos... aşa cred eu cel puţin...

Vinele tîmplelor domnului Calaff se umflară nemăsurat. O clipă, bătrînul privi fix, îngheţat, ochiul mobil al lui Paul Karst, fără să zică un cuvînt. Apoi spuse rar, calm, apăsat:

— Nu ştiu prea bine despre ce vrei să vorbeşti, dragul meu... In orice caz, fiindcă discutăm despre defecte fizice, pot să-ţi spun numai că, dacă aş fi fost un părinte nechibzuit şi neserios care să se gîndească la un soţ fără asemenea defecte pentru fiica lui... convorbirea noastră de azi nici n-ar fi putut avea loc... Şi ar fi fost păcat, nu crezi?

Întrevederea se termină totuşi pe un ton amical, după ce se căzu de acord asupra micilor amănunte ale trusoului şi cu toate că se iviseră divergenţe în privinţa mobilierului. Karst ţinea neapărat la un Herrenzimmer pe care domnul Calaff îl considera inutil şi snob.

— Asta e pentru parveniţi, dragă Karst, într-o casă serioasă, solidă, n-are rost să scoţi ochii oamenilor cu cîteva fotolii şi măsuţe în plus...

Ultimele detalii şi răspunsul definitiv al domnului Calaff fură amînate pe a doua zi, cînd după o nouă dezbatere mai scurtă şi mai puţin aprinsă, cele două părţi ajunseră la o înţelegere. Domnul Calaff dădea cei şaizeci mii de lei, dar în mobilier nu era cuprins nici un fel de Herrenzimmer şi trusoul prevedea numai douăsprezece aşternuturi de pat în loc de cincisprezece, cum încercase să pretindă în ultimul moment Paul Karst. Bătrînul acceptă ca de la sine înţeles, că întreg trusoul, pînă în cele mai mici amănunte, avea să fie confecţionat la Viena şi admise după oarecare rezistenţă să comande mobilierul la Berlin, unde, după părerea lui Karst, garanţiile de soliditate şi de conştiinciozitate erau mai mari.

Îndată după aceea, mîna Martei fu cerută cu o rămăşiţă de solemnitate, bătrînul îl îmbrăţişă în treacăt, fără simpatie, pe noul său ginere şi îl pofti în salonaş ca să anunţe familiei vestea cea bună.

CAPITOLUL III

Chiar a doua zi, Paul Karst sosi cu primul dar către logodnica lui : un ceas de aur, cu capacele frumos încrustate în rubine şi briliante. În casă domnea o atmosferă de destindere şi aproape de voie bună. Domnul Calaff părea bine dispus, o bruftuluia cu mai puţină brutalitate pe nevastă-sa, se răstea mai rar la Jean cînd îşi dădea vreo părere sau cînd se repezea să facă vreun serviciu cuiva din casă şi faţă de Marta adopta un ton aproape prietenesc. Nici chiar o nouă scrisoare de la Eugen, care izbutea destul de greu să explice motivele unei alte amînări a sosirii lui pentru data de 20, nu-l înfurie exagerat de mult. De altfel, erau încă o mulţime de lucruri de aranjat, proiectele de vilegiatură aveau să sufere oarecare modificări, trebuia fixată data logodnei, a nunţii.

Paul Karst declară că era fericit să se stabilească la Galaţi, în oraşul atît de interesant al logodnicei lui şi sa n-o îndepărteze prea repede de familia de care era atît de legată. În fond, era hotărît să plaseze capital în diferite afaceri — de ce nu şi în fabrica lui Calaff, în definitiv, dacă merge chiar aşa de bine cum se spune ! — şi se gîndea că aici putea avea perspective mult mai largi decît la Iaşi unde locuiau de vreo cincisprezece ani tatăl şi fraţii săi vitregi şi unde

ritmul mai blajin, mai visător, al vieții se potrivea prea puțin energiei și intrepidității lui.

O clipă bătrînul Calaff se gîndi să profite de ocazie să suprime vilegiatura din acel an sub pretextul pregătirilor, al căutării unei locuințe, al tuturor dispozițiilor mai mari sau mai mici ce trebuiau luate. Se mai gîndi să amîne și plecarea lui Anatol, care avea rezervat locul la Davos în sanatoriu de la 1 iulie, dar cînd se consultă cu doctorul Panaitide și-i explică dorința arzătoare a fiului său de a rămîne în familie într-un moment atît de sărbătoresc pentru ea, acesta clătină din cap cu un aer foarte serios și declară că nu-și putea lua nici o răspundere în această privință.

— Îl găsesc destul de slăbit pe domnul Anatol după primăvara asta petrecută la Galați, adaugă el cu prudență. Părerea mea, v-am mai spus-o, ar fi fost să plece încă de acum o lună, dar dacă din Davos vi s-a răspuns că abia la 1 iulie...

Rămase stabilit că, în drum spre Davos, Anatol avea s-o conducă pe Lotte la Karlsbad, unde o așteptau Silvia și soțul ei. Doamna și domnul Calaff cu Marta trebuiau să sosească spre sfîrșitul lui iulie, să rămînă numai o săptămînă sau zece zile și să plece apoi împreună cu Lotte la Viena, unde într-o lună sperau să rezolve toate problemele. De altfel o serie de tratative, mai cu seamă cele privitoare la mobilier se puteau duce și prin corespondență. Karst ceru politicos și discret, dar energic, să fie consultat sau măcar ținut la curent cu toate pregătirile și dădu cîteva indicații despre firmele cele mai sigure la care se putea recurge. Jean și Eugen rămîneau bineînțeles la Galați, ca de obicei. Despre Laura și copiii ei nici n-avea rost să se mai discute...

Nunta fu fixată pentru sfîrșitul lui septembrie. Cît despre logodnă, domnul Calaff și Karst căzură de acord asupra datei de 15 iunie, adică înaintea sosirii lui Eugen, pentru ca plecarea lui Anatol și a lui Lotte

să nu fie stingherită, ca de altfel nici vilegiatura doamnei Ritter care trebuia să participe la ceremonie. Paul Karst rămînea la Galaţi încă o săptămînă, apoi avea să plece la Iaşi ca să-şi aducă mama. Domnul Ritter era prea bătrîn şi foarte suferind, aşa că părea puţin probabil că avea să se încumete să facă drumul pînă la Galaţi de două ori — fiindcă la nuntă trebuia oricum să asiste. În schimb, fraţii vitregi ai logodnicului, sau măcar cel mare cu soţia lui vor fi încîntaţi să-şi cunoască cît de curînd cumnata — aşa declara doamna Ritter, în scrisoarea lungă şi plicticoasă, ticluită într-o germană de calitate mediocră pe care Marta o primi îndată după ce Karst expediase telegrama anunţînd fericitul eveniment.

Marta îşi vedea zilnic logodnicul, care se arăta afectuos, prevenitor şi o copleşea cu atenţii. Comisionari de la florărie şi de la „Universel" aduceau zilnic, uneori de două ori pe zi, buchete enorme de flori, cartoane cu prăjituri, torturi. Paul Karst era bine dispus şi spiritual, ştia nenumărate anecdote dintre acelea care nu riscau să jignească urechile unor fete tinere şi se pricepea să facă mici modificări celor piperate ca să le dea o aparenţă şi un epilog decent, fără să le tocească „pointa". Mai ştia să citeze cu destul tact cîteva versuri din Goethe şi din Schiller, să evoce fastul şi emoţia serilor de premieră la mari'e teatre din Occident, să menţioneze numele romanelor franţuzeşti la modă şi să comenteze în spirit critic decadenţa artei, a literaturii şi a moralei moderne. Doamna Calaff îl asculta cu o atenţie intermitentă, soţul ei dădea din cap aprobativ, Marta zîmbea plină de satisfacţie şi Anatol rămînea impasibil, răspunzînd din cînd în cînd monosilabic la provocările tatălui său.

Lotte evita să-l privească, figura lui asimetrică şi inexpresivă îi producea un sentiment de repulsie indicibilă, care uneori se transforma într-o adevărată spaimă şi făcea să-i bată inima cu violenţă. În ultimele două săptămîni, intimitatea afectuoasă dintre Marta şi ea fusese zdruncinată. Amîndouă surorile

simţeau un fel de stînjeneală, se fereau de ocaziile de izolare care altădată constituiau un adevărat refugiu pentru ele şi vorbeau cu un fals interes despre lucruri cu totul neînsemnate. Despre Paul Karst schimbaseră la început cîteva impresii jenate, în timpul tratativelor suportaseră în tăcere accesele de furie ale bătrînului căruia nimeni nu-i putea intra în voie şi respirară uşurate cînd totul se termină cu bine. Lotte o felicită încurcată pe Marta o dată cu ceilalţi, o sărută pe amîndoi obrajii, dar seara la culcare, cînd se găsiră singure în odaia lor, îi vorbi cu însufleţire despre mademoiselle Mouton care-şi scrîntise un picior şi fusese nevoită să-şi întrerupă lecţiile şi despre taierul ei gri care avea o mică pată pe fustă, tocmai în faţă, o pată curioasă şi inexplicabilă, despre care Dochiţa se îndoia că o să iasă numai cu benzină.

De altfel nici Marta nu era mai expansivă. Era calmă şi stăpînită ca totdeauna, dar preocupată şi distrată. Cum ajunseseră la sfîrşitul ultimei săp ămîni din mai şi orele de germană şi de pictură trebuiau să înceteze în orice caz, amîndouă surorile fură bucuroase să scape de lecţiile care în mod normal însemnau pentru ele o distracţie şi un rost în viaţă, dar care dintr-o dată deveniseră o corvadă. Herr Steiner şi Fräulein Wenzel o felicitară călduros pe Marta şi-şi exprimară regretul că o pierdeau de elevă. Marta le mulţumi pentru contribuţia lor la formarea caracterului şi a culturii ei şi le promise să nu neglijeze nici literatura, nici pictura.

— De fapt, viaţa mea nu va suferi schimbări prea mari, declară ea zîmbind lui Fräulein Wenzel, care-i mîngîia blînd mîna. Logodnicul meu este un om din lumea noastră, cu aceeaşi educaţie, cu aceleaşi obiceiuri... Şi apoi, e probabil că ne vom stabili la Galaţi şi atunci... sînt convinsă că o să mă îndemne chiar el să mă ocup mai departe de pictură... mai ales de pictură. O să mai avem încă ocazia să ne vedem destul de des, Fräulein Wenzel... Afară doar dacă n-o să mă părăsiţi dumneavoastră pe mine.

De vreo două ori, Marta avu prilejul să rămînă singură în salonaş cu logodnicul ei şi ascultă cu interes vederile lui asupra căsniciei şi asupra rolurilor ce desemna el în mod foarte precis bărbatului şi femeii.

— Înţelegi, Marta dragă, un bărbat trebuie... este dator să ducă greul, să muncească, să se zbată pentru ca soţia şi copiii lui să ducă o viaţă îmbelşugată şi onorabilă. Dar în schimb are şi el anumite... drepturi ca să le zic aşa... În primul rînd, cred că femeia nu are de ce să se amestece în afaceri, mai ales dacă a putut să constate că soţul ei ştie să le conducă singur...

Paul Karst îşi suflă nasul într-o batistă fină, discret parfumată — Marta preţuia gustul şi sobrietatea lui în cele mai mărunte articole de toaletă şi zîmbi uşor — îşi potrivi monoclul şi reluă cîrîit :

— Cît mai multă discreţie, draga mea... Cu cît ştii mai puţin şi vorbeşti mai puţin, cu atît e mai bine... Am cunoscut oameni care s-au ruinat din cauză că nevestele lor nu ştiau să-i respecte şi să-şi ţină gura. Cred că, în privinţa asta, noi n-o să avem nici o discuţie... tatăl dumitale s-a priceput, sînt sigur, să impună principiile unei discreţii absolute în familie.

Marta îl asigură că avea cea mai deplină încredere în capacitatea lui de om de afaceri şi că nu-şi va permite niciodată nici cel mai mic amestec în treburile care nu o priveau.

— Îţi mulţumesc, draga mea, îţi mulţumesc... nu am nici o îndoială că aşa va fi... Ei, şi cum îţi spuneam, un bărbat care are griji şi bătaie de cap şi uneori necazuri pentru pîinea zilnică... e natural, cînd vine acasă, să vrea ca soţia lui să fie totdeauna bine dispusă, îngrijită, să facă tot posibilul să-l distreze, să-i evite mărunţişurile plicticoase ale gospodăriei... Şi apoi să fie o femeie de lume, să-i placă societatea şi să înveţe să placă şi ea... În direcţia asta am impresia că tatăl dumitale nu a procedat chiar aşa de just... a, nu, nu vreau să-i aduc nici o mustrare, e o

simplă constatare... Cred că v-a făcut să duceți o viață cam retrasă, cam prea severă, poate...

Marta admise că domnul Calaff nu era mare amator de mondenități și că în afară de relațiile strict indispensabile pe care i le impunea poziția lui socială la Galați, se mărginea la cercul familiei.

— Mai ales după moartea Anei, acum patru ani, cînd mama s-a îmbolnăvit de supărare... Îți dai seama, o fată de paisprezece ani... era cea mai mică dintre noi.

Karst mai spuse că intenția lui de a se stabili la Galați era tot așa de fermă, dar adause că șederea lor în orașul natal al Martei putea fi provizorie.

— Depinde de afaceri, draga mea, de conjunctură... Și apoi, dacă dumnezeu o să ne dea un copil — și sper că asta o să se întîmple cît de curînd — adăugă el încercînd să dea ochiului său mobil o expresie strengărească pe care Marta o suportă cu o candoare dintre cele mai sincere — sînt hotărît să plecăm în străinătate, îndată ce va ajunge în vîrstă să meargă la școală... Atunci ne-am instala la Berlin... mai ales dacă e un băiat... Numai acolo o să poată căpăta o educație serioasă, solidă...

Marta nu avea nici un fel de obiecție. Stătea dreaptă în fotoliu, cu mîinile în poală, surîzătoare, distinsă și supusă, rostind din cînd în cînd fraze cuminți și prudente pe care logodnicul ei le asculta cu mulțumire. Karst se felicita în gînd pentru alegerea făcută și-i era recunoscător bătrînului care-și dresase așa de bine copiii și-i pregătise lui o soție pe a cărei docilitate necondiționată se putea bizui.

În oraș se află numaidecît că bătrînul Calaff își logodise a treia fiică. El însuși încurajase răspîndirea zvonului, strecurînd nume și cifre aproximative, care trebuiau să dea o idee asupra personalității, familiei și posibilităților materiale ale noului său ginere.

După cum dorise bătrînul și după cum era și de așteptat, Leopold Garnic fu primul care află vestea, deși mirosise afacerea încă din ziua cînd fiul său îl

auzise pe Karst, proaspăt sosit în oraș, interesîndu-se la o bere la „Opler", dacă pe strada Traian, la bariera orașului, sînt mai multe fabrici. Leopold Garnic era concurentul cel mai temut și prietenul cel mai intim al domnului Calaff. Avea o barbă sură, tăiată pătrat și un număr neobișnuit de mare de brelocuri la lanțul de aur al ceasului. Cu trei ani în urmă, după nunta Silviei, se bucurase în taină văzînd că banii de zestre, rupți din capitalul firmei, părăsesc casa Calaff, orașul și chiar țara, împreună cu tînărul menaj. Dorea din suflet să-și vadă prietenul, dacă nu ruinat — asta ar fi fost foarte greu — măcar zdruncinat, măcar șovăind. Boala lui Anatol costa și ea bani grei de ani de zile, și avea să mai coste încă — doctorul Panaitide era un om discret, nu puteai să afli mare lucru de la el, dar părea sincer cînd afirma că eforturi și îngrijire serioasă îl puteau salva, sau menține cel puțin într-o stare staționară. Fetele Laurei vor fi și ele mîine-poimîine de măritat; și de unde zestre? Tot bătrînul o să le dea, o să-i fie rușine de ochii lumii. Ei și apoi Lotte... Numai că pentru ea poate să se găsească și vreun dobitoc care s-o ia fără bani... sau să se mulțumească cu nimica toată... Cine știe ce are de gînd bătrînul? Cu Lotte poate să dea lovitura.

Chestia asta cu Paul Karst din Fălticeni nu-i venea de loc la socoteală, îl indispunea chiar, pe domnul Garnic. Ăsta e un om care știe să facă bani; dacă-i place cum merge fabrica bagă toată zestrea în mașini — mașinile acelea englezești grozave, care nu se găsesc decît la două-trei fabrici din țară și micșorează fantastic prețul de cost... Karst e un om cu avere, cu relații în străinătate... Anul trecut, cînd cu țăranii, a plecat toată familia în Austria; au lipsit cinci-șase luni pînă s-au potolit lucrurile și n-au stat degeaba...

Leopold Garnic era indispus, mînca fără poftă, se plîngea că îl înțeapă ficatul și avea cu fiii săi lungi discuții asemenea unor pasiențe, care trebuiau să-i potolească enervarea și să scoată la iveală un număr cît mai mare de eventualități...

Abia în penultima zi a şederii sale la Galaţi, Paul Karst izbuti să smulgă de la domnul Calaff o invitaţie de a vizita fabrica, după ce aluziile sale cu privire la o investiţie de capital deveniseră atît de ispititoare, încît prilejuiseră o serie de calcule şi de planuri îndrăzneţe pe care bătrînul le trecu în revistă cu obişnuita mobilitate şi rapiditate a gîndirii lui. Îi dădu în ajun dispoziţii detaliate Laurei, îi indică ce cantitate de lăzi şi de butoaie putea lăsa în curte, despre care comenzi să aducă vorba ca din întîmplare, cum să explice avantajele noului mecanism de fabricare a lumînărilor de stearină.

— Pe Hugo şi pe Thomas ai grijă să-i expediezi de la început. Să vadă că avem meşteri săpunari nemţi şi atît... nu-i nevoie să se întindă la vorbă cu ei. Ăsta-i în stare să-i descoasă în nasul nostru, peste tot se bagă şi de toate vrea să ştie.

Laura îl asculta încordată, cu spatele uşor încovoiat, cu capul puţin plecat înainte şi vîrît între umeri, în atitudinea supusă şi umilă ce o avea totdeauna în faţa bătrînului, a surorilor ei care — fie printr-o căsătorie avantajoasă, fie prin speranţele ce le aveau încă înainte — erau favorizate în comparaţie cu ea, în faţa tuturor personajelor cu vază şi cu avere, care treceau prin fabrică. Nu semăna nici cu Marta, nici cu Lotte şi nici cu Silvia, deşi aerul de familie le era comun tuturor copiilor domnului Calaff. Ai fi zis că seamănă mai curînd cu băieţii, cu Jean şi cu Anatol, în timp ce în atitudine şi în gesturi amintea întocmai de maică-sa. Avea o figură slabă, mult prea ofilită pentru cei treizeci şi nouă de ani pe care-i împlinise în iarnă. Sprîncenele, vîrful nasului, colţurile buzelor porneau blînde şi fără curaj în jos, zîmbetul era nesigur şi stîngaci. Faţă de tatăl ei avea un sentiment de veneraţie ce căpăta dimensiunile unui cult, întrecînd cu mult limitele normale, înghiţind sau întunecînd cu totul dragostea pentru restul familiei şi chiar pentru copiii ei; brutalitatea, dispreţul şi cruzimea cu care o răsplătea bătrînul nu-i zdruncinaseră acest simţămînt niciodată. Era mîndră de el, credea

în el orbește și strălucirea casei părintești era adevărata ei mîngîiere, singurul sprijin al viitorului și fericirii copiilor ei. Bătrînul o măritase la paisprezece ani cu un frate al lui, care-i dădu un an mai tîrziu un copil născut mort, apoi se prăpădi și el de o boală curioasă și inexplicabilă, lăsînd-o văduvă la optsprezece ani. Avea douăzeci și unu de ani cînd se recăsători cu Albert Farg...

— Să pregătesc ceva, tată drag, o gustare?... întrebă blînd Laura plecînd și mai mult capul spre domnul Calaff.

— Pentru ce? Crezi că vi-l aduc vouă în vizită, crezi că vrea să facă cunoștință cu familia? O să ai timp după nuntă să dai recepții în onoarea lui, răspunse bătrînul cu răutate. Vine să vadă fabrica, nu să vă vadă pe voi. Cu ocazia asta o să vă cunoașteți înainte de logodnă.

— Și copiii... îndrăzni din nou timid Laura.

— Ia nu-mi mai bate capul cu prostiile tale, și domnul Calaff ridică tonul enervat. Poate vrei s-o pui pe Hilda să-i cînte la pian și pe Lia să-i spună versuri, nu? Ține-le dracului în casă, crezi că o să lungim mult povestea asta? Vine cu mine, îl plimbăm prin fabrică, stă puțin de vorbă cu voi, cu tine și cu Albert, i-l prezint pe Klar și pe urmă îl expediez cu trăsura înapoi... E ultima zi înainte de plecare, să se ducă să stea cu Marta, să nu se țină de capul meu.

A doua zi de dimineață, puțin înainte de opt, trăsura domnului Calaff opri în fața la „Continental". Paul Karst, care aștepta în ușa hotelului, se apropie imediat.

— Bună dimineața, bună dimineața, sînt de mult gata, spuse el răgușit și zvîrli țigara pe care nu o terminase încă. Avusese timp să-și dea seama de aversiunea fățișă a viitorului său socru pentru fumul de țigară și, cu toate că, în general, nu era dispus să accepte regimul de cazarmă din casă, în dimineața aceea prefera să nu-l enerveze de prisos. Îl încurca oarecum faptul că nu știa încă bine cum să i se adreseze, dacă era momentul să înceapă să-i spună

„tată“ ori să continue cu „domnule“, dacă putea să-i spună „dumneata“ sau trebuia să rămînă deocamdată la „dumneavoastră“. Domnul Calaff nu-i dăduse nici un fel de încurajare în direcţia familiarităţii, ba chiar, de vreo două-trei ori cînd îi spusese „ma'a“, avusese impresia că bătrînul îşi stăpîneşte cu greu o mişcare de nerăbdare. El nu-i spunea încă „Paul“, ci i se adresa mai departe cu „dragul“ sau „scumpul meu“ şi se folosea de „dumneata“, fără să-l îndulcească niciodată moldoveneşte şi bătrîneşte în „mata“.

— Nu era nevoie de o schimbare de progam pentru mine — continuă el — aş fi fost cu uşurinţă gata şi eu la şapte...

— Era păcat să te scoli aşa de dimineaţă, dragul meu, spuse bătrînul zîmbind amabil. Acuma nu e sezon, pot să întîrzii şi eu într-o zi... Dar poftim, urcă-te...

— Numai un moment, îl opri Karst, ridicînd uşor bastonul... Poate că ar fi bine să ne sfătuim niţel... Nu ştiu ce să fac... nu-mi cunosc încă cumnata şi nici nepoatele, glumi el. Ce le-ar face mai multă plăcere... flori ? bomboane ?

— Urcă-te, dragul meu, nu-ţi mai pune probleme de felul ăsta. Laura e o femeie în toată firea, o femeie care munceşte, care-şi vede de treabă, nu se prea răsfaţă, te asigur, şi fetele ei or să primească bomboane şi flori cînd s-or logodi... De altfel nu le-am pregătit pentru o vizită de familie. Mi se pare că vrei să vezi fabrica, nu ?

— Totuşi, parcă... Karst şovăi încă un moment, apoi se hotărî să se urce în trăsură lîngă domnul Calaff. E drept, ora e cam matinală, nu e oră de vizită, dar... nu am conştiinţa împăcată.

— Îţi doresc să nu ţi-o încarci cu păcate mai mari... răspunse bătrînul cu un rîs uşor şi-i spuse lui Zalman să mîne mai repede.

Laura şi Albert Farg îi întîmpinară în curtea fabricii. Bătrînul făcu prezentările fără prea multă ceremonie şi Karst, care-şi dăduse de mult seama de

poziția subalternă a acestui menaj, adoptă un ton de amabilitate familiară și condescendentă. Îl privi cu curiozitate pe Albert Farg și făcu mintal o reflecție rapidă cu privire la declinul unor familii. Bătrînul i-o dăduse pe Laura pentru nume, desigur, și sperase probabil că din banii de zestre se va pricepe să pună pe picioare ceva... Se vede că nu-i bun de nimic. Nici în fabrică nu face mare lucru, se spune că nevastă-sa duce tot greul.

Vizitară întîi fabrica de lumînări, care era o clădire veche, puțin aspectuoasă, lungă, fără etaj. Lumînările de ceară se încolăceau după un sistem destul de rudimentar, pe butoaie, tăindu-se apoi după mărimea cuvenită. În schimb, metoda de fabricare a lumînărilor de stearină în tipare de diferite forme și mărimi era foarte modernă și domnul Calaff se mîndrea cu ea. Străbătură sala de ambalaj și trecură prin cea de cercuială, care era domeniul lui Albert Farg, după cum îi atrase el atenția oaspelui cu un zîmbet timid, furișînd o privire care căuta aprobare pe fața socrului său. Vorbea puțin, cu glas scăzut, în fraze scurte, banale și neinteresante, dar într-o germană impecabilă. Nu părea să aibă mai mult de patruzeci doi-patruzeci și trei de ani, era înalt și voinic, avea un păr bogat și o mustață stufoasă de o albeață perfectă — albise complet încă de la vîrsta de douăzeci și cinci de ani — care subliniau bunătatea și naivitatea figurii sale. Se grăbea să aprobe cu un surîs plin de o umilință aproape penibilă tot ce spunea bătrînul, dar nu i se adresa direct și se ferea să vorbească neîntrebat.

Fabrica de săpun era o clădire nouă, de cărămidă roșie, cu subsol, parter și etaj, cu instalații moderne și bine întreținute. Karst privea totul cu luare-aminte, punea întrebări pe un ton nevinovat sau cu aerul politicos al musafirului care vrea să arate interes pentru ce vede, deși în fond chestiunea îl lasă absolut indiferent, se prefăcea că n-a auzit ori n-a fost atent la răspuns și repeta întrebarea. Domnul Calaff trecea repede dintr-o sală în alta, dădea explicații scurte și

superficiale, zăbovind rar, pentru o clipă, în fața vreunei mașini ale cărei calități meritau elogii deosebite. Oamenii nu se opreau din lucru cînd îi vedeau trecînd. Îi priveau cu oarecare curiozitate, în tăcere și numai cîte unul, mai nou, murmura un „bună dimineața" la care nu căpăta răspuns. Fetele își îndreptau broboada pe cap, își scuturau cozile pe spate și-l examinau îndelung, pe furiș, pe străin.

În fabrica domnului Calaff erau folosite mai ales lucrătoare. Erau fetele cărăușilor din Lozoveni și Vadul Ungurului, care, în majoritatea cazurilor, cîștigau bine și aveau cu toții cîte o bucată de pămînt, casă gospodărească și ceva vite. Pînă a le mărita, își trimiteau fetele la fabrică să muncească pentru douăzeci sau treizeci de lei pe lună și să-și completeze lada de zestre.

— Cam asta ar fi, dragul meu, spuse bătrînul coborînd sprinten scara spre birouri, în timp ce Karst îl urma cu mai puțină agilitate, asigurîndu-se întîi cu ajutorul bastonului, de soliditatea fiecărei trepte. Nu-i nimic complicat, după cum ai putut să-ți dai seama, dar sînt perspective și posibilități serioase. Și apoi e o firmă introdusă, cunoscută, apreciată... mulțumesc lui dumnezeu, n-am de ce să mă plîng.

Domnul Calaff i-l prezentă lui Karst pe Conrad Klar, contabilul său, un tînăr de vreo douăzeci și trei de ani, scund și slab, cu o frunte mare și privire neobișnuit de vioaie și inteligentă.

— Îl vezi pe băiatul ăsta ? spuse el zîmbind amabil și bătîndu-l prietenește pe umăr. E deștept și muncitor... se pricepe la toate, o să ajungă departe, ascultă-mă pe mine. E de patru luni la noi în fabrică și-i cunoaște toate rosturile. Ne înțelegem de minune... nu-i așa, Klar ?

Tînărul zîmbi politicos, înclină ușor capul și răspunse ceva nelămurit. Albert Farg rîse umil și cu ochii în ochii bătrînului îl bătu și el pe spate pe Klar.

— Dacă mai ai timp și vrei să te odihnești puțin, vino o clipă și la mine în birou — îi spuse domnul

Calaff lui Karst — mă apuc de treabă după ce pleci dumneata. Mai lenevesc și eu din cînd în cînd... Pe Laura și pe Albert ai să-i scuzi, însă, ei sînt mai tineri ca mine și nu le place să stea degeaba, adăugă el aruncînd o privire rece spre cei doi soți.

Paul Karst mai rămase cîteva minute, apoi domnul Calaff îl conduse personal pînă la poartă. În stînga era o casă modestă cu geamlîc înconjurat de perdeluțe creț de marchizet alb. Lia și Hilda, ținîndu-și răsuflarea, urmăreau fiecare pas al oaspelui și se sileau să-i deslușească prin creșturile albe trăsăturile feței și amănuntele veșmintelor.

— A, mi se pare că Zalman a plecat cu trăsura înapoi în oraș, exclamă bătrînul cu un aer dezolat. Am uitat să-i spun să aștepte și acuma cine știe cînd se întoarce... Ce-i de făcut? N-aș vrea să te las să faci drumul cu tramvaiul, dar... cum să-ți pierzi vremea în fabrică... Tocmai în ajunul plecării... Marta te-o fi așteptînd, săraca...

Karst îl asigură că nu-l supără de loc o plimbare cu tramvaiul, bătrînul îi arătă drumul pînă la stație, se mai scuză o dată și încuie poarta în urma lui, cu un suspin de ușurare.

•

Logodna avu loc la 15 iunie; după cum fusese stabilit, în cerc strict familial. Dintre străini nu fură invitați decît Leopold Garnic cu soția și fiii săi și Herr Steiner, care avea o vechime de opt ani de zile în viața culturală a logodnicei și care asista la toate solemnitățile de acest gen în casele unde dădea lecții.

Marta primi în dar de la viitorul ei soț o pereche de cercei cu briliante și un solitar superb, montat în platină. Doamna Ritter îi aduse un triplu șirag de perle cu fermoar de smarald, iar fratele vitreg și cumnata lui Karst îi oferiră o broșă masivă de aur vechi, artistic lucrată. Toată casa era plină de flori, comisionari nenumărați și factori poștali trăgeau

mereu clopotul la poartă şi lăsau felicitări, buchete, telegrame. Marta citea totul cu atenţie, fără tulburare, răspundea la telefon, scria rudelor şi fostelor colege de şcoală anunţînd evenimentul sau mulţumind celor care aflaseră şi-i trimiteau urările lor de fericire, era plină de respect faţă de doamna Ritter, de amabilitate faţă de cumnatul şi cumnata ei, de afecţiune decentă faţă de Karst.

Doamna Ritter se plîngea cu glas răguşit de accesele ei de reumatism, îi dădea nenumărate sfaturi Martei, îi recomanda să nu neglijeze menajul şi să nu se încreadă prea mult în servitoare, iar pe doamna Calaff o descosea cu abilitate şi curiozitate ca să afle amănunte asupra vieţii şi a relaţiilor de societate ale familiei.

Domnul Calaff comandă masa la „Suré" şi prăjiturile la „Universel". O femeie angajată cu ziua şi un chelner veniră să întărească personalul de serviciu al casei. Laura îl secondă efectiv şi din toate puterile pe domnul Calaff în conducerea operaţiunilor, fiindcă doamna Calaff îşi pierdea complet capul în asemenea ocazii şi nu izbutea decît să încurce lucrurile şi să-şi enerveze cumplit soţul. Lia, care de un an de zile de cînd ieşise din şcoală, începuse să se ocupe de gospodărie, ba chiar să se şi pasioneze pentru reţetele culinare pe care Adela, bucătăreasa lor de la fabrică, i le oferea cu bunăvoinţă, însoţindu-le de o serie de exclamaţii sugestive şi ispititoare, dădu şi ea o mînă de ajutor, cu toate înţepăturile usturătoare ale soră-si. Hilda era din copilărie de o susceptibilitate veşnic sîngerîndă, care-şi avea rădăcinile, se alimenta şi se agrava mereu de pe urma infirmităţii ei. Era geloasă pe mătuşile sale, cu cîţiva ani doar mai în vîrstă, elegante şi plimbate prin străinătate, cărora banii şi situaţia bătrînului le asigurau soţi bogaţi, o viaţă îmbelşugată şi mai ales evadarea din cercul otrăvit al familiei. Pentru ele două, pentru Lia şi pentru ea — dar vai mai ales pentru ea — viitorul era un semn de întrebare, strîmb şi gîrbov ; la şaptesprezece ani, cele două gemene ştiau că soarta lor e în mîna

cu degete reci, cu unghii vinete şi puternice a bunicului, dar mai ştiau că nu trebuie să-şi facă prea multe iluzii cu privire la generozitatea şi solicitudinea lui.

La logodnă, Marta şi Lotte purtară rochii de tafta, roz şi bleu. Lotte în bleu, în corsaj ajustat şi fustă zvîcnind cu foşnet uscat la fiecare pas, era neverosimil de frumoasă şi domnul Calaff surprinse de cîteva ori cu mînie ochiul mobil al lui Karst mîngîindu-i lacom bustul, talia, şoldurile. Marta avea la gît şiragul de perle şi în deget briliantul enorm şi luminos cu scîntei albastre, de pe care doamna Garnic nu-şi putea lua privirile. Hilda şi Lia, care mergeau încă îmbrăcate la fel, purtau rochiile albe de linon cu corsajul în cerculeţe nenumărate, pe care madam Dobrescu le modificase şi le împrospătase pentru circumstanţă. Laura supraveghie totul şi în afară de îngheţată care sosi cam fleşcăită la masă, serviciul decurse onorabil, fără incidente neprevăzute şi neplăcute. Leopold Garnic mîncă puţin şi fără poftă, dar îşi felicită repetat şi cu efuziune prietenul pentru partida strălucită pe care o făcea Marta.

Karst şi familia lui mai rămaseră două zile în Galaţi, apoi plecară împreună la Iaşi spre marea mulţumire a tuturor. De mai bine de o lună, erau cu toţii încordaţi, cu sufletul la gură : osteniseră şi simţeau nevoia să se liniştească puţin, să chibzuiască asupra viitorului, să facă noi pregătiri.

Domnul Calaff încuie bijuteriile Martei în caseta comună a familiei, a cărei cheiţă o avea totdeauna asupra lui şi se avîntă în socoteli vaste, tainice şi complicate.

CAPITOLUL IV

Lotte se îmbrăca încet, dusă pe gînduri. Trenul sosea la unu şi din camera de alături auzise tocmai pendula numărînd abia zece bătăi. Se ducea la gară cu Anatol să-l aştepte pe Eugen care telegrafiase în ajun ora sosirii. Dimineaţa, după micul dejun, domnul Calaff voise să-l cheme pe Vasile ca să-l trimită în întîmpinarea băiatului, dar spre surprinderea tuturor, Anatol declarase că se duce el să-l aştepte. „Poate că vrea să vină şi Lotte cu mine, o să se bucure Eugen", adăugase el, întorcîndu-se spre soră-sa. Bătrînul îi privi un moment, mirat şi bănuitor, şovăi, apoi ridică plictisit din umeri. N-avea nimic împotrivă, treaba lor, numai că pentru bagaje e nevoie de un om, doar n-o să încarce ei valizele în spinare şi n-are rost să cheltuiască pe o trăsură, aşa că Vasile trebuie oricum să vină şi el la gară.

În propunerile pentru meniul din ziua aceea, doamna Calaff strecurase timid şi crema de zahăr ars care îi plăcea mult lui Eugen, dar domnul Calaff refuză cu răutate şi afirmă că cireşele erau destul de frumoase şi de coapte ca să satisfacă şi gusturile rafinate ale unui inginer cu studii la Chemnitz.

Lotte îşi trase rochia peste cap cu băgare de seamă ca să n-o boţească şi să nu-şi strice pieptănătura şi începu să-şi încheie nasturii. Era singură. Doamna

Calaff plecase la modistă cu Marta care voia să-şi modifice o pălărie de vară, după sugestiile discrete dar foarte juste ale noii sale cumnate, o femeie aproape urîtă, trecută de treizeci de ani, dar îmbrăcată cu lucruri fine şi pline de gust. Marta avea o mulţime de griji acuma, tata discuta cu ea tot felul de proiecte, uneori îi cerea chiar părerea şi adesea îi adopta punctul de vedere. Domnul Calaff vorbise cu cîţiva misiţi pentru casă, dar nu li se oferise încă nimic interesant. Era în orice caz chestiunea cea mai urgentă, trebuia lichidată pînă în cel mult o lună, pentru că era preferabil să se ţină seama de dimensiunile şi dispoziţia odăilor la comandarea mobilei. Paul rugase să fie consultat înainte de a se lua hotărîrea definitivă, putea să vină pentru trei-patru zile la Galaţi să vadă şi el casa ; în orice caz n-ar putea rămîne prea multă vreme departe de scumpa lui Marta, pînă la nuntă făgăduise să mai facă cîteva scurte vizite familiei.

Pălăria albă cu boruri mari aştepta pe un scaun ; Lotte o punea pentru prima dată, abia se făcuse vară şi voia s-o încerce, deşi era încă foarte devreme şi avea s-o scoată după aceea. Înaintă cîţiva paşi pînă în faţa oglinzii, rămînînd cu ochii pe fereastră fiindcă i se păruse că Jean făcea semn cuiva din uşa depozitului şi se întreba mirată cine putea să fie. Îşi puse pălăria, se privi în oglindă, tresări uşor şi un val de roşeaţă îi aprinse obrajii. Ce frumoasă era, doamne, ce frumoasă era !

Avea o rochie de olandă albă, brodată. La începutul fiecărei veri, pielea ei delicată, albă şi rumenă, se aurea fără să se înroşească, fără să se înnegrească şi rămînea aşa, netedă, fragedă şi ispititoare, dînd o strălucire nouă părului blond, ochilor albaştri, buzelor pline, dinţilor neînchipuit de albi. Nici Silvia nici Marta nu-şi puteau permite să stea în soare, obrazul lor se congestiona repede, uneori li se cojea nasul şi domnul Calaff se înfuria şi ţipa în toată casa că s-au sluţit şi că arată ca fetele de la fabrică.

Lotte se privea în oglindă cu ochi mari, cu gura zîmbitoare, întredeschisă şi bucuria, ca un sîmbure mic şi timid rătăcit în sufletul ei, creştea furtunos, energic şi o cuprindea toată. Nu avea prea des prilejul să se privească în oglindă, aşa ca acuma, îndelung, fără constrîngere, fără teamă că Marta sau doamna Calaff ar putea să intre în odaie şi să-i surprindă strălucirea ochilor sau zîmbetul ciudat în care se desfăceau, plăpînde, primele petale ale voluptăţii. Domnul Calaff considera imorală şi nerușinată zăbovirea în faţa oglinzii peste răgazul necesar unei femei ca să-şi alcătuiască o pieptănătură armonioasă şi să-şi potrivească atent cutele rochiei, dantelele corsajului, manşetele mînecelor. Silvia, care îşi stăpînise totdeauna cu greu cochetăria înnăscută şi încercase în repetate rînduri să introducă mici note de extravaganţă în toaletele ei, ca să atenueze sobrietatea obligatorie în familie, avea dialoguri frecvente şi insuficient de decente cu oglinda. Domnul Calaff o surprinsese de cîteva ori, o supraveghea chiar şi biata Silvia auzise invective care ar fi părut exagerate şi pentru păcatele celei mai netrebnice dintre băştinaşele cetăţilor biblice înghiţite de flăcările gheenei. Marta se examina conştiincios şi impersonal în oglindă, îşi potrivea cu atenţie coafura, vîna fără cruţare firele de păr anemice şi inutile, care ar fi putut trăda contribuţia covîrşitoare şi permanentă a furnizorului A.S.I. arhiducele Franz-Ferdinand la împlinirea frumuseţii ei, dar îndată ce se asigura că îşi făcuse datoria, strîngea pieptenele, peria, spelcile şi întorcea spatele oglinzii.

Lotte se îmbrăca de obicei împreună cu Marta, se silea să-i imite ritmul şi moderaţia, să păstreze faţă de oglindă aceeaşi atitudine rece şi indiferentă şi să nu întîrzie înaintea ei decît timpul strict necesar. Cîteodată trişa ca să poată prelungi termenul ; ridica un deget spre bărbie, spre frunte sau în colţul buzelor şi spunea cu voce tare, în timp ce se privea mai departe cu încîntare şi cu un fel de speranţă : „Cred

că mi se face un coş; mă doare, mi-e frică să nu se infecteze".

Nu se văzuse încă niciodată goală în oglindă (Lotte roşi din nou şi respiră adînc la gîndul acesta), dar nici n-ar fi avut curajul s-o facă. Şi Marta, şi ea se dezbrăcau pe rînd îndărătul paravanului şi nu se arătau una alteia decît în cămaşă de noapte sau dimineaţa, la îmbrăcat, în jupon şi corsaj. În baie se spăla repede, stingherită, furişînd cîte o privire încărcată de curiozitate şi de remuşcare asupra picioarelor, asupra coapselor...

Lotte îşi scoase brusc pălăria din cap, o aruncă pe pat, ieşi repede în hol şi apoi în curte. Se îndreptă spre uşa depozitului care era deschisă, şovăi o clipă, apoi urcă unica treaptă şi se opri în prag. Anatol, care scria în registru dincolo, în birou, la lumina lămpii de gaz aerian, ridică ochii, o privi şi surîse palid.

— Gata? E devreme încă, Lottchen. Nu-i nici unsprezece.

— Ştiu... M-am îmbrăcat şi mă duc să mă plimb puţin prin curte... Voiam să-ţi spun ca să ştii dacă mă cauţi... sînt pe aici.

— Bine, Lottchen... Ştii ce? plecăm mai devreme şi dăm o raită prin oraş, vrei?

— Vreau... Lotte dădu din cap cu un aer care trebuia să fie degajat, coborî treapta şi se îndreptă agale, în soarele de iunie ce încălzea plăcut pietrişul neregulat, spre fundul curţii pustii. Ce bine e vara — gîndea Lotte nelămurit — ce bine e să stai în soare, să porţi rochii subţiri, rochii albe, să mişti altfel braţele şi capul, să-ţi simţi pasul uşor, liber! Să faci o plimbare prin oraş, să treci prin centru la ora cînd toată lumea e pe stradă, cînd ofiţerii se instalează în faţă la „Suré", la măsuţe, ori se sprijină de bara de alamă care ocroteşte vitrinele la „Universel" şi privesc lung, tulburător, femeile care trec! Silvia avea mare succes cînd ieşea la plimbare cu doamna Calaff şi cu surorile, toţi bărbaţii se întorceau pe furiş după ea, pînă şi oamenii mai în vîrstă, serioşi şi cu vază,

chiar și acei care aveau relații de afaceri cu tata o salutau într-un anumit fel, căutau pretexte de vorbă cu doamna Calaff, încercau să afle prilejurile cînd puteau s-o mai întîlnească pe stradă sau la cofetărie. Silvia trecea dreaptă, sigură pe ea, trufașă, cu capul sus, cu ochii scînteind rece, plini de vanitate și nu de emoție. Într-o zi, un biet locotenent de cavalerie, sosit de cîteva luni în garnizoana Galați, nebun de dragoste, îndrăznise să se anunțe domnului Calaff, se prezentase și-i ceruse mîna fiicei sale. Bătrînul îl ascultase împietrit, și-l expediase repede cu un răspuns abia politicos. Timp de mai bine de un ceas doamna Calaff și Silvia fuseseră supuse unui interogatoriu sălbatic, toată casa răsună de zgomot de palme și de zbierete și Silvia fu consemnată în casă aproape două luni de zile. Cu mult înainte, însă, de ispășirea pedepsei, tînărul locotenent fusese mutat din garnizoana Galați la cererea domnului Calaff care era în relații excelente cu comandantul regimentului.

— N-am nici o vină, Laura dragă — îi spunea Silvia plîngînd soră-si, care aflase despre scandalul din familie și sosi a doua zi speriată și îndurerată — n-am nici o vină, crede-mă. Cum îți închipui tu că aș putea să mă uit la un ofițeraș de pe stradă, pe care nu știu cum îl cheamă, din ce familie e, ce perspective are?... Cum poate tata să-și închipuie așa ceva despre mine și să creadă că l-am încurajat... Eu... eu merg pe stradă și nu mă uit nici în dreapta, nici în stînga și tata crede că nu sînt destul de serioasă, că provoc... Sînt eu de vină că pe stradă se plimbă tot felul de impertinenți fără educație... sînt eu de vină?

Nu, Silvia nu era de vină, Silvia simțea nevoia să stîrnească admirație și invidie, dar ambițiile ei nu se diferențiau după sexul, vîrsta sau aspectul fizic al admiratorului. Primea elogii, exprimate sau subînțelese în priviri, cu egală satisfacție, fie că ele veneau din partea doamnei Mușat, a Leliei Welt, a fiilor lui Leopold Garnic sau a ofițerilor anonimi, instalați la

„Suré" în faţa măsuţelor. In schimb Lotte... „Doamne, dacă ar fi ştiut tata !..."

Lotte trecea prin faţa tinerilor frumoşi şi eleganţi, cu ochii în pămînt, cu urechile clocotind de pocnetele sîngelui ei fierbinte îngrozit, cu gura uscată, cu mîinile îngheţate. Dorea cu patimă şi cu spaimă să simtă privirile lungi şi grele zăbovind asupră-i, tot felul de gînduri se împrăştiau în mintea ei ca nişte mărgele de mărimi şi culori diferite scăpate dintr-un colan şi o torturau surd şi cumplit, asemenea unor păcate odioase. Nici una dintre surorile ei nu se gîndea vreodată la ce se gîndea ea, nici una nu bănuia, nu *ştia* ce bănuia Lotte, ce ştia Lotte. „Dacă ar fi aflat tata, doamne, dacă ar fi aflat !..."

Cum avea să fie bărbatul ei ? unde era, ce făcea în clipa aceea ? ştia că Lotte se gîndeşte la el şi că îi cere lui dumnezeu să fie frumos ? Dolo era caraghios şi Paul Karst oribil, cum ar putea să fie fericită dacă bărbatul ei le-ar semăna ? Să fie bun, s-o iubească, să nu ţipe niciodată la ea, să nu vorbească numai despre bani, despre cheltuială şi despre cîştig, să-i mîngîie părul, s-o strîngă în braţe şi s-o sărute, s-o sărute...

Lotte se opri în soare, întinse uşor braţele oblic în jos şi privi în jurul ei. Fundul curţii nu era pietruit, pe jos se vedeau urmele lăsate de roţile căruţelor, care după ce intrau goale pe poarta din faţă, plecau încet, încărcate, pe poarta mare. Buruieni sălbăticite se înghesuiau în lungul zidului. Doi oţetari bătrîni, cu frunze late, urît mirositoare, se plictiseau unul lîngă altul în dreapta porţii. Lotte le purta o antipatie de a cărei violenţă se mira ea însăşi uneori, cu atît mai mult cu cît se vedea nevoită să admită că prezenţa lor era perfect justificată, că pentru întregirea atmosferei şi definitivarea aspectului curţii lor, a Calaffilor, erau strict indispensabile. În alte curţi creşteau salcîmi, tei, liliac ; singura vegetaţie posibilă pe lîngă casa Calaff nu puteau fi decît ei, oţetarii aceştia dizgraţioşi, ridicoli, pestilenţiali.

Dacă ar fi avut măcar o grădină, o grădiniță modestă, cîțiva trandafiri, niște garoafe!... Dar nu, Lotte s-ar fi mulțumit cu două-trei straturi de regina nopții, de petunii și de dalii. Le-ar fi îngrijit, Dochița i-ar fi cumpărat în piață o stropitoare ca să le stropească în fiecare seară, le-ar fi plivit... Lotte își aduse aminte de Denise Balotă, al cărei tată era horticultor pasionat și care-i povestea despre diferitele specii de crini pe care-i obțineau și-i supravegheau cu iubire în grădina lor. În casa Calaff, florile erau amănunte decorative, necesare numai la logodne, nunți sau nașteri, ele se primeau ori se trimiteau în dar la aceste ocazii, dar domnul Calaff le privea cu disprețul pe drept cuvenit unor accesorii inutile, neproductive și costisitoare. Lotte nu îndrăznise niciodată să-i sugereze că ar fi bine, că ar fi frumos, să facă o grădiniță în fața casei. Căruțele circulau prin toată curtea, aveau nevoie de spațiu, cine să stea să păzească florile de copitele cailor, de lăzile care se rostogoleau greoaie pe pietriș, de scînduri!

Lotte nu îndrăznea niciodată să-i ceară tatii ceva. Pe vremuri, cînd era încă în școală, Sophie Vîrnav, care era internă și o îndrăgise atît de mult încît ajunseseră nedespărțite, o invitase în ajunul unei vacanțe de Paște să vină pentru două săptămîni la ei la moșie, lîngă Soveja. Două săptămîni! Lotte împlinea șaisprezece ani, Sophie avea doi frați mai mari și un număr incalculabil de veri și de verișoare care se adunau de Paște la ei. Putea să învețe să călărească, avea să danseze, să facă excursii! Sophie stăruise copilăroasă și neștiutoare și Lotte îi răspunsese ceva la întîmplare, amețită de dorință și de speranță. Nu dormise două nopți, însăilînd și risipind cu înfrigurare frînturi dintr-un dialog eventual cu domnul Calaff. În cele din urmă, epuizată, se destăinuise Martei, care după o clipă de uimire și de ezitare, clătinase sceptic din cap și o sfătuise să nu-i pomenească nimic tatii ca să nu-l enerveze de pomană. În ultimul moment, chiar în ajunul vacanței, Lotte îi explicase Sophiei că doamna Calaff avu-

sese o criză de ficat şi că deci nu se putea hotărî să plece de acasă pentru un timp atît de îndelungat.

Nu fusese niciodată la ţară, nu ştia cum cotcodăcesc găinile, cînd se ouă, nici cum se mulge o vacă, nu cunoştea mirosul de fîn cosit pe cîmp şi nu deosebea cu uşurinţă o vrabie de o rîndunică. Munţii îi vedea din tren vara, cînd plecau în străinătate, dar drumul o obosea totdeauna şi îi diminua entuziasmul. Uneori treceau noaptea prin locurile cele mai frumoase şi ea rămînea veşnic cu acelaşi sentiment de dureroasă nostalgie. O singură dată — era încă în şcoală pe atunci şi rămînea vara la Galaţi cu Ana, cu Jean şi cu Eugen în timpul vilegiaturii părinţilor şi a surorilor mai mari care-şi făcuseră deja ieşirea în lume — o singură dată plecase cu Laura şi Hilda la Sinaia. Hilda avea pe atunci nouă ani; Laura fusese în iarnă două luni de zile cu ea la Viena pentru o ultimă încercare deznădăjduită, o operaţie făcută de un mare ortopedist, fetiţa se anemiase, slăbise, tuşea şi era nervoasă, iar doctorul Panaitide recomandase insistent cîteva săptămîni de aer de munte. Domnul Calaff se înfurie, îşi copleşi fiica sub înjurături, dar în cele din urmă avansă banii necesari pe care trebuia să-i scadă din salariul lunar al celor doi soţi în trimestrul viitor. Laura plecă la Sinaia cu Hilda, cu Lotte şi cu Ana. Era mult de atunci, Lotte avea doar treisprezece ani, Hilda era un copil dificil, greu de suportat. Laura se canonea cu ea fără să se plîngă, aveau toate o singură cameră şi trăiau cu economie, nu făcuseră nici o excursie, se înţelege, nu se împrieteniseră cu nimeni. Totuşi asta rămăsese cea mai frumoasă vacanţă a lui Lotte, cu toate că de atunci, adică în ultimii cinci ani, plecase şi ea regulat cu părinţii şi surorile în străinătate. Fusese o dată la Ischl, altă dată la Marienbad şi de trei ori la Karlsbad, unde, de cînd începuse să sufere de stomac, domnul Calaff părea că se statorniceşte. Înainte de întoarcerea în ţară, familia petrecea zece zile sau două săptămîni la Viena, unde se proceda la

înnoirea sau împrospătarea lenjeriei și a garderobei pentru tot anul.

Pentru Lotte aceste vilegiaturi nu erau prilejuri de bucurie, dimpotrivă prezența continuă a tatălui ei, care-și însoțea peste tot soția și fiicele, constrîngerea de fiecare clipă, teama că un gest, o privire, un zîmbet mai vioi la restaurant sau pe promenadă i-ar părea prea degajat și deci necuviincios, o paralizau. Nu cunoștea localitățile în care-și petrecea verile decît pe o suprafață redusă, care cuprindea hotelul, restaurantul — cîteodată una și aceeași clădire — parcul și promenada. Preocuparea de căpetenie era schimbarea toaletelor de două sau de trei ori pe zi. La Ischl mai ales, lumea era foarte elegantă și viața era mai scumpă; era reședința de vară a împăratului...

Soarele ajunsese sus, trebuia să fie aproape douăsprezece, Anatol avea să vină s-o caute. Era cald; Lotte surîse. Ce leneșă devenea! Nu făcea nimic toată ziua, sau aproape nimic. De cînd încetase lecțiile de germană — erau trei săptămîni de atunci — nu pusese mîna pe o carte, nu citise un rînd. Lotte nu era o cititoare pasionată, nu era nici măcar metodică și conștiincioasă ca Marta, care cunoștea clasicii, avea memorie bună și se pricepea să vorbească despre literatură cu gust și cu tact. Lotte o respecta pentru aptitudinile ei intelectuale și îi părea rău că nu știe și ea atîtea lucruri. Dar ea era altfel, ea prefera să scrie, fie numai și paginile acelea naive de jurnal, fie și cele cîteva scrisori pline de rezervă către Silvia sau celelalte, mai lungi, dar aproape tot atît de pline de rezervă de teama cenzurii domnului Calaff, pe care la intervalele cuvenite le trimitea colegelor de școală. Și apoi Lotte visa îndelung, umplîndu-și clipele de singurătate cu povești frumoase pe care, prin cine știe ce minune, datorită celor mai fantastice combinații posibile, nădăjduia pe rînd să le vadă realizîndu-se cu toată asprimea sălbatică a vieții ei.

— Mergem, Lottchen? E îndată douăsprezece... Anatol o striga de departe, Lotte tresări, se întoarse, porni repede spre el și observă cu o strîngere de inimă cît de palid și de subțiat părea obrazul lui prelung și osos în lumina crudă a soarelui de amiază.

*

Jean Garnic își dăduse întîlnire cu Filip David la „Suré". Era o întîlnire de afaceri, de care era preferabil ca taică-său să nu ia cunoștință.

— Uite-l pe Anatol Calaff, spuse David. Nici nu știam că e în țară.

— Da, a fost toată primăvara la Galați — răspunse celălalt — dar unde să-l vezi? Nu iese niciodată. Ce spui cum arată?... Îngrozitor, nu?

— Un cadavru. E drept că eu nu l-am mai zărit de doi-trei ani, dar după toată îngrijirea... Italia, Elveția... Vai de el, nu cred că o mai duce mult.

— În schimb, Lotte e din zi în zi mai superbă. La logodna Martei îți lua ochii.

De la biserica grecească în sus era mai puțină lume, dar Lotte și Anatol nu grăbiră pasul. Anatol care nu suporta căldura de amiază obosise, respira greu și avea fruntea îmbrobonată de sudoare. În fața casei Gheorghiadis, la marginea trotuarului, era o bancă sub un tei și Lotte îi propuse lui Anatol să se odihnească puțin. Tăcură un timp unul lîngă altul, bucurîndu-se mașinal și fără comentarii de parfumul puternic al teiului în floare și răspunzînd la salutările unor cunoscuți care treceau în trăsură.

— Nu pierdem trenul? întrebă șoptit Lotte care, deprinsă cu punctualitatea din casă, avea totdeauna groază de orice întîrziere.

— Nu... e devreme. De aici pînă la gară facem exact zece minute. Anatol tăcu, apoi se întoarse zîmbind spre ea... De azi în zece zile plecăm și noi, Lottchen, avem drum lung... te bucuri?

— Da, desigur. Lotte roși, intimidată. Anatol era cu doisprezece ani mai mare decît ea, era totdeauna grav și serios și-i vorbea rar, cu îngăduință, ca unui copil.

— Ai să fii singură și independentă de data asta, continuă Anatol cu același zîmbet. Silvia și Dolo nu sînt prea severi, n-ai să fii terorizată.

— Da... Lotte șovăi apoi spuse totuși, încet: De fapt aș fi preferat să plec cu Marta sau cu Laura de pildă, sau... cu tine. Cu Silvia nu mă înțeleg totdeauna.

— Lasă, Lottchen, o să vă împăcați. E bine să pleci puțin de acasă, să mai vezi și lume străină, să schimbi aerul... Tăcură iar. Lotte se hotărî destul de repede să deschidă ea vorba și spuse:

— Am să fiu mai mult cu ei împreună, am să-mi pot da seama cum trăiesc, dacă Silvia e fericită... Cred că Dolo e un om cumsecade și o iubește, dar... știu și eu... mă întreb dacă eu aș fi fericită cu un bărbat ca el...

Anatol privea drept înainte fără să zîmbească.

— Fericită... Asta e un cuvînt mare, Lottchen, dar cine știe de fapt ce înseamnă să fii fericit? La noi în familie în orice caz, nu se găsesc mulți specialiști în materie, nu prea cred că ți-ar putea da cineva explicații competente. Ai să vezi și tu dacă Silvia se pricepe mai bine... ea știe totdeauna de toate.

Tăcu, dar reluă imediat:

— Nu te încăpățîna să fii fericită, Lottchen. E de ajuns să pornești cu hotărîrea asta în viață, ca să te poticnești de la primul pas de tot felul de ghinioane. Fericirea e ca și frumusețea, ca și sănătatea, te naști cu ele și-ți rămîn toată viața. Degeaba dai din mîini și din coate dacă nu le ai, nu te alegi decît cu o înfrîngere în plus...

Lotte nu răspunse. Anatol o privi, zări licărirea tremurătoare, stingheră, din ochii ei și zise tare, cu o veselie forțată:

— Lasă, Lottchen, nu te necăji de pe acum. Cine știe? Poate că tu porți cămașa fericitului și habar n-ai de ea. Poate că peste un an, doi îmi explici tu ce înseamnă fericire, cu exemple și demonstrații în regulă. Dar acuma, hai să plecăm. Vine trenul și bietul Eugen nu găsește pe nimeni în gară.

CAPITOLUL V

— Nu-l găseşti pe Eugen schimbat, Marta dragă ? întrebă Lotte cu voce scăzută. A slăbit, e nervos, vorbeşte tare, rîde fără rost... Parcă nu-mi amintesc să fi fost aşa înainte.

Era dimineaţa, în odaia lor. Lotte se afla gata îmbrăcată şi pieptănată, dar Marta, cu spatele la oglinda mare, îşi examina încă atent şi cu spirit critic coafura, în oglinda ovală cu mîner pe care o mînuia îndemînatică, ridicînd-o şi coborînd-o după trebuinţă.

— Crezi ? spuse Marta pe tonul ei liniştit şi egal, continuînd să manevreze oglinda cu aceeaşi dexteritate. Tăcu o clipă, aruncă o ultimă privire de ansamblu asupra pieptănăturii ei, apoi se întoarse spre Lotte şi rămase puţin pe gînduri. Se poate... da, mi se pare că ai dreptate, reluă ea şi puse oglinda cu mîner pe placa de marmură a scrinului. Acuma îmi dau seama, am avut şi eu impresia că e puţin schimbat. Dar m-am gîndit că nu l-am văzut de atîta vreme ! La vîrsta lui, un an de zile înseamnă foarte mult.

— Da, şi eu mi-am spus asta, murmură Lotte. Poate să fi fost şi efortul pentru examene... Dar ţie nu ţi se pare curios că vorbeşte aşa de puţin despre ele ? Şi nu vorbeşte nici despre profesiunea lui, nu spune că vrea să se apuce de lucru...

— A fost o dată cu tata sus la fabrică ; probabil că s-a interesat de mașini, de materiale. Nouă nu ne spune nimic, știe că noi nu ne pricepem. Și apoi vede că sîntem ocupate, eu caut casă, tu pleci peste cîteva zile. Nu cred că avem de ce să ne alarmăm.

— Nu știu, mie nu-mi place, șopti iar Lotte, cu ochii pe fereastră. Are o privire așa de neliniștită ! N-ai băgat de seamă că are un fel de tic ? Aruncă mereu capul spre stînga și tresare la cel mai mic zgomot. E curios.

Marta nu răspunse numaidecît. Era așa de preocupată în ultimul timp, se gîndea la atîtea lucruri !

În șase săptămîni viața ei se transformase, și monotonia cotidiană a casei Calaff fusese sfîșiată brusc și violent de avalanșa de evenimente ce se rostogolise asupra ei. Sosirea lui Karst, discuțiile cu tata, cadourile, logodna... Răspundea regulat la scrisorile atente și afectuoase ale lui Paul, își făcea tot felul de planuri și alcătuia lungi liste sistematice cuprinzînd toate mărunțișurile de care știa că va avea nevoie în gospodărie, cerînd cu modestie sfatul și încuviințarea domnului Calaff pentru cel mai mic fleac. Pe doamna Calaff nu se putea bizui, era incapabilă s-o călăuzească ; în schimb, Laura îi era de mare ajutor. Biata Laura ! Nu era prea atentă la ce se întîmpla în casă, dincolo de sfera intereselor și a grijilor ei. Totuși, Lotte avea dreptate, Eugen...

— Cred că e așa cum spui, Lottchen, Eugen s-a schimbat. Acuma îmi dau seama că nici față de tata nu se poartă cum trebuie. Nu-i prea sărută mîna, îți dă impresia că îl evită, nouă nu ne povestește nimic... Curios !

— Tata a avut cu el o discuție alaltăieri în birou, spuse Lotte cu ezitare. Tu nu erai acasă, dar eu am auzit cum a țipat la el. Se vede că mai are ceva examene de dat și tata credea că a terminat totul în sesiunea asta.

— Bine, dar tot mai trebuie să plece în toamnă pentru diplomă. În orice caz, eu văd că învață. Se

închide în odaie cu toate cărţile, ne roagă să-l lăsăm liniştit...

— Ştiu şi eu, şopti Lotte nehotărîtă.

Cineva bătu în uşă şi fără să aştepte răspuns, băgă capul în odaie. Era Eugen. Lotte roşi uşor şi se apucă să strîngă oglinda, pieptenele şi peria lăsate de Marta pe scrin, ca să-şi ascundă încurcătura. Eugen intră de-a binelea, închise uşa brusc şi tresări speriat de zgomotul pe care-l făcuse.

„Ce bine seamănă cu Lotte, gîndi Marta maşinal. Păcat că a slăbit aşa. O să fie un bărbat frumos."

— Nu aveţi cumva nişte aţă neagră? întrebă Eugen cu glas tare. Sau mai bine gri închis. Mi s-a rupt un nasture la vestă şi n-are cine să mi-l coasă.

— Ţi-l cos eu — spuse Lotte — am şi eu de prins nişte butoni, tot rămîn cu acul în mînă...

— Ai dat tot ce era murdar la spălat? întrebă Marta din pragul uşii. Ar fi bine să controlezi acuma dimineaţa, înainte de a da la scrobit albiturile... Mîine vine madam Dobrescu să-ţi pună rochiile la punct, ar fi păcat să rămîi cu vreo codiţă.

— Nu, nu, am dat totul, a controlat şi mama, răspunse Lotte luîndu-şi degetarul, acul şi aţa din cutia de lucru.

Lotte rămase singură cu Eugen; puse aţa în ac, se aşeză la lumină, pe un scaun lîngă fereastră, şi examină cu luare-aminte şi ezitare locul unde trebuia prins nasturele. Ca şi surorile ei, nu avea interes şi nici îndemînare pentru lucrul de mînă. O femeie cu ziua venea o dată sau de două ori pe lună şi făcea toate operaţiile necesare, cîrpea ciorapi, cosea nasturi, tivea şervete şi prosoape, ocupaţii cu care domnul Calaff nu voia să-şi încarce soţia şi fiicele, fiindcă le găsea vulgare şi nepotrivite vieţii şi educaţiei impuse de el în casă.

— Stai liniştit, Eugen — spuse Lotte împungînd cu acul în veston — dacă te învîrteşti tot timpul pot să te înţep sau să nimeresc greşit.

Eugen rămase o clipă neclintit cu ochii la acul lui Lotte a cărui evoluţie părea destul de nesigură, dar

aproape imediat şi fără să-şi dea seama reîncepu să se frămînte pe loc. Lotte se opri din cusut, ridică ochii spre el şi vru să-i spună ceva, dar Eugen era foarte palid, avea o privire sticloasă şi deschisese tocmai gura să vorbească.

— Lotte — rosti el cu glas scăzut dar răguşit de emoţie şi-şi zvîrli cu un gest convulsiv capul spre stînga — tu n-ai putea... nu ai... n-ai vrea să-mi împrumuţi nişte bani?

Lotte rămase cu acul în aer, cu ochii măriţi de mirare şi spaimă pironiţi asupra lui frate-său

— Bani?... de unde să am eu bani? Şi ce să fac cu banii? Pentru ce ai nevoie?...

— Lottchen, te rog, Lottchen... Eugen făcu o mişcare bruscă. Lotte se înţepă în deget şi dădu drumul acului din mînă cu o tresărire. Eşti înainte de plecare, urmă glasul răguşit şi sacadat al lui Eugen, nu ţi-a dat tata bani pentru cumpărături, pentru mărunţişuri?... Te rog, Lottchen, am nevoie, neapărată nevoie.

— Eugen, ce-i cu tine, linişteşte-te, şopti Lotte îngrozită. Tu nu-l cunoşti pe tata? Ne dă vreodată bani ca să facem noi cumpărăturile? Dacă e nevoie de ceva mergem cu el sau cu mama... sau cumpără Laura. Dar ce-i cu tine? Pentru ce îţi trebuie ţie bani?... Acuma eşti acasă, nu te costă nimic...

— Ce ştii tu? strigă Eugen cu desperare ascuţită în voce. Domnişoară de pensioni!... Ce grijă ai tu! Totul îţi vine de-a gata... Şi ce-ţi pasă, mă rog, ce vreau eu să fac cu banii? Mă spionezi? Te-a pus tata să mă spionezi? Ce-ţi pasă?... Nu trebuie să-ţi dau ţie socoteală, du-te dracului.

Lotte se sculă tremurînd de pe scaun şi închise repede fereastra. Uşa depozitului era deschisă, Anatol sau Jean puteau să audă... Eugen se plimba prin odaie cu ochii ficşi, cu mîinile crispate, cu buzele neliniştite, aruncînd la intervale neregulate capul spre stînga, cu mişcarea sacadată şi stupidă a unei marionete. Lotte îl urmărea cu o spaimă crescîndă,

fără a îndrăzni să-i spună un cuvînt. Eugen se opri brusc în faţa ei.

— Dar Marta? Ea are cu siguranţă. Cere-i... cere-i tu, Lottchen, mie n-o să-mi dea.; cere-i să zicem douăzeci de lei... poate să fie numai cincisprezece, sau chiar zece.

— Eugen... buzele lui Lotte tremurau şi ochii îi erau plini de lacrimi. Nici ea nu are bani. Dar ce-i cu tine? Linişteşte-te.

— Ce să fac, ce să fac? ţipă ascuţit Eugen. Îmi trebuie bani, cui să cer? Mi-e sete, am nevoie; de cînd am venit n-am luat un strop de vin în gură...

Tăcu deodată şi încremeniră amîndoi, unul în faţa celuilalt, albi ca varul la faţă, cu degetele de gheaţă... Lotte simţi o greutate uriaşă care i se lăsa pe umeri şi care, inexplicabil dar hotărît, îi pătrundea în trup, cobora spre genunchi, o paraliza.

Vin... fratele ei! Dacă ar şti tata! Dar cum se poate, cum se poate? Anul trecut nu era aşa, nu vorbise niciodată aşa, era vesel.

— Pentru vin? şopti ea. De cînd îţi place ţie vinul? Noi nu bem niciodată...

Eugen nu făcea nici o mişcare şi nu-i răspunse. Lotte vorbi iar, fără să ştie ce spune, grăbită să întrerupă cu orice preţ tăcerea aceea încărcată de necunoscut.

— E imposibil, Eugen... Gîndeşte-te că mîine-poimîine ai să fii inginer...

În clipa aceea Eugen fu zguduit ca de trecerea unui curent electric; faţa i se schimonosi şi un rîs sălbatic, înfiorător, sfîşie încăperea.

— Inginer?... Nu mai spune! Îţi trebuie şi un frate inginer în trusou, altfel nu-ţi convine... Eugen se trînti pe un scaun hohotind mai departe ca un nebun. Lotte zări sclipirea trecătoare a acului cu care începuse să-i coasă nasturele şi care atîrna leneş la capătul firului de aţă neagră. „Trebuie să tai aţa — gîndi ea maşinal — să nu se întepe“

— Şi dacă n-am să fiu inginer, ce are să se întîmple? O să rămîneţi toţi cu buzele umflate, să

vă fie de bine, reluă Eugen cu glas răgușit și din ce în ce mai tare. A vrut numaidecît să aibă și el un băiat inginer, ca Leopold Garnic, să-i lucrez în fabrică, să-i repar mașinile, poate să-i aduc pe tavă altele noi... Bestia... țipă Eugen ca scos din minți și se aplecă înainte în timp ce Lotte se sprijinea de marginea scrinului ca să nu cadă. Ce a vrut cu mine bestia asta?... A știut că nu-mi place matematica, că nu-mi intră în cap, nu înțeleg... sînt un idiot, un incapabil, nu sînt bun de inginer... Ce a vrut, ce a vrut să facă din mine? Sînt un idiot, nu sînt inginer, n-am să fiu niciodată; de doi ani de zile nu mi-am dat nici un examen, am băut banii de taxe și banii de cursuri.. am băut, am băut.

Tăcu o clipă cu răsuflarea tăiată, cu pumnii strînși, cu colțurile gurii aburite de spumă, apoi izbucni din nou în rîsul acela nebun, sălbatic.

— Ce mutră o să facă bestia cînd o să afle? Și ce o să spună lumea în oraș! Măcar atîta bucurie să am, să știu că plesnește fierea în el, bestia, să se facă de rîs, să-l arate oamenii cu degetul.

Marta deschise ușa, se opri în prag, își plimbă calm privirea de la Lotte la Eugen, apoi intră în odaie și spuse cu vocea ei egală și neutră:

— Ce-i cu voi? vă certați sau glumiți? Te-am auzit din sufragerie, Eugen... Și de ce stați cu fereastra închisă pe căldura asta?

Eugen sări de pe scaun, rămase o clipă nehotărît în mijlocul odăii, apoi ieși repede trîntind ușa. Lotte, care tremura ca varga, se întoarse spre Marta, gata să izbucnească în plîns și să-i povestească totul. Dar Marta se îndreptă spre fereastră și o deschise în timp ce spunea cu același glas egal și indiferent:

— Ai dreptate, Lottchen, Eugen a devenit insuportabil. A căpătat și niște maniere... Cine știe ce prieteni și-a găsit acolo! Mă tem numai să nu observe tata și să n-avem scandal... Dar acuma du-te în sufrageria mică, mama spune că îi lipsesc la socoteală niște batiste ale tale, vezi ce s-a întîmplat.

Cu puțin înainte de ora mesei, Eugen căută din nou un prilej să rămînă singur cu Lotte. Cînd îl văzu intrînd tiptil în odaie, cu fața crispată și privirea nesigură, Lotte care se așezase pierdută pe marginea patului, cu gîndul la el, se ridică repede și se îngălbeni.

— Lottchen — șopti Eugen pe un ton rugător și speriat — să nu-i spui nimic, te rog... să nu spui nimănui, știu că mă spionează și dacă află e în stare să nu mă mai lase să plec în toamnă... cine știe ce mai e în stare să facă?

Eugen se zgribuli ca de frig și Lotte începu să plîngă încet, deznădăjduit.

— N-am să-i spun nimic, dar tu ce ai să faci? Chiar dacă pleci iar în toamnă, tot trebuie să te întorci, ce-o să se întîmple atunci? cum ai să-explici?...

— Nu știu, lasă asta, n-are importanță, șopti Eugen grăbit. Nu plînge, o să vadă că ai ochii roșii și o să bănuiască de ce... Îți spun că mă spionează, poate că a pus-o și pe Marta să mă pîndească, n-ai văzut cum a intrat azi peste noi?... Tăcu un moment, preocupat și febril, apoi reluă cu încăpățînare: Poate că tot îmi faci rost de ceva bani, Lottchen... zece lei măcar, să-mi ajungă un timp. Înainte de plecare, o să vă dea ceva bani de drum ție și lui Anatol... pentru hamali la București, pentru cine știe ce neprevăzut... Voi n-aveți nevoie.

Lotte își șterse ochii și-l privi cu desperare:

— Am să încerc, am să văd... Dar cum ai să faci? Poate să te zărească vreun cunoscut... dacă te îmbeți?... Și după gestul de nerăbdare al lui Eugen: Sau dacă simte că miroși a vin?

— Asta-i treaba mea, nu te băga unde nu-ți fierbe oala, îi răspunse Eugen cu brutalitate. Fă-mi rost de bani și nu mai boci atîta că nu-mi ajuți cu nimic, poți cel mult să-mi faci o boroboață...

*

Nici agitația ultimelor zile dinainte de plecare, nici bagajele, nici emoția și noutatea de a călători

numai cu Anatol nu izbutiră s-o facă pe Lotte să uite de mărturisirea ce-i făcuse Eugen şi de catastrofa pe care o simţea ameninţîndu-l pe el, ameninţîndu-i pe ei toţi. Tremura ori de cîte ori în timpul meselor — din fericire singurul prilej cînd erau cu toţii împreună — privirea domnului Calaff se oprea asupra lui Eugen, cînd îi punea vreo întrebare sau căuta să-l încerce vorbind despre defectarea vreunei maşini la fabrică. Băiatul se schimba la faţă, vorbea greu, cu stîngăcie, ocolindu-i privirile şi dînd la întîmplare primul răspuns care-i venea în minte. Ochii domnului Calaff îl iscodeau îngheţaţi, grei neîndurători, şi inima lui Lotte se oprea în piept, pînă cînd vocea lui nemulţumită articula cîteva epitete, care însă exprimau numai obişnuitul lui dispreţ faţă de ai săi, dar nici una din bănuielile teribile de care se temea ea. În schimb Eugen se crispa sub insultă, se stăpînea aşa de greu încît mustaţa şi sprîncenele i se umezeau de sudoare şi degetele îi tremurau cînd întindea mîna să ia din coşuleţ o felie de pîine pe care o uita apoi lîngă farfurie în timp ce mesteca maşinal o bucăţică de carne şi doi-trei cartofi.

Lui Lotte îi dădea mereu tîrcoale şi o privea cînd rugător, cînd furios. În lipsa domnului Calaff se plimba mereu, ceasuri întregi prin curte şi Lotte îl vedea de la fereastră — nu mai îndrăznea să iasă şi ea, de teamă să nu-l întîlnească — gesticulînd nestăpînit şi fumînd fără încetare („de unde are bani pentru ţigări?“ se întreba ea îngrozită).

Marta căuta casă, Anatol stătea toată ziua aplecat asupra registrelor, la prînz mînca fără să scoată o vorbă, cu ochii în farfuria lui care împreună cu tacîmul, paharul şi ceaşca de lapte se spălau deosebit şi aveau locul lor anumit în dulap. Jean circula zgomotos şi important în lipsa bătrînului, speriat şi nesigur în prezenţa lui, iar doamna Calaff nu-şi vedea capul de treabă şi se liniştea cîte puţin doar cînd Laura, obosită de o zi întreagă de muncă şi de căldura şi înghesuiala din tramvai, venea spre seară

să-i dea o mînă de ajutor. La un moment dat, Lotte se gîndi să-i vorbească şi chiar să-i ceară ceva bani pe care să-i strecoare lui Eugen. Toată familia găsea normal să se destăinuiască Laurei şi să-i ceară sfaturi sau mici servicii pe care ea era fericită să le poată face; dar Lotte, fiindcă se simţea privilegiată şi răsfăţată în comparaţie cu ea şi era singura care suferea pentru toate umilinţele mai mari sau mai mici îndurate de sora şi de nepoatele ei, preferă să-şi păstreze secretul şi neliniştea, ca să nu adauge necazurilor Laurei un nou şi permanent motiv de teamă. Şi-apoi ea avea bani număraţi, abia ajungea să înnoade cele două capete!

De altfel nici nu avu prea multă vreme de gîndit. Madam Dobrescu se instală pentru două zile în sufrageria mică ca să lărgească, să ajusteze, să lungească ori să scurteze rochiile, fustele şi bluzele pe care, la alegerea domnului Calaff, Lotte le lua cu ea la Karlsbad. Madam Dobrescu era căruntă, manierată, purta ochelari cu ramă de aur şi venea la lucru însoţită totdeauna de o ucenică pentru alergăturile în oraş, pentru însăilat, surfilat etc. Prefera să treacă cu vederea atît faptul că era chemată numai pentru lucruri mărunte şi nu i se încredinţa niciodată ei, croitoreasă veche şi cu renume în oraş, un material de rochie sau măcar de bluză cît şi faptul că i se servea masa separat în sufrageria mică — obţinuse însă cu uşurinţă ca ucenica să nu mănînce cu ea, ci în bucătărie cu servitoarele — pentru că doamna şi domnişoarele Calaff erau totdeauna perfect îmbrăcate şi le copia modelele pe care cu modificări neînsemnate le confecţiona celorlalte cliente mai modeste şi în imposibilitate de a-şi comanda garderoba la casa Waldner din Viena. Madam Dobrescu se temea însă de ochiul domnului Calaff, care înainte de a plăti examina cu atenţie fiecare cută, fiecare butonieră şi căruia nu-i scăpa nici o imperfecţiune. Îi vorbea de sus, pe un ton scurt şi imperativ, şi o punea să desfacă şi să facă la loc fiecare cusătură, pînă cînd ochiul lui ager şi

sigur nu mai găsea nici un motiv de nemulţumire. Pentru domnul Calaff, frumosul însemna ordine, corectitudine şi sobrietate, orice altă concepţie estetică îi era nesuferită, o respingea cu violenţă şi cu duritate; un guler asimetric, un cordon prea lat, o cută strîmbă îl iritau ca o comandă de material nelivrată la timp sau o plată amînată.

Anatol şi Lotte aveau drum lung înaintea lor, aproape patruzeci şi opt de ore, ţinînd seama de schimbările de tren la Bucureşti şi la Viena. Cînd pleca şi domnul Calaff, lua totdeauna wagon-lit şi la Viena făcea o întrerupere de o zi ca să se odihnească. De data asta, Klar cumpără bilete de clasa a II-a şi Anatol primi instrucţiuni să nu se oprească de loc în drum.

— Ai să te odihneşti la Karlsbad o zi, două, dacă ai să fii obosit, îi spuse domnul Calaff evitîndu-i privirea. Avem o mulţime de cheltuieli anul ăsta, trebuie să mai facem şi puţină economie, ce dracu. Numai vezi, cînd te duci după-masă la Panaitide să nu-i faci confidenţe; nu trebuie să-i dai lui socoteală ce fel de bilete de tren iau pentru copiii mei. Vrea să ştie cam multe, a început să mă plictisească.

În afară de şederea propriu-zisă în sanatoriu, al cărei cost domnul Calaff îl trimitea lunar prin poştă administraţiei sanatoriului şi de biletul de tren cumpărat la Galaţi pentru tot parcursul, Anatol aproape că nu avea bani de cheltuială. Din cei cîţiva franci elveţieni cu care circula luni de zile în buzunar, nu-şi putea permite nici o plăcere, nici o distracţie. Citea cărţile şi revistele din biblioteca sanatoriului şi evita cu grijă să lege prietenii, de teamă să nu fie pus în situaţia de a-şi destăinui sau de a lăsa să se ghicească lipsa de bani chinuitoare, sordidă, în care se afla veşnic.

Domnul Calaff inspectă ca de obicei conţinutul valizelor, zvîrli furios afară cîteva „cîrpe" pe care nu le socotea demne de Karlsbad, descoperi o pată pe panglica unei pălării şi o îndesă urlînd în nasul doamnei Calaff, apoi se retrase cu Lotte în dormitor,

unde-i dădu ultimele instrucțiuni pentru ținuta și purtarea ei din viitoarele trei săptămîni. După logodna Martei, bătrînul stabilise prin corespondență cu Silvia — mîndră de încrederea ce-i acorda taică-său — toate detaliile privitoare la sosirea lui Lotte. Cei doi soți care aveau să plece cu două zile mai devreme, împreună cu fetița lor în vîrstă de doi ani și cu dădaca ei, reținuseră din vreme camera la Frau Eva Fritsch, în Theater-Platz unde trăgeau de doi ani în șir, fiindcă le oferea în mod excepțional pensiune pentru fetiță și pentru dădacă, pe care ar fi fost destul de greu să le plimbe prin restaurantele și localurile de dejun.

Laura cu Albert și copiii veniră în ajunul plecării să-și ia rămas bun de la călători. Hilda fusese convinsă cu mare greutate să-și însoțească părinții:

— Ce, lor nu le stă bine să vină pînă sus? Anatol e bărbat, Lotte e tînără, de ce să mergeți voi, care sînteți mai în vîrstă, să le spuneți drum bun? Așa te lași dumneata călcată în picioare — îi striga ea maică-si — și îi înveți să-și bată joc și de noi. Nu mă duc, n-aveți decît să le spuneți că sînt bolnavă. În cele din urmă veni totuși, se extazie în fața unei pălării pe care Lotte n-o purtase încă, și-i dori lui Anatol cu lacrimi în glas însănătoșire completă, iar la plecare sărută cu devoțiune mîna puternică și nerăbdătoare a bunicului.

Trebuiau să se scoale devreme a doua zi; plecau dimineața, era cel mai bun tren. Seara, după cină, domnul Calaff rămase cu Anatol mai tîrziu în sufragerie ca să-i dea biletele de tren, pașapoartele și ceva bani de cheltuială pentru drum. Lotte, încolțită de privirile tulburi și sălbăticite ale lui Eugen, o urmă pe Marta în camera lor, dar își căută de lucru în jurul trusei de voiaj și nu se dezbrăcă încă. În ultimile zile își evitase fratele cu o perseverență deznădăjduită, pe care și-o imputa amar, ca o dovadă odioasă de egoism, dar era hotărîtă să-l ajute pînă la urmă.

— De ce nu te dezbraci, Lottchen? O întrebă afectuos Marta, încheindu-și nasturii cămășii de noapte.

Mîine dimineaţă trebuie să te scoli devreme, o să-ţi vină greu...

— Aş vrea să-l aştept pe Anatol cînd iese de la tata, murmură Lotte febrilă şi încurcată. Să-i spun să-mi dea prosopul şi săpunul lui pentru drum... să le pun la mine în trusă, mai e loc.

Cînd îi auzi paşii prin hol, Lotte ieşi repede şi închise uşa în urma ei.

— Anatol — şopti ea cu glas tremurător — Anatol, dacă ţi-a dat tata bani... se opri tremurînd atît de tare, încît Anatol se aplecă surprins şi neliniştit asupra ei. Eugen m-a rugat... nu ştiu de ce are nevoie de bani... neapărat. N-ai putea să-mi dai... să-i dai... n-ai putea să-i dai vreo zece lei? O să facem noi economie pe drum.

Anatol nu spuse nimic, rămase o clipă nemişcat, apoi scoase banii din buzunar şi pe dibuite, în întunericul din hol, pipăi pe rînd monedele şi-i întinse lui Lotte zece lei. Uluită de bucurie şi încurajată de întuneric, fata îl luă de gît, îl sărută cu stîngăcie pe amîndoi obrajii, apoi uitînd să-i mai mulţumească ieşi repede afară, traversă curtea pînă la bucătărie şi bătu uşor în uşa dinspre sufrageria mică unde dormea Eugen provizoriu, pînă la plecarea lui Anatol. Uşa se deschise imediat. Eugen o aşteptase înfrigurat, în fiecare seară.

— Ai găsit? Cît mi-ai adus? întrebă el răguşit şi apucă lacom banii; păru dezamăgit cînd văzu că erau numai zece lei, dar numaidecît ochii i se luminară de o bucurie nefirească. — Să trăieşti, Lottchen, bravo ţie! spuse el tare izbucnind în rîs. Dar se opri îndată, privi speriat în direcţia uşii dinspre antreu şi adăugă repede, cu voce scăzută: Să nu spui nimănui, Lottchen, să nu spui un cuvînt... Mă spionează, n-o să mă mai trimită în toamnă...

Călătoria fu un adevărat coşmar pentru amîndoi. Era o căldură toridă de început de iulie, vagoanele erau încinse, aşteptarea în gară la Bucureşti, în mirosul acru de sudoare, amestecat cu cel înecăcios

de praf şi, din cînd în cînd, cu duhoarea care năvălea la intervale neregulate dinspre W.C.-urile defecte şi prost întreţinute, îi istovi. Cînd se văzură din nou în vagon, se rezemară fiecare de braţul pluşat al banchetei şi aţipiră; Anatol avea respiraţia grea, faţa palidă şi acoperită de o sudoare îngheţată. Trecură graniţa noaptea şi spre zori, în timp ce traversau cîmpia îmbelşugată a Transilvaniei, Anatol avu o hemoptizie. Restul drumului, schimbarea de tren în noaptea următoare la Viena cu ajutorul cîtorva tovarăşi de compartiment inimoşi, o nouă hemoptizie urmată de un leşin lung, înspăimîntător, ultimele ore de drum de ale căror dimensiuni nici Anatol nici Lotte nu mai puteau să-şi dea seama, sosirea dimineaţa la şapte la Karlsbad, totul se desfăşură ca în afară de timp şi în afară de voinţa cuiva, chiar în afara voinţei şi puterii de previziune a lui Emil Calaff din Galaţi, rămas departe, în urma lor...

Trenul se opri în gară, dar Anatol nu se mişcă. Lotte se ridică cu greutate de la locul ei, se apropie de fereastră, zări curînd silueta caraghioasă şi figura aiurită, cu ochi rotunzi şi holbaţi a lui Dolo, care-i căuta năuc în toate părţile, se plecă în afară şi-i făcu semn cu mîna...

CAPITOLUL VI

Silvia deschise încet uşa spre camera lui Lotte şi intră păşind în vîrful picioarelor. Purta un peignoir elegant de mătase trandafirie cu o cascadă de volănaşe în jurul gîtului şi în chip de manşete şi părul ei negru, foarte bogat, era adunat provizoriu spre ceafă, în cîteva spelci.

— Nu dormi, Lottchen? Bună dimineaţa! Îmi pare foarte bine că te-ai trezit, fiindcă, drept să-ţi spun, nu ştiam ce să fac. Nu prea îmi place să-l las pe Dolo singur cînd se duce la apă, mi-e frică să n-o bea prea repede şi apoi e în stare să intre în vreo cofetărie şi să ia o prăjitură. Îi plac dulciurile din ce în ce mai mult, degeaba îl păzesc eu şi-i fac morală. Şi de analize tot eu trebuie să am grijă să văd în fiecare săptămînă dacă nu s-a urcat zahărul... Şi ştii, astea două zile de cînd aţi sosit voi şi spaima cu Anatol... l-am neglijat, l-am lăsat de capul lui. Dacă tu ţi-ai revenit şi ai vrea să ieşi, ne-am îmbrăca repede, am merge să-l întîlnim şi să luăm împreună cafeaua la Posthof...

Lotte o asculta nemişcată, cu un zîmbet slab, sprijinită în pernele mari, cu feţe albe, brodate cu migală, pe care părul ei despletit în timpul nopţii se revărsa mătăsos în nenumărate valuri aurii. Anatol plecase în ajun, numai pe jumătate restabilit şi Lotte se despărţise de el inexplicabil de greu. Silvia

în schimb, care în cele două zile ale şederii lui făcuse foarte puţine eforturi de a-şi ascunde teama şi repulsia provocată de boala lui izolîndu-l vizibil şi fără nici o jenă de soţul şi de fetiţa ei, păstrînd ea însăşi o distanţă considerabilă şi dojenind-o aproape cu glas tare pe Lotte pentru imprudenţa cu care se încăpăţîna să-l vegheze şi să-l servească, răsuflase uşurată cînd îl văzu hotărît să plece, şi nu rostise un cuvînt ca să-l mai reţină.

— Ai dreptate — spusese ea la prima aluzie făcută de Anatol — chiar dacă o să te obosească iar drumul, ştii cel puţin că acolo găseşti îngrijirea care-ţi trebuie, pe cînd aici... vezi şi tu... Şi apoi locul tău e reţinut de la 1, n-are rost să pierzi atîtea zile. Pe Lotte egoismul şi nepăsarea ei o indignaseră şi o duruseră şi acum se întreba dacă va putea găsi tonul just, de afecţiune şi de intimitate, care ar fi fost de dorit să domnească între ele.

— Cît e ceasul? întrebă ea în sfîrşit. Mă scol numaidecît şi mă îmbrac.

— Opt, tocmai bine. N-ai ieşit de loc două zile din casă, e păcat; uite ce frumos e afară, o să întîlnim o mulţime de lume pe Alte Wiese... I-am spus lui Dolo să ne aştepte în faţă la Pupp, dacă şi-a băut apa. Ce-ţi îmbraci? întrebă ea strîngîndu-şi peignoir-ul în talie şi examinîndu-şi cu satisfacţie silueta în oglindă.

— Nu ştiu, nu m-am gîndit încă, murmură nehotărîtă Lotte. Dacă e destul de cald...

— Nu, nu, bagă de seamă, dimineaţa e totuşi cam rece, pune-ţi un taieur, e mai prudent. Pe la unsprezece, cînd se încălzeşte, ne întoarcem şi ne schimbăm. Dar ştii — urmă ea cu oarecare şovăială — m-am uitat prin valizele tale cînd te-am ajutat să despachetezi... nu ţi-am spus numaidecît, fiindcă erai încă obosită şi indispusă din cauza lui Anatol, dar mi se pare că nu ţi-ai adus destul. O lună de zile... şi gîndeşte-te pe urmă cît o să stăm şi la Viena... Ai în totul şapte pălării; la rochia champagne nu se potriveşte nici una, nici nu ştiu cum ai s-o porţi. Eu mi-am adus douăsprezece, dar

te asigur că nu-i prea mult şi dacă aş mai fi avut vreo două-trei, mi-ar fi prins foarte bine. La nevoie am să-mi iau ceva aici; n-am apucat încă să intru prin prăvălii, dar am văzut în vitrine cîteva modele delicioase, i-am arătat şi lui Dolo... În fine, o să ne descurcăm noi, dar acuma să vedem; ce-ţi pui?

Lotte asculta, puţin ameţită de vorbăria ei şi mai ales de siguranţa, convingerea şi aerul important cu care se exprima. Se schimbase, da, în cei trei ani de căsnicie, se schimbase simţitor. Era tot frumoasă, aproape tot aşa de frumoasă ca pe vremuri, cînd trecea drept cea mai reuşită dintre domnişoarele din Galaţi, dar pierduse orice urmă de gingăşie şi de sfială şi, cu toate că privit din profil, obrazul îşi păstrase fineţea, văzut din faţă avea un fel de duritate stupidă care ameninţa să degenereze în vulgaritate. După naşterea fetiţei se îngrăşase, obrajii se rotunjiseră puţin prea tare şi trupul îşi conserva aproximativ vechea linie numai datorită regimului neîndurător pe care şi-l impusese şi corsetelor măiestre în care se încingea cu străşnicie, de dimineaţa, îndată ce se dădea jos din pat.

Lotte o asculta distrată, cu un zîmbet vag. Deodată, însă, tresări şi se ridică pe jumătate dintre perne. Dincolo de tristeţea apăsătoare pe care i-o lăsase în ajun plecarea lui Anatol, dincolo de neliniştea surdă dar permanentă care o persecuta de mai bine de o săptămînă, din dimineaţa cînd avusese convorbirea aceea teribilă cu Eugen, dincolo de înstrăinarea faţă de Silvia, de sentimentul neplăcut de milă şi jenă pe care i-l inspira Dolo precum şi de perspectiva puţin atrăgătoare de a petrece o lună de zile alături de ei, avusese deodată, ca o străfulgerare, conştiinţa că domnul Calaff nu era şi el în Karlsbad, că nu trebuia să şovăie în faţa rochiilor atîrnate în dulap la gîndul că cea pe care o va alege nu-i va fi pe plac, că se va enerva şi o va trimite s-o schimbe, că putea să mai întîrzie în pat sau să se scoale numaidecît, că putea să-şi strîngă părul într-o coadă în jurul capului, sau să-şi scoată zulufi pe frunte, că

putea zăbovi oricît în faţa oglinzii, fredonînd chiar, dacă-i făcea plăcere, în soarele acela mîngăietor şi bine dispus, ce intra tot mai îndrăzneţ în odaie.

— Ei, ce-ţi pui acuma ? repetă Silvia cu oarecare nerăbdare în glas, amestecată cu o uşoară nedumerire.

Lotte mai rămase o clipă locului, savurînd cu aviditate senzaţia asta nouă şi cu totul necunoscută, apoi azvîrli cu un gest brusc cuvertura şi sări din pat.

— Îmi pun un taieur, dacă e totuşi răcoare, răspunse ea cu un zîmbet fericit. Taieurul gri ; cred că merge, nu ?

Se îmbrăcară repede. Silvia izbuti să fie gata în patruzeci de minute şi Lotte observă în treacăt că, deşi plină de gust, pălăria ei avea o înălţime exagerată pe care domnul Calaff ar fi criticat-o fără cruţare şi că pentru ora şi toaleta matinală, cantitatea de bijuterii care-i împodobeau urechile, degetele şi gîtul era nepotrivită. Fetiţa dormea încă, aşa că Silvia se mulţumi să cheme dădaca şi să-i dea cîteva scurte instrucţiuni pe un ton sec şi imperios. Ieşiră în stradă, traversară Theater-Platz, şi o luară pe Neue Wiese pe sub castani, de-a lungul Teplei. Rîul scînteia ascuţit în soare, în accese copilăreşti de veselie şi Lotte îi urmărea zîmbind joaca, în timp ce asculta pasivă, fără enervare, vorbăria neîntreruptă a Silviei.

— M-am gîndit la cadoul de nuntă pentru Marta, am vorbit şi cu Dolo ; cred că o să luăm de la Pirkenhammer un serviciu de masă pentru douăzeci şi patru de persoane. Nu ştiu ce o să zică tata, el nu e niciodată mulţumit şi poate că ar fi preferat o bijuterie sau argintărie, dar dacă e vorba că soţul Martei are atîtea bijuterii grozave în familie şi e mare specialist, ce rost are, nu ? Te pomeneşti că strîmbă din nas şi crede că noi sîntem cine ştie ce mitocani, nişte rude sărace care nu ştiu ce înseamnă un briliant şi nu sînt în stare să cumpere ceva cumsecade. Nu-i vorbă că la nuntă o să am eu grijă să-i explic — dacă voi nu v-aţi gîndit la asta — cine e familia lui Dolo, o să-mi aduc toate bijuteriile şi slavă domnului, n-are

de ce să-mi fie ruşine cu ele. Dacă aş putea s-o conving pe sora lui Dolo să vină cu soţul ei la nuntă, aş fi foarte încîntată. Ştiu că tata n-are să aibă nimic împotrivă; i-a cunoscut anul trecut cînd a fost în iarnă la Lemberg, a văzut ce casă au şi ce lume vine la ei. Ai să-i cunoşti şi tu, sînt anul ăsta şi ei la Karlsbad. V-am mai scris eu că ea suferă de mulţi ani de ficat şi că pînă acuma plecau la Vichy. Anul ăsta a avut o gripă serioasă în primăvară şi s-a debilitat, aşa că n-a vrut să facă tot drumul pînă în Franţa... Apropo, te rog foarte mult (Silvia coborî vocea şi luă un ton confidenţial), eu i-am spus că aţi călătorit cu wagon-lit, vezi să nu scapi cumva că aţi venit cu clasa a II-a. Îţi mărturisesc că m-am mirat de ideea asta a tatii; e ceva nou la el. Dar, în fine, desigur, toate cheltuielile cu Marta... Şi te mai rog foarte mult să nu vorbeşti de boala lui Anatol. Nu-i nevoie, e foarte dureros pentru noi, asta e de la sine înţeles, dar nu trebuie să ne facem reclamă cu un frate tuberculos... Mă gîndesc şi la tine, Lottchen, eşti fată de măritat... De altfel nici tata nu se laudă cu el. Rudele lui Dolo ştiu că am un frate care călătoreşte foarte mult, e un om foarte bine şi preferă Elveţia şi Italia. Asta-i tot, ajunge, nu?

Treceau tocmai pe Smeihkalbrücke şi Lotte, indignată şi plictisită, întoarse capul spre Silvia să-i spună ceva, cînd o văzu răspunzînd cu un aer maiestuos şi distant la salutul unui evreu tînăr, în caftan lung şi pălărie de catifea neagră cu boruri mari, de sub care se revărsau paralel nişte perciuni cîrlionţaţi de un castaniu roşcat. Silvia făcu o strîmbătură de nemulţumire şi reluă în timp ce traversau Goethe-Platz şi ocolind monumentul se îndreptau spre grădinile Pupp.

— Uite, vezi, vă spuneam şi anul trecut, ţie şi Martei, sînt de trei ani măritată, trăiesc la Lemberg, am un cerc de oameni distinşi, un cerc select, crede-mă, Lottchen, dacă o să-ţi dea voie tata să vii după nunta Martei pe la noi, ai să vezi şi tu, dar cu un lucru nu mă pot obişnui nici

moartă: cu evreii ăştia cu perciuni care mănîncă la masă cu pălărie în cap şi care pătrund în societatea cea mai bună, se cheamă că sînt de familie, sînt culţi, au o mulţime de bani... Are şi Dolo doi unchi din ăştia, dar sînt foarte bucuroasă că de cînd ne-am căsătorit nu mai vin de loc pe la noi ca să nu se spurce, fiindcă, i-am spus şi lui Dolo, eu nu pot să-i primesc cu plăcere şi nici măcar cu amabilitate. Noi am avut altă educaţie, altfel de viaţă; la părinţii mei în casă n-ar fi intrat oameni cu pălărie în cap, cu bărbi şi cu mutrele astea caraghioase. Eu nu vreau să-i văd, nu mă interesează să mă duc în casele lor şi nici nu ţin să vină la mine. Înţeleg să fiu în relaţii cu farmacişti, colegi ai lui Dolo, cu medici, cu avocaţi, cu oameni din lumea mea, să vorbească o limbă străină, soţiile lor să se îmbrace bine, să cînte la pian...

Ajunseseră în faţa hotelului şi de departe îl văzură pe Dolo, cu pălăria pe cap, bastonul într-o mînă şi pardesiul în cealaltă, aruncînd priviri neliniştite şi flămînde în toate părţile.

— Şi-a scos pardesiul, constată Silvia, severă şi nemulţumită. De cîte ori i-am spus că pînă la unsprezece e încă răcoare şi că nu trebuie să se dezbrace. Nici nu ştii ce neascultători şi nechibzuiţi sînt bărbaţii, Lottchen, numai grija lor trebuie s-o ai...

Cînd ajunseră la Posthof, se făcuse aproape zece. Dolo, obosit, flămînd şi lac de sudoare, fiindcă Silvia îl convinsese după o scurtă dar fermă şi bine documentată argumentare să-şi îmbrace din nou pardesiul, se grăbi să-şi conducă soţia şi cumnata spre măsuţa unde îşi luau de doi ani de zile micul dejun în timpul şederii la Karlsbad şi care îi aştepta în grădină, cochetă şi ispititoare. Lotte simţi o bucurie de convalescentă cînd chelneriţa se apropie de masa lor cu un zîmbet, le dori cu entuziasm. *„Guten Morgen"* şi le puse pledurile pe genunchi. În jurul lor, lumea aşezată în faţa ceştilor cu cafea cu lapte mînca cu poftă, rîdea, discuta, fetele în uniformă

circulau cu îndemînare printre măsuțe, aduceau tăvile, acceptau zîmbitoare bacșișurile. Lotte se gîndi deodată la Anatol care era, poate, încă pe drum și-și încorda voința ca să reziste pînă la capăt, la Eugen care se zgribulea sub privirile nemiloase ale tatii, obsedat de amenințarea catastrofei ce-l pîndea, la Laura care robotea din greu la fabrică, în căldura sufocantă de iulie, încercînd să suplinească nepriceperea lui Albert și să-i acopere greșelile... Se simți vinovată pentru aleile de tihnă și bucurie potolită ce i se deschideau în față și pe care avea să pășească trei săptămîni, fără altă neplăcere decît vorbăria goală a soră-si și fondul de egoism naiv dar sălbatic pe care-l trăda.

— De ce pui atîta unt pe pîine, Dolo? spunea Silvia cu severitate. Tu nu ești un adevărat diabetic care să aibă nevoie să se alimenteze serios, de cîte ori ți-am spus asta? Ultima dată ai avut 6‰ și la sfîrșitul săptămînii, cînd ai să faci analiza, sînt sigură că n-o să-ți găsească decît urme nedozabile, în schimb sînt convinsă că te-ai și îngrășat de cînd ești aici și dacă la vîrsta și la înălțimea ta ai optzeci de kilograme, peste cinci-șase ani o să mă jenez să ies cu tine în lume. Să-ți spună și Lotte, la noi în familie nici un bărbat nu cîntărește atîta și nici nu arată așa. Tata mănîncă de cînd îl știu numai pîine prăjită, de asta s-a păstrat fără un pic de burtă la șaizeci și cinci de ani, și te rog să mă crezi că mi-e foarte penibil să văd că tocmai soțul meu are un aspect așa de puțin prezentabil. Nu vrei pentru nimic în lume să mă asculți și nici să iei exemplu de la mine care deși, mulțumesc lui dumnezeu, nu m-am îngrășat cu un gram de la vîrsta de optsprezece ani — numai Helca și Policica au îndrăznit să spună că ar fi bine să-mi închei taieurul la un singur rînd de nasturi ca să mă subție, dar le-am răspuns eu cum au meritat... Ce voiam să spun?... da și cu toate astea vezi că mănînc o singură felie de pîine prăjită dimineața, Lottchen, și la prînz uneori nici atît și seara mă mul-

ţumesc cu un fruct, fiindcă toţi doctorii spun că e mai sănătos aşa şi într-adevăr omul nu trăieşte numai pentru mîncare şi de ce să te plîngi veşnic că te doare cîte ceva şi să te ridici de la masă cu faţa congestionată şi ochii injectaţi ca salahorii cînd ies de la cîrciumă...

Lotte observă în treacăt că Silvia vorbea acum o germană mult mai curgătoare, deşi pronunţarea nu se îmbunătăţise simţitor. Nu avusese niciodată talent la limbi, în franceză nesocotea sistematic reguli de gramatică dintre cele mai universal acceptate, dar de cînd se căsătorise şi vorbea exclusiv germana cu soţul ei, cu familia şi cu prietenii din Lemberg, făcuse progrese. Dolo o ascultase cu nasul în farfurie, cu fruntea transpirată, silindu-se să mestece rar şi degajat ca să-şi ascundă foamea. Avea nişte buze groase, roşii, umede şi perfect rotunde ca nişte cîrnăciori.

Silvia salută graţios în dreapta, zîmbi cu afecţiune şi făcu un semn discret cu mîna. Lotte privi în direcţia în care se îndreptau toate aceste manifestări de cordialitate, zîmbi şi ea surprinsă şi salută. Era Eleonore Ias cu mama şi cu soţul ei pe care Lotte nu-l cunoştea, fiindcă Eleonore se măritase abia de vreo două-trei luni şi ea nu plecase împreună cu părinţii şi cu Marta la Bucureşti, la nuntă; nici nu-şi amintea cum îl cheamă.

— Uite-o pe Eleonore — spuse Silvia — n-am zărit-o încă de cînd sîntem aici, se vede că a venit ieri sau alaltăeri. Dar eu credeam că e încă în *voyage de noce* [1], abia s-a măritat. Ce idee să te plimbi cu mama după tine cînd eşti tînără căsătorită! Mă mir de ei, îi ştiam oameni cu *savoir-vivre* [2]. Şi ce zici de bărbatu-său, Lottchen? Prea distins nu mi se pare, dar se zice că e un avocat bun, îmi amintesc că m-am interesat astă-primăvară cînd am primit *faire-part*-ul: îl cheamă Colin, mi se pare, sau aşa ceva, nu?

---

[1] În limba franceză: voiaj de nuntă (n. r.).

[2] Expresie franţuzească. Înseamnă oameni care se pricep să trăiască bine (n. r.).

— Da, da, Matei Colin, se grăbi să spună Dolo, fericit că are ocazie să intre şi el în vorbă şi stropşind numele cu accentul lui polonez.

— Ce frumoasă e încă tante Jenny, murmură Lotte, care urmărea cu admiraţie silueta impunătoare şi elegantă a doamnei Ias, evoluînd printre mese urmată îndeaproape de fiica şi ginerele ei.

— Seamănă cu tata, decretă Silvia, cu autoritate. În schimb Eleonore e tot galbenă şi uscată ca un băţ. Am auzit că şi-a făcut o parte din trusou la Paris, să vedem, o să ne întîlnim azi cu ei pe Alte Wiese, probabil; sînt curioasă să văd ce lucruri are. Dolo dragă, cred că putem să plătim şi să plecăm; trebuie să mergem acasă să ne schimbăm, să vedem dacă Tony a ieşit cu fetiţa şi pe urmă să facem şi noi o plimbare. Două zile am tot stat în casă, nici tu n-ai mers cît ar fi trebuit, e de dorit să ne dezmorţim puţin.

În timp ce Dolo plătea, Silvia observă în treacăt, pe franţuzeşte şi cu o nuanţă de dojană şi de dispreţ la adresa lui, că Helca şi soţul ei, cu care rămăsese vorba să se întîlnească dimineaţa la Posthof, nu-şi făcuseră încă apariţia sau plecaseră înainte, fără să-i aştepte. *„Ils savaient bien que Lotte serait avec nous, on dirait qu'ils ne sont pas bien pressés de faire sa connaissance, tant pis!"* [1] încheie ea cu demnitate şi porni spre ieşire.

Cînd plecară din nou, pe la douăsprezece, după ce se schimbaseră toţi trei din cap pînă în picioare, era cald şi pe Alte Wiese se plimba o mulţime de lume. Silvia se grăbea să-şi întîlnească rudele şi cei cîţiva cunoscuţi din Lemberg, cu care se ducea de trei ori pe săptămînă la concertele simfonice de la Posthof, din cînd în cînd seara la operetă, sau după-masă la cafea cu lapte, la Pupp. O examinase pe Lotte cu atenţie înainte de plecare şi se declarase în sinea ei mulţumită de felul cum se prezenta, dar se ferise

[1] În limba franceză: Ştiau doar că o să fie şi Lotte cu noi, s-ar părea că nu se prea grăbesc s-o cunoască, dar nu mai pot eu! (n. r.).

să i-o spună, de teamă ca soră-sa, a cărei frumuseţe şi distincţie unii o exagerau, după părerea ei, să nu-şi ia nasul la purtare. Nu era geloasă pe Lotte, după cum nu era în general geloasă pe fizicul şi toaletele altor femei, sigură fiind că nimeni nu-i putea disputa superioritatea, şi dorea din toată inima s-o vadă punîndu-şi în valoare farmecele ca să se poată mîndri încă o dată şi pe bună dreptate cu familia ei din Romînia. Cînd îi zări de departe pe cumnata şi cumnatul ei, îi ordonă lui Dolo să se facă că nu-i vede şi să-i aştepte să se apropie ei întîi. Cum doamna Bielanski îi demonstrase probabil în acelaşi timp soţului ei necesitatea de a adopta o atitudine tot atît de indispensabilă conservării prestigiului lor, cele două grupuri riscau să nu se întîlnească, dacă un val neaşteptat de lume nu i-ar fi împins unii spre ceilalţi.

Se abordară fără efuziuni exagerate şi Helca Bielanski, care, cu toată boala ei de ficat, dieta foarte severă şi eforturile conjugate ale caselor de corsete şi de modă pe care le frecventa, manifesta aceeaşi tendinţă spre obezitate ca şi fratele ei, o cercetă pe Lotte cu o privire ascuţită. Porniră împreună mai departe, femeile înainte, bărbaţii în urmă şi Silvia îi explică cumnatei sale că Anatol care avusese la un moment dat intenţia să rămînă şi el o săptămînă, două în Karlsbad, fiindcă era foarte ataşat de fetiţă, se răzgîndise în ultimul moment şi plecase totuşi.

— Ce vrei, draga mea, e îndrăgostit de Elveţia, îi place natura, liniştea, şi-a făcut un cerc de prieteni cu care se întîlneşte în fiecare an... La Karlsbad s-ar fi plictisit, nici n-am vrut să-mi iau răspunderea să-l reţin.

— Da, da — spuse pe nas doamna Bielanski — foarte bine a făcut, mai ales că probabil e vorba şi de sănătate. În Elveţia sînt şi sanatorii...

Lotte o salută surprinsă pe Danae Hagiopol, care-şi însoţea părinţii.

Domnul Hagiopol făcea afaceri de mare anvergură în port şi avea mulţi salariaţi cărora în loc de leafă

obișnuia să le plătească mici avansuri la sfîrșitul fiecărei luni. Oamenii se pomeneau după luni de zile de răbdare, de nedumerire și de speranță, cu sume frumoase adunate în casieria patronului și uneori aveau originalitatea să le reclame. Domnul Hagiopol ofta, clătina din cap, declarînd că lui nu-i trebuie socialiști, că nu vrea să dea pîine unor dușmani și-i concedia după ce le făcea niște socoteli foarte încurcate care reduceau la jumătate suma ce li se cuvenea. Era bolnav de ficat și venea în fiecare an la Karlsbad, după lungi consilii de familie, în care ofta des și sfîșietor, încercînd să-și convingă rudele că sacrificiul bănesc pe care i-l cerea această vilegiatură era mult peste puterile lui.

Lîngă Danae, Lotte zări un domn între două vîrste, cu un colan de chihlimbar între degete, care părea că vrea să-i demonstreze ceva și să-i intre în grații. Un landou trecu prin fața lor; domnul Bielanski luă un aer important și-i informă pe ceilalți că perechea posacă și antipatică din interiorul lui erau ducele și ducesa de Saxa-Gotha.

— Se vede că se întorc de la Pirkenhammer, adăugă el pe un ton confidențial.

În fața vitrinei unui bijutier se întîlniră cu Eleonore și cu soțul ei, un om de vreo patruzeci de ani, cu o față spînă și rigidă, cu mișcări lente, greoaie. După prezentări și felicitări, Eleonore le spuse că maică-sa era la baie.

— Matei a tras chiulul azi — adăugă ea cu un zîmbet a cărui veselie nu părea destul de sinceră — dar după-masă mergem amîndoi la compresa de nămol. Închipuiți-vă că iarna asta am cam avut și eu dureri la încheieturi și cu familia noastră de reumatici...

Silvia se grăbi să precizeze pentru uzul cumnatei și a cumnatului ei că era vorba de familia tatălui Eleonorei.

— Tante Jenny nu se plînge, probabil, de reumatism, tata, mulțumesc lui dumnezeu, n-a avut în viața lui o gripă și noi copiii îi semănăm, cu toate că nici

din partea mamei n-avem grijă cu sănătatea. Dolo îşi face şi el comprese de nămol, poate vă vedeţi dupămasă.

Eleonore se interesă de fetiţă, apoi ceru veşti despre familia din Galaţi, despre Marta şi despre logodnicul ei, ceea ce-i oferi Silviei un prilej fericit de a-i da o serie de detalii dintre cele mai favorabile cu privire la familia şi la posibilităţile lui Karst, detalii pe care era cu atît mai încîntată să le repete în faţa cumnatei şi cumnatului ei, cu cît avea impresia că le confirmă şi le subliniază astfel veracitatea. Lotte auzea pentru prima dată lucruri pe care Paul Karst însuşi le ignora, probabil, cu desăvîrşire; asculta din ce în ce mai jenată şi roşea uşor cînd Silvia se întorcea zîmbind nevinovată spre ea ca pentru a-i cere mărturia. „E aproape vulgară — gîndi Lotte — în orice caz e mitomană. Numai să nu facă boroboaţe din astea şi de faţă cu tata; cum Dolo nu-i impune prea mult, ar fi în stare s-o facă de două parale faţă de tot Karlsbadul". Eleonore dădea din cînd în cînd din cap cu un aer oarecum distrat şi arunca priviri îngrijorate spre soţul ei, pe a cărui faţă latră şi imobilă începuse să se deslueşască o umbră de nerăbdare. Profitînd de o pauză în conversaţie, Eleonore anunţă cu acelaşi aer de veselie forţată că doamna Ias îi aştepta la Kaiserbad pe Matei şi pe ea, apoi cele două grupuri se despărţiră. Silvia, Lotte, Dolo şi soţii Bielanski, care luau masa împreună, se îndreptară după o scurtă deliberare spre Hopfenstock.

La intrarea în restaurant, doi ofiţeri în uniforma armatei austro-ungare discutau pe un ton tăios şi cu o enervare crescîndă în glas, unul în germană, celălalt răspunzînd în ceheşte. În jurul lor începuse să se adune lume. Austriacul îl oprise pe celălalt cerîndu-i o indicaţie şi protestase primind răspunsul în altă limbă; îi atrăsese imediat atenţia cehului că limba obligatorie în armată e germana dar celălalt ripostase scurt şi ascuţit că numai comenzilor militare e dator să le răspundă în nemţeşte, dar că adrese şi lămuriri în afara serviciului are drep-

tul să dea în ce limbă poftește. Amîndoi erau albi la față și se priveau țintă în ochi cu o ură rece. Menajurile Sorski și Bielanski considerară mult mai prudent să se depărteze de locul conflictului și să ia masa în altă parte.

— Ce oameni neserioși — comentă Silvia cu nedumerire — nici aici nu se astîmpără! Cum să-ți îngrijești ficatul și să-ți calmezi nervii, dacă te iei la harță cu toată lumea pentru orice fleac! De unde să știe omul ceheșe? Asta nu-i o limbă internațională, nu e obligat s-o învețe ca să ceară o adresă sau să întrebe cît e ceasul.

După-masă, Lotte intră în odaia ocupată de Wanda și de dădaca ei și se jucă puțin cu fetița care era blondă, avea ochi albaștri și părul buclat în coroană în jurul capului. Silvia o îmbrăca numai în broderii și dantele albe, și fetița era frumoasă ca un îngeraș. Dolo își făcea siesta pe șezlong, dar Silvia care nu se culca niciodată după-masă ca să nu se îngrașe și care întrebuința acest răgaz la pregătirea, după matură chibzuință și înțeleaptă alegere, a toaletei pentru ora cinci, îl trezi inexorabilă după o jumătate de oră.

— Trebuie să te duci la compresa de nămol, Dolo, spuse ea pe un ton care nu admitea replică. Dacă vrei să mai lucrezi puțin înainte, e timpul să te apuci.

Cîteva luni după căsătoria lor, Dolo, care nu se istovea prea mult în farmacie fiindcă avea doi farmaciști pricepuți și demni de încredere și mai mulți laboranți, îi destăinuise timid Silviei că dorește să nu abandoneze activitatea intelectuală ci că, dimpotrivă, ar vrea s-o continue și s-o lărgească cît mai mult, îmbrățișînd domenii cît mai variate. Silvia fusese de acord și-l întrebase dacă are intenția să facă experiențe de chimie în legătură cu rețetele medicale care se executau în farmacie, să se apuce de botanică sau de fizică.

— Da... adică nu — Dolo se bîlbîia emoționat — m-am gîndit la mai mult decît atît, Silvia dragă. Farmacia de fapt nu-ți oferă perspective prea vaste.

Pe mine mă interesează şi istoria, şi geografia... în fine, m-am gîndit să studiez lexiconul, de pildă să învăţ cîte o pagină, sau măcar o coloană pe zi. Tu ce părere ai? Silvia fusese mîndră de ideea soţului ei, îl aprobase cu entuziasm şi se grăbise s-o împărtăşească triumfătoare rudelor şi prietenilor. Nici zîmbetele abia stăpînite ale unora, nici glumele altora n-o descurajaseră, nici chiar indiferenţa dispreţuitoare cu care domnul Calaff ridicase din umeri cînd, cu prilejul primei vizite făcută la Lemberg, aflase cît de înţelept şi de distins îşi petrecea Dolo orele libere.

Singurul care avea motiv să se plîngă de această idee nefericită fusese însuşi autorul ei, bietul Dolo, pe care Silvia îl silea să respecte un program foarte strict şi să considere studiul zilnic al unei coloane din lexicon drept una din obligaţiile sale conjugale cele mai indiscutabile, scutindu-l de îndeplinirea ei doar în caz de boală sau de evenimente mondene excepţionale, care prilejuiau pregătiri şi o agitaţie cu totul neprielnică unui efort cerebral serios. Cu timpul, Silvia se convinse că, deşi plin de bunăvoinţă şi de supunere, Dolo trăgea din cînd în cînd chiulul; de altfel nici memoria nu-l ajuta totdeauna, ba chiar făcea confuzii supărătoare, afirmînd de exemplu că Alexandru I al Rusiei era fiul lui Petru cel Mare sau că Afganistanul era o colonie franceză. Pentru a preîntîmpina asemenea gafe care de obicei făceau explozie în societate, unde Silvia ţinea neapărat să-i etaleze ştiinţa, tînăra doamnă luă obiceiul să-l supună unor mici repetiţii pe teme date, urmărind ea însăşi cu atenţie şi cu multă seriozitate textul din dicţionar. Numai datorită acestor măsuri de precauţiune izbutea Dolo să dea informaţii precise prietenilor săi care, provocaţi cu virtuozitate de Silvia, erau doritori să afle ce înălţime aveau vîrfurile Apeninilor, dacă în Auvergne se cultiva sfecla de zahăr şi care era data înfrîngerii avarilor de către Carol cel Mare (Dolo nu depăşise încă litera A şi nu răspundea la întrebările lipsite de tact, referitoare la localităţi sau capete încoronate ale căror nume aveau

altă inițială). La Karlsbad, Silvia se mulțumea cu cîte o jumătate de oră de studiu, de trei ori pe săptămînă, înainte de compresa de nămol de după-masă și asta mai mult pentru exercițiu, îi explica ea lui Lotte, care încercase s-o împiedice să-și trezească bărbatul.

Dolo se sculă somnoros de pe șezlong, își trecu pieptenele prin smocul de păr blond, spălăcit, care se ridica îndărătnic în moalele capului și se instală resemnat în fața lexiconului deschis pe biroul din fața ferestrei. Lotte profită de ocazie și declarînd că nu vrea să-l stinghereaască sau să-l distragă de la lucru, închise ușa dintre cele două camere. Se întinse și ea alene pe șezlong și închise ochii, mai mult ca pretext și mijloc de apărare împotriva unei eventuale incursiuni a Silviei. Îndată ce rămînea singură, neliniștea vagă dar apăsătoare, care devenea tot mai mult starea ei sufletească obișnuită în ultimul timp, o cuprindea iar. Eugen, Anatol... Și ea... ce o să facă ea cînd o să rămînă singură în casă, după nunta Martei?... singură... pe mère Hildegard o vede de două ori pe săptămînă și parcă legătura dintre ele a mai slăbit. Pianul, cărțile, jurnalul, cu asta n-o să-și poată umple viața cei doi-trei ani, pînă cînd domnul Calaff o să-i găsească un soț ca Dolo Sorski sau ca Paul Karst cu care să se mărite și care s-o plimbe prin stațiuni plicticoase, printre oameni anoști, ca să-și vindece ficatul sau stomacul obosit de viață prea bună.

Lotte se ridică moale din șezlong, se așeză fără chef la masa de scris și începu o scrisoare către cei din Galați ca să le anunțe sosirea în Karlsbad, să-și manifeste bucuria de a fi împreună cu Silvia și cu Dolo, admirația față de frumusețea naturii și a vremii și regretul că, deși pentru un timp destul de scurt, e despărțită de iubiții ei părinți, de frați și de surori. Se silea să facă literele cît mai mari și lăsa numeroase spații goale între cuvinte și între rînduri ca să umple cît mai repede cele patru pagini obligatorii și să spună lucruri cît mai puține.

CAPITOLUL VII

Jan Socolski făcuse dimineaţa o plimbare călare şi se întorcea la hotel să se schimbe. Aerul proaspăt, pădurea, galopul calului îl înviorase ră ; nu mai fusese la Karlsbad de şapte-opt ani, de pe vremea cînd tatăl lui mai trăia încă şi din cauza ulcerului la stomac, de pe urma căruia se şi prăpădise, era nevoit să-şi petreacă cel puţin o lună de zile pe an în staţiunea asta prea puţin interesantă pentru el, unde un adevărat jucător de cărţi găsea mai greu ocazia să se ruineze complet ori să cîştige o avere colosală peste noapte.

Jan Socolski regăsise cu o plăcere de moment valea paşnică a Teplei şi pădurea verde, bătrînă, aşa cum îi rămăseseră în amintire. Dar acum, trecînd prin faţa colonadei de la Mühlbrunn, silit să-şi încetinească pasul şi să intre în şuvoiul de lume ce se plimba cu o gravitate comică şi uniformă cu paharul de apă în mînă, simţea revenindu-i proasta dispoziţie. Făcu o mişcare nerăbdătoare cu mîna în care ţinea cravaşa subţire şi suplă şi simţi numaidecît că lovise pe cineva. Se întoarse să-şi ceară scuze la repezeală, dar se pomeni pe neaşteptate cu figura veştedă a lui Henryk Bielanski în faţă. Socolski îi era dator pînă peste cap bătrînului Bielanski şi încă în primăvară se întrebase dacă tatăl şi fiul făceau afacerile împreună şi dacă, în eventualitatea că Bie-

lanski-junior îi cunoştea situaţia critică, ar accepta să-i dea şi el ceva bani.

— Mii de scuze, domnule Bielanski, spuse el, salutînd cu un zîmbet amabil. Aş fi preferat să descopăr prezenţa dumneavoastră la Karlsbad cu mai puţină stîngăcie. Dar toată lumea asta... n-ai unde să te mişti. Sper că nu v-am lovit cu adevărat... adăugă el în timp ce se întreba cine puteau să fie femeile acelea frumoase, care după toate probabilităţile erau cu Bielanski şi cărora aştepta cu oarecare curiozitate să le fie prezentat.

Aşa îl cunoscu Lotte pe Jan Socolski şi-l simţi înclinîndu-se în faţa ei, fără să-l privească însă, fiindcă ochii îi erau pironiţi asupra cizmelor lui de călărie şi nu îndrăznea să-i ridice spre faţa brună, îngustă, cu gura senzuală, care zîmbea plină de farmec sub mustaţa neagră.

Cînd se despărţiră, Socolski îşi exprimă speranţa că se vor revedea pe Alte Wiese sau după-masă la Pupp şi că dacă doamnele n-aveau nimic împotrivă vor putea face o plimbare mai lungă într-una din zile. Lotte îl auzi ca prin vis pe Bielanski făcînd radios istoricul relaţiilor dintre familia contelui Socolski şi a lui proprie, relaţii al căror început data dintr-o epocă îndepărtată, cînd el, micul Henryk purta încă pantalonaşi foarte scurţi, avea cai de lemn şi vedea de sus, de la etajul I, trăsura cu armoarii şi cu lacheu în livrea oprindu-se în faţa biroului tatălui său, situat la parter. Silvia nu răspunse nimic, dar regretă în tăcere că, în calitatea lui de farmacist şi fiu de farmacist, Dolo nu putea avea legături de afaceri şi nici un fel de intimitate cu familii de prinţi sau de conţi, fie ei chiar scăpătaţi cum păreau să fie aceşti Socolski, atît de amabili şi de curtenitori faţă de un Bielanski oarecare. Lotte se izbi de o englezoaică înaltă şi uscată, cu dinţi cît lopeţile şi fu cît pe ce să-i verse paharul cu apă din mînă, apoi privi multă vreme ţintă, fără să-l vadă, fesul roşu al unui personaj important, urmat de un servitor cu braţele încrucişate pe piept, care mergea

cu paşi rari, oprindu-se din cînd în cînd ca să privească în Teple.

Cea mai mare parte dintre colegele de şcoală ale lui Lotte erau din familii vechi boiereşti, unele înrudite chiar de aproape sau mai de departe cu fostele familii domnitoare. De la ele, din povestirile maicilor şi din cărţi, Lotte ştia că nobilii au în general domenii întinse, grajduri de cai aleşi, tablouri de preţ şi biblioteci imense, bunuri pe care nu le pierd decît printr-un exces de generozitate, sau prin refuzul orgolios de a se adapta la viaţa meschină a burgheziei, de-a lua parte la lupta ei vulgară şi lipsită de scrupule pentru bani şi pentru putere. Lotte era plină de simpatie şi însufleţită de un sentiment de compătimire romantică pentru marile familii aristocratice care, în imaginaţia ei, acceptau cu o nepăsare mîndră şi stoică această decădere lentă, dar implacabilă.

Doamna Bielanski îşi ascunse cu greu necazul cînd află că Socolski, pe care nici ea nu-l cunoştea încă, îi fusese prezentat întîi Silviei şi nu se mîngîie decît la gîndul că aspectul cumnatei sale şi a lui Lotte puteau da unui străin o idee favorabilă despre familia şi felul de viaţă al soţului ei. Silvia, care se aştepta la o întîlnire iminentă încă în cursul zilei cu Socolski, nu se dezlipi de familia Bielanski şi Lotte arzînd de speranţă o urmă peste tot, tăcută şi docilă, cu obrajii cam palizi şi ochii imenşi, cercetînd febril fiecare colţ de umbră sub castani.

Se întîlniră din nou abia a doua zi, pe Alte Wiese, înainte de ora prînzului, puţin după ce familiile Bielanski şi Sorski se despărţiseră de Zosia Ralski care venea pentru prima dată la Karlsbad, era nemulţumită de găzduire, de restaurante, de tratament şi le spusese că are intenţia să plece la Marienbad, unde spera să se simtă mai bine. Lotte îl zări de departe şi simţi că i se taie genunchii de emoţie Coborî umbrela albă de soare şi o închise, fiindcă avea impresia că altfel o să-i cadă din mînă. „Ce talie fină, cîtă graţie în mişcări", îşi spunea Socolski, în

timp ce schimba formulele de salut cu familia şi făcea cunoştinţă cu Helca şi Dolo care lipsiseră în ajun. Îi făcu un compliment discret doamnei Bielanski asupra nuanţei şi formei pălăriei şi-i pomeni soţului ei de domnişoara Socolski, pe care el o însoţea la Karlsbad, şi care vorbea totdeauna cu elogii despre domnul Bielanski-bătrînul şi despre îndelungata lui experienţă în afaceri. Socolski încerca să-i amintească în felul acesta lui Henryk Bielanski de garanţia serioasă ce prezenta averea mătuşii sale, al cărui unic moştenitor era, avere care graţie testării neaşteptate a unui unchi bogat în favoarea ei şi a cîtorva speculaţii fericite, crescuse considerabil în ultimii ani. Îl întrebă pe Dolo la ce izvor îşi bea apa, pe Silvia dacă s-a familiarizat complet cu viaţa la Lemberg şi cu limba polonează şi-i declară pe nemţeşte, zîmbind — după ce ascultase perioadele întortocheate şi ininteligibile pe care i le servise drept mostră a talentului ei pentru orice limbă străină — că are un accent original şi agreabil. În cele din urmă se întoarse spre Lotte :

— Nu ştiu dacă aţi mai fost vreodată la Karlsbad, domnişoară, însă eu, care-l regăsesc după mulţi ani, am impresia că nu l-am văzut niciodată aşa de frumos şi de vesel. Am sosit abia de trei zile dar îmi şi fac reproşuri că n-am pornit încă la drum sus, pe munte...

Lotte mărturisi că, deşi venea de trei ani la Karlsbad, nu cunoştea împrejurimile decît din cele povestite de alţii.

— De obicei veneam cu părinţii, se auzi ea spunînd ca prin vis. La vîrsta lor... Şi anul ăsta... de fapt nici sora nici cumnatul meu nu umblă prea mult.

— Nu uita că sîntem abia de zece zile aici, Lottchen, zise vocea suavă a Silviei, care n-avea nici o consideraţie pentru turişti şi nu manifestase niciodată vreun interes pentru frumuseţile naturii. Tocmai ieri spuneam — i se adresă ea lui Socolski — că e timpul să circulăm şi noi puţin. Toţi medicii

i-au recomandat soţului meu cît mai multă mişcare, numai că el nu e prea ascultător şi mai ales nu vrea să renunţe pentru nimic în lume la cele cîteva ore de lucru pe zi...

— *Noi* însă nu putem face drumuri lungi, interveni pe un ton cam acru Helca Bielanski, considerînd că Silvia încerca, după bunul ei obicei, să-l acapareze pe acest nobil pe care-l cunoscuse datorită lui Henryk şi hotărîtă să nu-i dea mînă liberă. Lotte îi fu recunoscătoare în gînd că intrase în vorbă, fiindcă se temuse că Silvia avea să explice în ce consta lucrul la care Dolo nu renunţa nici în timpul curei la Karlsbad. Soţul meu are tensiune — îi spuse Helca lui Socolski, rotunjindu-şi buzele cu gingăşie — nimic serios e drept, dar e preferabil să se păzească. Şi eu nu mă duc nicăieri fără el, bine înţeles.

— Dar putem face o plimbare în landou, draga mea, zise cu un zîmbet domnul Bielanski, care se şi vedea alături de Socolski pe drumul spre Pirkenhammer sau Aich şi Hans Heiling, schimbînd saluturi cu diferiţi cunoscuţi din Lemberg. E o vreme minunată, domnul Socolski are dreptate, trebuie să profităm de ea.

Socolski îşi dădu seama că se angajase pe un teren primejdios şi găsi nimerit să bată prudent în retragere, ca să nu se lase anexat de grupul acesta plicticos şi tiranic. Pomeni din nou cu duioşie despre domnişoara Socolski care-i ţinea loc de mamă şi căreia prezenţa lui îi era atît de necesară, încît se hotăra greu s-o părăsească în orele cînd obligaţiile impuse de tratament o lăsau liberă.

— Totuşi — spuse el — dacă săptămîna viitoare timpul se menţine aşa de frumos, mi-aş permite să vă sfătuiesc să faceţi o plimbare pînă la Giesshübl. Drumul e o frumuseţe, la restaurant se găsesc totdeauna păstrăvi proaspeţi... Dacă ar mai fi loc în landou aş cere voie să vă însoţesc. Nu-l putea ataca dintr-o dată pe Bielanski; prefera să-l pregătească, să-l flateze, să se asigure că nu riscă

un refuz. Şi apoi drumul în landou, alături de fata asta superbă, o plimbare prin pădure cu ea, muzica glasului ei, zîmbetul timid şi graţios, privirea aceea albastră...

Toată lumea fu imediat de acord. Lotte simţi violent nevoia să-şi manifeste bucuria într-un fel oarecare şi, deschizîndu-şi cu un gest brusc umbrela de soare, o făcu să se rotească strengăreşte deasupra capului, astfel încît fu cît pe aci să smulgă ochelarii de pe nasul rotund al bietului Dolo şi-i ceru iertare cu o veselie deplasată. Figura domnului Calaff îi trecu în clipa aceea prin faţa ochilor, dar se pierdu repede, inconsistentă, stranie şi neputincioasă. Socolski mai făcu cîţiva paşi alături de ei după care se despărţiră; era vremea mesei. În drum spre restaurant, în timp ce comenta cu însufleţire propunerea tînărului conte, grupul Sorski-Bielanski se întîlni cu doctorul Schneider, un văr din Brăila al domnului Calaff, care-şi căuta prin toate magazinele soţia şi fata.

— Ce bine arăţi, Lottchen! exclamă el, ai nişte culori superbe. Ar trebui să-ţi dai fotografia pentru prospectele Karlsbadului, eşti bună de reclamă.

Lotte rîse fericită, întrebă dacă mătuşa ei merge regulat la baie, dacă vară-sa şi-a cumpărat mănuşile pe care le admirase cu două-trei zile înainte, în vitrină la Braun, dacă au văzut ce program frumos avea viitorul concert la Posthof, nu auzi nici un cuvînt din ce-i răspunse doctorul şi-l rugă să transmită femeilor salutări, cu o stăruinţă plină de afecţiune, de parcă ar fi fost pe punctul de a pleca chiar în clipa aceea din staţiune şi n-ar mai fi avut posibilitatea să-şi ia rămas bun.

După-masă, la cinci, înainte de a se îmbrăca, Lotte şovăi îndelung în faţa dulapului deschis, fără să se poată hotărî. Îşi schimbă de două ori rochia, se zbîrli, fu nevoită să se dezbrace ca să se pieptene iar, încercă mai multe pălării, cuprinsă de un fel de panică, regretă că n-are bijuterii şi sfîrşi prin a-i cere Silviei o broşă mică de smarald care se potri-

vea cu rochia ei verde ca iarba. La Pupp izbuti să bea jumătate din ceaşca de cafea cu lapte, dar nu se atinse de cozonacul pufos şi vanilat pe care Dolo îl mînca din ochi, înghiţind cantităţi imense de salivă sub privirea severă a Silviei care-l supraveghea necontenit. Cerceta cu atenţie mesele din jurul ei, privea încordată în toate direcţiile, de cîteva ori i se păru că-l vede pe Socolski şi se înroşi violent. Seara, în drum spre casă, Silvia o întrebă dacă nu se simte bine.

— N-ai mîncat nimic azi toată ziua, dar nu văd cînd ai putut să-ţi strici stomacul. Azi dimineaţă ai luat numai fructe, cotletele de ieri erau foarte proaspete, am mîncat cu toţii din ele şi ştii doar ce sensibilă sînt eu... numaidecît simt dacă ceva nu e în regulă. Şi ce bine arătai la prînz!

Luni dimineaţa, Silvia şi Lotte aveau întîlnire cu Dolo la izvor. Socolski le ajunse din urmă şi le spuse bună dimineaţa. Lotte, care timp de două zile umblase cenuşie şi tăcută, hrănindu-se sub diferite pretexte aproape exclusiv cu lichide şi vorbind numai cînd era întrebată, se sperie şi se stăpîni cu greu să nu izbucnească în plîns. Socolski se interesă de sănătatea întregii familii şi le ceru voie să le întovărăşească o bucată de drum. Silvia începu să-i povestească fără vreo necesitate aparentă despre familia ei din Romînia, despre viaţa interesantă şi bogăţia oraşului în care se născuse şi lăsă să se înţeleagă în mod foarte limpede că poziţia economică şi socială pe care o ocupa tatăl ei în acest oraş era dintre cele mai importante. Socolski îşi spuse în treacăt că ar putea eventual să-i ceară şi lui Sorski să-i împrumute ceva, apoi o întrebă pe Lotte dacă şi-a adus cărţi de citit şi în timp ce-i asculta răspunsul cu capul plecat spre ea şi cu un zîmbet curtenitor, Silvia îl privi atent şi tresări străfulgerată de o idee. Se opri în faţa unui magazin de galanterie, declară că are de asortat nişte nasturi, îşi ceru scuze şi-i rugă pe cei doi s-o aş-

tepte puțin afară. Rămaseră singuri și începură să se plimbe agale, cu pași mărunți prin fața vitrinei. Cerul era ușor acoperit și soarele nu răzbătea decît cu efort printre norii pașnici dar de un cenușiu destul de închis, care-i stăteau în drum. Socolski aduse vorba despre prezența lui Goethe la Karlsbad și o întrebă pe Lotte dacă cunoaște casa unde locuise Ulrike von Lebetzow, adolescenta de șaptesprezece ani care primise mărturisirile aprinse de dragoste ale bătrînului poet. Lotte îi răspunse ceva nedeslușit, fără să-l privească. Era un subiect tulburător, se afla singură cu el și n-avea obișnuință să poarte astfel de conversații ; despre dragoste îi vorbiseră pînă atunci impersonal și ocolit, doar profesorii, cînd nu puteau evita să pomenească opere importante ai căror eroi avuseseră această slăbiciune. „Dacă ar ști tata..." Reuși să scape din încurcătură, vorbind de locurile frumoase din Karlsbad pe care le iubise Goethe și despre dragostea lui pentru natură.

— Da — spuse Socolski — dar în ce mă privește, o săptămînă de Karlsbad, inclusiv împrejurimile, m-ar satisface pentru cîțiva ani. Stațiunile astea nemțești, cu programul lor consacrat, cu cafeaua cu lapte obligatorie și cu restaurantele dietetice... în fine, mărturisesc că nu e tocmai ceea ce-mi trebuie. Poate și fiindcă le practic destul de rar. Bunicul meu din partea mamei a fost francez, contele de Vrieux, copilăria și adolescența mi le-am petrecut în bună parte în Franța, studiile tot acolo le-am făcut. E altceva, desigur. Aș fi preferat să vă fi cunoscut în Bretagne, de pildă, domnișoară Lotte, undeva pe malul mării, sau pe Coasta de Azur, adăugă el, oprindu-se în fața ei și privind-o lung, cu un zîmbet. Ar fi fost un cadru mai interesant pentru frumusețea și grația dumneavoastră.

Silvia ieși în clipa aceea din prăvălie, le zîmbi și se apropie de ei. Socolski le conduse pînă în apropiere de Mühlbrunn apoi le părăsi, după ce stabiliră o întîlnire pentru a doua zi, cînd trebuiau să

hotărască, în plenul familiei, ziua şi detaliile excursiei la Giesshübl.

Seara. înainte de culcare, în timp ce-şi împletea părul în faţa oglinzii, Silvia îi spuse lui Dolo, cu voce scăzută şi privind misterios spre uşa camerei lui Lotte:

— Trebuie să-ţi cer un sfat, Dolo dragă, e vorba de o chestiune dintre cele mai grave, de fericirea şi viitorul lui Lotte. Am toate motivele să cred că domnul Socolski are intenţii foarte serioase în privinţa ei, m-am convins de asta azi dimineaţă, nu pot să-ţi spun exact cum, dar ştii că o femeie nu se înşală niciodată cînd e vorba de sentiment şi eu, în special, văd totdeauna lucrurile aşa cum sînt. Îţi spun drept, nu mă gîndisem că dacă Lotte vine cu noi anul ăsta, trebuie neapărat s-o măritäm, e fată tînără şi are tot timpul; şi eu m-am măritat la douăzeci şi trei de ani. Mai e şi nunta Martei la mijloc şi apoi tata n-a avut niciodată încredere în partide din astea făcute prin staţiuni balneare, spunea că sînt neserioase şi că poţi pe urmă să ai cine ştie ce surprize neplăcute. Cred, însă, că într-un caz excepţional ca ăsta n-ar avea nimic de spus, asemenea ocazii nu întîlneşti în fiecare zi. Un conte! Ce părere ai?

Dolo era în cămaşă de noapte, în picioarele goale, şi-şi aranja metodic pe un scaun în faţa patului hainele pentru a doua zi. Se opri cu un ciorap în mînă, îşi privi nevasta aiurit şi exclamă:

— Silvia dragă, dar cum poţi să te gîndeşti la aşa ceva? Un creştin!...

— Nu vorbi atît de tare — îl întrerupse Silvia — nu-i nevoie să audă şi Lotte. Şi ce importanţă are dacă e creştin? De cîte ori ţi-am explicat, Dolo dragă, că noi am primit acasă altă educaţie decît vi se dă voua aici, în Polonia şi că familia mea e o familie modernă şi lipsită de prejudecăţi. Tu-ţi închipui poate că tata, care e un om aşa de inteligent, un om superior, oricine ştie asta, s-ar putea opri la astfel de fleacuri cînd ar fi vorba de fericirea co-

pilei lui. Te rog să mă crezi că te înşeli foarte mult şi că pentru tata esenţialul este familia, numele, averea, nu biserica sau sinagoga la care se duce să se închine unul din ginerii lui. Bineînţeles că nu ne-ar fi dat după vreunul din evreii aceia cu perciuni şi căciuli caraghioase de blană, care se plimbă pe la voi prin Lemberg, de asta pot să te asigur, chiar dacă ar fi avut o mină de aur, şi nici una din noi, oricît îl respectăm pe tata, n-ar fi acceptat un astfel de soţ. Eu am fost crescută în principii sănătoase, Dolo dragă, le admir foarte mult şi pot să-ţi spun dinainte că dacă pe Wanda noastră o va cere în căsătorie un bărbat fin şi cultivat care să ni se potrivească sau să ne fie superior ca familie şi ca situaţie materială, n-am să stau să-l întreb dacă e evreu sau creştin sau turc şi o să i-o dau fără nici o *arrière-pensée* [1]. Sper că nici tu nu eşti de altă părere şi dacă ai primit în copilărie o educaţie nenorocită, ai avut timpul de cînd sîntem căsătoriţi să-ţi dai seama de defectele ei, să recunoşti că eu am dreptate şi că felul de viaţă pe care-l ducem e destul de elegant şi de distins ca să nu-ţi pară rău că ai renunţat la unchii şi la mătuşile tale cu vederile lor înapoiate.

— Dar... Silvia dragă... încercă din nou Dolo speriat, Socolski e ruinat, complet ruinat... tata...

— Eşti un copil, Dolo, răspunse Silvia cu un rîs uşor, dar care trăda un început de enervare. Mă mir de tine, la voi sînt nobili pe toate drumurile, Bielanski are de-a face numai cu ei, s-ar cuveni să ai puţin simţ practic şi să ştii că orice nobil, oricît ar fi el de ruinat, mai are cîte un castel, o pădure, o galerie de tablouri... le mai pică vreo moştenire... L-ai auzit doar vorbind de mătuşa-sa, cui crezi că o să-i rămînă toată averea ei? Te asigur că dacă tata o să ia informaţii şi o să cunoască adevărata situaţie, aşa cum o văd eu şi aşa cum poate s-o vadă orice om inteligent, o să fie în totul de acord

[1] În limba franceză: gînd ascuns, rezervă, regret (n. r.).

cu mine, o să i-o dea pe Lotte cu amîndouă mîinile.

— Dar... nu te supăra, Silvia dragă — bîigui din nou Dolo, care răsucea în neştire ciorapul şi nu-i mai găsea loc — eşti sigură că el... că Socolski are intenţii serioase?...

Silvia se întoarse cu spatele spre oglindă, se eliberă de coada gata împletită şi-l privi fără simpatie.

— În primul rînd ai face bine să-ţi pui papucii în picioare, ori să te bagi în pat. Parcă te văd că mîine începi să-mi strănuţi, ţi se înroşeşte nasul şi mai umpli şi fetiţa de guturai. Asta îmi trebuie! Şi apoi ai un spirit de contradicţie îngrozitor, şi de asta nu-mi place niciodată să stau de vorbă cu tine, fiindcă ştiu că încep o discuţie care nu se mai termină, iar la sfîrşit tot nu mă aleg cu vreun sfat sau o idee bună, aşa cum e normal să se întîmple între doi soţi care se înţeleg şi se respectă unul pe altul. Cînd eu afirm ceva, înseamnă că am certitudinea că aşa e, doar nu sînt un copil şi nici o idioată, pe cîte ştiu. N-ai mai auzit de conţi care s-au îndrăgostit de fete frumoase chiar cînd n-au fost de familie aşa de bună şi n-au avut fineţea şi manierele lui Lotte? Se cunoaşte că n-ai citit prea multă literatură şi că nu ai idee cum se rezolvă situaţii de felul ăsta în viaţă, dar eu, care ştiu ce înseamnă un roman bun şi am învăţat multe lucruri din cărţi, pot să-ţi spun că n-ar fi nici primul, nici singurul, nici ultimul caz. Înainte de a mă mărita eu, acum vreo cinci-şase ani, într-o vară la Ischl, un arhiduce s-a învîrtit tot timpul în jurul meu şi dacă n-aş fi fost eu aşa de serioasă şi dacă tata n-ar fi fost aşa de sever, îl ştii doar, astăzi eram rudă cu împăratul. Şi adu-ţi aminte că acum doi ani, tot aici la Karlsbad, un aghiotant al ţarului s-a îndrăgostit de o domnişoară din Iaşi, o fată drăguţă, nimic de zis, dar nici comparaţie nu poate fi între ea şi Lotte. Nişte ochi spălăciţi, un nas coroiat, vorbea o germană infectă. Şi a luat-o de nevastă. Şi tu stai şi te întrebi dacă un fel de conte polonez o să binevoiască să ceară

mîna surorii mele, cînd toată lumea se întoarce după ea pe stradă şi la restaurant... Dar în fine, ce să mai discutăm, avem tot timpul, o să vedem cine a avut dreptate dintre noi doi : eu sau tu...

Lotte se dezbrăcă şi se privi goală în oglindă, tremurînd de spaimă şi de curiozitate. O clipă, numai, fiindcă se temea de irupţiunile Silviei care nu mai bătea în uşă şi găsea normal să intre în odaia ei ori de cîte ori îşi amintea de vreun detaliu interesant al unei toalete întrezărite pe stradă, sau avea de adăugat ceva la un comentariu anterior asupra fizicului sau caracterului rudelor ori prietenilor. Stinse lumina, se mai privi o clipă în bătaia lunii, apoi îşi puse repede cămaşa de noapte şi se apropie de fereastră. Inima îi bătea. Îşi încheie nasturii la gît şi la manşete cu degete nesigure şi rămase nemişcată în lumina leneşă a lunii. Îşi rezemă coatele de pervazul ferestrei, răsturnă capul pe spate şi închise ochii.

Jan!... Îl chema Jan, dar numele ăsta străin, care nu se găsea în nici una din limbile cunoscute ei, care nu era legat pentru ea de nici o amintire din viaţă sau din cărţi, numele ăsta nu-i spunea nimic, o jena şi o punea în încurcătură. Ce bine ar fi fost dacă gîndindu-se la el ar fi putut să-i dea un alt nume, un nume familiar şi apropiat care să înlesnească un început de intimitate, chiar numai imaginară, între ei.

Se gîndi la excursia iminentă la Giesshübl, la drumul în landou alături sau în faţa lui, la rochia ce avea să îmbrace, la gesturile pe care avea să le facă, gesturi premeditate, care să-i pună în valoare graţia, fineţea mîinilor, linia gîtului. În ultimele două zile luase obiceiul — risca să devină un fel de manie — de a examina cu atenţie femeile tinere întîlnite pe stradă, la Posthof, la Pupp, de a le evalua frumuseţea, de a tenta comparaţii cu frumuseţea ei. Urmărea din ochi, îndelung şi cu încordare, fiecare femeie frumoasă şi elegantă care

trecea pe lîngă ea, şi se silea să-şi închipuie ce impresie ar face asupra lui, dacă n-ar căuta s-o cunoască, dacă nu s-ar îndrăgosti de ea. Poate că fusese duminică la concursul de frumuseţe la Posthof, admirase şi el pe regina balului, poate că dansase cu ea şi-i făcuse complimente...

Lotte deschise ochii şi întîlni zîmbetul de argint al lunii. Era răcoare şi n-avea pe ea decît cămaşa subţire de noapte, putea să răcească. Excursia... Se trase repede de la geam, dar rămase în mijlocul odăii. Nu-i era somn, era plină le neastîmpăr, de nelinişte şi de aşteptare... S-o strîngă în braţe, s-o sărute!... „Nu te încăpăţîna să fii fericită..." Anatol, Eugen, tata... Ba da, să fie fericită, măcar o săptămînă, măcar cîteva zile, pînă vine tata ; să fie fericită!

Lacrimile îi udau volănaşul de dantelă din jurul gîtului. În ultimii ani, Lotte pierduse obiceiul de a se ruga regulat. Nimeni în casă nu vorbea de dumnezeu, nu se gîndea la el, nu se temea de el. Îndată ce ieşise din şcoală, Marta încetase să-şi mai facă rugăciunea seara, înainte de culcare şi Lotte se jena să-şi afişeze pietatea în faţa ei. La întrebările discrete dar frecvente pe care i le punea mère Hildegard răspundea vag, se eschiva. De fapt se mai ruga uneori cerîndu-i lui dumnezeu să conjureze mînia domnului Calaff, se ruga tainic noaptea, cu capul în pernă, pentru Laura, pentru Anatol, dar fără fervoare şi fără speranţă.

Acum era vorba de fericirea ei, de dragostea ei, poate că era mai uşor, poate că o săptămînă de fericire se obţine fără greutate. Lotte îngenunche pe covoraşul din faţa patului, îşi rezemă fruntea de mîinile împreunate şi începu să se roage.

A doua zi, în timp ce se îmbrăcau, Tony le aduse o scrisoare din Galaţi. Lotte se îngălbeni văzînd pe plic scrisul mare al domnului Calaff, iar Silvia, care nu se simţea cu conştiinţa curată, îşi pierdu un moment siguranţa. Domnul Calaff scria că trata-

tivele pentru închirierea apartamentului, la care se hotărîseră, se prelungeau din cauza unei scurte absenţe din oraş a proprietarului casei. Familia renunţa deci la cele cîteva zile de Karlsbad, care n-ar fi ajuns nici pentru un tratament, nici pentru o adevărată odihnă şi pleca direct la Viena, unde-i aştepta pe soţii Sorski cu Lotte, la 1 august. Marta adăuga o pagină de consideraţii potolite asupra mulţumirii ei şi a caracterului nobil al lui Paul, care venise din nou pentru două zile la Galaţi, Jean mîzgălise şi el cîteva rînduri, Eugen nu trimitea decît nişte salutări laconice.

Lotte rămase o clipă uluită. La asta nu se aşteptase, era neînchipuit, nesperat, nemeritat. Întîlni privirea Silviei, o privire veselă şi înseninată şi o simţi, pentru prima dată de cînd era în Karlsbad, apropiată şi dragă.

Plecară la Giesshübl într-o joi. Silvia, care nu voia să fie înghesuială în landou, îl convinse pe Dolo să renunţe la oboseala drumului şi-i demonstră că nu-şi poate permite să întrerupă tratamentul nici măcar pentru o zi.

— Şi apoi, cine ştie dacă la Giesshübl dieta este destul de severă? Eu sînt gata să rămîn cu tine, dacă Helca îmi promite să aibă grijă de Lotte fiindcă ea e păcat să renunţe, tata a trimis-o să se distreze, nu?

Dolo acceptă numaidecît să se sacrifice, plin de gratitudine. Se gîndea cu bucurie la o porţie bună de cozonac şi la prăjiturile cu frişcă pe care le privise adesea cu coada ochiului în vitrinele cofetăriilor, se gîndea şi la o siestă prelungită, savurată în tihnă, fără imaginea sinistră a lexiconului deschis la cuvîntul „Azur".

Porniră dimineaţa, pe la nouă, pe o zi frumoasă, mai frumoasă decît în visurile cele mai albastre ale lui Lotte. Apa Egerului era liniştită şi blîndă; dacă Helca şi Silvia nu s-ar fi simţit obligate să între-

ţină conversaţia, cu grija cu care vestalele întreţineau focul sacru, i-ar fi auzit şoapta domoală. Intrară în pădure. Lotte intra pentru prima dată în pădure şi deşi era într-o veşnică aşteptare a prilejurilor cînd, datorită unei mişcări greşite sau a unui elan neprevăzut al cailor, genunchii lui Socolski atingeau genunchii ei, simţi adînc bucuria solemnă a acestei clipe. Copacii bătrîni aveau un foşnet prelung şi misterios, care în altă împrejurare i s-ar fi părut plin de o gravitate severă, dar care în dimineaţa aceea binecuvîntată, suna mai curînd înţelept şi îngăduitor. Privirea ei plutea nehotărîtă în dreapta şi în stînga drumului, dar se întorcea mereu spre Socolski, aşezat în faţa ei, care-i răspundea cu surîsuri pline de farmec, silind-o să-şi plece repede ochii, ameţită.

Helca Bielanski povesti pe nas despre nişte ucraineni care locuiau cu ei în vilă şi care prin obrăznicia şi grosolănia lor o răneau în sentimentele ei poloneze cele mai autentice. „E pur şi simplu ruşinos şi inexplicabil că un popor nobil şi civilizat ca al nostru trăieşte de atîta vreme alături de asemenea brute. Dacă la Karlsbad n-ar fi atît de complicat să reziliezi un contract şi n-ai avea nevoie de justificări şi formalităţi, aş fi căutat altă cameră. E insuportabil..."

Lotte auzea ciripit de păsări şi din cînd în cînd, în apropiere, cu tot tropotul copitelor cailor, zgomotul uşor pe care-l făcea cîte o ghindă de stejar, desprinzîndu-se fără zbucium de pe ramură. Lotte nu cunoştea originea acestui zgomot, nu văzuse niciodată o ghindă de stejar, dar urechea ei îl prindea şi-l dorea instinctiv, ca pe o şoaptă de dragoste. Sufletul îi era plin de bunătate, de iubire şi de înţelegere pentru oameni. Se silea să se gîndească plină de remuşcări la Anatol, la Eugen şi la Laura, să se mustre pentru egoismul cu care sorbea din bucuria acelei dimineţi de basm, inedită în viaţa ei, dar erau gînduri trecătoare şi inconsistente: nu

lăsau nici cea mai mică umbră pe strălucirea fericirii ei.

In zilele următoare, Lotte continuă să trăiască o viaţă ciudată şi ireală. Fiecare zi îi amintea de micile *„images saintes"* [1], pe care le primea la şcoală şi pe care le mai găsea adesea uitate între filele cărţilor ei sau ale Martei, colorate în tonuri blînde de pastel şi în care Sfînta Fecioară, sfînta Tereza sau sfîntul Anton pluteau zîmbitori şi blînzi într-o aureolă de nouraşi albi. Vremea rămînea invariabil frumoasă. Silvia era deosebit de afectuoasă şi de atentă faţă de ea, cu Socolski se mai întîlniră într-o după-masă pe Alte Wiese şi altă dată dimineaţa la Posthof cînd veni la masa lor şi la plecare îi conduse pîn la Theater-Platz, povestindu-i lui Lotte amintiri din viaţa lui de student în Franţa şi aplecîndu-se curtenitor asupra ei ca să audă ce spunea. La despărţire sugeră familiei să vină duminică la concursul de frumuseţe, la Posthof.

— Sînt sigur că domnişoara Lotte ar fi aleasă, adăugă el în glumă.

Silvia şovăi, nu putea lua asupra ei o hotărîre atît de îndrăzneaţă: domnul Calaff ar fi putut să afle la un moment dat de la cineva, ar fi fost teribil. De altfel şi Lotte se apără cu spaimă. Ce ar fi zis el dacă totuşi altă fată i-ar fi luat-o înainte şi ea ar fi rămas în inferioritate?

Lotte îi scrise lui mère Hildegard o scrisoare lungă şi incoerentă care se termina în felul următor: *„Priez pour moi, ma mère, priez pour moi; pour ma santé, pour mon innocence, mais aussi pour mon bonheur, pour que Dieu veuille que je sois heureuse"*.[2] Sophie Vîrnav primi în Italia, unde se afla cu mama şi cu sora ei, o scrisoare

[1] În limba franceză: imagini sfinte (n. r.).

[2] În limba franceză: „Roagă-te pentru mine, maică, roagă-te pentru mine; roagă-te pentru sănătatea, pentru nevinovăţia dar şi pentru fericirea mea, pentru ca Dumnezeu să-mi hărăzească fericirea (n. r.).

exaltată, plină de elanuri și de reticențe, care avea într-un post-scriptum neașteptat, un citat din *Le lac.*

„Aimons donc, aimons donc, de l'heure fugitive,
Hâtons-nous, jouissons . . .“ [1]

„E îndrăgostită, își spuse ea numai cu jumătate de zîmbet, fiindcă scrisoarea o neliniștise puțin. Aș fi curioasă să știu de cine și cum o să se termine.“

*

— Cine e fata aceea frumoasă pe care o plimbi cu atîta asiduitate, dragul meu, întrebă domnișoara Socolski, întinzîndu-i nepotului său ceașca de ceai. Domnișoara Socolski detesta cafeaua cu lapte și la ora cinci, în fiecare după-masă, lua ceaiul în salonașul micului apartament reținut la „Goldener Schild“, în tovărășia lui Jan. Cu cît situația ei materială, datorită unor investiții de capital încununate de succes, devenea mai înfloritoare, cu atît disprețul față de oameni — în afară de un mic cerc ales de prieteni — se accentua. Devenea tot mai capricioasă și mai tiranică — o tiranie sîcîitoare de fată bătrînă — și simțea o bucurie malițioasă să-și jignească nepotul, să-i amintească la fiecare pas că depinde de ea și să-i zădărnicească eforturile de a-și salva în mod onorabil un amor-propriu de fațadă. Mi-a spus Mareșia Vișnevski că te-a văzut de cîteva ori cu ea și cu un grup de burghezi din care vreo doi n-au o aparență dintre cele mai falnice.

Socolski îi mulțumi frumos pentru ceai și-i întinse zaharnița. Căuta să cîștige timp și se întreba dacă trebuie să-i vorbească de Henryk Bielanski, sigur fiind că asta i-ar fi de ajuns domnișoarei Socolski ca să ghicească restul. În cele din urmă își dădu seama că n-are cum să ocolească dificultatea.

---

[1] În limba franceză: Să iubim deci, să iubim, să ne grăbim a ne bucura de clipa trecătoare (n. r.).

— O fată încîntătoare, *ma chère tante*[1] — începu el — de o puritate și de o distincție surprinzătoare. E din Romînia, soră cu o cumnată a lui Henryk Bielanski. Foarte frumoasă, într-adevăr, și...

— Bielanski e și el în Karlsbad? îl întrerupse domnișoara Socolski, între două înghițituri de ceai, fixîndu-l cu o privire ascuțită și ironică.

— Da. Cum, nu ți-am spus? întrebă Jan cu o mirare exagerată. L-am întîlnit acum cîteva zile; îmi spunea că tatăl lui e încă la Lwow și nu pleacă decît pe la 15 august.

— Da, da, reluă tărăgănat domnișoara Socolski. Oameni deștepți, știu să-și facă afacerile. Cumnatul lui, cel căsătorit cu romînca, e farmacist mi se pare, sau așa ceva.

— Cred că da, i-am auzit vorbind de o farmacie, spuse Jan, ușor stînjenit și-i oferi mătușii sale sticluța cu rom.

— Și crezi că Henryk Bielanski o să-ți împrumute bani, dragul meu, întrebă brusc după o scurtă pauză domnișoara Socolski și începu să zîmbească răutăcios și ironic. Eu sînt convinsă că e la curent cu situația și posibilitățile debitorilor lui taică-său, lucrează doar împreună... Tu ești unul din cazurile cele mai disperate pentru el, nu-ți dai seama? Totul vîndut sau ipotecat, dator pînă în gît... Eu nu prezint nici un fel de garanție pentru ei, toată lumea știe cît cheltuiesc pentru societățile de binefacere și cît le sînt de atașată... Azilul de bătrîni e opera mea, sînt pătrunsă de obligațiile mele morale față de bieții oameni aceia, n-am să-i uit. De altfel și tu ești destul de realist ca să nu-ți faci iluzii, scumpul meu.

— *Mais, ma chère tante*[2], ce idee... protestă cu glas alb Socolski și mătușa-sa, care-și turnase o nouă ceașcă de ceai din ceainicul fierbinte, observă cu

[1] În limba franceză: dragă mătușă (n.r.).
[2] În limba franceză: Dar, dragă mătușă (n.r.).

satisfacție stropii de sudoare care-i străluceau în mustață și în sprîncene.

— Așa că eu sînt de părere, după cum ți-am mai atras atenția și altă dată, să încerci să te dezmeticești și chiar să trăiești cu picioarele pe pămînt, dacă se poate, urmă fără milă domnișoara Socolski. Ce ți-ar oferi Bielanski — în eventualitatea că ți-ar oferi ceva — n-ar fi mare lucru: exact cît să pierzi la cărți într-o noapte, aici în Karlsbad, unde e destul de greu să pierzi cît ești tu în stare... Domnișoara Socolski dădu la o parte ceașca de ceai și mai spuse în chip de concluzie: Cuminteşte-te, dragul meu, *il est grand temps*[1], ascultă-mă pe mine. Nu te văd apucîndu-te de avocatură și ținîndu-te serios de ea, cu tot strălucitul tău doctorat în drept de pe vremuri. Mai curînd ți-ar conveni căsătoria, ți-am mai spus-o... Ia-ți o burgheză, dacă nu se poate altfel — în nici un caz nu o evreică, cred că e inutil să-ți mai amintesc asta — dar cu bani serioși, nu o fetiță frumoasă din Romînia, ai cărei părinți își permit o lună sau două de străinătate pe an și se îmbracă la Viena, dar acasă fac economie la hrana servitoarei. În fine, eu nu știu nimic, poate mă înșel, dar... Am auzit că la Pupp au tras zilele astea doi miliardari americani cu familiile. Asta te-ar putea interesa, dragul meu, ce părere ai? Sînt gata să-ți dau o mînă de ajutor la nevoie, știi doar că asta a fost intenția mea cînd te-am rugat să mă însoțești... Aș prefera bineînțeles, să nu fie niște măcelari, să știe să scrie și să citească și să nu cadă sub masă dacă se îmbată...

Cînd soții Sorski și Lotte sosiră la 1 august la Viena, doamna Calaff se miră văzînd ce rău arată Lotte. Era palidă, avea cearcăne sub ochi și o privire obosită. Domnul Calaff se răsti la ea și se înfurie cînd fata, după ce-l privise lung, ca și cum și-ar fi

[1] În limba franceză: a sosit vremea (n.r.).

adunat amintirile ca să-l recunoască, izbucni deodată în plîns. Silvia nu suflă un cuvînt despre excursia la Giesshübl, nu o trecu în nota de cheltuieli pe care o prezentă bătrînului și-i interzise categoric lui Dolo să facă vreo aluzie la relațiile lor cu „escrocul" acela de Socolski. Îi explică domnului Calaff motivele pentru care se hotărîse la un serviciu de masă drept cadou de nuntă pentru Marta, se grăbi să-și descoasă sora cu privire la logodnicul ei și începu să alerge prin oraș după cumpărături.

CAPITOLUL VIII

Despre pompa cu care fusese celebrată, cu trei ani în urmă, nunta Silviei, se mai vorbea încă în familia Calaff cu mîndrie şi în alte familii din oraş, cînd se pregăteau pentru un eveniment asemănător, cu admiraţie şi seriozitate. Ceremonia, toaletele, invitaţii, convoiul impresionant de cupele pînă la templu şi înapoi — douăzeci şi opt de cupele! — totul, depăşise orice aşteptare, zdrobise orice obiecţie cît de neesenţială şi demoralizase criticii cei mai subtili.

Domnul Calaff se întrebă dacă era nevoie de o nouă demonstraţie de aceleaşi proporţii pentru nunta Martei. Il consultă pe Karst, pe un ton obiectiv, care dădea a înţelege că în ocazii de acest fel nu se uita la cheltuială, dar fu bucuros cînd ginerele lui îi mărturisi plictiseala pe care i-o provocau marile desfăşurări de fast, lumea prea multă, necesitatea de a fi amabil faţă de necunoscuţi. Stabiliră deci împreună ca ceremonia să aibă loc în casă, cu un număr restrîns de oaspeţi şi ca lipsa de pompă să fie compensată printr-o triere foarte severă a invitaţilor, prin toaletele familiei şi prin calitatea ireproşabilă a serviciului la masă. Tot împreună stabiliră şi lista oaspeţilor, domnul Calaff dînd explicaţii scurte dar precise despre fiecare în parte şi ascultînd la rîndul său justificarea invitaţiilor pe care le propunea Karst dintre membrii familiei lui. Relaţiile dintre socru şi ginere

erau politicoase, dar reci. Domnul Calaff îl simţea pe celălalt energic, viclean, capabil şi foarte puţin dispus să-l venereze şi să-l asculte orbeşte cum făceau Albert sau Dolo. Mai era şi foarte nerăbdător să audă o propunere concretă în legătură cu fabrica, sau măcar o promisiune, dar Paul se mulţumea să facă din cînd în cînd cîte o aluzie, interesantă, e drept, dar destul de vagă Domnul Calaff îl supraveghea şi-l ţinea oarecum la distanţă, doritor să-i arate că nu e prea impresionat nici de averea, nici de inteligenţa lui şi că nu înţelege să-i acorde un regim preferenţial în familie. De altfel, între logodnă şi nuntă nu avură ocazia să se întîlnească decît de trei-patru ori. Karst veni pentru două zile la Galaţi cînd se încheie contractul de închiriere cu Iordache Codreanu — era o casă frumoasă, pe Victor Macri, cu cinci camere şi hol, cu o curte îngrijită, o grădiniţă în faţă şi un chioşc în fund — şi după întoarcerea familiei de la Viena, tot în treacăt, pentru pregătirile de nuntă.

Ceremonia fusese fixată pentru 22 septembrie, era o duminică. Lia şi Hilda se întrebau îngrozite ce avea să se întîmple dacă luna septembrie rămînea însorită şi foarte caldă, aşa cum se anunţa, şi rochiile aduse pentru circumstanţă de la Viena, dintr-un material şi o culoare destinată pentru o toamnă înaintată, ar fi fost nepotrivite. Spre uşurarea lor, însă, vremea începu să se răcorească după 10 septembrie şi o ploaie deasă şi măruntă, care nu încetă timp de cinci zile, le linişti de tot.

Marta făcu în tovărăşia doamnei Calaff vizitele de adio la familiile prietene din oraş. Avea o rochie special comandată pentru această împrejurare, dintr-un material suplu şi mătăsos de un verde palid, cu platca prinsă în trei rînduri de ajur lat şi brodată fin cu aplicaţii. Nu-şi afişă bijuteriile, spre dezamăgirea multora dintre acei care auziseră de cadourile de nuntă din partea familiei logodnicului ei; moştenise de la domnul Calaff gustul pentru o eleganţă sobră şi discretă şi cînd îi spusese că ar prefera să-şi pună numai şiragul de perle şi inelul primise deplina lui

aprobare. Hilda și Lia, care așteptau cu sufletul la gură vești despre desfășurarea evenimentelor și veneau foarte des acum la bunici, îi prețuiră moderația cu sentimente diferite. Lia se dădea în vînt după toalete, și-ar fi schimbat în fiecare zi rochia și pălăria și dacă ar fi avut bijuterii le-ar fi purtat cu o bucurie sinceră, aproape copilărească. Hilda, dimpotrivă, disprețuia luxul și zorzoanele, era convinsă că adevărata distincție n-are nimic comun cu cantitatea și strălucirea podoabelor, își bătea joc de slăbiciunea soră-si și insista pe lîngă Laura să renunțe la sistemul rochiilor la fel.

— Agață-ne mai bine o tăbliță de gît, dacă vrei neapărat să știe toată lumea că sîntem gemene. Am și eu gustul meu personal, unde stă scris că trebuie să mă schimonosesc cum se schimonosește Lia ?

Silvia sosi cu o săptămînă înainte de nuntă, agitată și nerăbdătoare „să dea o mînă de ajutor", zicea ea. Avea un număr uluitor de valize, de truse, de cutii de pălării și se ofensă cînd domnul Calaff, care-i suporta greu pe ea și pe bărbatu-său, o sfătui să tragă la hotel ca să nu fie stînjenită de pregătirile pentru nuntă. Nu lăsă să se vadă nimic față de taică-său, dar se plînse pe rînd surorilor că nu i se acordă destulă atenție, că este o jignire adusă familiei lui Dolo și se declară fericită că Helca și soțul ei nu putuseră să vină.

— Noroc că părinții și fratele lui Dolo au păstrat o amintire frumoasă de la nunta mea, încheie ea suspinînd și ridicîndu-și privirile spre cer.

Peste cîteva zile începură să vină și invitații din București, Iași și Brăila. Jean și Eugen îi așteptau la gară și-i conduceau în trăsură la „Continental", unde fuseseră reținute camere din vreme. Întîi sosiră doamna și domnul Ritter cu fiii și cu nora lor — un singur fiu era căsătorit. Bătrînul Ritter era surd, bolnav și senil, așa că nu părăsi hotelul decît în ziua cununiei și doctorul Panaitide fu chemat să constate cum suportase călătoria.

Familia Karst era reprezentată printr-un văr al lui Paul şi soţia lui, tot din Iaşi, avînd legături complicate de rudenie, dar mai ales de afaceri, cu bătrînul Ritter şi fiii săi. Mina Rohr, o soră a domnului Calaff, unica în viaţă şi cea mai mică dintre cei patru copii cîţi fuseseră la părinţi, veni singură şi aproape pe neaşteptate. Era o femeie de patruzeci şi doi de ani, blondă şi ştearsă, care rămăsese văduvă doi ani mai devreme cu o fetiţă, născută tîrziu, cînd soţii se împăcaseră cu ideea de a nu avea niciodată copii. Domnul Calaff răspundea rar şi sibilinic la nenumăratele ei scrisori care făceau aluzii tot mai clare la o jenă materială crescîndă. Ezitase chiar s-o invite la nuntă, cu gîndul că văzînd belşugul din casa fratelui ei, îi va cere ceva, dar se temuse de limba ascuţită a vară-si, Jenny Ias, care o ajuta pe Mina şi pe care domnul Calaff o bănuia că răspîndeşte în familie tot felul de anecdote puţin măgulitoare despre generozitatea şi blîndeţea caracterului său. Sperase pînă în ultimul moment că soră-sa nu va veni, fiindcă nu mai avea probabil rochii destul de prezentabile pentru astfel de festivităţi. Dar Mina, care era foarte socotită, foarte tenace şi se pricepea la orice lucru de mînă, îşi moderniză singură o rochie din vremurile bune, lăsă fetiţa, după minuţioase recomandări, în grija servitoarei şi apăru, fără să telegrafieze, în casa Calaff cu două zile înainte de nuntă. Frate-său o primi aproape cu brutalitate şi, cum nu era dispus să-i plătească hotelul, o instală fără multe fasoane în birou, după ce strînse cu grijă toate hîrtiile şi încuie toate sertarele.

Jenny Ias descinse, elegantă şi triumfătoare, dintr-un compartiment de clasa I, însoţită de soţul ei, un bătrînel cumsecade, uscat şi veşted, care nu-i ieşea din cuvînt, şi de menajul Colin. Se întîlniseră în tren cu Maximilian Farg, fratele lui Albert, şi cu soţia lui, Diana ; era singurul membru al familiei Farg care izbutise să scape din naufragiul alor săi, să-şi facă o situaţie frumoasă şi să ducă o existenţă largă şi fără griji. Domnul Calaff se arăta plin de amabilitate

față de ei, le pomenea numele cu plăcere cînd își enumera rudele mai de seamă și-i invita la toate ceremoniile importante. Max avea un aspect tipic de gentlemen englez și era totdeauna impecabil îmbrăcat. Aproape tot așa de lipsit de inteligență ca și Albert, era însă mai șiret și avea destul tact. — Diana îl ajutase mult în această direcție — ca să nu se aventureze în nici un fel de discuții, așa că zîmbetul care-i însoțea tăcerile și fumul țigărilor fine în care se învăluia în societate nu făceau o impresie proastă străinilor și-l absolveau față de intimi. Diana era îngrozitor de slabă și avea gîtul strîmb, dar fiind vioaie, sinceră, foarte spirituală și plină de farmec cînd voia, nimeni nu se hotăra să spună despre ea că e urîtă. Se îndrăgostise la optsprezece ani de Max, care-i era unchi, îi declarase fără rușine că vrea să se mărite cu el și nu se dădu bătută pînă nu-și văzu visul împlinit. Se calmase însă repede după căsătorie și dobîndise o luciditate supărătoare, atît pentru ea cît și pentru cei din jur, datorită căreia își putu aprecia soțul cu o obiectivitate perfectă. Îl trata cu un fel de bunăvoință ironică, nu-l cicălea și nu-l tiraniza, dar lua totdeauna hotărîrile importante în căsnicia lor și în afaceri îl scotea adesea din buclucuri. Era mereu vioaie și zvăpăiată, gurile rele răspîndeau în treacăt șoapte care aruncau o lumină stranie asupra fidelității ce-i purta soțului și unchiului ei, dar ea nu se sinchisea de nimeni și de nimic și nu ținea seama de insinuări. Aceste șoapte nu ajunseseră — din fericire pentru bietul Albert — pînă la urechile domnului Calaff, care nu gusta conversațiile frivole, era intransigent în materie de morală și rupea neîntîrziat orice relații cu cei atinși de umbra vreunei bănuieli. Dianei îi era milă de Albert — dependența lui dureroasă de socru-său îi era cunoscută ; locuise cîteva luni la Galați cu cinci-șase ani în urmă, pentru o afacere de cherestea a lui Max care se încurcase — o milă amestecată cu iritația pe care o resimt firile tari față de cei slabi și nevolnici.

— Uite la el, un munte de om — îi spunea ea lui bărbatu-său cu însufleţire — dar ce folos că-i un munte de mămăligă ! I-aş da eu bătrînului !...

Max nu răspundea şi trăgea zîmbind din lulea. Soarta fratelui său îl lăsa indiferent, nu se simţea legat de familie, nu era legat de oameni, era bucuros că poate să trăiască bine fără să se frămînte prea tare, să-şi comande costumele la croitorii cei mai buni şi să fumeze ţigările cele mai fine.

Tot din Bucureşti sosi şi familia Heller. Rose Heller era scurtă şi bondoacă, avea nişte ochi cenuşii, bulbucaţi, şi faţa şi nasul totdeauna congestionate, întreţesute de nenumărate vinişoare subţiri.

— Veşnic ca o roză, draga mea — îi spunea Diana cu un aer de admiraţie candidă — ai un ten...

Soţul ei era un bărbat superb, foarte amator de femei frumoase şi cu mare renume de don-juan. Rose îl păzea cît putea, cerea explicaţii pentru fiecare oră petrecută în afară de casă, verifica totul fără nici o jenă şi-i făcea nişte scene de gelozie teribile. Era foarte zgîrcită, nu dădea servitoarelor desert decît joi şi duminică şi, cînd mergea undeva cu bărbatu-său în trăsură, se tocmea ea cu birjarul, nu-i plătea decît atît cît socotea ea de cuviinţă şi era fericită cînd izbutea să-i ciupească cîţiva bani. Bărbatu-său o detesta şi-i era ruşine cu ea ; nu făcea nici un efort ca să-i ascundă sentimentele, o trata ca pe o mobilă şi căuta să fie cît mai puţin împreună.

În sfîrşit, din Brăila sosi doctorul Schneider cu soţia şi fata cea mică, Mélanie, de curînd logodită. Cele două mai mari erau foarte bine măritate la Bucureşti, soţii lor se înţelegeau, aşa că erau nedespărţite. Logodnicul Melaniei, cea mai frumoasă dintre ele, era un cerealist bogat din Brăila şi doctorul, fericit că scăpase de orice grijă şi că asigurase un viitor frumos fetelor lui, era bine dispus şi glumeţ ca un flăcău tînăr.

Toţi invitaţii se întîlniră la hotel „Continental" şi luară cele cîteva mese înainte de nuntă, la „Suré".

Silvia se ocupă îndeaproape de familia lui Paul, le vorbi despre Lemberg și despre rudele lui Dolo și făcu un etalaj uimitor de toalete, de pălării, de bijuterii. Diana își bătu joc de bătrînul Ritter, de Karst, de Silvia și de Dolo, despre ale cărui studii aflase, și-l provocă să vorbească despre metoda lui de lucru de față cu Jenny Ias, cu Eleonore și cu soțul ei. Apoi încercă să obțină de la domnul Calaff permisiunea să facă o vizită Laurei și lui Albert sus, la fabrică.

— Știam că n-o să reușesc, îi spuse ea lui Jenny. Bătrînului i-e frică să nu descoperim cumva că la el în fabrică se fac lumînări și săpun și să nu împrăștiem secretul mai departe...

Laura, Albert și copiii veniră la hotel să-i vadă și mulțumiră plini de recunoștință pentru cele cîteva fleacuri ieftine, dar pline de gust, pe care le adusese Diana. Albert era fericit, se învîrtea în jurul fratelui său mai mic, îi punea întrebări stîngace și neinteresante, la care Max răspundea monosilabic, zîmbind și pufăind din lulea și-i făcea Dianei tot felul de complimente năstrușnice.

— Nu-mi place mutra lui Eugen, Albert dragă, îi spuse ea la un moment dat. Arată ca un înecat și dă tot timpul din cap de te sperie. Ce mai vrea taică-său și de la el ? Are pretenții că n-a ajuns încă ministru ?

*

Rochia de mireasă a Martei era din *duchesse*. Madam Dobrescu i-o îmbrăcă și-i potrivi toate cutele, sub privirea nerăbdătoare a domnului Calaff. Domnul Maranz, coaforul, și domnișoara Mimi, o modistă tînără și plină de șic care se introdusese în ultima vreme peste tot, veniră pentru parură. Doamna Calaff, care nu îndrăznise să-și întrebe soțul dacă poate divulga în sfîrșit taina perucii, trecu prin niște emoții cumplite. Marta cunoscu aceleași emoții, dar nu lăsă să se vadă nimic pe fața ei mată și liniștită. Operația se desfășură însă fără catastrofe și parura fu fixată artistic pe părul fals al Martei, fără ca

domnul Maranz sau domnişoara Mimi, care fuseseră mobilizaţi pentru această nuntă şi nu mai pridideau să satisfacă exigenţele tuturor doamnelor elegante din familie, să fi observat ceva. Silvia îl avertizase pe domnul Maranz că va avea de două ori nevoie de el în ziua aceea, o dată pentru cununie şi apoi pentru masă. Diana nu putea suferi să aştepte şi se lipsi de oficiile lui, în schimb Rose Heller îi făcu scandal fiindcă întîrziase, pretinse că o pieptănase în grabă şi neglijent şi-i plăti mai puţin decît i se cuvenea. Laura, moartă de oboseală şi de alergătură, abia se putea ţine pe picioare, dar se bucura de bucuria fetelor ei, care erau bine îmbrăcate şi pieptănate şi tare frumuşele — abia acum îşi dădea seama. Hilda stătea mai mult locului; suferea ascuţit din cauza infirmităţii ei şi după fiecare traversare a salonului sub privirile tuturor celor care o vedeau cum şchioapătă îşi simţea gura amară şi uscată. In schimb Lia circula peste tot, agitată, emoţionată şi zîmbitoare, fericită de a fi între oameni, fericită de a da explicaţii şi de a face mici servicii invitaţilor, fericită de a se simţi drăguţă şi bine îmbrăcată şi de a-şi da seama că place.

Lotte era foarte frumoasă, dar palidă şi aproape fără zîmbet. Jenny Ias o luă de mijloc, o trase afectuos spre ea şi-i şopti în taină:

— Acuma e rîndul tău, Lottchen; vezi, nu ne lăsa să aşteptăm mult.

Jacques Heller îi făcu complimente şi glumi cu Lia şi cu Hilda, urmărit de privirile furioase ale nevesti-si, care se retrăsese într-un colţ cu doamna Schneider şi cu Mélanie ca să-şi comunice pe rînd, sistematic, impresiile critice în legătură cu primirea la Galaţi, cu pregătirile de nuntă şi cu cadourile familiei. Mina Rohr li se alătură ca să-şi verse necazul şi aduse vorba, cu reticenţe şi suspine elocvente, despre bogătaşii care nu vor să ştie de rudele în nevoie şi nici să le ajute, ba încă le e ruşine să le recunoască. Intr-adevăr, cele cîteva zile petrecute în casa fratelui ei fuseseră un calvar pentru biata

Mina. Domnul Calaff o ignorase cu desăvîrşire, ostentativ, şi dăduse dispoziţii drastice ca toate dulapurile şi sertarele să fie încuiate şi nimeni din familie să nu-i facă confidenţe sau s-o lase să tragă concluzii despre averea lui Karst, despre zestrea Martei, despre aranjamentul în noua locuinţă, despre trusou. Doamna Calaff o ocolea îngrozită, ca pe o ciumată, Silvia îi vorbea condescendent, cu buzele subţiate, Marta era foarte ocupată, Jean avea un aer posomorît şi important; pe Lotte şi pe Eugen nu-i vedea nimeni. Doamna Rohr vorbea cu întreruperi, oftînd, ştergîndu-şi ochii, lăsîndu-se trasă de limbă.

— Să nu-i plătească dumnezeu aşa cum merită, încheie ea şoptit, fiindcă slujba începea şi familia trebuia să se adune în jurul baldachinului.

Domnul Calaff auzea lîngă el suspinele înăbuşite ale Luizei, care-şi permitea să plîngă, ştiind că soţul ei tolera şi încuraja chiar manifestarea emoţiei la nunţi, înmormîntări şi botezuri, cînd ea dovedeşte tuturor ataşamentul şi legătura trainică dintre membrii unei familii. Laura plîngea şi ea, domol, obosit, cu gîndul la cununia ei — nu-şi mai amintea decît de cea de a doua, cînd se oprise în faţa altarului alături de Albert; prima dată fusese doar un copil, nimic nu-i mai rămăsese în minte din ceremonia care avusese loc cu douăzeci şi cinci de ani în urmă — cu gîndul la fetele ei şi la viitorul lor. Silvia ducea din cînd în cînd şi cu totul nemotivat batista parfumată la ochi şi suspina adînc şi tremurat. Se întreba dacă între felicitări şi masă o să aibă destul timp pentru schimbarea toaletei, dar mai ales a coafurii, care necesita o atenţie deosebită, deşi domnul Maranz era probabil foarte obosit şi toată lumea trăgea de el în toate părţile. Rose Heller se încălzise; îşi simţea nasul lucios, faţa congestionată şi vulgară şi, ca de obicei, pe măsură ce se enerva la acest gînd, se înroşea şi mai tare şi devenea mai urîtă şi mai vulgară.

Domnul Calaff asculta slujba drept, neclintit, plin de acea binecunoscută senzaţie de forţă şi de sigu-

ranță pe care i-o dădea succesul. Eroul zilei, adevăratul și singurul erou al acestei zile de sărbătoare pentru casa și familia lui, era el, numai el, el care dusese la bun sfîrșit partida strălucită cu Paul Karst și asigurase încă uneia din fiicele sale o viață de belșug, alături de un bărbat abil și capabil. Salonul era plin de flori scumpe și parfumate, ușile spre salonaș și spre hol erau larg deschise și lumea, mulțimea invitaților aleși care umpleau toată casa, unduia ușor în foșnetul veșmintelor elegante, în susur de catifele și de mătăsuri. Briliantele sclipeau în urechile femeilor, însoțindu-le cu fulgere scurte mișcările capului, penele pălăriilor tremurau fragile, cămășile albe ale bărbaților se bombau rigide pe piepturi. Și toată lumea aceea bogată și fără griji care venea atît de rar în casa lui, convocată numai la marile ocazii, privea spre el, se gîndea la el, îi contempla succesul cu admirație și cu invidie. Cu admirație și cu invidie! Erau cele două sentimente pe care domnul Calaff dorea să le întîlnească în ochii celorlalți, să le distingă în glasuri, să le afle în comentariile despre el, surprinse sau colportate. Și teama. Cei mici și pe cît posibil cei egali lui trebuiau să-i știe de frică, să tremure și să se frîngă sub voința lui, în fața inteligenței lui puternice și cuprinzătoare. Veniseră toți, nu lipsea nimeni dintre invitați și aproape nimeni nu întîrziase. Erau acolo, în salonul lui plin de flori și de briliante, oameni mai bogați, mult mai bogați și mai puternici decît el, cu relații mai mari, cu proprietăți solide și servitorime multă, dar inteligența, energia și voința lui n-o avea nimeni și nici ascendentul acela imens, irezistibil asupra celor din jur.

Fiii și ginerii lui purtau fracuri impecabile, jobene strălucitoare și mănuși albe. O clipă, ochii domnului Calaff întîlniră privirea crispată a lui Eugen, care păli și-și smuci capul spre stînga. Domnul Calaff avu o tresărire de nerăbdare. Îi făcuse de cîteva ori observații pentru ticul acela stupid, dar în fugă, după cum în fugă discutase cu el despre studii și

despre fabrică, preocupat cum fusese în tot cursul acelei veri de Marta şi de treburile ei. Îl vedea pe Eugen doar la masă, în restul timpului ştia că învaţă şi muncea probabil mult, de asta slăbise atît şi arăta veşnic nedormit. Voia să-şi ia diploma cu notă mare, să-i demonstreze că are de ce se mîndri cu fiul lui, inginerul. Peste cîteva zile pleca, la 1 octombrie trebuia să fie la Chemnitz, domnul Calaff se gîndi că era momentul să stea de vorbă serios cu el înainte şi să-l scuture bine, să-i pună în vedere că nu mai admite nici o amînare.

Se gîndi la cei cincizeci de mii lei pe care Karst declarase în ajun că e dispus să-i investească în fabrică după întoarcerea din călătoria de nuntă. Asta era victoria cea mare şi domnul Calaff încercă să-şi închipuie ce impresie ar face o astfel de veste asupra lui Leopold Garnic, care-l iscodise de cîteva ori pînă acum, neliniştit şi plin de presimţiri rele. Ei, el, Garnic, avea numai băieţi, îi era mai uşor; cel mare se şi însurase şi luase zestre frumoasă, numai că nu se prea sinchisea de taică-său, se cam lăsa antrenat în tot felul de speculaţii neserioase. Şi celălalt, inginerul, era un pierde-vară, se ţinea numai după fuste, mare lucru n-avea să fie de capul lui. Copiii lui, însă, nu-i ieşeau din cuvînt; nici unul n-ar fi îndrăznit să i se opună. Anatol era pierdut, desigur, dar Jean, cît era el de dobitoc, începuse să se descurce parcă şi oricum, o partidă frumoasă putea face oricînd. Nu strica să înceapă să se intereseze, putea să-l cheme într-una din zile pe Zeilig la el; era un om priceput şi cu mult tact, nimic de zis.

Rabinul vorbea acum tinerilor căsătoriţi, strecurînd din cînd în cînd priviri linguşitoare, din ochii lui mici şi vicleni, în direcţia domnului Calaff. Rabinul Mendel era prezentabil, monden, conciliant şi plin de îngăduinţă faţă de abaterile unei anumite categorii dintre credincioşii săi. Cunoştea indiferenţa totală a domnului Calaff faţă de religie şi faţă de dumnezeu şi ştia că la masa la care fusese invitat îi va fi cu neputinţă să se atingă de alte alimente în

afară de legume, brînzeturi şi fructe, fiindcă bucătarului de la „Suré" nu i se ceruse să ţină seama de nici unul din comandamentele biblice în materie de mîncare. Dar domnul Calaff era preşedinte de onoare al templului din Galaţi, avea multă trecere şi relaţii importante, rabinul Mendel îl menaja şi nu pierdea nici o ocazie să-i exprime respectul şi simpatia sa.

Domnul Calaff îi ceruse lui Gino Marihetti să-i facă un deviz pentru etajul pe care voia să-l clădească deasupra casei. Imediat în primăvară, îşi spunea el, lucrările ar putea să înceapă. Ar face două apartamente şi le-ar închiria unor oameni serioşi, liniştiţi, onorabili. Casele erau o investiţie bună, domnul Calaff era din ce în ce mai mult atras de ideea de a deveni proprietar. Se gîndi la casa de pe Mihai Bravu a lui Alecu Procopiu care murise de curînd în urma unui atac de cord, lăsîndu-şi soţia şi fata ruinate şi fără nici un sprijin, fără nimeni care să le dea o mînă de ajutor sau măcar un sfat. Voiau să vîndă casa şi aveau s-o dea desigur pe un preţ de nimic, era o ocazie interesantă.

La trăsură însă, domnul Calaff era hotărît să renunţe şi asta numaidecît, îndată după nuntă. Era o cheltuială inutilă şi stupidă, toată lumea mergea cu tramvaiul şi nimănui nu-i cădeau galoanele...

Domnul Calaff îşi scoase jobenul, îl trecu în mîna stîngă, îşi înălţă capul şi-şi răsfiră mustaţa între degetul cel mare şi arătătorul mîinii drepte. Slujba se sfîrşise şi lumea se apropia pentru felicitări.

CAPITOLUL IX

Eugen plecă și el peste o săptămînă. Pînă în ultima zi, pînă în clipa cînd domnul Calaff îl chemă în birou să stea de vorbă cu el și să-i dea banii, trăi într-o spaimă continuă, obsedat de gîndul că nu va mai putea pleca fiindcă Lotte sau Laura, căreia îi ceruse de cîteva ori bani în timpul absenței întregii familii, aveau să divulge totul bătrînului, sau măcar să-l pună în gardă. De Lotte nu mai încerca să se apropie, de teamă să nu-i amintească destăinuirea involuntară pe care i-o făcuse cu cîteva luni înainte, pe de o parte, dar pe de alta, fiindcă după întoarcerea de la Viena o simțise străină, absentă și indiferentă la tot ce se petrecea în jur. De altfel nu simțea nevoia confidențelor și Lotte oricum n-avea bani, nu putea să-i fie de nici un folos. Evita cît putea să atragă atenția asupra lui, nu vorbea cu nimeni, pe Jean îl ocolea cu ură, stîrnit de aerele de superioritate pe care și le lua în lipsa tatii și de disprețul cu care se adresa celor neînsemnați sau celor ce nu erau în grațiile domnului Calaff. După plecarea lui Anatol, obținuse să doarmă mai departe în sufrageria mică, explicînd că abia noaptea, cînd e liniște perfectă, poate să învețe bine și că lumina aprinsă pînă foarte tîrziu l-ar supăra pe Jean și l-ar împiedica să se odihnească. Într-adevăr, lumînările ardeau pînă la unu ori la două noaptea și Dochița curăța zilnic sfeș-

nicul mic de alamă de lacrimile groase de parafină, prelinse în scobituri şi pe mîner, iar pe pat, pe masă şi pe scaune erau răspîndite o mulţime de cărţi şi de caiete, menite să preîntîmpine o inspecţie neprevăzută a domnului Calaff.

Eugen, însă, nu învăţa. După cină, îndată ce taică-său se ridica de la masă, se retrăgea grăbit în sufrageria mică, trăgea transparentele la ferestre, potrivea cheile în broaştele celor două uşi ca nimeni să nu poată privi înăuntru, apoi se trîntea pe pat fără să se dezbrace şi rămînea aşa nemişcat, cu faţa în sus, cu urechea atentă la zgomotele casei, tresărind la orice uşă care se închidea ori se deschidea în antreu sau în bucătărie, cu o carte şi un creion la îndemînă, pregătindu-şi o poză dinainte şi îndelung studiată Treptat, se culca toată lumea, vocile Tudorei şi Dochiţei, care spălau vasele alături în bucătărie şi-şi făceau programul pentru a doua zi, în şoaptă, ca să nu-l stînjenească de la învăţat, se potoleau. Dochiţa îşi desfăcea patul de campanie după ce rămînea singură, căsca adînc, obosită, se mai învîrtea prin bucătărie cu picioarele desculţe, păşind greoi pe duşumele, apoi se culca şi urechea exersată a lui Eugen o auzea uneori gemînd prin somn ori sforăind bărbăteşte.

Abia atunci începea noaptea adevărată, în tăcerea aceea deplină pe care Eugen o dorea toată ziua şi o aştepta cu încordare ca să se destindă şi să se liniştească; şi noaptea i se părea întîi alinătoare şi milostivă, dar sfîrşea sinistră ca un urlet de jale. În vară, cînd rămăsese singur cu Jean după plecarea familiei la Viena, încercase să ascundă în pat o sticluţă cu ţuică, în chip de provizie pentru noapte, dar se temea de Dochiţa cînd făcea dimineaţa curăţenie şi greutatea cu care îşi putea procura ceva de băut îl înnebunea.

Din sufrageria mare străbăteau slab bătăile pendulei, măsurîndu-i cu precizie insomniile; cîteodată nişte pisici îşi plîngeau dragostea în uşa magaziei de lemne sau sub scara spălătoriei; alteori, cînd timpul era foarte calm şi vîntul potrivit, auzea şuie-

ratul vreunei locomotive în gară sau o sirenă iritată în port. Eugen dorea zgomotele acestea cu o nerăbdare asemănătoare doar aceleia cu care dorea liniştea în cursul zilei. Uneori, foarte rar, aţipea dar tresărea violent din somn, se trezea la cel mai mic scîrţîit şi întindea instinctiv mîna spre cartea deschisă. Se bucura cînd începeau să cînte cocoşii şi după ora două stingea lumînarea şi se dezbrăca cu gesturi lente, distrate, cu un sentiment curios, în care se amesteca oboseala omului ce şi-a făcut datoria şi un început de aprehensiune faţă de ziua ce avea să se nască peste cîteva ore.

In ultimele zile înainte de plecare, Eugen slăbi îngrozitor, deveni străveziu şi Dochiţa îi încredinţă în taină Tudorei convingerea ei că luase boala de la frate-său. Doamna Calaff, absorbită şi istovită peste măsură de nunta Martei şi de musafiri, plină încă de emoţia despărţirii de tinerii căsătoriţi, nu observă nimic pînă în clipa cînd domnul Calaff îi ordonă să dea rufele băiatului la spălat şi ciorapii la cîrpit. Eugen pleca de data asta pentru scurtă vreme, în curînd avea să se întoarcă şi să rămînă definitiv acasă, inima ei de mamă se bucura şi se umplea de mîndrie la gîndul că fiul ei, inginerul, rămînea lîngă ea, că va lucra în fabrică şi-şi va cîştiga preţuirea tatălui său.

— Pregăteşte-i două-trei schimburi, ajunge pentru o lună, spuse domnul Calaff şi Eugen, care era de faţă, simţi cum îl trece un fior.

— Ce-i cu tine, mamă dragă ? îl întrebă ea a doua zi dimineaţa, privindu-l speriată. Arăţi aşa de rău ! Nu ţi-e bine ?

Eugen îi răspunse ceva, nerăbdător şi nervos, o frază scurtă în care era vorba de învăţătură şi examene. Dar ea îl privea mai departe neliniştită şi plină de remuşcări fiindcă se ocupase aşa de puţin de el şi nu-l îngrijise îndeajuns în lunile acelea febrile cît fusese acaparată de nunta Martei.

— De te-aş vedea o dată înapoi, scăpat de griji şi să încep să te hrănesc aşa cum ştiu eu !

— Lasă-mă-n pace ! Crezi că sînt o cocuță ? țipă Eugen ca scos din minți, se înecă și ieși din odaie trîntind ușa.

O diaree violentă îl chinui ultimele două zile. Nu pomeni, însă, nimic nimănui și continuă să mănînce sau să se prefacă că mănîncă, de teamă să nu observe ceilalți și să nu-i amîne plecarea. Noaptea nu mai dormea de loc; se strîngea covrig sub plapumă, scuturat de frig și, cînd era nevoit să iasă afară, se ducea în curte luînd precauțiuni infinite ca să nu-l audă cineva. Esențialul era să nu atragă atenția asupra lui, să nu-l indispună în nici un fel pe taicăsău, care de la un fleac oarecare putea să facă diferite asociații de idei primejdioase, să-l cerceteze îndeaproape și să afle adevărul. Eugen era convins că nu i-ar putea rezista, că de la primele întrebări directe, brutale, ar spune, ar răcni totul. Îl salvase nunta Martei, știa asta, alegerea locuinței, vizitele lui Karst, socotelile, apoi plecarea invitaților, comentariile în oraș, pentru care domnul Calaff avea totdeauna o ureche sensibilă. Scăpase, nimeni nu-i dăduse atenție, privirea bătrînului lunecase distrată peste el, o privire de om satisfăcut și bine dispus, plin de energie și de încredere în viitor.

Tensiunea aceea continuă ajunse să nimicească în el orice nevoie, să-i potolească pînă și setea și deși fiecare mușchi și fiecare nerv îi era încordat, neastîmpărul exterior dispăru făcînd loc unei apatii totale. Domnul Calaff observă în treacăt această schimbare și cum buna dispoziție nu-l părăsea și-l făcea să vadă în continuare totul în culori trandafirii, o luă drept liniște și siguranță, atribuind-o pregătirii temeinice pentru examen. Eugen nu se gîndea la cele treizeci de zile zgîrcit numărate pe care le avea înainte, nici la ce întrebuințare avea să le dea și cu atît mai puțin la întoarcere. Nu se gîndea la nici unul dintre cunoscuții sau colegii — foștii lui colegi — din Chemnitz (prieteni nu avusese niciodată, obișnuit și resemnat cu izolarea în care își trăise la Galați anii copilăriei și ai adolescenței, incapabil

să se dăruiască ori să primească darul unei simpatii), nu se gîndea la nici o femeie fiindcă nu fusese niciodată îndrăgostit, nu cunoscuse şi nu simţise nevoia să cunoască femeia. Nu se gîndea decît la plecare, la clipa în care se va urca în tren şi Vasile îi va instala cu băgare de seamă valiza — o singură valiză, de data asta — în plasa de deasupra locului său din compartimentul de clasa a II-a.

Domnul Calaff îi dădu în ajun paşaportul şi banii şi-i vorbi puţin, fără afecţiune, dar şi fără duritate, prevenindu-l calm, ca şi cînd ar fi fost vorba de un lucru de la sine înţeles, că nu mai admitea nici o prelungire a şederii lui peste data examenelor şi că îl aştepta pînă într-o lună să înceapă să se ocupe şi el de mersul fabricii.

— Ai avut destulă linişte pentru învăţat vara asta — încheie el — sper că n-ai să mă faci de rîs. Eugen îl ascultă supus, cu faţa albă ca varul, înghiţind nervos în sec, fără strop de salivă. Se duse în sufrageria mică, se culcă şi stinse lumînarea, dar se ridică imediat din pat, dădu buzna în bucătărie unde Dochiţa mătura încă şi vomită îndelung, convulsiv, în căldare.

Lotte îl văzu plecînd dar rămase aproape indiferentă, cufundată cum era încă în toropeala grea care, cu slabe intermitenţe, o apăsa de două luni de zile. Întoarsă de la Viena împreună cu părinţii şi cu Marta, avusese două săptămîni de înviorare provocată de speranţa nelămurită, dar puternică, în aşteptarea Silviei care plecase la Lemberg şi putea să aibă veşti pentru ea venind la nuntă. Cele două scrisori primite în acest interval, Lotte le citise în goană, cu voracitate, cu inima istovită de lovituri violente ca de ciocan, căutînd să deosebească printre rînduri aluzii inexistente şi să dea interpretări anumitor fraze. Silvia nu putea scrie nimic pe faţă din cauza domnului Calaff, era de la sine înţeles, şi Lotte se mîngîia cu gîndul ăsta, după ce străbătuse

de cîteva ori în zadar scrisoarea și o lăsă dezamăgită din mînă, căutînd să se convingă că nici nu se așteptase la altceva și era imposibil să găsească mai mult. Sosirea soră-si îi dădea însă alte speranțe și Lotte făcuse tot felul de combinații, încercînd să prevadă cum se petrecuseră lucrurile, ocaziile pe care le-ar fi avut Silvia să-l întîlnească pe Socolski, la Dolo în farmacie, de pildă, unde ea făcea în fiecare după-masă cîte o scurtă vizită asemenea unei inspecții și unde el ar fi intrat sub pretextul unor rețete comandate pentru mătușa-sa, în foaier la teatru, la cafenea sau în biroul domnului Bielanski. Pe măsură ce se apropia data sosirii Silviei, agitația lui Lotte creștea, o dată cu certitudinea că avea să afle ceva și cu groaza la gîndul că ar fi putut să se înșele. Trăise străină și cu desăvîrșire absentă pregătirile pentru nuntă, asistase insensibilă la crizele de furie ale domnului Calaff care înjura și blestema pe furnizori, pe Karst cu toată familia lui, pe invitați, pe Marta care-i dădea atîta bătaie de cap. Era încordată ca un arc în clipa cînd sloboade săgeata și nu se gîndea decît la sosirea Silviei și la cele ce avea să-i spună. Se duse la gară împreună cu Jean, care vorbi tot timpul făcînd comparații nesfîrșite între Karst și Dolo, între Dolo și Albert, între Albert și Karst, comparații ce sfîrșeau invariabil cu constatarea superiorității indiscutabile și copleșitoare ale noului lor cumnat. „Albert e un dobitoc, e o rușine să ai în familie un dobitoc ca ăsta", avu impresia că aude Lotte în clipa cînd trenul intră șuierînd în gară. Dar Silvia nu-i spuse nimic, nu avea nimic să-i spună. Lotte se stăpîni în trăsură și-și zise că soră-sa face foarte cuminte că se ferește de Jean, așa că nici ea nu trebuie să aducă în discuție subiecte delicate față de el. Arătă celor doi soți o afecțiune dezordonată, avu pentru ei nenumărate atenții și fu deznădăjduită cînd chiar în prima seară domnul Calaff îi pofti fără multe menajamente să meargă la hotel, fiindcă știa că Silvia avea să se indispună, să fie preocupată de această împrejurare, s-o comenteze și să uite poate

de ceea ce avea să-i comunice. Nu avu răbdare să aştepte mult şi chiar a doua zi, în camera de la „Continental", unde alergase dis-de-dimineaţă sub pretextul că vrea să-i ajute la despachetat, după ce ascultă fără să audă exclamaţiile ce dădeau măsura durerii, a indignării şi a jignirii suferite de soră-sa, începu să-i ceară, cu glasul gîtuit de emoţie, veşti despre cei din Lemberg pe care-i cunoscuse şi ea la Karlsbad. Silvia prinse ocazia şi se pierdu în ditirambi la adresa rudelor lui Dolo, care se purtau cu atîta afecţiune şi delicateţe faţă de ea şi care înlocuiau cu atîta succes propria ei familie, apoi vorbi cu lacrimi de duioşie despre Helca, „draga de Helca", şi despre Bielanski.

— I-ai cunoscut şi tu, Lottchen, ce să-ţi mai vorbesc, ai văzut ce relaţii sînt între noi şi cum nu facem un pas unii fără ceilalţi. Lotte roşi, apoi păli, crezu că avea să mai urmeze ceva, dar se înşelase. Intrebă de Zosia Ralski, apoi aduse vorba cu un glas stins despre excursia de la Giesshübl şi aminti de vremea minunată, de rochia havane pe care o purta Silvia şi al cărei tiv se agăţase la coborîrea din landou şi se desfăcuse puţin. Silvia dădea din cap distrată, răspunzînd vag, cu atenţia împărţită între amintirea sîngerîndă a ofensei suferite din partea domnului Calaff şi aranjarea toaletelor, a pălăriilor şi a încălţămintei în dulapuri şi sertare.

— Nici nu-mi intră toate lucrurile, vezi şi tu, spunea ea indignată; dacă ştiam că n-o să se găsească o odaie pentru mine şi pentru soţul meu în casa părintească şi că o să trebuiască să stau la hotel ca orice străin, aş fi venit în ajunul nunţii, mi-aş fi adus strictul necesar şi nu mi-aş fi făcut nici un fel de probleme. Nu-i nimic, draga mea, asta-i o învăţătură de minte, am să ştiu cum să mă port altă dată şi în orice caz plec chiar a doua zi după cununie, asta fără doar şi poate.

Lotte nu se mai putu stăpîni şi aplecîndu-se spre sertarul de jos al dulapului ca să mute fără rost, dintr-un colţ în celălalt, pantofii de lac ai lui Dolo,

o întrebă dacă domnul Socolski era în relaţii tot aşa de bune cu cumnatul ei.

— Nu ştiu, dragă — răspunse Silvia desfăcînd curelele cutiei cu pălării — nu l-am mai văzut şi nici n-am mai întrebat despre el. Cu nobilii ăştia, de fapt, poţi să ai relaţii la băi, să schimbi două vorbe cu ei dacă-i întîlneşti pe stradă, dar altfel... nişte cartofori, nişte stricaţi... nici unul nu termină bine, trebuie să te fereşti de ei ca de foc... Poftim, uite cum s-a turtit pălăria asta! strigă ea iritată şi dădu drumul unui val de lamentaţii, de regrete şi de reproşuri, din care reieşea în mod foarte limpede că vina tuturor neplăcerilor şi a lipsei de confort ce avea în perspectivă pentru următoarele opt-zece zile o purta familia ei din Galaţi, de dragul căreia făcuse o mulţime de cheltuieli, îşi lăsase fetiţa la Lemberg şi primejduise tihna şi sănătatea bietului Dolo.

Lotte nu mai insistă şi nu mai aduse vorba despre Socolski. Ştia că Silvia spunea adevărul, că toată povestea aceea de la Karlsbad îi ieşise cu desăvîrşire din cap, că Jan Socolski nu încercase s-o întîlnească, să stea de vorbă despre ea şi cu atît mai puţin să-i trimită un cuvînt de aducere-aminte. Aşteptă cu răbdare să se isprăvească în casă forfota stîrnită de nunta Martei, să plece invitaţii şi să rămînă singură, fiindcă se simţea la capătul puterilor, incapabilă să mai suporte volubilitatea doamnei Ias, ironiile Dianei şi văicărelile Minei Rohr. Ecourile evenimentului, prelungite cu agitaţia, deşi de proporţii mult mai mici, provocată de plecarea lui Eugen, mai răsunară încă timp de o săptămînă în casa Calaff şi contribuiră să-i întărească iluzia că singurătatea şi liniştea aveau s-o vindece. Abia în ziua cînd aşezîndu-se la dejun cu ochii plecaţi şi buzele strînse, în faţa tacîmului ei, îşi dădu seama că în jurul mesei nu se adunaseră decît părinţii — tatăl ei, care-i inspira numai groază, mama ei, care-i inspira numai milă — şi Jean cel mai puţin iubit dintre fraţi, începu să se dezmeticească şi să simtă că ceea ce se nu-

mise liniște, în așteptarea ei plină de suferință, era de fapt un gol imens și neprevăzut.

În zilele imediat următoare, Lotte făcu un efort ca să se scuture din amorțeala aceea ciudată și primejdioasă, care pusese stăpînire pe ea și se hotărî să-și reorganizeze viața. Reîncepu orele cu mère Hildegard, care o primi cu blîndețe ca totdeauna, o rugă să-i povestească despre Karlsbad și o ascultă în tăcere, privind-o lung și atent, în timp ce Lotte aduna la întîmplare episoadele fără importanță așa cum îi veneau în clipa aceea în minte și le relata cu o vioiciune falsă. Apoi îi trimise un bilet doamnei Albertini întrebînd-o dacă e de acord să-i dea și anul acesta lecții de pian. Doamna Albertini nu era însă în oraș; plecase la București pentru un proces de moștenire și nu se întorcea decît la sfîrșitul lunii. Lotte era plină de neastîmpăr și, aflînd de această întîrziere, intră într-un fel de panică, pe care o ascundea cu greu celor din casă și nu izbutea să și-o explice ei înseși. De pictură n-avea nici un chef să se apuce. Se știa fără talent și îi era silă de veșnicele apusuri de soare în grădina publică sau de mereu aceleași naturi moarte care înfățișau trist și stîngaci cîteva mere răsturnate pe masa acoperită cu postav verde din sufragerie, în vecinătatea unei cărți, a unui pahar și a unei căni cu apă. Își luă inima în dinți și-i explică domnului Calaff că știe să picteze atît cît se cuvine ca să poată oricînd face o acuarelă onorabilă și că ar putea renunța la lecțiile de pictură; în schimb dorea de mult să învețe engleza și se nimerea tocmai bine: Fräulein Wenzel dădea și ore de engleză, mama ei era englezoaică...

Domnul Calaff era bine dispus și înclinat spre indulgență. Găsi foarte bună ideea lui Lotte, se gîndi că puține fete de măritat știau trei limbi străine, dintre care una atît de distinsă și de originală ca engleza și o sfătui să înceapă lecțiile numaidecît. În toamna aceea caldă și aurie ca o primăvară, toate drumurile i se păreau ușoare și sigure, toate porțile deschise. Găsise cumpărător pentru trăsură, devizul

pentru zidirea etajului nu era exagerat, văduva lui Alecu Procopiu cerea un preț de nimic pentru casă. Domnul Calaff glumi într-o zi cu Albert și-l întrebă de cîteva ori pe Dănuț cum merge cu învățătura.

Lotte vorbi cu Fräulein Wenzel, stabili orele, își alcătui un program detaliat de lucru, i-l comunică și lui mère Hildegard, fu încîntată cînd îi primi aprobarea, apoi cînd isprăvi toate pregătirile și hotărî că sosise momentul să se apuce de treabă, se opri deodată ca în pragul unei uși pe care n-ar mai fi avut putere s-o deschidă. Agitația ei căzu brusc, interesul pentru orele de engleză, pentru orele de germană, pentru pian, dispăru și o oboseală irezistibilă o cuprinse. Dacă cel puțin ar fi avut-o pe Marta...

Citea scrisorile ei și cărțile poștale ilustrate care soseau regulat, o dată sau de două ori pe săptămînă, pline de mulțumire și de liniște, cu descrieri sumare și banale ale locurilor pe unde trecea pentru prima dată și cu proiecte de itinerariu pentru această variată călătorie de nuntă ce avea să se prelungească timp de cîteva luni. *„Herzliche Grüsse und Küsse"* [1], adăuga invariabil Paul, care numai rareori scria o jumătate de pagină politicoasă și seacă. Din scrisorile acestea, Lotte presimțea cu durere și cu groază că nu-și mai putea pune nădejdea în Marta, că nu mai putea aștepta de la ea decît o afecțiune grăbită și distrată de grijile și bucuriile căsniciei ei.

Încercă să se apropie de Laura și de fete, dar nu îndrăzni să-și deschidă lor sufletul. Laura era ocupată și chinuită, pe Hilda o simțea lingușitoare nesinceră și invidioasă. Lia era bună și serviabilă, dar de o veselie naivă, departe de neliniște și de frămîntări. Toamna caldă și molatică o apăsa, îi transforma melancolia într-o suferință permanentă și sfîșietoare. Nu se mai împotrivi imaginii lui Socolski, care noaptea, de îndată ce adormea, îi vizita toate visele iar orele lenește, singuratice, petrecute

[1] În limba germană: Dragi salutări și sărutări (n. r.).

într-un fotoliu lîngă fereastră cu o carte uitată pe genunchi sau în fața pianului deschis, cu degetele imobile pe clape, se umplură toate de amintirea lui.

Se gîndea rar la excursia la Giesshübl fiindcă încetase să mai creadă în realitatea fericirii ei din ziua aceea ireală, evita chiar cu stînjeneală și cu lasitudine să retrăiască în închipuire clipele acelea. În schimb, revedea mereu și se întorcea cu încăpățînare la întîlnirea neprevăzută, după cîteva zile de ciudată și neliniștitoare absență, cînd îl zărise de departe pe Alte Wiese, alături de silueta înaltă a unei femei... Lotte se oprise brusc în fața unei vitrine îngăimînd cu o voce întretăiată cîteva cuvinte din care trebuia să se deducă interesul ei neașteptat pentru o catifea albastră de rochie, expusă acolo de mai bine de o săptămînă. Dar se întorsese numaidecît și pornise încet, albă la față, cu genunchii moi și degetele străbătute de furnicături nenumărate spre perechea aceea care umplea toată strada și se apropia agale de grupul lor. Socolski salutase cu un zîmbet politicos, apoi se aplecase interesat și curtenitor spre tovarășa lui de drum, care-i povestea ceva cu multă însuflețire, strîngîndu-i în treacăt cotul cu mîna...

*

Domnul Calaff era mulțumit că vînduse pe preț bun trăsura și caii, dar în ziua aceea, prima în care se urca în tramvai, nu fiindcă Zalman era bolnav și nu putea să mîne, nici fiindcă l-ar fi trimis pentru vreun drum urgent în altă parte, ci fiindcă *trebuia* să ia tramvaiul pînă la centru ca să ajungă acasă, simțea un fel de rușine amestecată cu enervare și plictiseală. La capătul liniei nu era lume multă, dar de la Elisabeta-Doamna încolo, începea să fie îmbulzeală și tramvaiul se umplea de miros de cojoace și de brînză. Domnul Calaff se răsti la un țăran bătrîn, în picioare lîngă el, care, împins de cei din spate, se aplecase peste scaunul lui.

— Unde te bagi, mă? Ești chior? Nu vezi că-s eu aici?

Cînd coborî în centru, o luă repede și încruntat pe Strada Mare, fără să se uite nici în dreapta nici în stînga. Se știa în oraș că-și vinde trăsura, dar primele întîlniri cu toți cei care erau obișnuiți să-i răspundă la salutul demn și mîndru aruncat din fuga cailor aveau să fie neplăcute, abia acum își dădea seama de asta. Poate că făcuse o prostie pe care avea s-o regrete, poate că nu se va obișnui cu această coborîre la nivelul băcanilor și tinichigiilor care mîncau semințe de dovleac în tramvai și-și suflau nasul cu zgomot. Ajuns în fața porții casei lui, trase clopotul cu și mai multă putere ca de obicei, pentru ca, neavertizați ca altă dată de tropotul cailor și de oprirea trăsurii, ai lui să nu-și ia nasul la purtare, să știe numaidecît cine sună și să se repeadă să-i deschidă cu graba plină de teamă de totdeauna. Nu se mai opri în depozit, ci se îndreptă urmat de Jean spre casă și intră în sufragerie o dată cu Lotte și cu doamna Calaff.

Abia cînd se așezară la masă, în timp ce bătrînul își umplea farfuria cu supă din castronul fierbinte, prinse Jean prilejul să-i întindă o scrisoare:

— Văd că e din Chemnitz, tată, dar parcă nu-i scrisul lui Eugen, mă mir...

Domnul Calaff examină caligrafia necunoscută de pe plic, îl puse lîngă farfurie, luă o lingură de supă, apoi se hotărî să deschidă totuși scrisoarea. Erau patru pagini acoperite cu caractere gotice lătărețe, cu intervale mari între ele. Semnătura era a doamnei Krauss, la care locuia Eugen de trei ani de zile. Domnul Calaff împinse mașinal farfuria la o parte, își puse ochelarii și citi:

„Prea stimate domnule Calaff,

Sper că veți înțelege sentimentele care mă îndeamnă să vă trimit această scrisoare și că veți ierta libertatea ce-mi iau de a vă comunica unele știri desigur neplăcute și chiar dureroase pentru inima unui părinte. Vă rog să credeți că o fac în primul rînd din atașament față de domnul Eugen, care, în

aceşti trei ani de cînd locuieşte la mine, a devenit un fel de membru al familiei noastre, a fost privit cu dragoste ca cel mai tînăr dintre fiii mei şi ne-a dovedit că ştie să ia parte la durerea lăsată de pierderea regretatului meu soţ, mort anul trecut în urma..."

Domnul Calaff întoarse pagina, sări cîteva rînduri şi citi mai departe:

„*Consider aşadar de datoria mea, mult stimate domnule Calaff, să vă aduc la cunoştinţă unele fapte pe care bănuiesc că dumneavoastră nu le ştiţi şi să vă sugerez să luaţi măsuri grabnice, în interesul scumpului dumneavoastră fiu. Iată despre ce este vorba:*

Am avut de curînd neplăcuta surpriză să aflu că domnul Eugen, despre care ştiam că va ieşi peste puţin inginer, fapt pe care-l aşteptam, vă rog să mă credeţi, cu bucurie şi cu nerăbdare, ca şi cum ar fi fost vorba de unul din fiii mei şi pe care mă pregăteam să-l sărbătoresc după modestele mele puteri, nu este în situaţia de a-şi lua diploma şi nici nu o va putea lua într-un viitor apropiat, deoarece nu şi-a mai dat de loc examenele în ultimii doi ani şi n-a mai frecventat cursurile universităţii cam de tot atîta vreme."

Domnul Calaff făcu o mişcare bruscă, lovi cu cotul în farfuria din faţa lui, supa se clătină violent în cadrul de faianţă albă cu tiv subţire, albastru, şi zvîrli cîţiva stropi groşi pe faţa de masă.

— Ia de-aici supa asta — urlă bătrînul în direcţia nevesti-si — ce stai şi te uiţi la mine şi o laşi să mi se sleiască în nas?

„*Ceea ce este mult mai grav însă, după mine, prea stimate domnule Calaff, ceea ce îmi dă de gîndit şi mă face să-mi caut cuvintele ajungînd la această parte a scrisorii mele, fiindcă ştiu cîtă îngrijorare voi răspîndi în inima dumneavoastră de părinte, este starea sănătăţii sale. De cînd a venit, adică de aproape trei săptămîni, domnul Eugen n-a ieşit decît*

de patru sau de cinci ori din casă, seara, după ce se întunecă şi asta pentru a-şi face provizii, care din păcate constă numai din băuturi, după cum am putut să-mi dau seama după zgomotul de sticle desfundate ce se aude din camera sa, unde nu-mi mai permite să intru nici ca să fac curat. Nu mănîncă decît o dată pe zi şi atunci îmi cere să-i aduc farfuriile pînă la uşă, depunîndu-le după întrebuinţare pe prag. Are insomnii şi se plimbă toată noaptea prin odaie, vorbind tare pe romîneşte, astfel încît mi-e cu neputinţă să-mi dau seama de ce spune, trînteşte cu scaunele în podea şi pot să adaug între altele că chiriaşul de la etajul II mi s-a plîns de cîteva ori şi ieri m-a ameninţat că va reclama proprietarului, zgîlţîie ferestrele şi mă mir chiar că n-a spart vreuna, iar cînd doarme, scoate în somn nişte ţipete atît de puternice încît scoală toată casa şi uneori opreşte trecătorii jos în stradă. Am încercat de cîteva ori să vorbesc cu el, să-l întreb dacă nu se simte bine şi să-l sfătuiesc să consulte un medic, dar de fiecare dată mi-a trîntit uşa în nas, spunîndu-mi chiar şi cuvinte urîte.

Mă adresez deci dumneavoastră, stimate domnule Calaff, şi am oarecare remuşcări că n-am făcut acest lucru mai demult, fiindcă starea domnului Eugen mi-a părut oarecum anormală de vreun an încoace, cînd a început să fie nervos şi să-mi dea de bănuit că nu se ocupă cu destulă seriozitate de studii. Sînt sigură că nu este vorba de ceva grav, ci de o nervozitate trecătoare, că înclinaţia spre băutură ţine şi de vîrstă sau poate de unele deprinderi rele învăţate de la colegi de facultate neserioşi şi că totul va putea fi remediat prin intervenţia dumneavoastră, care veţi şti să folosiţi faţă de dînsul o autoritate de părinte, temperată prin afecţiunea şi blîndeţea necesară într-o astfel de împrejurare dificilă."

Urmă încă o jumătate de pagină de sugestii, de formule de politeţe şi de referinţe la regretatul sot al doamnei Trude Krauss, care s-ar fi priceput poate

mai bine să ia măsurile cuvenite şi să găsească cuvintele potrivite într-o asemenea scrisoare, dar domnul Calaff parcurse ultimele rînduri doar cu privirea. Se uită la dată: 18 octombrie, scrisoarea făcuse cinci zile.

— S-a întîmplat ceva cu Eugen, Emil? îndrăzni doamna Calaff, care-l privea neliniştită.

— S-a întîmplat... s-a întîmplat că fiu-tău e un trîntor şi un ticălos, asta s-a întîmplat, urlă bătrînul învineţindu-se la faţă. Ţi-a fost frică să nu slăbească de prea multă învăţătură, animalul ăsta, putoarea... Dar lasă că-i arăt eu nemernicul... Să mă facă de rîs, să creadă că mă duce pe mine de nas...

Domnul Calaff plecă imediat după-masă la fabrică şi biata Laura, înspăimîntată, nu izbuti să-i intre în voie cu nimic. Ca de obicei în asemenea ocazii îl făcu pe Albert să dispară şi trimise vorbă copiilor să nu iasă de loc din casă. Domnul Calaff îi spuse că trebuie să plece peste două-trei zile la Chemnitz, că nu ştie cît avea să lipsească şi că mai înainte vrea să pună la punct toate treburile. Erau în plin sezon, aveau o mulţime de comenzi, aşteptau o serie de încasări.

A doua zi, cînd scurtîndu-şi siesta de după prînz domnul Calaff se pregătea să treacă în birou ca să termine nişte calcule, îl auzi pe Jean traversînd în goană sufrageria şi oprindu-se şovăitor în pragul dormitorului.

— Intră, ce aştepţi? strigă el nerăbdător.

Fiul său intră şi-i întinse fără un cuvînt o telegramă nedesfăcută. Domnul Calaff i-o smulse din mîini, o deschise şi o citi, apoi o rupse în bucăţele.

— Jean — strigă el deodată, ca şi cum l-ar fi chemat din a treia odaie, şi-şi scoase portofelul mare de piele de la piept — du-te numaidecît şi ia-mi un bilet wagon-lit pînă la Chemnitz. Plec mîine dimineaţă... Mişcă-te... Şi spune-i Dochiţei să-mi aducă valiza neagră din cămară.

Domnul Calaff sosi la Chemnitz într-o după-masă, pe la patru. Fusese o zi mohorîtă, ceţoasă şi rece,

era aproape întuneric, prin magazine și prin case se aprindeau lămpile.

Eugen locuia la etajul III. Domnul Calaff urcă prea repede scara strîmtă de lemn și nu se opri să răsufle decît sus, la cîțiva pași de odaia băiatului. Fusese o singură dată la el, cu trei ani înainte, dar își reamintea perfect locurile, știa care e ușa lui și era mulțumit că nu trebuie să treacă pe la doamna Krauss. Din odaie se auzea un zgomot nelămurit care putea să fie un sughiț neîncetat ori o încercare neizbutită de a fredona o melodie. Domnul Calaff apăsă pe clanță — ușa nu era încuiată — și intră.

Înăuntru plutea un fum gros și o duhoare insuportabilă de neaerisit, de vin, de praf, de vomitat. Pe masă, pe dulap, pe jos, lîngă patul răvășit în care se deslușea trupul lui Eugen pe jumătate îmbrăcat, se îngrămădeau sticle de vin, pline sau goale, unele răsturnate...

Eugen sări din pat, făcu un pas înainte, se împletici, apucă de jos o sticlă, dădu repede înapoi și începu să tremure din tot corpul.

— Ceee?... ai venit după mine?... aici?... și aici ai venit?

Domnul Calaff porni spre el, dar nu deschise gura; era incapabil să spună un cuvînt. Eugen arăta ca un spectru.

— Să nu te apropii de mine, bestie! ...să nu te apropii, să nu te apropii...

Eugen tremura din ce în ce mai tare și se retrăgea în neștire. În cele din urmă se lovi de pervazul ferestrei. Tresări ca iluminat de o idee, se întoarse repede, deschise fereastra și într-o clipă sări pe pervaz.

— Eugen, strigă domnul Calaff cu o voce de tunet, se năpusti spre el și-l apucă de un picior. Băiatul izbucni într-un hohot sălbatic, se smuci și se aruncă în gol. Nu era încălțat; bătrînul rămase cu un ciorap în mînă....

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL I

Soba de gătit era veche şi din cînd în cînd, pe negîndite, din burlanele vopsite cu bronz la începutul fiecărei toamne, răbufneau scurt nori trecători de fum, Matilda Klar deschise repede fereastra prin care frigul tăios de decembrie năvăli în bucătărie, aşteptă puţin, apoi o închise la loc. Se apropia ora mesei, Theodor şi Conrad erau desigur în drum spre casă. Doamna Klar încercă din nou carnea cu furculiţa şi trase cratiţa pe marginea plitei. Supa pentru a doua zi nu era încă gata, dar nu mai avea mult. putea să pună morcovii şi ţelina. Compotul de prune se răcise; îl turnă într-o farfurie adîncă pe care o lăsă pe bufet, îşi schimbă şorţul, se spălă pe mîini şi se opri o clipă, obosită şi gînditoare, în faţa ferestrei.

Locuiau de opt ani în casa asta mică, scundă şi sărăcăcioasă, în care se mutaseră îndată după moartea lui Barbu. Doamna Klar se ţinuse tare în timpul bolii îndelungate a soţului ei, îl îngrijise cu un devotament calm şi tăcut şi-l văzuse murind fără să se lamenteze şi fără să se revolte. Rămînea văduvă la patruzeci de ani cu patru băieţi — dintre care numai Barbu şi Leon lucrau şi aveau leafă, unul o sută douăzeci, celălalt şaizeci şi cinci de lei pe lună — după ce învăţase de doi-trei ani să trăiască într-o jenă materială vecină cu

mizeria. Muncea toată ziua, gătea, spăla, călca şi noaptea făcea prăjituri şi dulcețuri de comandă pentru cucoane mai puțin gospodine decît ea, care aveau sindrofii şi primeau cu modestie laudele meritate de dozarea meşteşugită a vaniliei, a cojii de lămîie şi de portocală, sau de culoarea şi consistența potrivită a fructelor din chiselele de sticlă cu chenar de aur, floricele albastre şi frunze mici, de un verde crud. Muncea fără să se vaiete, din ce în ce mai puțin vorbăreață, îngrijindu-şi băieții, dar amestecîndu-se rar în discuțiile lor — rare şi acelea, fiindcă nici unul din ei nu era prea limbut. Nu se văieta, nu; dar moartea lui Barbu, care se prăpădise în două săptămîni de ftizie galopantă, o năucise şi o lăsase gîfîind de groază şi de durere. Barbu avea douăzeci şi patru de ani, era frumos şi blînd, învățase singur să cînte la vioară şi picta cu talent portrete şi peisaje pe care le vindea din cînd în cînd negustorilor din strada Traian sau Tecuci. Era învățător la o şcoală evreiască şi copiii îl iubeau, fiindcă era vesel şi le povestea basme cu zîne şi zmei, despre care ei nu auziseră niciodată în familiile lor numeroase de meşteşugari nevoiaşi sau de foarte mici funcționari, apăsați de grijile zilnice şi de neputința de a le face față. Barbu dădea şi meditații, începuse să cîştige binişor, dar muncea mult, slăbise şi nu se odihnea niciodată destul, fiindcă-i plăceau balurile şi dansul, rămînea rareori seara acasă şi se întorcea abia spre ziuă. Răcise într-o noapte de iarnă, plecînd înfierbîntat de la o serată a societății „Alinarea" şi după cîteva zile doctorul mărturisise că nu mai era nimic de făcut. Se mutaseră numaidecît după aceea, fiindcă Matilda Klar, atît de stăpînă pe ea în orice împrejurare grea, de data asta şovăise sub izbitură şi refuzase să mai rămînă în casa blestemată, unde închisese ochii cel mai drag dintre băieții ei. De altfel, trebuiau să se restrîngă. Leon ajunsese cu greu la un salariu de o sută de lei, iar Theodor, care începuse şi el între timp să

cîştige, o mintea pe maică-sa, risipea banii şi nu dădea mai nimic în casă. Conrad împlinise cincisprezece ani şi avea două meditaţii în afară de băiatul lăptăresei pe care de trei ani îl ajuta la aritmetică şi gramatică pentru un kilogram şi jumătate de lapte pe zi.

În locuinţa cea nouă aveau două camere, o săliţă şi bucătăria. Odaia doamnei Klar servea şi de sufragerie, în cealaltă dormeau băieţii. Leon căpătă un serviciu la un cerealist din Brăila şi se căsători repede cu fiica unui bijutier, o fată mai coaptă, cu cinci-şase ani mai în vîrstă decît el, bolnăvicioasă, egoistă şi cicălitoare, care la început se mărgini să bombăne cînd îl vedea trimiţînd bani maică-si şi apoi îi interzise categoric orice ajutor cît de neînsemnat. Leon o luase de nevastă amagit de o zestre frumoasă, dar socru-său, un bătrîn zgîrcit şi şmecher, îl trase pe sfoară, îi dădu o treime din ce-i promisese şi-l sfătui să aştepte cu răbdare moştenirea. De Otilia, însă, nu se mai putea descotorosi, ba cu timpul se lăsă cu totul dominat de ea şi-şi abandonă definitiv mama căreia îi scria foarte rar, pretextînd că apropierea dintre Galaţi şi Brăila făcea inutilă corespondenţa, deci profita încă şi mai rar de această înlesnire ca să vină s-o vadă. Vreo doi ani de zile, cei din Galaţi se zbătură cumplit. Theodor lucra într-un magazin de instrumente muzicale şi era foarte preţuit pentru că era priceput şi dibaci şi căpătase mare faimă în reparaţiile de viori şi de piane. Lucra şi pentru particulari, ar fi putut lucra şi mai mult încă, dar era capricios şi zvăpăiat şi se ţinea numai de petreceri. În casă dădea cu greu, puţin şi numai după ce maică-sa îşi călca pe inimă şi-i amintea că proprietarul nu mai vrea să aştepte cu chiria sau că a împrumutat două coşuri cu lemne de la vecini...

Doamna Klar deschise sertarul bufetului, scoase faţa de masă, şervetele şi tacîmurile, le îngrămădi pe tava mare, roşie, şi străbătu repede săliţa înghe-

ţată ca să intre în sufragerie. Băieţii n-ar fi avut nimic împotrivă să mănînce în bucătărie ca s-o scutească de alergătură, dar ea nu voia, îi plăcea să întindă faţa de masă — veche şi cîrpită, dar totdeauna albă şi curată — în odaia liniştită, cu mobile uzate şi desperecheate şi să mănînce cu tot dichisul, ca o gospodină veche şi trăită bine. Făcea mai departe singură toată treaba — numai o dată pe săptămînă lua o femeie cu ziua — deşi de cînd începuse Conrad să cîştige mai bine viaţa ei se îmblînzise şi grijile îşi tociseră ascuţişurile. Şi băiatul se cumineţea. Începea să se aşeze şi după ce se izbise de cîteva praguri părea mai chibzuit şi privea viaţa cu ochi mai înţelepţi. Maică-sa nu-l întreba niciodată nimic şi nu-i dădea sfaturi, dar se liniştea cu încetul, ceva îi spunea că primejdia trecuse.

Pe la şaisprezece-şaptesprezece ani, Conrad se apucase să citească o serie de cărţi — cu coperte roşii de cele mai multe ori — la ale căror titluri fraţii săi se uitau ridicînd cu dispreţ şi cu un fel de enervare din umeri. Oameni cu mîini aspre şi negre de muncitori şi cu haine ponosite îl căutau pe acasă sau îi lăsau petice rupte din margini de ziare pe care erau scrise cu litere stîngace şi ortografie nesigură adrese ori titluri de cărţi. Conrad începu să meargă la întruniri de unde se întorcea înfierbîntat şi cu ochii strălucitori. Lucră ca funcţionar la cîteva firme din Galaţi şi patronii îl găseau ager şi-i dădeau însărcinări tot mai multe şi mai serioase. El îşi făcea orele de birou, îi dădea maică-si toată leafa, nopţile citea pînă tîrziu în bucătărie, iarna în frig de obicei, ca să-i lase să doarmă pe Theodor şi pe Leon şi la întrunirile hamalilor din port mergea tot mai des. Vorbea şi el cîteodată, Matilda Klar ştia asta de la oamenii cu haine ponosite care-l tot căutau pe acasă şi tot din laudele lor simple şi bărbăteşti ştia că băiatul „le-o spunea bine". Dar asta putea înţelege şi din strălucirea ochilor lui verzi, inteligenţi, şi din ce-i povestea ei uneori, cînd se simţea plin de el, sigur de posibilităţile, de viitorul lui,

de drumul ce avea de urmat. Era un drum pe care maică-sa îl bănuia anevoios şi plin de hîrtoape, un drum pe care ea îl privea cu neliniște, dar lui Conrad nu-i spunea nimic şi pe toți cei care-l căutau acasă îi primea cu demnitatea ei gravă şi egală. Conrad intră contabil la firma „Haralamb Cristopol et fii" şi ajunse la două sute de lei pe lună. Mergea mai departe la întruniri, era secretarul Societății generale a funcționarilor comerciali din Galați scria mici schițe şi nuvele cu subiect social pe care le dădea la mașina de copiat şi le lăsa să circule printre muncitori şi printre funcționari. Era energic şi sigur de el, la birou descurca treburile cele mai încurcate şi seara continua să citească pînă tîrziu, la lumina puțină a lămpii de petrol.

Maică-sa nu îndrăznea să se bucure de belşugul relativ care intrase în casă. Aştepta cu inima îndoită, cu experiența ghinioanelor de care se poticnise soțul ei în viață, aştepta cu o presimțire rea şi cînd Conrad rămase fără slujbă, ea primi vestea tăcută şi împietrită. Haralamb Cristopol concediase în prag de iarnă cinci oameni şi Conrad organizase numaidecît o grevă de solidarizare a tuturor salariaților firmei. Lucrul reîncepu curînd, doi din cei cinci concediați fură reprimiți, în schimb Conrad rămase pe afară şi abia după trei luni de căutare, în care timp familia trăi din puținii bani aruncați din cînd în cînd de Theodor pe masa din bucătărie, găsi un serviciu la un angrosist de vinuri din Focşani. Aici îl ajunse, după cîteva săptămîni de plictiseală şi de enervare, scrisoarea lui Costică Melinte, care îi vorbea despre postul de contabil la Emil Calaff cu o sută şaptezeci şi cinci de lei pe lună...

Solnița era goală, doamna Klar umplu cu sare una din farfurioarele de sticlă şi turnă piper în cealaltă, apoi puse pe foc oala mare cu apă pentru vase. Se gîndi la toată treaba ce o aştepta acum, cu sosirea sărbătorilor, la rufele lui Theodor pe care trebuia să i le pregătească pentru şirul obişnuit de chefuri...

Auzi portița în curte și Conrad își scutură de zăpadă șoșonii în pragul săliței. Intră întîi în bucătărie și maică-sa deslușì numaidecît pe fața lui vioaie și expresivă că avea ceva să-i spună. Conrad o sărută — asta nu făcea chiar în fiecare zi — și întrebă:

— Theodor n-a venit încă, mamă? apoi spuse numaidecît după ce maică-sa clătină negativ din cap: Eu aș cam avea treburi după-masă, ce-ai zice să mîncăm fără el?

Se așezară la masă și Conrad izbucni, bine dispus:

— Ce-mi dai, mamă, să-ți spun? Hai, că-i proaspătă, caldă, lucru mare nu glumă.

Doamna Klar zîmbi ușor — cutele din jurul gurii ei erau severe și crispate, ai fi zis că nici un surîs nu-și poate face loc printre ele — și-l privi în așteptare, dar nu spuse nimic.

—Începînd de la întîi am două sute de lei pe lună — reluă Conrad cu un aer triumfător — am vorbit azi cu bătrînul. A făcut mai puține mofturi decît credeam.

— Să fie într-un ceas bun, spuse doamna Klar, apoi adăugă pe un ton de dojană: Poate că nu trebuia să-i vorbești încă despre asta... Nu sînt nici două luni de cînd i-a murit băiatul, nu i-o fi capul la tîrguieli.

Conrad era bine dispus; lăsă o clipă furculița din mînă și începu să rîdă.

— Să fii matale sănătoasă, mamă dragă, dar pe Calaff al meu nu-l cunoști și dacă-ți închipui că e sentimental și că-și mai amintește măcar de fiu-său... Nu-l iartă doar că l-a făcut de rușine și că i-a stricat creditul pe piață. Atîtea cîte s-au spus și se spun încă despre moartea asta ciudată...

— Ceasul rău, șopti Matilda Klar. Oamenii sînt păcătoși și se bucură de nenorocirea altuia. Un accident e totdeauna mai dureros decît o moarte obișnuită, dă peste tine pe neașteptate.

Conrad nu crezuse niciodată povestea cu accidentul, pe care o născocise bătrînul la întoarcerea din

Chemnitz, dar nu era curios, nici palavragiu şi nu dăduse prea multă atenţie zvonurilor care circulau prin oraş. De altfel acum era mai puţin ca oricînd preocupat de moartea lui Eugen şi mai avea să-i spună ceva maică-si, care începuse să strîngă farfuriile de pe masă.

— Mai am o veste, mamă, încă n-am terminat. Tot de la întîi am să voiajez pentru fabrică două săptămîni pe lună; numai celelalte două fac mai departe contabilitate în oraş.

Doamna Klar nu răspunse numaidecît. Nu înţelegea bine şi voia să se lămurească.

— Şi... pentru asta-ţi plăteşte ceva în plus?

Conrad aştepta cu neplăcere întrebarea şi răspunse cu o veselie forţată, făcînd cu dreapta un gest de nepăsare şi generozitate largă:

— Ei, prea multe vrei, mamă dragă. În plus, propriu-zis, nu-mi dă nimic, dar am diurna. Zece lei pe zi sînt bani frumoşi, dacă cheltuiesc numai opt, în două săptămîni tot mai iese un treizeci de lei. Şi în timpul ăsta nu iau nimic din leafă.

Farfuriile şi tacîmurile erau adunate pe tava cea mare, roşie. În dreptul scaunului lui Theodor, farfuria, şervetul, tacîmul şi paharul lui rămăseseră neatinse. Doamna Klar adună gînditoare firimiturile de pe faţa de masă, puse mîna pe tavă, apoi se opri din nou şi întrebă cu nelinişte:

— Şi chiar de la întîi trebuie să pleci, în toiul iernii? Cine ştie ce viscol mai dă şi te înzăpezeşti pe undeva; să nu răceşti...

Dar Conrad o linişti şi o asigură că noua situaţie îi convenea de minune, că era cea mai bună ocazie să se introducă, să-şi facă relaţii, să-i arate bătrînului ce poate el, într-un cuvînt să-şi pregătească un drum sigur pentru viitor. Maică-sa îl ascultă tăcută, cu şanţurile adînci din jurul gurii nemişcate, apoi oftă uşor, luă tava şi ieşi din sufragerie.

Miercuri şi vineri Conrad nu se ducea după-masă la fabrică. Mergea pe la furnizori, vizita o serie de clienţi, făcea sau încasa plăţi mici, se interesa la avocaţii domnului Calaff de procesele în curs, făcea bucătăria de care bătrînul n-avea timp sau n-avea chef să se ocupe, dar pe care nici lui Jean nici lui Albert nu se hotăra să le-o încredinţeze. Lui Conrad îi plăceau vizitele la avocaţi şi discuţiile cu ei. Domnul Calaff îşi împărţea procesele între Grigorovici care era conservator şi Muşat care era liberal, dînd precădere celui din urmă, fiindcă se dovedea mai abil şi mai şmecher şi fiindcă liberalii veneau mai des la putere şi se menţineau mai multă vreme cu toate că simpatia şi consideraţia lui se îndrepta în secret spre Grigorovici, mai boier, mai greu de cumpărat de prostime, mai dispreţuitor faţă de ea.

Conrad nu avea simpatie pentru nici unul din ei, dar Muşat şi ascensiunea lui îl interesau şi cum îl găsea de cele mai multe ori amabil şi — dornic de popularitate chiar printre cei de care nu avea neapărată şi imediată nevoie — dispus să stea de vorbă învăţa o mulţime de lucruri de la el. Vintilă Muşat avea o origine dintre cele mai umile, se spunea chiar că fusese băiat de prăvălie la un negustor din Bîrlad, în orice caz gălăţenii şi-l aminteau ca funcţionar de bancă, muncitor, perseverent şi ambiţios. Nimeni n-ar fi putut spune cu precizie cînd anume îşi bătuse pe poartă tăbliţa cu litere aurite, firma de avocat şi nici cum începuse să cîştige procese cu o elocvenţă zîmbitoare şi onctuoasă. Cîţiva foşti colegi de bancă îşi aduseră aminte că în tinereţe se visa ministru, dar nu cu melancolie şi o senzaţie de dureroasă neputinţă, ci cu certitudine calmă şi încăpăţînată. Îl ridicaseră conservatorii, dar liberalii îl cumpăraseră fără nici o greutate, îi dăduseră apoi un scaun de deputat şi acum era unul dintre fruntaşii cei mai populari şi cei mai de vază totodată ai partidului liberal din Galaţi, jovial dar perfid cu prietenii politici, periculos şi fără scrupule cu adversarii.

Conrad știa că Mușat e un personaj abject, dar cum nu avea prilejul să discute cu altcineva chestiuni de drept, întîrzia totdeauna la el și asculta cu interes explicațiile pe care i le dădea cu o complezență protectoare. Conrad se gîndea că avocatura era cea mai frumoasă dintre profesiuni, cea mai larg deschisă spre viață, cea mai potrivită și mai apropiată temperamentului și inteligenței lui. Dacă ar fi putut învăța, dacă n-ar fi fost nevoit de la doisprezece ani să îndese în căpățîna tare a băiatului lăptăresei tabla înmulțirii, dacă n-ar fi trebuit să se mulțumească cu școala comercială terminată printre picături, în curs seral, Conrad ar fi făcut liceul și ar fi urmat mai departe dreptul. Vorbea frumos, cu căldură și cu putere, cu un glas tînăr, ușor umbrit de emoție la început, dar plin de siguranță și de entuziasm pe măsură ce se simțea ascultat de toată lumea cu atenție și simpatie.

Pe la șase, Klar își termină toate treburile și se îndreptă spre cămăruța îngustă și neîncălzită din Strada Mare, cocoțat deasupra unui angro de manufactură, unde *Dreptatea* își instalase ceea ce numea el cu ușoara nuanță de emfază ce-i era caracteristică *redacția*. Era o foaie de patru, rareori de șase pagini, scoasă de Societatea generală a funcționarilor comerciali din Galați, care apărea de vreo opt luni de zile o dată la două săptămîni și pe care el o scria aproape în întregime. Îi plăcea munca asta și era mîndru de ea. După greva de la Haralamb Cristopol și după concediere își rărise treptat, apoi încetase aproape definitiv participarea la întrunirile din port și nici cursurile de marxism nu le mai ținea, cu toate că le ducea dorul și-și amintea de ele cu regret. Se întreba cîteodată ce știa Calaff despre activitatea lui dinaintea angajării la fabrică și cum de îl primise cu toate informațiile luate desigur de la Haralamb Cristopol, fără să-i pomenească un cuvînt, fără să-i pună o condiție, Klar nu voia să se oprească niciodată la ipoteza neplăcută, dar pe care în sinea

lui o recunoştea ca singura valabilă, că bătrînul, sigur de forţa lui şi dispreţuind orice veleitate de revoltă sau de independenţă, se sinchisea prea puţin de convingerea şi activitatea lui politică şi-l aprecia ca pe un funcţionar bun, pe care putea să-l plătească prost după lunile de jenă neliniştitoare de după grevă şi să-l strivească oricînd dacă s-ar fi apucat iar de prostii. Bătrînul ştia că lucrează la *Dreptatea,* dar nu-i vorbea niciodată de ea, mulţumindu-se doar, în preajma apariţiei numărului, să-l încarce cu tot felul de comisioane mărunte şi lipsite de orice urgenţă, cerîndu-i rezolvarea lor neîntîrziată. În toamnă, cînd se ţinuse la Galaţi Congresul funcţionarilor particulari, domnul Calaff îl lăsase să participe şi să-şi îndeplinească rolul de secretar al filialei locale — asta se întîmplase cîteva zile după moartea lui Eugen — dar două-trei săptămîni mai tîrziu, Klar îl găsi într-o dimineaţă cu ultimul număr din *Dreptatea* pe birou, în care articolul lui despre repaosul duminical ocupa o pagină întreagă şi era scris pe un ton hotărît, energic. Legea repaosului duminical nu-l atingea pe domnul Calaff, fabrica nu lucra niciodată duminica şi în zilele de sărbătoare, dar tonul articolului, din care citise cîteva fraze de la început şi cîteva de la sfîrşit, îl plictisea.

— Mi se pare că povestea asta e cu urmare — îi zise el lui Klar, cînd îl văzu intrînd — numai că eu nu înţeleg ce mai e de spus, cred că e o chestie lichidată. V-a promis primarul, v-a promis şi prefectul, în Parlament se tot discută legea, ce mai vreţi ? Dumneata eşti un băiat deştept, un băiat de viitor, eu aş zice să-ţi vezi de treabă şi să te laşi de fleacuri, că ai mai mult de cîştigat de pe urma patronilor decît de pe urma funcţionarilor. Ce zici?

Klar urcă pe întuneric scara de lemn care scîrţîia la fiecare pas şi descuie pe dibuite. Îşi dăduse întîlnire cu Melinte pe care trebuia să-l pună la curent cu materialul pentru numărul viitor şi cu alte mici amănunte de ultim moment. La prînz trecuse pe la

el pe acasă, îi spusese că începe să umble prin țară de la întîi și că nu se mai poate ocupa de gazetă.

Aprinse lampa de gaz aerian și abia atunci văzu pe jos, în fața ușii, strecurată probabil printr-o crăpătură, o hîrtie împăturită. „Moldoveanu!" Uitase de el. Ridică hîrtia care învelea un plic, lipit cu grijă și citi :

„Te-am așteptat, Răducule, m-am tot plimbat prin fața dughenii, dar e cam frig și eu nu prea sînt în apele mele. Îți las poezia pentru Anul Nou, ai să-mi spui altă dată ce crezi despre ea.

Fii sănătos

DORU"

Conrad cunoștea sensibilitatea feminină a lui Moldoveanu, pe care nepăsarea altora, o vorbă spusă pe un ton mai ridicat, o privire plictisită îl dureau ca o rană ; îi păru rău că-l făcuse să aștepte degeaba și că-l jignise fără voie.

În plic era un sonet copiat de mînă cu un scris mărunt și fin și intitulat *Puterea vremii.* Klar nu-l citi, îl puse înapoi în plic și-l lăsă pe colțul biroului vechi și prăfuit, acoperit de ziare îngălbenite și de manuscrise pe hîrtii de toate mărimile, scrise cu cerneluri de toate culorile. Cercetă distrat și fără grabă materialul adunat pentru numărul viitor. Șovăi cînd puse mîna pe schița lui : *Mizerie,* era ultima poate și ar fi dorit să fie cea mai bună din toate cîte apăruseră pînă atunci în numerele anemice ale *Dreptății.* Citi mașinal oferta de serviciu pe care gazeta o publica a treia oară și care inspirase schița :

„Contabil excelent, absolvent al Școalei comerciale superioare, cu o practică îndelungată, referințe excelente, cunoștințe speciale în branșa fierăriei și colonialelor, se angajează oriunde ca contabil, casier, magaziner, voiajor etc. Pretențiuni modeste. După dorință va sta de probă cîtva timp fără a i se fixa salariul. Își ia angajamentul de a pune la punct

registre încurcate şi rămase în urmă, de a introduce şi plasa articole necunoscute pe piaţă."

Da, anunţul era mai elocvent, mai reuşit decît schiţa lui stîngace şi plîngăreaţă. Klar simţi un fel de invidie faţă de contabilul famelic care izbutise să-şi redea atît de autentic şi de concis tragedia în cîteva rînduri. Poate că schiţa lui ar fi ieşit mai bine dacă ar fi scris-o iarna trecută, după greva de la Haralamb Cristopol, cînd nu avea de lucru, cînd dădea şi el anunţuri prin gazete şi cînd la masă maică-sa îi servea în tăcere mîncarea cumpărată din banii pe care Theodor îi azvîrlea bombănind pe un colţ al bufetului.

Se bucura la gîndul că avea să umble prin ţară, să cunoască oameni şi locuri noi. Bătrînul îl exploata, ştia asta şi sentimentul că fusese tras pe sfoară, că după aproape un an de serviciu obţinea leafa pe care o ceruse de la început, care i se cuvenea de la început, că o obţinuse după amînări nenumărate şi în schimbul unor obligaţii noi, sentimentul acesta era usturător şi Conrad încerca să-l alunge, să se scuture de el. Înfrîngerile îl dureau şi amintirea ghiniioanelor sistematic repetate ale lui taică-său îi venea în minte ori de cîte ori i se încurcau socotelile sau ieşeau pe dos. El, însă, era deştept, mai deştept decît taică-său şi mai talentat, citea mult, învăţase singur franceza şi germana, la nevoie le vorbea şi nu se făcea de rîs. Avea drum lung înainte, pe arşiţă grea, dar la capăt ştia că-l aşteaptă o fîntînă cu apă rece şi o livadă de pomi, grei de fructe.

Conrad se gîndi la hamalii din port, la întruniri, la cele două volume nemţeşti din *Capitalul,* pe care-l înţelegea aşa de bine şi pe care ştia să-l explice aşa de limpede în cămăruţa strîmtă, cu tavanul jos şi pereţi mîncaţi de igrasie, la redacţia asta mizeră, unde lucrase luni de zile cu rîvnă... Răsfoi distrat materialul de pe birou fără să-l citească. Se opri cu o foaie de hîrtie în mînă şi-şi îndreptă atenţia asupra ei; era un „Apel al funcţionarilor comerciali din Tîrgu-Jiu".

„Iubite coleg,

Un frumos articol din Universul, *pe care mulți din noi l-am citit despre agitația funcționarilor comerciali din Giurgiu, în a căror soartă ne găsim și noi cea mai mare parte, ne hotărî a ne ridica puțin din o așa stare de letargie și oricare ar fi rezultatul să căutăm a ne aduna duminica 23 crt. la ora 4 jum. după-amiază în una din camerele casierului acestei societăți, domnul Ion Lupulescu, unde să discutăm dacă mai putem sau nu a continua cu această societate, dacă după cum vedem că se ia măsuri în toată țara de toți acei ce fac parte din pătura noastră, nu putem a ne asocia și noi la ideea lor, dacă nu credem că este rău ca după cum toate clasele sociale și oricare alt muncitor are părți ocrotitoare fiind constituiți în societate, de ce să nu fim și noi."*

Conrad nu merse mai departe; mai citise o dată scrisoarea în fugă, e drept — el o trecuse prin materialele publicabile. Începu să rîdă singur și se gîndi la oamenii pe care avea să-i întîlnească la Pașcani, la Rîmnicu Sărat, la Tecuci. Strănută de cîteva ori și-și dădu seama că aștepta de o jumătate de oră în odăița înghețată și că, deși nu-și scosese nici paltonul, nici căciula, și nici șoșonii, frigul îl pătrundea treptat. Stătu o clipă nehotărît, apoi luă o bucată de hîrtie de pe masă, scrise cîteva vorbe pentru Melinte, ieși din odaie și țintui hîrtia cu o piuneză ruginită în ușă, chiar deasupra clanței. Se mai întoarse o dată ca să stingă lampa, încuie și coborî pe întuneric scara putredă de lemn, care scîrțîia la fiecare pas.

CAPITOLUL II

În ziua de Anul Nou, Laura cu Albert şi cu copiii se duceau la ceai la bătrîni. Ca toate sărbătorile petrecute împreună şi această după-masă era aşteptată de participanţi cu teamă şi nelinişte, ca un prilej de constrîngere în plus, cînd toată lumea trebuia să vorbească şi să surîdă cu măsură şi cu băgare de seamă pentru a nu da domnului Calaff motiv de enervare şi de scandal.

Nu erau nici un fel de invitaţi bineînţeles, cu atît mai puţin acum, după moartea lui Eugen; lipsea şi Marta, care nu aflase încă nimic şi-şi petrecea în străinătate ultimele săptămîni din lunga ei călătorie de nuntă, trimiţînd la intervale regulate scrisori şi ilustrate din Franţa şi Italia, povestind fapte puţine şi lipsite de importanţă, în josul cărora Karst adăuga cu scrisul lui energic, salutări laconice. Lipsa Martei se resimţea în reuniunile familiei — foarte rare din fericire în ultimul timp — fiindcă era singura care, în clipa cînd ochii domnului Calaff se aprindeau şi vinele tîmplelor începeau să i se îngroaşe, ştia să strecoare fraza potrivită, fraza liniştitoare, care să oprească ori să îmblînzească vorbele grele pregătite să se năruie asupra lor.

După moartea lui Eugen, timp de cîteva săptămîni, bătrînul fusese fioros. La fabrică, Laura îşi dădea seama că bătrînul e foarte acrit şi primea singură, cu

capul plecat, ocările și adesea palmele. Lia și Hilda întrerupseră lecțiile de pian și de germană pe care le luau în oraș, la bunici : orele de franceză ale lui Dănuț fură amînate și ele pentru după Crăciun. Profesorii copiilor nu făceau excepție de la regula pe care domnul Calaff o introdusese îndată după înființarea fabricii, regulă care interzicea fără discuție orice fel de relații familiei Farg, pentru a evita prezența vreunui străin curios și prea isteț. Laura și Albert nu aveau nici un fel de prieteni, nu făceau și nu primeau vizite și fetele, în afară de familie, nu aveau decît societatea lucrătoarelor din fabrică sau a mahalagiilor din jur, cu care stăteau uneori de vorbă, vara, pe înserat, așezate pe banca de lemn din fața porții, cu ochii la vitele care se întorceau fără grabă în praful drumului.

Domnul Calaff își instalase fabrica în deal, la bariera orașului, la două sute de metri distanță de capătul liniei de tramvai. În fața porții se întindea un vast teren viran, dedesubtul căruia se sfîrșea tunelul. Gura lui neagră se putea vedea jos, sub dîmb, și șuieratul trenurilor se auzea, strident și neliniștitor, din orice încăpere a fabricii. Jos de tot, albastru, argintiu sau palid, Brateșul părea nesfîrșit și puternic ca un ocean. În direcția aceea, mahalaua se numea Vadul Mugurului, în spatele fabricii erau Lozovenii. În stînga începeau viile care coborau dealul rîpos pînă spre lac. Lia și Hilda vedeau uneori, vara, trecînd în trăsuri deschise pe proprietarii viilor cu invitați, cu coșuri și cu pachete și-i urmăreau cu priviri melancolice și pline de dorință.

Cu toate perspectivele foarte slabe de distracție pe care le oferea după-masa aceea, prima din anul 1909, ea era totuși un eveniment în viața fetelor, care o așteptau cu nerăbdare și cu emoție, tot atît de dornice s-o trăiască pe cît erau de dornice s-o vadă trecută. (Hilda se gîndea la scrisoarea către Valérie Rîmniceanu unde avea să menționeze în treacăt, cu o simplitate distinsă :

„Anul-Nou l-am sărbătorit ca de obicei, în familie, dragă Valèrie; ştii cît de retras şi de exigent e bunicul cînd e vorba de societate şi în ce ne priveşte pe noi, mai ales, e aşa de dificil! Şi apoi a fost şi nenorocirea cu unchiul meu...")

Sentimentele lui Dănuţ erau mult mai precise şi mai statornice; în ajun încercase chiar să zăbovească cîteva minute fără haină afară, în frig, în speranţa că va răci, va face temperatură şi va putea rămîne acasă, dar Adela îl zărise, îl certase şi-l somase să intre în casă. Se plictisea, se plictisea de moarte, mai ales acum, iarna, cînd nici prin curte nu prea ieşea şi aştepta sfîrşitul vacanţei de Crăciun ca o izbăvire, dar vizita la bunici era mai cumplită decît plictiseala şi Dănuţ spera încordat într-o catastrofă izbăvitoare, care să-l uşureze şi să-l scutească de tortura ceaiului de Anul-Nou.

Lia trebăluia în bucătărie pe lîngă Adela, care fusese cam bolnavă în ajun şi amînase pentru a doua zi crema pentru tort. Hilda se instală în faţa măsuţei de scris din odaia lor cu un întreg arsenal de plicuri, hîrtie de scris şi cărţi de vizită, examină cu atenţie cîteva peniţe, alese una şi începu să completeze adresele, aplecîndu-se adînc peste masă ca să apropie plicurile de ochii ei obosiţi de un început de miopie pe care nu accepta s-o oprească purtînd ochelari. Cînd era nervoasă sau foarte atentă, avea un tic ce-i încreţea fruntea şi obrajii în jurul ochilor şi-şi muşca pe rînd pînă la sînge, unghiile degetelor de la amîndouă mîinile. Semăna perfect cu Lia, dar privirea şi zîmbetul ei n-aveau nimic din naivitatea şi veselia ce dădeau atîta prospeţime şi dulceaţă obrazului soră-si. Aveau amîndouă profilul drept şi fin care le făcea să semene cu mătuşile lor, gura potrivită şi bărbia fără cusur, dar vioiciunea din privirea şi mişcările Hildei era plină de neastîmpăr şi de un fel de cruzime. („De ce vă certaţi voi totdeauna aşa? o întrebase o dată Valérie pe Lia. E geloasă Hilda pe tine fiindcă eşti mai drăguţă decît ea? sau... din cauza piciorului?")

De cînd ieşiseră din şcoală, fetele erau complet izolate şi cu toate eforturile Hildei de a păstra unele legături, măcar prin corespondenţă, aceste legături slăbeau tot mai mult. De sărbători aşteptau cu nerăbdare poşta ca să vadă cine se gîndeşte să le felicite mai întîi, dar în afară de Berthe David şi de Valérie, care nu le neglijau niciodată („Bietele fete — bănuia Hilda cu necaz că îşi spuneau în gînd — singure cuc acolo la fabrică..."), restul fostelor colege se mulţumeau să răspundă amabil dar vag la scrisorile lor. Lia nu-şi bătea prea mult capul cu problemele astea şi nu se aşeza la scris decît zorită de soră-sa: „Te-ai obişnuit cu Ruxanda Panait şi cu Gherghina Trască, asta e societatea ta, atîta ţi se cuvine; şi bucătăria ca ocupaţie". Dar rămînea nedumerită în faţa hîrtiei şi pînă la urmă izbucnea în rîs: „Ştiu eu de ce mă baţi atîta la cap? Ce să le scriu? Că lui moş Ciurea i-a murit vaca, sau că Stoicof a cerut zece lei avans şi bunicul nu i-a dat?"

Hilda construia scrisori lungi, preţioase, în care detaliile mondene din viaţa oraşului — spicuite din ziarele locale — se împleteau cu referinţe la cărţile şi revistele citite şi cu comentariile jocului actorilor sau a execuţiei soliştilor în turneu prin Galaţi. Scria în franceză sau într-un jargon convenţional franco-romîn, silindu-se să dea impresia că e mulţumită şi activă, că viaţa pe care o duce e exact aceea pe care şi-o dorise şi că a rămas pe picior de egalitate cu corespondentele sale. Vorbea de progresele ei la pian, de elogiile doamnei Albertini, de bronşita lui Herr Steiner, dădea amănunte imaginare asupra călătoriei de nuntă a Martei, intercala pasaje entuziaste din scrisori pe care mătuşa sa nu le scrisese niciodată, descria durerea pricinuită în familie de moartea lui Eugen care fusese un fiu şi un frate atît de bun, care promitea atît de mult şi despre care toţi profesorii avuseseră numai cuvinte de laudă, făcea reflecţii pline de melancolie privitoare la cruzimea destinului ce transformă bucuria revederii între un tată şi un fiu plini de iubire unul faţă de celălalt, într-un prilej de

lacrimi şi de doliu, dar termina de obicei cu cuvinte de încredere în atotputernicia lui dumnezeu şi de speranţă în marea lui bunătate. După ce trimitea cîte o scrisoare, Hilda aştepta cu nerăbdare răspunsul, îl întreba zilnic pe factor dacă n-are poştă pentru ei, dacă n-a rătăcit-o cumva sau n-a dus-o în altă parte şi intra în cele din urmă în casă muşcîndu-şi cu furie unghiile. Cînd primea în sfîrşit ceva — adesea după ce fusese nevoită să revină cu reproşuri glumeţe sau cu îngrijorare prefăcută pentru soarta epistolei şi indignare împotriva deficienţelor mersului poştei — îşi impunea un interval de timp mai lung înainte de a răspunde ca să poată începe şi ea scrisoarea viitoare cu scuze politicoase, trădînd o viaţă plină şi preocupări multiple. De cele mai multe ori, însă, n-avea răbdare să aştepte, o apuca un fel de panică la gîndul că Valérie sau Aglae ar pleca în străinătate şi neprimind răspunsul ei la timp nu s-ar mai simţi obligate să-i scrie, ori ar considera drept răceală şi indiferenţă întîrzierea ei şi atunci, după o zi de meditaţie intensă în care-şi ticluise în minte frazele, însemnînd pe hîrtie ideile principale, se aşeza în faţa măsuţei de scris :

— Iar faci corespondenţă ? o întreba Lia pufnind în rîs. Pun capul că îi şi răspunzi lui Valérie. Ai putea să-mi explici şi mie de ce te zoreşti aşa ? Ea îţi scrie din an în Paşte şi tu...

— Du-te la bucătărie şi stai la taifas cu prietena ta Adela, că numai de asta eşti bună. Eu pot să fac mai mult decît o ciorbă şi o friptură şi am nevoie de altă societate. Scriu cînd am chef şi cui am chei. Astea sînt prietenele mele, nu vezi că de tine abia întreabă ?...

Silviei şi lui Dolo, Martei, lui Anatol sau rudelor din Bucureşti, Hilda le scria cu mai puţină plăcere, cu mai multă reţinere şi dozînd cu atenţie declaraţiile de afecţiune, după tonul scrisorilor primite. Nu voia să dea nimănui din familie impresia că e conştientă şi că suferă dn pricina rolului inferior şi umil jucat de părinţii ei şi orice contact epistolar cu mătuşile şi

unchii ei sau cu rudele mai îndepărtate din București și Brăila o sileau să desfășoare o tactică diplomatică specială.

Cînd nu făcea corespondență, Hilda citea, exersa la pian — era un pian vechi, cumpărat de ocazie, fetele își pregăteau cu greu lecțiile pentru doamna Albertini care era încîntată de instrumentul elegant și strălucitor din casa Calaff și n-avea idee de rabla pe care se chinuiau elevele ei — sau făcea versuri franțuzești la aniversarea diferiților membri ai familiei regale sau a marilor date istorice. Scrisese o dată o poezie și pentru aniversarea bunicului, dar bătrînul, care nu se sinchisea de talentele și de îndeletnicirile nepoatelor lui, o ascultase în tăcere fără să se lase impresionat nici de gingășia simțămintelor exprimate, nici de emoția cu care recita Hilda și după o sărutare nepăsătoare pe fruntea fierbinte a poetei, îi întorsese spatele și-i ceruse lui Albert niște registre.

În privința lecturilor, Lia și Hilda aveau mai multă libertate decît mătușile lor, cărora severitatea domnului Calaff nu le lăsa în mînă decît clasici și le interzicea pînă și revistele. Laura nu putuse rezista la stăruințele fetelor și cînd se asigură că bătrînul nu se interesează de materialul folosit pentru dezvoltarea lor intelectuală — această constatare o făcuse nu fără strîngere de inimă — le abonă la *Femeia,* la *Illustration* și la *Die Woche,* apoi făcu un abonament și pentru *La vie mondaine à Paris.* Lia și Hilda așteptau cu nerăbdare în special *Illustration théâtrale* și sosirea fiecărui număr era prilej de ceartă între ele, fiecare încercînd să smulgă numărul din mîna celeilalte ca să-l citească ea mai întîi. Citeau piesele lui Henry Bataille, ale lui Bernstein și Pierre Wolf, umblau în oraș să caute prin librării romanele lui Henry Bordeaux și ale lui Paul Bourget și visau îndelung, fără să-și comunice gîndurile, la viața luxoasă și largă pe care o duceau cei bogați, cei fericiți, cei scutiți de alte necazuri în afară de cele pricinuite de dragoste. Despre acest din urmă subiect fetele nu vorbeau aproape niciodată, deși citeau amîn-

două cu aviditate pasajele în care eroii se sărutau sau își dădeau întîlniri nepermise, făcînd aluzii limpezi la acțiunile ce intenționau să făptuiască cu această ocazie. Lia citea curioasă dar fără tulburare scenele de iubire ; trupul ei tînăr și plin nu cunoștea neliniști și nu-și punea întrebări. Imaginația ei placidă oferea un cîmp redus supozițiilor și nu o frămînta prea tare. Vorbea despre căsătorie fără gravitate, dar cu siguranța că într-acolo trebuie să se îndrepte și se bucura cînd maică-sa rupea cîte zece lei din leafă la sfîrșitul lunii ca să cumpere niște pînză pentru cearșafuri, prosoape sau vreo față de masă cu douăsprezece șervete.

Hilda nu pomenea niciodată despre măritiș, nu făcea nici un fel de planuri și afecta să ignoreze cumpărăturile Laurei. Primea cu cîte o înțepătură în inimă vestea căsătoriei vreunei foste colege — Aglae Teofilatos, Silvia Berman și Eugénie Costăchescu le și trimiseseră *faire-part*-uri de cînd ieșiseră din școală — sau a rudelor din familie. Cearșafurile și prosoapele maică-si nu puteau să ascundă piciorul ei mai scurt, pentru asta trebuiau bani, bani grei, dar bătrînul nu părea să se frămînte de grijă pentru viitorul nepoatelor. Hilda elimina sau evita această problemă în discuții, vorbea cu un aer amabil dar impersonal despre căsătoriile ce li se anunțau și niciodată despre căsătorie în general. Și ea, și Hilda păreau să considere poveștile de dragoste exclusiv drept teme de roman lipsite de orice legătură cu realitatea, convinse fiind că nici o căsătorie nu se face din dragoste, că un bărbat și o femeie nu întemeiază un cămin fiindcă se iubesc, fiindcă le place să se privească lung în ochi și să se plimbe mînă în mînă seara, pe lună plină. Nu, Hilda nu credea prostii din astea. Nici Silvia, nici Marta nu se măritaseră fiindcă bărbații lor suferiseră în taină de dragul ochilor sau al zîmbetului lor, nici unul din ei nu riscase și nu renunțase la nimic pentru ele. Și ele erau frumoase și bogate... Cine și-ar fi aplecat privirea spre ea altfel

decît pentru a-şi da seama că are un picior mai scurt şi că şchioapătă în ciuda încălţămintei ortopedice.

Evenimentele mondene, Hilda le urmărea cu interes în *Tribuna liberală,* care înregistra conştiincios şi cu detalii măgulitoare logodnele, nunţile, botezurile, înmormîntările, seratele şi balurile date în scopuri filantropice de „Alinarea", „Furnica", spitalul „Elisabeta-Doamna" sau spitalul Israelit, producţiile de pian ale doamnei Albertini şi banchetele politice. Printre invitaţi nu figura niciodată vreun membru al familiei Calaff, pentru că bătrînul dispreţuia balurile, muzica şi dansul, dispreţuia societatea care se aduna cu aceste prilejuri, şi cum nu şi-ar fi măritat niciodată fetele cu un tînăr filfizon întîlnit din întîmplare la „Central" sau la Papadopol, nu găsea necesar să cheltuiască bani ca să le distreze. Laura şi-ar fi rupt de la gură ca să facă fetelor o bucurie, dar se temea de taică-său care-i reproşa nechibzuinţa şi îi amintea mereu că el nu dă funcţionarilor avans asupra lefii şi că nu are de gînd să facă excepţie cu rudele ca să le încurajeze să-şi ia nasul la purtare. Şi apoi Hilda, în orice caz, n-ar fi putut să danseze...

In schimb, nu exista concert sau piesă în turneu prin Galaţi de la care fetele să lipsească. Laura lua totdeauna trei bilete de rezervat şi le însoţea ea sau îl trimitea pe Albert, care nu manifesta niciodată vreo dorinţă, dar se bucura ca un copil cînd mergea la teatru. Cînd venea compania Grigoriu, biletele se isprăveau repede şi într-un rînd familia scăpase tocmai *Voievodul ţiganilor,* în care Leonard era frumos ca un zeu. Domnul Calaff nu mergea nici la teatru, nici la concert, nu dădea doi bani pe reprezentaţiile din săli de provincie, cu ansambluri lipsite de unitate şi sigure de succese facile obţinute fără eforturi prea mari. De fapt, manifestările artistice de orice fel îl lăsau rece şi dacă-şi ducea soţia şi fiicele la spectacol cînd era în străinătate, o făcea dintr-un fel de obligaţie faţă de sine însuşi şi faţă de lumea căreia îi aparţinea şi care-i impunea o viaţă complexă şi variată.

Hildei îi era necaz că familia Calaff nu avea o lojă rezervată în sala Papadopol ca celelalte familii bune din oraş, deşi se gîndea adesea cît ar fi suferit dacă bunicii şi mătuşile ei şi-ar fi ocupat demni şi mîndri loja la spectacole şi ei, Fargii, i-ar fi privit de jos din sală, în îmbrăcămintea lor fără strălucire, întrebîndu-se dacă bătrînul e în toane bune şi o să-i primească binevoitor în pauză.

Numele domnului Calaff nu apărea nici în ziare, pe listele de subscripţie ale societăţilor filantropice. Doamnele de la „Alinarea", de la „Furnica" sau de la spitalul israelit nu-l mai vizitau cînd umblau cu cheta, fiindcă ştiau că vin de prisos. Domnul Calaff le primea politicos, le poftea să şadă, se scuza că nu le poate oferi prea mult din timpul său, apoi le refuza tot politicos, dar cu un calm imperturbabil, care le punea în încurcătură şi le silea să bată repede şi jenate în retragere. Singura listă ce cuprindea şi numele lui Emil Calaff era aceea pe care o deschidea prefectul în ajun de An Nou, în folosul săracilor din oraş, şi pe care bătrînul figura invariabil, de ani de zile, în dreptul sumei de douăzeci de lei. Laura nu îndrăznea să dea niciodată nimic, cu toate scenele pe care i le făcea Hilda, obsedată de dorinţa de a vedea şi numele lor trecut o dată în gazetă.

Era un An Nou frumos şi liniştit. Ninsese cîteva zile în şir şi se aşternuse zăpadă mare, care scîrţîia plăcut sub picioare. Hilda şi Lia aveau paltoane cam vechi, întoarse şi prefăcute după ce ieşiseră din şcoală, cam subţiri, cu luciu în coate şi cu goluri în blană. De cînd avea fete mari, Laura nu se mai îmbrăca în Magearu, nu se mai ţinea de modă şi nu se îndura să poarte lucrurile bune ca să nu le uzeze. Din cei patru sute de lei pe lună — leafa ei şi a lui Albert — trebuia să acopere hrana — asta nu era o problemă, desigur — încălzitul, salariul bucătăresei, lecţiile de franceză ale lui Dănuţ, de pian şi de germană ale fetelor, micile lor plăceri şi distracţii. Cînd ajungea la îmbrăcăminte era mai complicat. Un metru de postav bun costa cinci-şase lei, la o rochie

intrau cinci metri, la un tailleur șase, un croitor bun — nu putea să dea materialul pe mîna unui cîrpaci — lua și treizeci de lei de lucru și ea trebuia să facă de fiecare dată socoteala dublă: cum să gătească pe una din fete și pe cealaltă s-o lase să poarte cine știe ce vechitură?

Albert se întoarse cu Dănuț din curte și intrară amîndoi în sufragerie. Încercaseră să facă un om de zăpadă, care însă se încăpățîna să se prăbușească de cîte ori ajungeau la gît și pînă la urmă se lăsaseră păgubași și se bătuseră cu bulgări mari, construiți dintr-un material imaculat, reperat în spatele atelierului de tîmplărie. Ochii tatălui și ai băiatului străluceau veseli și îndrăzneți; Albert își iubea feciorul care-l ruga uneori să-i istorisească din povestirile lui Hauff și-l asculta cu un interes, neîntîlnit în privirile altora. Lui Dănuț îi vorbea de anii de studenție la Viena, de farsele făcute profesorilor, de familia lui care cu aproape un veac înainte începuse primele exploatări sistematice de petrol în Moldova, de bunicul lui, Iacob Farg, care călătorise o dată pînă la Berlin cu fiii lui vodă Mihalache Sturza. Fetele îl ascultau și ele, dar cu anumită nerăbdare, care la Hilda se transforma într-un fel de ostilitate ascunsă și în care cu toată naivitatea lui, avea impresia că deosebește un: „Ce folos, dacă dumneata...“

In sufragerie Laura cosea niște nasturi la cămașa de gală pe care Dănuț trebuia s-o îmbrace după-masă. Băiatul o văzu, își aminti de ceai, de masa lungă în capul căreia bunicul veghea la nefericirea lui și se posomorî. Lia veni și ea din bucătărie, cu obrajii rumeniți de dogoarea plitei și răspîndind o aromă de unt, de lapte și de vanilie. Taică-său avea în mînă ziarele și cîteva plicuri.

— A fost poșta? întrebă Laura ridicînd ochii de pe lucru.

— Da, i-am dat factorului pentru sărbători, răspunse Albert și lăsă plicurile pe masă.

Hilda deschise repede ușa din odaia de alături și se apropie de masă șchiopătînd. Erau felicitări de la

funcționarii fabricii, de la Klar, de la Stoicof, de la Haim Schwartz, care respectau uzanțele lumii bune și trimiteau cărți de vizită prin poștă. Mai era și o scrisoare de la Virginia Ursu, o fostă colegă de școală care locuia la țară, cu care fetele nu erau în corespondență și care le adresa urările ei cele mai sincere pentru 1909, cerîndu-le — într-un post-scriptum mai lung decît întreaga scrisoare — un mic serviciu, niște șiret vișiniu asortat la bucățica de catifea anexată drept mostră în plic. Hilda aruncă felicitările pe masă și începu să-și muște unghiile de la mîna dreaptă.

— Nici măcar de la Anatol nimic... Halal să-i fie! Altă dată era mai punctual, se vede că acuma e foarte ocupat...

Albert citea ziarul în picioare.

— Tot despre cutremurul ăsta din Messina e vorba, spuse el. Trebuie să fi fost o grozăvie; nu se știe încă numărul morților și se scot mereu răniți de sub dărîmături.

— Tocmai de Anul Nou! spuse Laura care-și înfipse acul în plastronul rochiei negre de doliu și începu să împăturească cămașa lui Dănuț.

— La ce oră mergem după-masă, mamă? întrebă Lia și băiatul înghiți cu greutate nodul ce i se oprise în gît.

— Știu și eu? Pe la patru și jumătate. Laura privi spre Albert, apoi spre Hilda așteptîndu-le consimțămîntul. Pînă vine tramvaiul...

În clipa aceea telefonul sună. Laura tresări, se înroși violent și o vînă din dreapta gîtului, care zvîcnea brusc la cea mai mică emoție, începu să bată cu putere. În afară de domnul Calaff n-avea cine să-i cheme și el nu obișnuia să stea la conversație în zi de sărbătoare. Afară doar dacă nu se întîmplase ceva...

Laura se îndreptă spre telefonul instalat pe o măsuță, lîngă fereastră, se încurcă în covor, ridică receptorul și spuse cu glas răgușit:

— Alo... da, tată, eu sînt... La mulți...

Albert şi copiii o văzură că se îngălbeneşte deodată, în timp ce vîna din dreapta gîtului pornea să bată într-un galop turbat. Laura lăsă jos receptorul şi începu să plîngă tăcut, fără putere.

— Anatol... murmură ea, scoase cu o mînă tremurătoare din buzunarul rochiei batista tivită cu negru şi o duse la ochi.

CAPITOLUL III

Marta şi Karst se întoarseră în ţară abia spre sfîrşitul lui februarie. Domnul Calaff nu le anunţase nici moartea lui Eugen, nici pe aceea a lui Anatol şi ceruse Silviei şi celorlalte rude cu care tînăra pereche întreţinea corespondenţa banală şi convenţională cerută de împrejurări să nu-i înştiinţeze de doliile succesive din familie ca să nu-i întristeze şi să nu le strice bucuria primelor luni de viaţă comună.

Scrisorile pe care călătorii le primeau din Galaţi nu aveau hîrtia şi plicul tivit cu negru folosit în restul corespondenţei şi tonul lor nu trăda nimic neobişnuit. („Biata Marta! scria Hilda la Bucureşti. Dacă ai şti, dragă tante Jenny, cum mi se strînge inima cînd mă gîndesc la durerea care o aşteaptă şi pe care ea nici n-o bănuieşte măcar.")

De fapt, bătrînul era destul de plictisit la gîndul că impresia produsă în oraş de moartea suspectă a lui Eugen ar fi putut influenţa dispoziţiile lui Karst. Intrarea lui în familie nu se bucura de auspicii favorabile; domnul Calaff se felicita chiar că îşi măritase fata cu cîteva luni mai devreme, fiind convins că Paul ar fi stricat logodna fără nici un scrupul dacă ar fi apucat să afle ceva despre Eugen.

Totuşi, cînd tinerii căsătoriţi îşi anunţară întoarcerea în ţară şi un popas de cîteva zile la Iaşi, dom-

nul Calaff îi scrise doamnei Ritter, rugînd-o s-o pregătească pe Marta şi s-o ajute să suporte primele clipe grele, pentru ca întîlnirea neaşteptată cu familia cernită să n-o impresioneze prea tare. Bătrînul se gîndea mai curînd la Karst şi pe el voia să-l pregătească — spera că familia lui din Iaşi era prea puţin la curent cu zvonurile privitoare la moartea lui Eugen — fiindcă pe Marta o ştia calmă şi cumpătată, purtînd fraţilor ei o afecţiune moderată, mai mult raţională şi nu şi-o închipuia făcînd un şoc din pricina durerii.

În ultimul moment, însă, Karst se răzgîndi şi renunţă la vizita la Iaşi. Nu mai voia s-o obosească pe Marta fiindcă era însărcinată în luna a cincea şi o păzea de orice efort şi de orice complicaţie, fără sentimentalism şi fără duioşie, ci mai curînd cu atenţia veşnic trează a posesorului unui obiect de mare preţ, recent cumpărat, care fereşte ambalajul de cea mai neînsemnată deteriorare. De altfel nici nu-i era dor de familia lui din Iaşi, iar vizita pe care o plănuise nu avea decît scopul de a-l prezenta pe el, Paul Karst, drept bărbat însurat, avînd o soţie tînără, frumoasă, distinsă şi elegantă, dintr-o familie bogată şi cunoscută şi pe punctul de a-i da un moştenitor care va avea toate motivele să fie mulţumit de părinţii săi şi de viaţa ce-i pregăteau.

Marta nu pomenise în scrisori despre sarcină, voia să le facă celor din Galaţi o surpriză; era şi ea destul de bucuroasă că se întoarce acasă, deşi gîndul la relaţiile dintre taică-său şi Paul nu era dintre cele mai reconfortante. Trecerea ei de la o servitute la alta nu o scutea întru totul de primele legături, respectul şi teama pe care i le inspira domnul Calaff nu dispăruseră, iar ea ar fi preferat ca ele să se infiltreze şi soţului ei. Dar el era tare pe poziţii, voinţa, rapacitatea, şi abilitatea lui erau pe picior de egalitate cu ale bătrînului şi Marta nu-l vedea cedînd sau înclinîndu-se în faţa lui.

Karst era un soţ bun; Marta deprinsă cu tratamentul aplicat de domnul Calaff maică-si, cu dispre-

ţul, cruzimea şi înjurăturile ce plouau veşnic asupra ei, n-avea de ce să se plîngă. E drept că şi Paul era foarte autoritar, că îi cerea rar părerea şi fixa itinerariile şi programul distracţiilor ţinînd seamă de gusturile şi preferinţele lui, nu ale ei, dar Marta găsea asta foarte natural şi nu se simţea ofensată. Paul era cu douăzeci de ani mai în vîrstă decît ea, avea experienţă şi *savoir-vivre;* apoi localurile pe care le alegea erau întotdeauna de prim rang, hotelurile ireproşabile, locurile la spectacole cele mai scumpe. Îi repeta mereu că îi plăcuse din prima tinereţe să trăiască bine, că pentru confortul şi satisfacţia lui nu se uitase niciodată la cheltuială şi o asigura că era decis să se călăuzească după aceste principii şi de acum înainte, extinzîndu-le şi asupra soţiei şi copilului său. Toţi ceilalţi muritori, însă, îi erau perfect indiferenţi; zbuciumul, suferinţele sau bucuriile lor nu-i trezeau nici mila, nici curiozitatea; nu-i era ruşine de această particularitate a caracterului său, ci o proclama adesea ca pe un exemplu de fermitate şi de energie.

Marta îşi dădu repede seama cît de generale şi de riguroase erau liniile conduitei sale: ar fi dorit să cumpere cîteva fleacuri pentru cei de acasă — cadouri nu se obişnuiau în familie, dar ea voia tocmai să arate că introduce noi uzanţe, că e bogată şi independentă, că soţul ei e larg şi faţă de rudele ei. Karst se împotrivise însă, iar Marta fusese nevoită să renunţe pînă şi la cadoul pentru Lotte, nişte manşete albe şi spumoase de dantelă.

Lui Paul nu-i plăceau dulcegăriile, lacrimile, complimentele, vorbele mari, şi afecţiunea lui faţă de Marta era de fapt un fel de politeţe, care excludea expansiunile şi exagerările. În momentele de intimitate era exigent, stăruitor, uşor pervers şi în dorinţa lui de a obţine prin căsnicie toate fericirile, voia ca nevastă-sa să se supună tuturor capriciilor lui, răsfăţate pe vremuri de femei plătite cu bani grei în diferite capitale ale Europei. Marta era plină de bunăvoinţă şi de docilitate şi după surpriza primelor

nopți care o găsiseră complet nepregătită și ignorantă, își dăduse toată silința să se achite onorabil și de această obligație conjugală, izbutind să ascundă, datorită inteligenței și tactului ei înnăscut, neplăcerea și oboseala pe care i-o provoca. De fapt, însă, astea erau nimicuri, viața doamnei Karst era infinit mai ușoară și mai agreabilă decît fusese viața domnișoarei Calaff și Marta îi era recunoscătoare soțului ei, deși uneori, cînd făcea comparația între el și domnul Calaff, își dădea seama cu mirare că e favorabilă celui din urmă. Egoismul bătrînului, ferocitatea, avariția lui, toate erau neomenești, dar exagerate pînă la un fel de grandoare de care, fără să-și dea bine seama, familia lui terorizată era totuși mîndră. Domnul Calaff săvîrșea cu maiestate acțiunile cele mai sălbatice, cele mai meschine, sfidînd parcă reprobarea celorlalți, străin de orice sentiment de teamă sau de rușine. Pe lîngă el, Karst părea mititel și comic, iar respectul pe care-l inspira, lipsit de greutate.

Toată luna februarie fusese umedă și rece, dar de cîteva zile se încălzise și tinerii căsătoriți se întorceau acasă pe o vreme admirabilă. Rămaseseră o zi la București, dar nu făcuseră nici o vizită și înnoptaseră la hotel „Metropol". Paul telegrafiase la Galați ora sosirii și Marta aștepta cu o ușoară emoție revederea cu ai săi. După ce ieșiră din tunel, deschise poșeta de argint și se privi în oglindă. Sarcina dădea obrazului ei un aer de maturitate și de seriozitate care i se potrivea și contribuia ca diferența de vîrstă dintre cei doi soți să fie mai puțin izbitoare. Karst, care fuma cu ochii pe fereastră, întrebîndu-se dacă bătrînul va veni și el la gară să-i întîmpine, se ridică de pe banchetă, verifică poziția ochelarilor pe nas — renunțase la monoclu după căsătorie și purta ochelari cu ramă subțire de aur —, își puse căciula în cap, își îmbrăcă blana și-și înfășură cu grijă eșarfa în jurul gîtului.

— Stai să-ți ajut, spuse el, văzînd că Marta întinde mîna spre haina ei. Să nu te grăbești la coborîre și să aștepți să-ți dau eu mîna. Ai tot timpul să te

bucuri de acum înainte și să-i săruți pe fiecare în parte, te rog, Marta dragă, să nu faci nici o imprudență. Vorbea încet cu glasul lui răgușit, fiindcă nu erau singuri în compartiment: un colonel cu o doamnă în vîrstă și un tînăr se urcaseră la Ploești.

Marta îi răspunse vag, își potrivi pălăria pe cap, dar nu coborî voaleta. Paul ridică din plasă geamantanul mic cu mîner, purtînd nenumărate etichete de forme și culori variate ale hotelurilor care-i găzduiseră, apoi controlă în buzunar prezența tichetului pentru vagonul de bagaje. Trenul intra în gară, amîndoi priveau în tăcere, unul lîngă altul, pe fereastră.

— Uite-i, spuse Marta. Tresări, se albi la față și apoi continuă cu o voce schimbată. Dar ce-i cu ei ? Sînt în doliu ?

Pe peron așteptau doamna Calaff cu Lotte, Jean, Lia și Hilda care priveau cu atenție spre ferestrele vagoanelor de clasa I. Toți erau îmbrăcați în negru. Karst se încruntă, avu un gest de enervare și înăbuși între dinți ceva nedeslușit. O apucă de braț pe nevastă-sa, care făcea semne pe fereastră cu o mînă nesigură, silindu-se să zîmbească, dar cu lacrimi în ochi.

— Nu-i nimic, Marta dragă, nu s-a întîmplat nici o nenorocire, nu-ți face griji, trebuie să te ferești de orice emoție.

— Anatol... șopti ea, trebuia să-mi închipui... De asta ne-au scris că e la Galați și să nu mai trimitem poștă la Davos...

Cînd coborîră din tren, Marta se aruncă în brațele doamnei Calaff care plîngea, cu nasul înroșit de frig și de emoție. Karst sărută mîna bătrînei, îi suportă sărutările timide și umede și schimbă salutări cam grăbite cu fetele înlăcrimate și ele și cu Jean.

— Imi pare rău, spuse el în sfîrșit. Imi dau seama că s-a întîmplat un eveniment dureros în familie. Poate că era mai bine dacă ne-ați fi anunțat și pe noi... pe mine adică, fiindcă Marta... Voiam să vă facem o surpriză, o să ai un nepot, mamă dragă și destul de curînd.

Doama Calaff ascultă mai întîi aiurită, fără să înţeleagă, apoi începu să plîngă de-a binelea şi-şi strînse şi mai tare fiica la piept. Hilda îşi compuse o figură de circumstanţă, pe care o bucurie pudică încerca să înlăture vălurile tristeţii şi rosti cîteva cuvinte de felicitare. Lia admira pălăria mică, plină de gust, a Martei şi se întreba dacă domnişoara Mimi ar putea să-i facă ceva asemănător. Jean, care nu uita nici un moment că e reprezentantul domnului Calaff la această ceremonie şi păstra un aer grav, dar simţea că pierde teren în faţa minei plictisite şi nemulţumite a lui Karst, se hotărî să intre în acţiune.

— Paul dragă, n-ai vrea să ne ocupăm de bagaje?... Mă ocup eu, spuse el fîstîcindu-se sub privirea arogantă a celuilalt. Dacă vrei să vii cu mine o clipă... Şi izbutind să-l îndepărteze pe Karst de grup îi spuse repede pe un ton important şi misterios: Anatol a murit la 30 decembrie, dar Eugen mai demult, încă din octombrie...

— Eugen! Karst se opri, îl privi buimac şi duse instinctiv mîna spre ochiul în care-şi înfigea pe vremuri monoclul, simţind nevoia să-i controleze poziţia, cînd primea o veste neprevăzută. Nu-i la Galaţi?... la fabrică? Ne-aţi scris că a început să lucreze cu tata, că e foarte ocupat.

— Un accident. Jean luă un aer funebru, strînse buzele, îşi supse obrajii şi nasul lui păru că se lungeşte şi mai mult. A căzut de pe fereastră... stătea la etajul III... Tata plecase tocmai să-l vadă. Trebuie să-i spui Martei, ea crede probabil că numai Anatol...

— Pentru ce s-a dus tata să-l vadă? Ochiul mobil al lui Karst îl fixa pătrunzător, cu neîncredere şi răutate. Eugen trebuia să termine în octombrie şi să se întoarcă.

— A vrut să-i facă o surpriză... să mai vorbească şi cu profesorii... era la sfîrşit... Nu mai avea decît nişte formalităţi. Toată lumea l-a regretat... O nenorocire, ce să mai vorbim... S-a urcat pe fereastră să tragă geamuleţul de sus, că nu se închidea bine şi în casă era rece...

Jean vorbea și gesticula sub privirea fixă a lui Karst, repetînd detaliile pe care le dăduse bătrînul la întoarcere. Cumnatu-său îl ascultă un timp în tăcere, apoi îl întrerupse cu un fel de brutalitate:

— Bine, mai vorbim noi, am să-i spun eu Martei. Acuma e timpul să ne mișcăm de aici. Ai avut grijă de o trăsură? și la răspunsul afirmativ al lui Jean, scoase din buzunar tichetul de bagaje și întinzîndu-i-l autoritar: Dacă vrei să te ocupi de valize...

Casa din Victor Macri fusese pregătită din timp pentru tînăra pereche — bucătăreasa și fata în casă, gătite cu șorțuri albe, brodate, se învîrteau neliniștite prin odăi, băgînd din cînd în cînd cîte un lemn în sobă, ștergînd o dîră imaginară de praf de pe o mobilă. Domnul Calaff sosi cu Laura de la fabrică, puțin înaintea celorlalți. Laura, care dirijase toate operațiile de amenajare a apartamentului, se întreba dacă Paul avea să fie de acord cu felul în care fusese instalată mobila, dacă n-avea să se supere pentru că din lipsă de spațiu pusese unul din taburetele ținînd de dormitor, în hol.

Cele două trăsuri încărcate cu toată familia și cu bagajele sosiră în curînd. Marta sărută mîna rece și puternică a domnului Calaff, cu semnele unei supuneri în care voia ca tatăl ei să nu deosebească nici o schimbare, dar pe care ea o simți deodată eliberată de teama și umilința de odinioară. Despre evenimentele dureroase petrecute în ultimele luni se vorbi strictul necesar, domnul Calaff puse capăt discuției și se arătă bucuros și emoționat aflînd de sarcina Martei. Lia și Hilda vorbeau puțin, zîmbeau timid și mureau de curiozitate să afle dacă Marta adusese cuiva cadouri.

Trecură pe rînd prin toate odăile. Mobila, covoarele, lămpile, perdelele, toate erau noi, scumpe, de calitate bună, comandate după indicațiile clare ale lui Karst și după gustul sigur al domnului Calaff. În dormitor, pe măsuțele de noapte erau șervețele albe, brodate, proaspăt spălate și scrobite. Paul le privi și întrebă cu un zîmbet ironic:

— Astea sînt suplimente la mobilă? Tot de la Berlin, sau din mahala, de pe strada Traian?

Lia se înroşi, în timp ce Laura dădea nişte lămuriri confuze care o făcură pe Hilda să fiarbă, fiindcă semănau cu nişte scuze. Marta bănui că era o surpriză pregătită de nepoată-sa şi încercă să dreagă impresia produsă de remarca lui Karst, deşi nu o credea cu totul nevinovată:

— Mi se pare că nu te-ai uitat bine la ele, Paul dragă. Broderia asta nu se observă decît de aproape, uite ce fină e! Eu le găsesc foarte drăguţe, nici nu ştii ce goale ar părea noptierele fără ele!

Karst îl lăsă pe socru-său să aştepte cîteva zile înainte de a-i vorbi ceva despre afaceri. Voia să ştie ce se spune prin oraş despre moartea lui Eugen şi o parte din zvonuri ajunseră pînă la urechile lui. În general, însă, lucrurile se mai învechiseră, interesul pentru această chestiune slăbise şi lumea se convinsese că era vorba de o dramă familiară care n-avea nici o legătură cu fabrica şi cu afacerile domnului Calaff. De altfel bătrînul continuase tratativele cu Marighetti şi aştepta sosirea primăverii ca să înceapă construirea etajului de deasupra casei.

Karst se linişti şi deschise vorba despre fabrică şi despre noi investiţii. Ceea ce-l interesa în special era săpunul. Făcu o nouă vizită în strada Traian şi ceru amănunte, fără menajamente de data asta şi fără să ceară voie să-şi aprindă ţigara. Se arătă surprins de lipsa celor doi meşteri nemţi, pe care bătrînul îi concediase repede (fiindcă-i plătea scump şi erau pretenţioşi) şi-i înlocuise cu Stoicof, convins că izbutise să le prindă meşteşugul şi să le fure toate secretele. De fapt, săpunul era de calitate mediocră şi o bună parte din clienţi se arătau nemulţumiţi, dar bătrînul era încăpăţînat şi hotărît să nu cedeze.

— Stoicof ăsta a mai lucrat şi în altă parte? e priceput? întrebă Karst. Mă ierţi că insist, dragă tată, dar e în interesul nostru, doar. Un săpun de

calitate superioară înseamnă clientelă mare și beneficii serioase și mă gîndesc că un specialist bun...

— Dragul meu — îl întrerupse domnul Calaff fără să zîmbească — eu nu sînt un începător și știu ce înseamnă să conduci o fabrică. Trebuie să-ți mai spun că întreaga răspundere rămîne s-o port tot eu. Pentru partea de capital pe care vrei s-o investești — dacă vrei s-o investești — vei primi beneficiile respective. E de la sine înțeles că vei putea retrage capitalul de îndată ce te vei răzgîndi sau îi vei găsi un plasament mai bun; fii sigur că îți stă oricînd la dispoziție — pînă la ultimul ban.

Karst mai făcu unele obiecții fără importanță, apoi se declară dispus să plaseze treizeci de mii lei în fabrică.

In casa din Victor Macri începură numaidecît consfătuirile și pregătirile pentru nașterea copilului și lăuzia Martei. Karst îl consultă pe doctorul Panaitide și-l rugă stăruitor ca în calitate de medic, de prieten al familiei și de coleg — el însuși își amintea la anumite ocazii că e farmacist, deci aproape medic — să decidă cu mîna pe conștiință dacă doctorul Dragu e mai bun mamoș decît Manolescu și care dintre ei merită mai multă încredere. După ce culese tot felul de informații și ceru tot felul de garanții, se opri la doctorul Manolescu, pe care-l onoră cu o lungă vizită între patru ochi, imediat după ce doctorul îi făcu Martei un prim examen, discutînd nenumărate și neînsemnate detalii constituționale ale soției lui, căutînd să prevadă toate accidentele ce ar fi putut interveni în cursul sarcinii sau în momentul nașterii, precum și modalitățile de a înlătura orice primejdie pentru viața mamei și a copilului. Apoi îl rugă pe doctorul Manolescu, amintindu-i și lui calitatea de coleg sau în orice caz de vecin de breaslă, să-i recomande, tot cu mîna pe conștiință, o moașă bună cu practică îndelungată și reputație de femeie serioasă, în care să poată avea deplină încredere. Tot el discută și cu moașa, cu mai puțină amenitate de data asta, și îi luă un lung interogatoriu, punîndu-i întrebări scurte,

directe și brutale, cu un aer bănuitor și arogant. Problema doicii, însă, era cea mai importantă — spunea Paul — și reclama cea mai mare atenție, cele mai serioase măsuri de precauție dar recunoștea și el că nu o putea rezolva cu luni de zile înainte, așa încît se văzu nevoit, cu părere de rău, să nu înceapă investigațiile și în această direcție. Îi ceru doar Laurei să-i dea o mînă de ajutor și, în apropierea termenului, să se intereseze peste tot, fiindcă, adăugă el — sigur că o răsplătește și o cîștigă cu un simplu elogiu — se bizuia pe energia și atașamentul ei față de soră-sa.

Pe Marta o supraveghea cu atenție, amintindu-i de toate oprelișile doctorului — deși fără nici o justificare, fiindcă ea însăși nu se îndepărta de la nici o prescripție — și grăbindu-se să-i satisfacă cele mai mici dorințe. Nu-i îngăduia să se obosească nici să se enerveze — și aici grija lui era inutilă și nejustificată, fiindcă Marta își păstra calmul și echilibrul de fată tînără — și făcea veșnic instrucție cu servitoarele ca să le „stileze" și să le pregătească pentru perioada lăuziei. Scutecele și lenjeria fură comandate din timp din linon și pichet, cu broderii ușoare și plate ca să nu zgîrie și să nu roadă pielea delicată a copilului. Leagănul, căruciorul și cîteva alte mici efecte din mobilierul unei odăi de copil sosiră în aprilie de la Viena, fiind primite și cercetate cu luare-aminte și satisfacție de către Karst.

Marta îi suporta fără supărare imixtiunile în atribuțiile ei de stăpînă a casei, era obișnuită cu atitudinea dictatorială a tatălui ei și cu ordinele categorice zilnice pe care le dădea doamnei Calaff, fixînd lista de mîncare, aprovizionarea, furnizorii. De altfel, Paul îi repeta mereu că grijile acestea mărunte ale gospodăriei nu-i fac nici o plăcere, că îl plictisesc chiar și că interesul pe care li-l acorda pornea numai din dorința de a o scuti pe ea de bătaie de cap. Mai voia, spunea Paul, să pună dintru început casa la punct, să-i arate cum vede el lucrurile și s-o formeze

pentru binele și fericirea vieții lor comune de mai tîrziu.

Ceea ce nu realizară în aceste prime luni de căsnicie, fu viața de societate de care era amator Karst și care o atrăgea pe Marta, fiindcă n-o cunoștea decît foarte vag și i-ar fi adus o rotunjire deplină a poziției ei de femeie bogată, demnă de invidie și de respect. Doliul, însă, și sarcina destul de avansată a Martei îi sili pe cei doi soți să se mărginească la cîteva vizite de curtoazie ; vizitele le fură întoarse dar se desfășurară în cea mai mare simplitate. Karst făcu unele avansuri celor trei familii, ce alcătuiau adevărata elită din oraș și ale căror nume le urmărea Hilda cu aviditate în toate dările de seamă asupra balurilor distinse și pe toate listele de subscripție deschise de societățile filantropice.

Frații Samuel erau armatori, aveau relații foarte înalte la București și în străinătate — o domnișoară Samuel era măritată cu un mare industriaș englez — și se mîndreau cu diferite decorații pe care le purtau de obicei la 10 mai, cînd își ocupau locul în tribuna oficială. Leonard Samuel, unul din frați, era un om meticulos și un bun calculator; făcuse o dată socoteala orelor de muncă pierdute anual de funcționarii săi la W.C., le explicase ce risipă însemna asta pentru firmă și însărcinase pe unul din contabili, un bătrîn viclean și slugarnic, să-i supravegheze și să le facă morală cînd lipseau prea mult din birou, sau chiar să le recomande diferite rețete sigure împotriva constipației.

Heinrich Müller făcea export de cherestea pe scară întinsă. Avea o mare reputație de cinste și de corectitudine, era căsătorit cu fiica unui distins matematician din Viena, o femeie frumoasă și elegantă cu vreo douăzeci și cinci de ani mai tînără decît el, și devenise de curînd consul onorific al Danemarcei.

Gustav Laub avea un magazin de bijuterii fine și antichități și un rînd de case frumoase în centrul orașului. Se spunea că plănuia să-și cumpere un auto-

mobil și toată lumea era curioasă să vadă dacă avea să-și permită această excentricitate.

Aceste familii erau legate între ele și alcătuiau un cerc foarte pretențios și foarte exclusivist, în care un Leopold Garnic sau un Filip David n-ar fi putut pătrunde și unde domnul Calaff, neadmițînd ideea unei înfrîngeri, nu încercase niciodată să se impună, preferînd să păstreze o răceală mîndră și nepăsătoare ca și cum rezerva ar fi venit din partea lui nu a celorlalți. Pe de altă parte, atît frații Samuel cît și Müller sau Laub duceau o viață cheltuitoare și zgomotoasă în care el nu s-ar fi lăsat cu nici un chip antrenat; dădeau recepții, plecau în excursii, făceau donații de mii de lei spitalelor, azilurilor de bătrîni, orfelinatelor, contribuiau cu generozitate la subscripțiile pentru ridicarea unei statui lui Costache Negri sau unui bust lui Eminescu. Relațiile între aceste familii și Calaff erau de simplă curtoazie, mărginindu-se la vizite de condoleanțe sau de felicitare și la schimburi de complimente banale pe stradă, la cofetărie sau în magazinele unde membrii lor se întîlneau întîmplător.

Avansurile lui Karst fură primite cu o politețe rece și stăruințele lui — mai ales pe lîngă Samueli — cu surprindere și oarecare ironie. Singur Laub, care-l cunoștea pe Alfred Karst, vărul lui Paul, mare bijutier la Iași, arătă bunăvoință noului menaj și acceptă un schimb de vizite foarte intime, fără participarea Samuelilor sau a lui Müller din partea lui și nici a lui Garnic sau a lui Filip David din partea lui Karst. Paul trebui să se declare mulțumit pentru moment cu acest succes parțial și să amîne pentru după sfîrșitul doliului Martei și după nașterea copilului reluarea unor tentative pe care le visa și le spera mai rodnice.

Marta respecta un program zilnic foarte regulat, indicat de bărbatu-său și urmărit cu conștiinciozitatea și convingerea că nu putea avea decît cele mai fericite efecte asupra ei și a copilului. Se scula din pat pe la nouă dimineața, după ce luase în dormitor micul dejun sub supravegherea lui Paul, își făcea toaleta,

primea vizita lui Lotte sau a nepoatelor ei, uneori venea şi Fräulein Wenzel între două lecţii s-o vadă, apoi ieşea pentru o plimbare scurtă, se întîlnea de obicei cu Paul în oraş şi se întorcea agale la braţul lui spre casă, pe strada Domnească, răspunzînd dozat la saluturile cunoştinţelor. De trei ori pe săptămînă Marta se ducea după-masă la părinţi, unde însă, tot după recomandaţiile soţului ei, care venea uneori s-o ia acasă, nu rămînea prea mult, de teamă ca atmosfera de doliu şi aluziile doamnei Calaff la fiii ei morţi să n-o impresioneze prea tare. După-masa de duminică era hărăzită prin tradiţie reuniunilor familiei, dar cum relaţiile dintre domnul Calaff şi ginerele lui continuau să fie lipsite de cordialitate, acesta din urmă găsea adesea pretexte de a le evita, ceea ce producea o adevărată uşurare unora — doamna Calaff, Laura, Lotte, şi Dănuţ erau dintre aceştia — dar din diferite motive îi irita sau îi dezamăgea pe alţii şi printre ei se numărau domnul Calaff, Jean şi Hilda. Bătrînul suporta greu rezistenţa opusă de Paul veleităţilor lui de atotputernicie, Jean şi Hilda erau înşelaţi în speranţele unor orizonturi noi şi a unei vieţi mai variate şi mai mondene ce-şi puseseră în stabilirea tînărului menaj la Galaţi.

În relaţiile dintre Marta şi familie nu părea să fi intervenit nici o schimbare. Era plină de respect faţă de părinţi, săruta mîna domnului Calaff cu supunere, iar celorlalţi membri ai familiei le arăta aceeaşi afecţiune potolită, în care însă tonul protector se accentua tot mai mult. De Lotte se depărtase fără umbră de stinghereală sau de remuşcări, ca şi cum ar fi găsit firesc ca intimitatea strînsă care le apropia pe vremuri, creată fiind de atmosfera din casă şi de nevoia unei alianţe, pasivă dar reconfortantă faţă de teroarea exercitată de domnul Calaff, să înceteze în clipa în care ea, Marta, găsea un aliat puternic şi în stare să inspire la rîndul lui teamă. Ar fi fost nemîngîiată dacă relaţiile cu familia s-ar fi înrăutăţit, fiindcă era mîndră de ea, mîndră de tatăl ei temut şi respectat, de Lotte, fină şi elegantă, de casa părintească cu

renumele ei de distincție și austeritate, dar începea să se deprindă cu gîndul că aceste relații nu erau de subordonare în ce-i privea pe Paul și pe ea ; simțea chiar un fel de satisfacție tot mai îndrăzneață pentru faptul că se întîmplase așa și nu dorea să strîngă niște legături pe care soțul ei le prefera cît mai libere.

Nu se plictisea niciodată. Nu cînta la pian din cauza doliului — în schimb desena și cultiva mai departe clasicii germani, comentîndu-i cu discreție și modestie în discuțiile cu Herr Steiner, care era invitat la ceai în fiecare joi după-masă. Paul încuraja, controla și dirija acest program, fiindcă era încredințat că îndeletnicirile și starea de spirit a mamei în timpul sarcinii au o influență hotărîtoare asupra copilului.

*

Intr-o zi, întorcîndu-se de la bunici, Hilda îi spuse Liei, în timp ce așteptau tramvaiul în stație :

— Să știi că într-o bună dimineață ne trezim că ne dă și Lotte o porție. Parcă-i o umbră, abia vorbește, abia pune gura pe mîncare... Nu iese din casă ! Eu cred că stă toată ziua în pat. Și Marta, din toată dragostea de pe vremuri, nici n-o mai cunoaște. Sînt sigură că și asta o chinuie.

Lia o privi mirată și nehotărîtă.

— Numai ție îți vin idei din astea, peste tot vezi nenorociri, sau cobești, doar-doar o să se întîmple vreuna. După ce i-au murit doi frați în două luni de zile, vrei să danseze într-un picior de bucurie, nu ?

Nu, nimeni din familie nu descoperise ceva deosebit, ceva îngrijorător în purtarea lui Lotte ; nici domnul Calaff, preocupat de fabrică, de relațiile lui cu Paul și de lucrările pe care Marighetti le începuse îndată după primele ploi ale primăverii ; nici doamna Calaff, aiurită încă de cele două catastrofe succesive și obsedată de gîndul că de la cei trei copii, morți în trei țări străine și îngropați în trei cimitire diferite, nu-i rămăsese măcar mîngîierea de a le fi vegheat

ultimele clipe sau aceea de a le putea îngriji mormintele; nici Marta care-şi trăia cu satisfacţie viaţa nouă şi se achita conştiincios de noile ei îndatoriri; nici Laura, încovoiată sub ameninţarea zilnică a unor cataclisme pe care trebuia să le prevadă şi să le evite, ca şi mînia de Iehova egoist şi teribil a tatălui ei. Nimeni, nu, nimeni nu observase nimic, afară de Hilda a cărei perspicacitate se exersa şi se ascuţea în orele lungi, nesfîrşite, de trîndăvie silită, cînd gîndurile i se îndreptau pe rînd asupra fiecărui membru din familie şi memoria ei alimenta analize şi disecţii amănunţite ale gesturilor, ale acţiunilor, ale intenţiilor lor. Şi Lotte observase, da, şi Lotte ştia că se petrece cu ea ceva, ceva neobişnuit şi neliniştitor, dar mai ştia că n-are cum să se împotrivească şi n-are cui să ceară sfat sau apărare.

Să fi fost numai oboseală? Să fi fost numai deprimarea pricinuită de moartea lui Eugen? Se învinuia că nu pomenise nimănui de secretul lui, că nu prevăzuse ce avea să se întîmple, că nu încercase să se apropie de el şi să-i dea o mînă de ajutor (ce bine i-ar fi prins şi ei acum un ajutor de undeva, de oriunde) — sau de moartea lui Anatol, cel mai iubit şi mai respectat dintre fraţii ei?

Nu era obosită, nu făcea nimic, nu mai deschisese pianul de luni de zile, din cauza doliului; lecţiile de germană şi de engleză nu le reluase şi cum domnul Calaff nu-i vorbea încă despre ele, tăcea şi ea, întrebîndu-se din cînd în cînd cu o umbră de spaimă cum s-ar putea deprinde din nou cu efortul pe care i-l cereau altădată, neputînd să-şi închipuie cum izbutea să-l furnizeze pe atunci. Nu se mai ducea pe la maici. Mère Hildegard plecase din Galaţi. îi scrisese o dată, dar Lotte nu apucase să-i răspundă. Ieşea în oraş rar; de cînd se întorsese Marta mergea de două-trei ori pe săptămînă dimineaţa pînă la ea, era bucuroasă cînd n-o găsea singură ca să nu fie nevoită să vorbească prea mult şi mai ales ca să evite clipele de intimitate care ar fi prilejuit revenirea la tonul folosit altădată între ele. Lotte nu-şi pusese prea mari spe-

ranţe în întoarcerea soră-si, fiindcă imediat după logodnă o simţise depărtîndu-se şi intrînd într-un domeniu ce-i aparţinea exclusiv ei şi lui Paul, unde prezenţa părinţilor, a fraţilor şi a surorilor ei era nedorită ; indiferenţa şi plictiseala ce cobora între ele îndată ce rămîneau singure erau abia deghizate sub vechile formule de afecţiune pe care continuau să le folosească.

Lotte se trezea dimineaţa devreme — de altfel somnul ei nu era un somn normal, liniştit şi sănătos, ci un fel de somnolenţă grea, chinuită de vise dezordonate, din care nu-şi mai amintea nimic după aceea — dar rămînea în pat, apatică, obosită, cu ochii deschişi, fără privire. Cînd maică-sa ori Dochiţa băgau capul pe uşă ca s-o întrebe de ce nu se scoală şi nu vine să ia cafeaua cu lapte, se prefăcea uimită văzînd cît e ceasul, căsca, se întindea şi promitea că n-o să mai întîrzie. Îşi făcea toaleta foarte sumar, uneori efortul ce-i cerea spălatul de dimineaţă i se părea peste puterile ei şi-l amîna pentru după micul dejun, ca să uite de el şi să-şi dea seama cu surprindere seara, la culcare, că umblase toată ziua nespălată. Nici părul nu-l mai pieptăna şi nu-l mai peria în fiecare zi ; îl potrivea superficial pe frunte şi pe ceafă pentru ca domnul Calaff să nu aibă motiv să se răstească la ea, aşa după cum avea grijă ca rochiile să nu-i fie şifonate, ca gulerele şi manşetele să-i fie întotdeauna imaculate. Cînd o spăla Dochiţa pe cap sîmbăta seara — dar nu în fiecare sîmbătă, fiindcă pretexta mereu că e răcită sau că se teme să nu răcească — se mira găsindu-i părul aşa de încîlcit şi o sfătuia jenată să-l pieptene mai energic şi mai stăruitor. Ea răspundea vag, dar n-o asculta.

Da, asta o neliniştea de fapt, în clipele cînd ieşea temporar din toropeala aceea grea, apăsătoare ca zăpuşeala unei zile de vară înainte de furtună : înclinarea, gustul pe care-l prindea pentru necurăţenie, pentru mirosurile urîte, pentru gunoaie. Un timp o obsedă dorinţa de a-şi lăsa unghiile negre şi netă-

iate şi-l urî pe taică-său fiindcă de frica lui era nevoită să şi le îngrijească mai departe, ca de obicei. Apoi hotărî să nu-şi spele gîtul, ceea ce era mai uşor fiindcă gulerele înalte, montate pe balene, o puneau la adăpost de privirile domnului Calaff. În fiecare dimineaţă urmărea cu satisfacţie progresele pe care le făcea murdăria şi ca să se edifice mai bine, muia degetul cel mic în apă şi trăgea apăsat o dîră albă pe piele. Era o victorie cîştigată asupra lui taică-său, asta o înviora pentru un timp, îi dădu poftă şi putere de viaţă. Apoi începu să se plictisească, îşi spălă gîtul şi văzîndu-l din nou alb, curat şi graţios, se dezmetici şi se întrebă cu groază ce se întîmplă cu ea şi de unde îi veneau gusturile acelea ciudate.

Curtea lor era plină cu moloz şi cărămizi, etajul de deasupra casei era în construcţie. Lotte ieşea rar pe afară. Stătea toată ziua în odaia ei, cu o carte deschisă pe scrin, în faţă, dar nu-şi apleca ochii pe file decît în clipa în care intra cineva înăuntru. Se gîndea la Socolski, se gîndea că din cauza lui începuse să se prăbuşească, din cauza lui îşi neglijase fratele la întoarcere şi nu făcuse nimic pentru el. Uneori o apuca o neliniştе teribilă, îi era groază să rămînă mai departe singură în odaie şi se ducea la maică-sa ca să-i ceară aţă sau degetar, ori la Jean pentru cerneală albastră. Nu mai scria nimic în jurnal şi cînd îl descoperea în scrin, sub teancul de prosoape, îl dădea la o parte ca pe un lucru inutil şi stînjenitor.

La începutul lui mai timpul se încălzi brusc, era aproape ca vara. Lotte se bucură, se simţi uşurată şi ieşi mai des afară, la soare, la lumină. Marta trebuia să nască peste cîteva săptămîni, toată familia era preocupată de apropierea termenului şi Lotte fu cuprinsă într-o oarecare măsură de agitaţia celorlalţi, începu să meargă aproape zilnic la ea şi să se intereseze de pregătirile care se făceau. Domnul Calaff trebuia să plece în iulie la Karlsbad, fiindcă, spunea el, n-avea încotro, stomacul îl supăra serios ; dar cum nu voia să-şi obosească nevasta, care nu-şi revenise

complet, prefera s-o lase liniştită acasă ; Lotte avea să rămînă cu ea să-i ţină de urît. Vestea asta ridică o piatră de pe inima fetei ; n-ar fi putut suporta revederea locurilor în care dorise un timp cu atîta violenţă să fie fericită şi în care ajunsese să-şi creeze iluzia unei fericiri fragile şi mincinoase, de o clipă.

CAPITOLUL IV

Trecuseră de Rosnov şi se apropiau de Piatra-Neamţ. Klar se urcase în tren la Bacău, după o noapte petrecută într-un hotel bun, tihnit şi curat. Nu făcea economie nici la hotel, nici la restaurant şi la masă alegea felurile care-i plăceau, fără să se uite în dreapta listei, unde erau trecute preţurile, cu creion chimic. Cheltuia toată diurna fără părere de rău, fiindcă începea să se deprindă cu viaţa bună, să aprecieze seninătatea şi blîndeţea pe care i-o dădea banul. Voia să trăiască bine, civilizat, voia să trăiască aşa cum trăiau oamenii bogaţi şi se bucura, simţind că dispreţuieşte mai departe banii, că nu e ahtiat după ei şi că e gata să-i risipească fără părere de rău, considerîndu-i ca simple şi vulgare valori de schimb. Drumurile nu-l oboseau, nici contactul direct cu clienţii fabricii, nu-l plictisea să asculte plîngerile negustorilor care criticau uneori calitatea săpunului sau a lumînărilor, în nădejdea că vor putea rupe cîţiva bani la kilogram din preţurile fixate cu rigiditate de domnul Calaff. Îl amuza chiar să ia cunoştinţă de părerile referitoare la patronul său şi să constate unanimitatea care-i unea pe marii angrosişti din Iaşi cu băcanii din Vaslui sau Tg. Neamţ. „Calaff? şi ăsta se cheamă că e om? ăsta-i un cîine, nu e om", auzea el invariabil şi asculta cu plăcere mici anecdote pe seama bătrînului, poveşti despre poliţe de

cincizeci sau de o sută de lei protestate la cea mai mică întîrziere, şi despre vizite inopinate ale bătrînului care ţipa şi bătea cu mînerul de argint al bastonului său în tejgheaua goală a cîte unui negustoraş prăpădit, căruia evreicele evlavioase şi nevoiaşe din tîrguşor îi luau pe datorie lumînări pentru vineri seara. Klar nu-şi permitea să nesocotească instrucţiunile bătrînului, nu putea acorda nici păsuiri, nici scăderi de preţuri, dar era simpatic şi glumeţ, oamenii îl primeau cu bunăvoinţă şi îl invitau adesea vineri seara în familiile lor cu copii mulţi, gălbejiţi şi subalimentaţi, la cîte o ştiucă umplută sau la o supă grasă de găină, gătite cu sacrificii inevitabile pentru păstrarea tradiţiei.

De la Piatra trebuia să meargă la Tg. Neamţ unde fabrica avea un client serios şi şmecher, pe Leizer Herş, cu băcănie mare şi han. În spatele prăvăliei era o odaie curată cu o laviţă, cu scoarţe frumoase şi unde madam Herş aşternea numaidecît masa pentru oaspeţi de vază şi mai ales pentru măicuţele simandicoase cînd veneau pentru aprovizionare de la Agapia ori Văratec şi acceptau cu plăcere o pulpă de pui fript şi un păhărel de coniac „Naville", din care domnul Herş nu servea nici oricînd, nici cu prea mare dărnicie.

Klar mai făcuse de două ori drumul pînă la Piatra, dar niciodată pe vreme bună şi acum se bucura copilăreşte de verdele crud al copacilor, de cîmpul ce se răsfăţa timid în soare, de toată voioşia exuberantă pe care o simţea în aer. La marginea drumului, dincolo de garduri, merii întindeau cu gingăşie ultimele buchete albe, copii în hăinuţe vechi şi cu picioarele goale rupeau hoţeşte crengi vinete de liliac şi alergau cu ele în urma trenului făcînd semne călătorilor. Klar vedea ţărani în zdrenţe şi femei cu feţe scobite, cu prunci galbeni şi murdari în braţe şi se gîndea că trecuseră abia doi ani după 1907. Ar fi vrut să se gîndească mai mult la asta, ar fi vrut să se gîndească mai mult la mizeria altora, să sufere pentru ea, să-şi spună că dacă a încetat să lupte — provizoriu, numai

provizoriu, încerca el să se încredinţeze, atît doar cît s-o scoată pe maică-sa din nevoie — inima lui nu s-a împietrit şi nu s-a apropiat de cei fără inimă, pe care îi slujea. Dar în clipa aceea, Klar se gîndea cu totul superficial la lucrurile acestea, fiindcă afară era primăvară, era un mai cald şi vesel, el era tînăr, corect îmbrăcat şi călătorea confortabil într-un compartiment de clasa a II-a spre Piatra Neamţ, unde îl aşteptau negustori bogaţi, în faţa cărora avea să-şi desfăşoare ascuţimea minţii şi să simuleze o libertate totală de iniţiativă, dovedind în felul acesta că se bucură de încrederea deplină a domnului Calaff.

Coborî în gară şi porni spre hotel, pe strada mărginită de castanii în floare. Voia să tragă ca de obicei la hotel „Bulevard", în centru, să ia masa jos la restaurant, să se spele puţin şi apoi să înceapă vizitele. Avea patru clienţi în Piatra, termina cu ei pînă în seară şi a doua zi putea pleca la Tg. Neamţ. Bătrînul plătea diurna fără tocmeală, în schimb cerea ca fiecare clipă să fie folosită şi în raportul pe care i-l făcea la întoarcere trebuia să justifice orice întîrziere de la orarul prevăzut.

Auzi o exclamaţie de surprindere în spatele lui şi aproape imediat cineva îl strînse pe după umeri. Klar se întoarse repede şi-l văzu pe profesorul Neacşu care-şi scosese ţigara de foi din gură şi rîdea şiret scuturîndu-l mai departe de umeri.

— Ce faci, măi băiatule? Ce cauţi prin Moldova asta a lui Ştefan cel Mare? Ce se mai aude prin tîrgul vostru de negustori şi venetici?

— Respectele mele, domnule profesor, spuse Klar bucuros. Ştiam că sînteţi la Piatra, dar nu vă cunoşteam adresa. Altfel mi-aş fi permis data trecută...

— Aşa?... Care va să zică ai mai fost prin locurile aieste... Dar, de fapt lasă-mă să te privesc mai bine... Şi profesorul Neacşu se depărtă puţin de el, se opri şi-l măsură din ochi, tot glumeţ, dar cu mai multă atenţie.

— Dreptu-i că nu te-am mai văzut de patru ani buni, dar te-ai schimbat, te-ai schimbat mult. Eu te

ştiam flăcăieş şi acuma eşti domn în toată firea, cu mustăţi, cu pălărie bună, cu geamantan de piele.. Nu te superi că nu te iau cu politeţuri şi cu temenele, dar eu tot cum mă ştii am rămas, atîta doar că sînt mai aproape de şaizeci de primăveri.

— Vă rog, domnule profesor, sînt foarte bucuros că-mi arătaţi aproape tot atîta prietenie ca pe vremuri şi...

— Dar ia spune-mi mai bine, ce învîrteşti, pe unde mai lucrezi?... Şi dă-mi veşti de la Dunăre, că de sus de la noi, din vîrful Ceahlăului, n-o zărim chiar cum se aruncă în mare.

Ştefan Neacşu fusese multă vreme profesor de franceză la liceul de băieţi din Galaţi. Era foarte popular, dar puţin simpatizat, fiindcă se arăta sarcastic şi sincer pînă la cruzime. Trecea drept un original şi un mizantrop — unii susţineau că e un anarhist periculos, făcea propagandă antidinastică şi republicană, iar în clasă îşi bătea joc fără cruţare de fiii prefecţilor, ai primarilor, ai procurorilor şi ai negustorilor bogaţi, cărora era fericit cînd avea prilejul să le pună note mici. Iubea Franţa cu o gravitate aproape dureroasă, dar nu vorbea niciodată despre ea şi cucoanelor elegante care i se adresau gungurind pe franţuzeşte, le răspundea într-o romînească dură şi aproape grosolană. Pleca în fiecare an în Franţa pentru o lună de zile şi se întorcea cu o strălucire tînără în ochi, dar cînd cineva voia să afle unde şi cum îşi petrecuse vremea, schimba vorba şi spunea lucruri indiferente pe un ton rece şi arogant. Venea des la întrunirile muncitorilor din port — acolo îl cunoscuse pe Klar şi se interesase de el, fiindcă-i plăceau ochii vioi ai băiatului şi intervenţiile lui inteligente în discuţii — dar nu lua niciodată cuvîntul — mulţumindu-se să-şi fumeze ţigara de foi cu un zîmbet mai puţin ironic ca de obicei. Fusese mutat pe neaşteptate şi fără nici o justificare aparentă la Piatra-Neamţ, dar el primise ştirea cu cea mai deplină seninătate şi declarase că era o ocazie nesperată pentru el să plece din mediul acela levantin,

asfixiant, şi să-şi petreacă bătrîneţea la aer curat, pe malurile Bistriţei, pescuind cînd îi venea poftă şi privind lunecarea lină a plutelor.

Klar deschise gura ca să vorbească, dar Neacşu nu-i îngădui să spună nici un cuvînt şi ridică mîna.

— Stai! Întîi vreau să aflu cît timp rămîi în Piatra şi unde ai de gînd să tragi.

— Pînă mîine dimineaţă, domnule profesor, pe urmă mă reped la Tg. Neamţ. Şi mă opresc aci, la hotel „Bulevard", e curat şi...

— S-a făcut! Vii chiar acum la mine, mănînci pui cu smîntînă şi salată verde, iar peste noapte rămîi să dormi tot la mine, în aşternut proaspăt, cu miros de levănţică de anul trecut. Ştie ea coana Sidonia să-ngrijească o casă gospodărească, ce crezi dumneata?

— Dar cum se poate, domnule profesor, am să vă incomodez... Nici prin gînd nu-mi trece... Klar protesta cu surprindere, cu emoţie şi cu bucurie, arzînd de dorinţa de a primi. Profesorul Neacşu!... Cînd o să le spună celor din Galaţi!...

— Lasă mofturile, măi băiatule, pe cine vrei să incomodezi? Nu ştii că eu sînt holtei, de capul meu?... Sau ai crezut poate că acuma, la bătrîneţe m-am înamorat de vreo moldoveancă bălaie şi i-am turnat la repezeală un moştenitor?... Tot urs am rămas şi tot posac, dar uite, din cînd în cînd mai primesc şi eu pe cîte cineva în bîrlog.

Lui Klar i se păru că desluşeşte un fel de amărăciune în vocea lui prea degajată, dar nu-şi puse întrebări suplimentare, primi fără să se mai împotrivească şi-l urmă, radios şi mîndru.

*

După-masă, coana Sidonia le aduse cafele şi profesorul Neacşu îşi umplu tacticos pipa. Sorbi din cafea apoi spuse, aţintindu-şi ochii ironici şi zîmbitori asupra lui Klar:

—Aşa, dragul meu, vra să zică ai dat şi dumneata bir cu fugiţii... Nu-i nimic, nu-i nimic, s-a întîmplat în casele

cele mai bune. Millerand s-a lepădat de socialism pentru un loc în guvern, dumneata te mulțumești cu o leafă de două sute de lei pe lună și cu asigurarea bătrîneților pentru mama dumitale. Nu-i nimic, nu-i nimic, e aproape normal, e omenește.

Klar încerca să-și fumeze țigara cu un aer firesc, dar nu-i simțea gustul și-și bănuia zîmbetul scurt și neconvingător.

— Cred că sînteți prea aspru, domnule profesor, și că mă încadrați prea repede într-o categorie în care nu-mi găsesc locul. Nu sînt un trădător... Nu am nici un fel de păcate pe conștiință. Nu mi-am schimbat idealul și nu am intenția să mă îmbogățesc și să deschid o fabrică sau să mă apuc de negustorie. E vorba de un răgaz, un scurt răgaz pe care mi-l acord. Am douăzeci și patru de ani, am avut o copilărie grea, o adolescență și mai grea, biata mama... numai eu știu cît s-a chinuit... Răsuflăm și noi puțin, dar peste doi-trei ani...

Neacșu rîse cu ochii în fumul pipei.

— Lasă, băiatule, nici dumneata nu crezi în poveștile astea. Răgaz?... Răgaz în convingeri?... Ce-i aia? Adică-ți închipui că după ce ai să te deprinzi cu o leafă bună, cu haine de postav fin comandate la croitori cunoscuți, cu hoteluri și restaurante de rangul întîi sau doi în cel mai rău caz, cu o casă îndestulată și cu o servitoare care s-o scutească pe mama dumitale de treaba grea, crezi că ai să poți spune într-o zi: gata, pînă aici; că ai să te bagi iar în boclucuri; că ai să manifestezi iar pe stradă cu steagul în frunte, după o întrunire la „Alcazar", sau ai să organizezi iar vreo grevă, riscînd să rămîi iar luni de zile fără lucru? Sau poate vrei să faci mici economii în anii ăștia, doi-trei, de „răgaz" ca să ai din ce trăi pe urmă, cînd au să te gonească patronii ca pe un ciumat ori au să te pună să le lucrezi pe nimica toată... Lasă, lasă, mai bine să vorbim de altceva. Și cum Klar surîdea silit, fără să răspundă și făcînd tot felul de mișcări inutile pe scaun, spre a-și ascunde încurcătura, profesorul continuă: Acuma,

desigur, dumneata eşti în drept să te întrebi, cu justificată nedumerire, de ce-ţi fac eu morala asta, tocmai eu, un frondeur ireductibil, un nihilist, un cinic care-şi bate joc de toate idealurile şi de toţi idealiştii, de ce, cum s-ar zice, îmi bag nasul unde nu-mi fierbe oala... Ei iacă, nici eu nu ştiu de ce, nu ştiu şi mă minunez... Cînd aud de un conservator care a trecut la liberali, sau de un takist care se pocăieşte şi se întoarce la tăticul lui, conu Petrache, rîde inima în mine de bucurie, ştiu că am de ce să-i înjur pe oameni şi să dau cu piatra în ei, dar pentru unul de-ai voştri, pentru unul ca dumneata... ei, e altceva... Dracu să mă ia, e altceva... Dar ia, mai bine, să-i cerem coanei Sidonia o dulceaţă. Ce preferi ? Nuci ? Gutui ? Portocale ?...

Coana Sidonia îi îmbie cu dulceaţă de zarzăre verzi, proaspătă, de sezon, şi Klar o asigură că nici maică-sa n-o potrivea aşa de bine la gust şi la culoare.

— Da, dragul meu — reluă Neacşu după un timp — şi fiindcă veni vorba de politică, ce spui de noul, tînărul şi vigurosul şef al liberalilor ? Să ştii că ăsta mîntuie ţara şi partidul de la pieire, că tăticul lui cu limbă de moarte i-a lăsat să nemurească dinastia Brătienilor în vecii vecilor şi să fericească poporul ăsta cît timp va fi destul de tîmpit ca să-i rabde.

Klar zîmbi şi răsuflă uşurat. Chestiunile generale erau mai puţin delicate şi el era dornic să se depărteze de pe un teren pe care nu se simţea sigur.

— E drept că după demisia lui Sturza, takiştii au început să piardă alegerile parţiale, dar credeţi că liberalii, cu Ionel Brătianu cu tot, au să se mai menţină multă vreme ? Toată lumea vorbeşte de o schimbare de guvern... Conu Petrache îşi ascute dinţii.

— Da, da, îi vine şi lui rîndul, numai că el nu vrea să pupe mîna neamţului ca Sturza şi Brătienii, aşa că şi bătrînul nu-l înghite, o să-l mai lase să aştepte cel puţin un an de zile, să vezi... Dar ce spui de nerușinarea cu care şi-a serbat moşul cei şaptezeci de ani ? Şi cum şi-a adus toate neamurile, toţi nem-

ții lui, cu suite, cu fasoane, cum l-a primit pe mucosul ăla de kronprinț ca pe un suzeran! Acuma cel puțin s-a liniștit: o să moară feldmareșal al armatei germane, drăguțul de el, nu colo, un pîrlit de rege al unei țări balcanice de țărani nespălați, care trăiesc în bordeie sub pămînt, ca animalele... Și i se face curte moșului; Franz-Ferdinand vine și el să-l întrebe de sănătate, să vadă dacă are din ce trăi, dacă-i merg afacerile... Sigur că da; ce înseamnă la noi politică externă? Politica regelui, politica neamurilor lui, politica nemțească, asta e, nu-i o noutate pentru nimeni.

— Franz-Ferdinand nu-i iubește pe unguri, spuse Klar. Ungurii știu asta și nici ei nu-l răsfață. Pentru Transilvania, vizita asta...

— A, așa? Profesorul Neacșu rîse scurt, se ridică de pe scaun și începu să se plimbe prin odaie cu pipa în dinți. Crezi dumneata că Franz-Ferdinand vine la București cu Transilvania pe tavă și ne poftește s-o luăm, cum ne poftește pe noi coana Sidonia cu dulceața de zarzăre verzi? Ești naiv, dragul meu. Dar de altfel, ce importanță are problema Transilvaniei în tot vălmășagul ăsta de probleme, care toate sînt europene, toate sînt capitale și toate sînt nerezolvabile. Relațiile slavilor din Balcani cu Austro-Ungaria sînt o problemă, relațiile lor cu putregaiul acela bătrîn care se mai cheamă Imperiul Otoman, altă problemă, rivalitatea austro-rusă, rivalitatea anglo-rusă, coloniile și debușeurile imperialismului, anacronismul organizației politice, a organizației sociale, peste tot, în toată lumea, probleme, probleme cîte poftești, nici una nu se simplifică prin vizite de filfizoni încoronați, nici prin parăzi și distribuiri de decorații.

— Atunci prin război? Credeți dumneavoastră că o să avem război? Klar se însufleți și se ridică și el în picioare. Credeți că socialiștii vor vota creditele de război? Că vor admite războiul?

— Dă-mi voie, dragul meu — răspunse ironic Neacșu oprindu-se în fața lui — dă-mi voie să nu-mi fac nici cea mai mică iluzie în privința asta. Acum

doi ani, la Stuttgart, cînd Hervé şi Liebknecht au vorbit despre demilitarizare, Bebel şi Adler le-au sărit în cap şi congresul a votat moţiunea germană, libertatea de acţiune pentru fiecare secţie naţională, deci compromisul, graţiozităţile şi o colaborare discretă cu guvernele militariste, punctată de mici buderii inofensive. Neacşu îşi scutură violent pipa în scrumiera de bronz de pe masă. Nu, nu socialiştii ar putea împiedica mîine izbucnirea războiului, vreau să spun nu socialiştii ăştia de salon, socialiştii parlamentari, socialiştii conciliaţi şi amabili... Neacşu îşi scutura mai departe cu putere pipa în scrumiera de pe masă. Dar războiul nu va izbucni în orice caz, dragul meu, cu toate campaniile de presă nemţeşti agresiv patriotarde, cu toate ambiţiile şi capriciile acestui paranoic care este Wilhelm al II-lea. Europa nu mai ştie să facă război, băiatule, burghezul francez, şi burghezul neamţ, şi burghezul austriac, şi toţi ceilalţi burghezi de peste tot, care au în spate patruzeci de ani de pace, de trîndăvie, de confort, ţin prea mult la cafeluţa lor cu lapte şi la tartina de pîine albă proaspătă, cu unt şi cu şuncă, şi s-a obişnuit prea bine cu telefon, cu telegraf, cu electricitate, cu tratamentul la băi, vara, pentru ficat şi pentru diabet. Sînt comozi şi fricoşi, nu vor să audă tunurile nici din depărtare... şi doar ei fac politica, ei dau banii... De altfel, nici împăraţii şi nici prim-miniştrii nu vor război, nu-i mai crede nimeni cînd se răţoiesc unii la alţii şi-şi trimit note şi ultimatumuri. Nu-i mai bine să faci croaziere în Marea Nordului şi să vînezi în Tirol decît să mucegăieşti în cancelarii şi să ţii contabilitatea diviziilor şi a corpurilor de armată?... N-o să avem război... N-ai văzut? Cînd Kaiserul a debarcat la Tanger, am crezut că *„ca y est"* [1]! şi la Algesiras s-au liniştit cu toţii. În toamna trecută, cine ar fi crezut că ruşii au să rabde ocuparea Bosniei şi a Herzegovinei? Cînd colo, Isvolski a înghiţit hapul, Nicky şi Willy au avut probabil un schimb amical

[1] În limba franceză: e gata (n. r.).

de scrisori, ca între neamuri, nu-i așa? și sîrbii s-au declarat fericiți cu noua situație și i-au trimis pe prințipele Gheorghe la plimbare ca să-i treacă pofta s-o mai facă vreodată pe belicosul... Așa, dragul meu, n-o să avem război, fii pe pace... Și la urma urmelor, habar n-am, treaba voastră, eu știu că am scăpat, nu mai pun mîna pe pușcă, sînt dintr-o generație fericită, halal să-mi fie!

Klar își scoase discret ceasul din buzunar. Era patru, trebuia să-și înceapă turneul.

— A, dar uitasem, dumneata n-ai venit la Piatra ca să-mi faci mie o vizită. Datoria mai întîi... Merg cu dumneata pînă în centru și mă opresc la liceu. Mă așteaptă părintele unui elev care ține neapărat să-i dau cuvîntul de onoare că fiu-său e un imbecil.

In grădinița din fața casei, Klar se opri o clipă ca să admire straturile de pansele și stînjeneii albi.

— Îți place, așa-i? Și mie, drept să-ți spun, zise Neacșu. Aici am să-mi termin zilele, în căsuța asta, printre prietenii mei, care cu toții coboară în linie directă din Ștefan cel Mare.

— Și ovreii? întrebă Klar zîmbind. Aveți cam mulți, să vă trăiască.

Neacșu începu să rîdă.

— Să ne trăiască, de ce nu!... Apropo, să știi că am dat pe aici și peste evrei care trag cu pușca, parol, să n-am parte de coana Sidonia... Domnul Berman, proprietarul „Bulevardului" unde voiai să te oprești dumneata, cunoaște munții Neamțului de parcă s-ar fi născut cioban... Ehei! De cîte ori am mers cu el la vînătoare și l-am ascultat smerit, ca un ucenic!...

*

Klar se întoarse la Galați joi dimineață, cam obosit, dar vioi și bine dispus. În timp ce se spăla în odaia lui, întrebîndu-se dacă n-ar putea să întîrzie o oră două de la fabrică, auzi portița și pe maică-sa vorbind cu cineva în curte. După ce se bărbieri și-și schimbă rufele, trecu în bucătărie și ceru ceva de mîncare.

— Ți-am făcut un ceai, spuse maică-sa. Am caș și urdă proaspătă... și niște ridichi dacă vrei. Conrad se așeză la masă și începu să mănînce cu poftă.

— Să nu uit — reluă doamna Klar — adineauri, în timp ce te spălai, a venit iar cu citație pentru procesul ăla. I-am spus că nu ești în oraș. Nu s-a mai mirat, s-a obișnuit omul.

— Foarte bine ai făcut, răspunse Conrad continuînd să mănînce. Dacă venea cu cinci minute înainte, nici nu era o minciună... Așa-i, uitasem că mîine avem iar termen. Ei, are grijă bătrînul; să-și bată el capul.

La fabrică n-o găsi decît pe Laura, care-i spuse că domnul Calaff plecase în ajun pentru două-trei zile la București cu o delegație de industriași și comercianți din oraș, care ceruse o audiență ministrului Industriei și Comerțului.

— Dar procesul cu Fotache cum rămîne, doamnă Farg, întrebă Klar alarmat; mi-a adus citație acasă pentru mîine și mama a spus că nu sînt în Galați, dar dacă domnul Calaff a plecat trebuie să merg eu în locul lui. Am procură... Dacă nu mă prezint pierdem procesul.

Laura surîse. In afară de tatăl ei, nimeni n-o înspăimînta. Încrezătoare în norocul care încununa invariabil tot ce întreprindea el, se obișnuise să înfrîngă sau să vadă înfrînte toate greutățile de fiecare zi.

— Nu te speria, domnule Klar. Du-te după-masă la Mușat și vorbește cu el. O să-l amîne iar, de asta ai grijă?

Cu mai bine de un an de zile înainte, cam vreo două-trei săptămîni după angajarea lui Klar în fabrică, izbucnise conflictul între domnul Calaff și moș Costică Fotache, conflict care mocnea de multă vreme și pe care, de fapt, exasperarea coanei Vasilica Fotache îl dusese la punctul culminant. Cu douăzeci de ani în urmă, domnu Fotache, cărăuș înstărit și gospodar, îi vînduse domnului Calaff locul pe care clădise fabrica, fiindcă avea nevoie de bani ca să-și

înzestreze o fiică şi s-o mărite după un oltean isteţ, dornic să-şi deschidă prăvălie la Craiova. Între casa lui moş Fotache şi fabrică, rămăsese un loc îngust de trecere, străbătut de jgheabul prin care se scurgea curentul de apă care răcea lumînările din tipare. Jgheabul nu avea adîncimea reglementară şi cînd domnul Calaff avea comenzi multe şi era zor mare la fabrică, apa venea cu putere, ca un pîrăiaş crescut de ploi şi se năpustea în casa vecinului. Moş Fotache răbdase un timp, cîţiva ani de zile chiar, răbdase şi coana Vasilica, fiindcă nu le cădea bine să vină cu o plîngere la domnul Calaff, care cobora boieros şi distant din trăsură, răspundea ca un feudal la saluturile mahalagiilor şi-i onora destul de rar cu conversaţia. În cele din urmă, însă, coana Vasilica îşi luă inima în dinţi şi se duse să stea de vorbă cu Laura, care era înţelegătoare şi pe care suferinţele îndurate din pricina bătrînului o făceau simpatică.

—Să sape jgheabul mai adînc, duducă Laura, că noi atîta cerem şi pentru dumneavoastră nu-i mare lucru...

Laura o ascultă, fără să pară surprinsă şi fără să reacţioneze, apoi o sfătui să se adreseze direct lui taică-său fiindcă ea nu pricepea bine şi apoi tot dînsul hotăra.

— Să vorbească domnu Fotache, coană Vasilica, să-i arate cum stau lucrurile... Dacă tata găseşte de cuviinţă...

După alte cîteva luni de aşteptare şi de şovăială, Fotache se hotărî să-i ceară audienţă domnului Calaff, îi explică situaţia şi-l pofti să vină s-o examineze la faţa locului.

— Face casa *egrasie,* domnu'Calaff, se strică *duşameaua,* păcat de dumnezeu...

Domnul Calaff îl ascultă pînă la capăt fără supărare, răsfirîndu-şi mustaţa între degetul cel mare şi arătătorul mîinii drepte, apoi se ridică de pe scaun, îi întinse mîna lui Fotache şi-l asigură că avea să se ocupe şi de necazurile lui îndată ce va avea timp.

Ani de zile trecură, fabrica mergea înainte, adîncimea jgheabului rămăsese neschimbată şi cînd erau comenzi multe, apa venea repede şi mare şi intra în casa vecinului. Fotache o repara des, schimbase un rînd de duşumele, mai vorbea din cînd în cînd cu domnul Calaff, primea răspunsuri vagi şi plictisite şi coana Vasilica se învineţea de furie cînd îl vedea întorcîndu-se cu coada-ntre picioare, fără să fi făcut nici o ispravă. În martie trecut, înainte de Paşte, cînd fabrica era în plin sezon şi Haim Schwartz, specialist în lumînările de înviere nici nu mai pleca seara acasă să se culce, coana Vasilica explodă deodată, ca dopul unei sticle de bulion pentru iarnă care a început să fermenteze. Îl pîndi într-o dimineaţă pe domnul Calaff şi cînd îl văzu în curticică, năvăli afară din casă şi se repezi la el cu toporul ridicat:

— Blestematule! Paştele mamei tale de cîine afurisit! Zilele mi le-ai mîncat, nu te-ar mai răbda pămîntul... Arză-te-ar focul să te arză!...

Coana Vasilica avea şaizeci de ani, dar era sprintenă şi voinică. Domnul Calaff se opri o clipă înmărmurit în mijlocul drumului, apoi răcni furios:

— Ce... ai înnebunit, babo? Ţi s-a urît cu binele?

Şi Klar, care era proaspăt angajat în fabrică şi îl însoţea, îl văzu smulgîndu-i toporul, apucînd-o pe coana Vasilica cu mîna lui vînjoasă şi cărîndu-i fără cruţare un mare număr de lovituri cu coada toporului. Moş Fotache îl dădu în judecată şi Klar fu citat ca martor al acuzării. Domnul Calaff nu manifestă nici un fel de emoţie cînd află de acţiunea vecinului său şi trecu toată afacerea lui Muşat, care rîse cu lacrimi auzind despre ce era vorba şi nu-i dădu nici o importanţă. Era o bagatelă!

— O amînăm noi, domnule Calaff, îl purtăm aşa pe drumuri pînă i-o trece pofta de judecată. Numai necazuri de astea să avem...

Ori de cîte ori se gîndea la proces, Klar avea o senzaţie de neplăcere — la început fusese pur şi simplu îngrozit. Dacă ajunge în faţa instanţei tre-

buie să declare adevărul. Şi atunci ce o să spună bătrînul? Aşa încît respira uşurat cînd îl anunţa domnul Calaff la birou, privindu-l peste ochelari: „Nu te mai duce la tribunal... Procedura e incompletă, se amînă", sau cînd în ultimele luni, afla, întorcîndu-se de la drum, că citaţia nu-l găsise în localitate.

Îndată după-masă, Klar alergă la Muşat. In sala de aşteptare nu era încă nimeni şi după cîteva evoluţii tăcute ale jupînesei, după alte cîteva evoluţii grăbite şi preocupate ale unui secretar, Muşat îl primi, vioi şi refăcut de siesta paşnică şi de cafeaua de bună calitate, preparată după un tipic anumit. Biroul lui era elegant — socrul deputatului Muşat fusese odinioară administrator de moşii la două mari familii boiereşti care se ruinaseră pe rînd şi complet, ceea ce-i îngăduise lui, la vîrsta de cincizeci de ani, să renunţe la orice activitate, să se mărginească la venitul unei proprietăţi, a unei vii lîngă Vaslui şi a cîtorva rînduri de case la Iaşi şi să-şi înzestreze cele două fete, urîte şi toante, ca pe nişte prinţese — mobila grea de nuc, rafturile în spatele biroului tixite cu cărţi.

Klar îi pomeni despre proces, îi spuse că domnul Calaff era plecat la Bucureşti şi-l întrebă neliniştit ce era de făcut.

— Ce să fie? Mergem la proces şi-l amînăm... Ai dumneata procură?

— Am, răspunse Klar speriat. Dar, nu vă supăraţi, domnule deputat... dacă nu se amînă? Ştiţi... e vorba de obraz!... eu am văzut totul, cunosc toată povestea, oamenii ăştia au să fie şi ei de faţă... au toată dreptatea...

Muşat rîse amuzat şi amabil şi-şi mîngîie cu complezenţă ciocul, care încerca să-i lungească şi să-i subţie faţa grăsuţă.

— Ei, se poate, dragul meu? După un an de ucenicie la amicul meu Emil Calaff ai mai păstrat ideile astea naive? Eşti un băiat deştept, ce dumnezeu!... Nu-ţi face nici un fel de griji, du-te acasă, dormi

liniştit şi mîine te prezinţi în instanţă. Eu plec diseară la Bucureşti — Klar avu o mişcare de groază şi de surprindere care-l făcu să zîmbească din nou — dar îi predau chestiunea lui Mihalache Costescu; e băiat deştept, ştie să se descurce.

Muşat se ridică de la birou, se îndreptă spre o uşă în stînga, o deschise şi spuse:

— Eşti bun, Mihalache? O clipă numai.

Cînd secretarul intră, făcu prezentările, apoi reluă:

— Domnul Klar are procură din partea domnului Calaff, pe care trebuie să-l reprezinte mîine într-un proces cu un oarecare Fotache. Acuzarea l-a citat ca martor. Fii drăguţ, ia dosarul şi ocupă-te de chestia asta... Poate că vrei să-l întrebi ceva pe domnul Klar? Şi dîndu-i mîna lui Conrad: Fără nici o grijă, dragul meu, fără nici o grijă...

Klar dormi prost şi a doua zi dimineaţă sosi emoţionat şi transpirat la judecătorie. Îi ocoli înspăimîntat pe moş Fotache şi pe coana Vasilica, care ştiau de lipsa bătrînului, prinseseră puţin curaj, dar rămîneau neîncrezători bănuind ceva şmecherîcuri avocăţeşti care le-ar putea veni de hac.

Mihail Costescu era deştept, ambiţios şi foarte inventiv. Avea o mare admiraţie pentru şeful său şi pentru prodigioasa lui ascensiune politică, toată lumea ştia asta. Sosi în ultima clipă la judecătorie şi-l linişti pe Klar cu un zîmbet protector şi cîteva cuvinte banale — era de părere că la vîrsta lui un avocat nu-şi poate îngădui prea multă familiaritate cu clienţii mai mărunţei şi cum în politică făcea primii paşi, deci nu era încă nevoit să cucerească simpatiile gloatei, păstra o rezervă demnă şi măsurată.

Grefierul strigă numele împricinaţilor.

— Prezent! răspunse Klar cu o voce răguşită cînd auzi numele lui Calaff.

— Prin procură. Conrad Klar, interveni neglijent Mihalache Costescu şi întinse procura preşedintelui spre examinare.

— Martorii acuzării — continuă grefierul — Conrad Klar...

— Prezent! răspunse din nou Klar cu o voce şi mai răguşită şi aruncă desperat o privire spre Mihalache Costescu.

— Imi daţi voie, domnule prezident, doresc să ridic un incident, spuse avocatul şi mîna lui dreaptă schiţă un gest elegant prin aer. Apoi cu un glas energic şi imperios, continuă, sprijinindu-şi vîrfurile degetelor de bară : Mă opun, domnule prezident, nu accept acest martor.

Klar îşi şterse fruntea cu batista şi-şi puse maşinal pălăria alături, pe bancă. Nu îndrăzni să se uite în direcţia lui moş Fotache, îşi lăsă mîinile pe genunchi şi aşteptă urmarea :

— Pentru ce, domnule avocat, sub ce motiv? întrebă preşedintele, potrivindu-şi ochelarii pe nas.

— Pentru că martorul Conrad Klar lipseşte din localitate, domnule prezident, spuse Mihalache Costescu şi se opri o clipă ca să savureze efectul produs de afirmaţia lui. Există un proces-verbal întocmit ieri dimineaţă de organele judecătoreşti la domiciliul martorului din strada Serei 38, din care reiese foarte limpede acest fapt. Dacă acest proces se judecă azi şi clientul meu îl cîştigă — daţi-mi voie să fiu convins că dreptatea e de partea noastră — domnule prezident — reclamantul se va putea cu uşurinţă opri la acest amănunt, care este şi va fi oricînd un motiv valabil de recurs. Nu doresc să dau reclamantului acest prilej şi cer onoratei instanţe amînarea procesului pînă la întoarcerea martorului în localitate.

Procesul fu amînat pentru data de 25 noiembrie.

Klar se strecură binişor afară din sala de şedinţe şi ieşi repede din clădirea judecătoriei fără să-l mai aştepte pe avocat. Se temea să nu se întîlnească cu moş Fotache şi cu coana Vasilica.

CAPITOLUL V

Marta născu în primele zile ale lui iunie. Avu o naştere uşoară, liniştită, fără complicaţii, aşa după cum fusese şi sarcina. Băiatul era sănătos şi voinic şi căpătă numele de Alexandru.

Paul se ocupă personal de angajarea unei doici. Stătu de vorbă cu cinci-şase femei, le luă interogatorii amănunţite, le puse întrebări care le făceau să roşească şi stărui iritat să i se răspundă, le duse pe rînd la doctor şi de fiecare dată se plimbă nerăbdător prin sala de aşteptare pînă primi rezultatul. Asistă la analize şi le verifică, amintindu-şi cu această ocazie de studiile sale de farmacie, făcute la Viena. În cele din urmă, alegerea lui căzu asupra Pachiţei Coajă care avea douăzeci şi patru de ani, braţele rotunde şi tari şi nişte sîni dolofani, umflaţi de un lapte excelent. Karst o întrebă despre părinţi, despre bărbatul ei, despre fraţi, surori, unchi şi mătuşi, cerîndu-i detalii asupra moralităţii lor, a ocupaţiilor, a bolilor de care suferiseră. Îi fixă o leafă bună, neaşteptat de bună, dar o înştiinţă că în tot timpul cît va alăpta, nu va putea comunica cu nimeni dintre ai săi, decît prin corespondenţă, pe care se oferi s-o facă tot el. Karst asista totdeauna la alăptat şi-l dirija după prescripţiile medicale cele mai riguroase, iar pe Pachiţa o îndopa cu toate bunătăţile, cu ciocolată, cu prăjituri şi cu bomboane

fine, pe care însă era obligată să le consume în prezența lui, ca nu cumva să le dosească și să le transmită, prin bucătăreasă ori fata din casă, cuiva din familia ei.

Doamna Ritter sosi de la Iași ca să-și vadă nepotul. Se plîngea de reumatism, suferea de căldură, îi făcu Martei cîteva discrete observații cu privire la aranjamentul odăilor, explicîndu-i că în locul sufrageriei ar fi fost mai nimerit să mute salonul fiindcă odaia era mai mare și mai impozantă, dădu bucătăresei rețete de sosuri vieneze și pretextînd niște îndepărtate legături de rudenie cu un unchi al lui Heinrich Müller încercă să intre în relații cu familia lui.

Silvia și Dolo sosiră de la Lemberg cam în același timp, schimbînd cu ocazia fericitului eveniment data vizitei lor anuale care avea loc de obicei în toamnă. Silvia ar fi vrut să vină cu fetița și cu dădaca, ar fi fost un admirabil prilej să se mîndrească din plin cu frumusețea îngerească a copilului, cu bogăția de dantele și de broderii cu care o gătea și chiar cu dădaca nemțoaică excelentă, angajată de puțină vreme și prevăzută cu tot felul de certificate și de referințe deosebite dovedind că slujise cu cinste în cele mai distinse familii din Polonia. Domnul Calaff, însă, căruia fiică-sa îi anunțase intențiile, îi răspunse imediat printr-o scrisoare, amintindu-i nenorocirea recentă din familie și atmosfera îndurerată din casa părintească, atmosferă care ar fi putut-o impresiona prea puternic pe mica Wanda. Silvia renunță, dar îndată ce ajunse la Galați, începu să vorbească despre dragostea cu care socrii ei, părinții lui Dolo, înconjurau copila și despre darurile cu care o copleșeau la orice ocazie.

Silvia purta doliul cu o satisfacție marcată. Negrul o subția și-i dădea un aer de deosebită distincție, ceea ce o umplea de încîntare. În iarnă purtase la pălărie voaluri lungi, care fluturau grațios și elegant în urma ei, și dacă renunțase la baluri și la serate pentru întregul sezon, ieșea în schimb foarte des la

plimbare — ca să ia aer și să-i mai treacă gîndurile negre, spunea ea cu un suspin melancolic — în ținute sobre de stradă, făcînd și primind scurte vizite ale prietenelor intime. Pentru vară îmblînzise severitatea negrului cu plastroane, jabouri și manșete albe, iar pentru Karlsbad își propunea să introducă taioarele gri și albastre, fără să elimine însă doliul care rămînea mai departe toaleta ei de toate zilele.

Hilda citi și reciti cu desfătare cele cîteva rînduri apărute în *Tribuna liberală*:

„Aflăm cu plăcere că doamna Marta Karst, soția domnului Paul Karst, energicul și destoinicul om de afaceri de curînd stabilit în orașul nostru și fiica domnului Emil Calaff, bine cunoscutul industriaș, a dat naștere unui drăguț băiețaș care a căpătat numele de Alexandru. Facem urările noastre cele mai calde părinților și dorim micuțului să semene în toate onorabilei familii în sînul căreia a avut fericirea să se nască.“

Era suficient, era frumos. Hilda scrise o poezie franțuzească de opt strofe pentru celebrarea fericitului eveniment și i-o înmînă Martei care o sărută, îi mulțumi și o asigură că și lui Paul avea să-i placă foarte mult. Hilda fu bucuroasă că nu-l găsise acasă, fiindcă îl știa greu de satisfăcut, ironic, și gata să ia peste picior pe oricine, pe ei mai ales — „cei din strada Traian“, cum spunea el — față de care nu făcea nici un fel de formalități și cărora nu le arăta nici interes, nici afecțiune. În cele cîteva scrisori compuse în epoca aceea, Hilda vorbi despre alinarea adusă în sufletele întristate ale familiei de nașterea micuțului, comparată cu o rază de soare și aminti înțelepciunea zicalei: „după ploaie, vreme bună“.

Domnul Calaff dărui noului său nepot trei napoleoni de aur — era darul pe care-l făcuse pe rînd la nașterea celorlalți nepoți ai săi și pe care-l socotea destul de considerabil ca să-l scutească de altele

pentru întreaga durată a copilăriei și adolescenței lor. Era energic și activ ca niciodată, supraveghea lucrările de construcție ale etajului și Marighetti se minuna în taină de obiecțiile pe care i le aducea și din care-și putea da seama că i-ar fi greu să-l tragă pe sfoară într-un fel oarecare. Etajul avea două apartamente, unul de trei, celălalt de patru camere, și domnul Calaff spera să le poată închiria chiar din toamnă. Era însă decis să nu le dea decît unor oameni onorabili și de încredere, care să nu-și bage nasul în treburile lui. De altfel hotărîse să nu mai lase căruțele să treacă prin curtea din față, ci să le încarce sau să le descarce în curtea din fund (depozitul avea o ușă și într-acolo), așa că mișcarea mărfii era la adăpost de priviri obraznice și pe de altă parte, dacă chiriașii voiau să-și facă grădină...

În casa din Victor Macri sosiră flori, felicitări și urări pentru nașterea băiatului. Cînd Marta se restabili, doamna și domnul Karst organizară o primire — prima de aceste proporții de cînd se întorseseră la Galați — pentru familie și micul grup de prieteni și cunoscuți pe care noul menaj îl adunase în jurul său. Briliantele doamnei Ritter scînteiară orgolios toată seara, Silvia vorbi despre familia ei din Polonia, Dolo recită textul din lexicon în care se vorbea despre Baden-Baden, Lotte tăcu în colțul ei, palidă și absentă, tresărind din cînd în cînd fără motiv, Lia ajută la servit, rumenă de plăcere și de emoție și Hilda afișă tot timpul un zîmbet egal și fals, pe care-l studia pe furiș în oglindă ca să-i controleze distincția. Suferea cumplit din cauza prea slabei importanțe acordate lor, „celor din strada Traian", a intervențiilor rare și timide în conversație ale tatălui ei, care eșuau în mijlocul indiferenței generale, a impertinenței cu care Paul se adresa Laurei sau Liei cînd voia să ceară ceva servitoarelor, a privirilor curioase, cercetătoare sau compătimitoare care o însoțeau pe ea, Hilda, cînd șchiopăta dintr-o odaie în alta.

Era cald, domnul Calaff pleca peste două zile la Karlsbad. Avea să stea pînă la 1 august, adică o lună întreagă şi lăsă în grija lui Jean ultimele operaţii pentru terminarea etajului, ordonîndu-i însă Laurei să vină o dată la două zile în inspecţie „ca să nu facă dobitocul vreo prostie, cum se pricepe el". Era hotărît să suprime pentru anul acela vizita anuală la Viena. Erau încă în doliu, nu mai avea decît o singură fată de măritat, putea să mai aştepte un an-doi: garderoba din anul trecut, foarte bogată, rămăsese nepurtată şi introducerea micilor detalii pentru modernizarea ei se putea face şi la Galaţi.

Deodată, Lotte, care aştepta de obicei cu nerăbdare vara ca să stea ceasuri întregi la soare, constată că nu mai suportă căldura. In cîteva zile slăbi îngrozitor şi faţa ei luă o culoare aşa de nesănătoasă, încît toţi cei din jur observară şi o întrebară ce s-a întîmplat. Simţea o sfîrşeală în tot corpul, nu mai ieşea din odaia ei şi moţăia tot timpul. Domnul Calaff se înfurie: era în ajunul plecării pe care nu voia s-o amîne şi deci prea tîrziu şi prea complicat ca s-o pregătească şi pe Lotte pentru Karlsbad, în două zile. Paul avu atunci o idee. Ca să ferească pe Marta şi pe copil de chinul unei veri ce se anunţa sufocantă, hotărîse să plece spre sfîrşitul lui Iulie undeva la munte, într-un loc civilizat, în străinătate, desigur, dar cît mai aproape, ca să simplifice greutăţile transportului. După ce se consultă şi cu medicii, alegerea lui căzu asupra Borsecului, care era aproape de graniţă şi care-i lăsase o amintire plăcută deşi vagă, fiindcă-l străbătuse cu ani în urmă în cursul unei excursii. Se gîndea doar că pe lîngă doică ar fi trebuit să mai fie cineva, în aşa fel încît Marta să nu aibă nici o grijă şi nici o bătaie de cap, iar doica să nu trebuie să se obosească între orele de alăptat şi să nu se mişte de lîngă copil. Se întreba dacă n-ar fi bine s-o ceară Laurei pe Lia care era serviabilă, părea docilă şi în orice caz îndemînatică în treburile gospodăriei, dar îl oprea cheltuiala, fiindcă ar fi trebuit să plătească ei şi drumul şi întreţinerea fetei. Ar fi dormit în aceeaşi

cameră cu doica și copilul — rămînea de discutat cu doctorul dacă băiatul ar fi avut destul aer — ar fi spălat eventual ceva cămășuțe și pieptărașe, ar mai fi schimbat-o pe doică dîndu-i posibilitatea să se odihnească, dar pentru treaba grea tot avea nevoie de un ajutor serios, o femeie ce putea fi găsită cu ușurință pe loc, dar care trebuia și ea plătită... Karst șovăia. Dar cînd în ajunul plecării domnul Calaff se opri dimineața, înainte de a se duce la fabrică, în casa din Victor Macri să-și ia rămas bun de la fiica și ginerele lui și le spuse că era necăjit fiindcă Lotte arăta rău și nu se hotăra s-o lase la Galați în căldură, Paul avu o idee care comunică oarecare însuflețire feței lui asimetrice și inexpresive. Lotte nu-l costa nimic; n-avea să-i spele lucrurile copilului, natural, dar o mînă de ajutor putea să-i dea doicii, s-o ajute la înfășatul copilului, la baie...

— Știi ce, dragă tată?... cred că și Marta și Lotte vor fi foarte încîntate de ideea mea... Las-o cu noi la Borsec, stațiunea e o frumusețe, aerul e admirabil... numai brazi. E foarte natural, fata era așa de atașată de frații ei, e un copil sensibil, se resimte. Ce zici, Marta?... n-ar fi bine?

Erau în chioșcul din grădină, în fața mesei pe care se afla micul deiun. Domnul Calaff acceptase un ou moale, în timp ce soții își beau cafeaua cu lapte, cu pîine cu unt și cu miere. Într-o chișea cu suport și capac de argint, se răsfăța dulceața purpurie de căpșuni. Marta își privi surprinsă soțul. Îi cunoștea intențiile și nu înțelegea: cum își putea el închipui că Lotte... De altfel îi făcuse o aluzie Laurei care părea gata să accepte.

— Cum să nu? ar fi admirabil, răspunse ea cu un zîmbet potolit pe fața care se îngrășase destul de mult în urma sarcinii și a regimului alimentar la care o supunea Paul. Am fi din nou toată ziua împreună, ca pe vremuri, și Lottchen s-ar întrema... E așa de slăbuță, mititica...

La Borsec se instalară într-o vilă care avea dublul avantaj de a fi aproape de centru — chiar îndărătul

străzii principale — și totuși în pădure, între brazi, la marginea unei șosele laterale mai puțin fracventată. Karst alese la parter două camere alături, mari, luminoase și confortabile, una pentru el și Marta, cealaltă pentru doică și copil, iar pentru Lotte o odăiță mică, la etajul I (domnul Calaff îi dăduse a înțelege că n-ar dori să cheltuiască prea mult și că nefiind vorba în nici un caz de o vilegiatură de lux și de fațadă ca în alți ani, nu pretindea ca fiică-sa să trăiască chiar ca o prințesă).

Primele zile avură un efect fericit asupra lui Lotte. Aerul tare, brazii, calmul acestei stațiuni ferite de forfota marilor centre climaterice sau balneare internaționale cunoscute de ea pînă atunci și mai ales variația, evadarea din curtea cenușie, neregulat pietruită, plină cu moloz și cărămizi, care la ora prînzului răsuna de bătaia fioroasă a clopotului și de glasul tiranic, iritat, al tatălui ei, toate la un loc o însuflețiră, îi dădură curiozitate și poftă de viață. Și apoi ăștia erau munți adevărați, Lotte tînjise după ei ani de zile. Îi vedea învinețindu-se spre seară în amurgul auriu, apoi înnegrindu-se treptat și adunîndu-se parcă laolaltă, ca un zid de apărare împotriva nopții ce cobora, cobora necruțătoare. Ăștia erau munții, iar Lotte simțea că neastîmpărul haotic din ea se potolește și le era recunoscătoare, îi iubea... Potecile pe care le zărea urcînd furișate prin pădure o ispiteau, verdele acela des și uniform ce acoperea munții pînă sus de tot o liniștea, o îmblînzea. Se gîndea că Paul și Marta aveau să facă poate ceva excursii, dar deși se temea de orice analogie care i-ar fi trezit amintiri dureroase, dorea să străbată iar tăcerea gravă, fermecată, a pădurii.

Pentru micul Sașa (numele rusești erau la modă și Paul hotărîse că era un diminutiv foarte drăguț pentru băiatul lui) Lotte avea un început nedefinit de afecțiune, pe care în apatia ei din ultima vreme nu încercase să-l exagereze față de sora și de cumnatul ei. În primele zile, cînd Paul o ruga să-l legene dacă îl apuca plînsul și doica nu era cu ei, să-i aducă o

bonetă sau alte scutece pentru ca nici Pachița, nici Marta să nu alerge prea mult, se supunea cu o indiferență distrată, fără să se mire. Dar Paul era sîcîitor și pretențios, îi cerea tot mai multe lucruri, într-o seară se răsti la ea cînd, ajutînd doicii să facă baia copilului, îi suci ușor mînuța și-l făcu să scîncească. Înfășatul și desfășatul de mai multe ori pe zi se făcea cu directa și tot mai regulata ei colaborare („tu stai liniștită — îi spunea Paul nevestei, și cînd se apropia jenată ca să-și dea concursul — sînt două femei aici, ce dumnezeu! nu ajunge?") deși nici una din aceste operații nu i se părea deosebit de distractivă.

Toată bucuria de la început îi pieri. Îi era frică de Paul și sub privirea stăruitoare a ochiului său imobil, gesturile ei neîndemînatice deveneau și mai stîngace, degetele îi tremurau în graba de a desface un nod, sau de a îmbrăca boneta pe capul moale al copilului. Paul scotea exclamații de nerăbdare sau de dispreț: „mai repede! răcește băiatul!", „ai să fii și tu o dată mamă, cu mîinile astea de lut n-ai să faci nici o treabă".

Neliniștea o cuprinse din nou pe Lotte, o neliniște difuză dar permanentă și care în clipa cînd auzea glasul răgușit al cumnatului ei chemînd-o la datorie, se transforma într-o adevărată groază. Începu să-și urască nepotul, să-l urască violent, pătimaș, cu o înverșunare maniacă, îi dorea să se îmbolnăvească și-și spunea că dacă l-ar vedea murindu-i în brațe, nu l-ar plînge... La două luni nu-i nici o nenorocire! Cine știe ce viață o să aibă!

În scurt timp, Lotte slăbi iar. Avea o privire speriată și nesigură și cînd zîmbea, ceea ce se întîmpla destul de rar, zîmbetul ei era rătăcit, aproape prostesc. Înfățișarea-i exterioară suferi atît de mult, încît Marta observă și-i spuse într-o zi, șoväind:

— Parcă ți-ai schimbat pieptănătura, Lottchen, înainte era mai strînsă și nu aveai șuvițele acelea pe ceafă... Și mi se pare că rochia asta e cam pătată... ceva gras, nu știu bine. Cred că ar trebui s-o schimbi...

Peste puțin observă și Paul care era foarte pedant și acorda o atenție excepțională fiecărui amănunt de toaletă.

— Ce-i cu Lotte, Marta dragă? de ce e așa de neglijentă? Îmi pare rău că trebuie să ți-o spun, dar azi dimineață cînd a trecut pe lîngă mine, mirosea urît. Atrage-i atenția... ești soră mai mare, trebuie să ai atîta autoritate asupra ei... N-am s-o mai las să se apropie de copil. Și după ce Marta, care-i dădea întotdeauna dreptate, îl asigură că avea să-i vorbească foarte serios, încheie cu un cîrîit nedumerit: Cînd am cunoscut-o, acum un an și jumătate, era o splendoare de fată și astăzi... S-ar putea spune că s-a slutit...

Pe Lotte o înspăimînta și limba ungară, care se vorbea pretutindeni și care în urechile ei obosite tuna amenințător ca o cascadă de sunete incoerente și sălbatice, prăvălindu-se brutal asupra ei. Ici-colo auzea germana, romîna, uneori poloneza — care-i făcea efectul unui junghi ascuțit trecîndu-i prin coșul pieptului; cu germana te puteai descurca destul de ușor la restaurant, în unele prăvălii, sau cu vecinii din vilă, dar limba indiscutabil predominantă rămînea cea maghiară. Lotte, care avea acum mereu alte idei fixe, se agăța cu desperare de ele și timp de cîteva zile, considerîndu-le bunurile cele mai prețioase ce poseda pe pămînt, se concentra asupra acestei obsesii al cărei merit unic era slăbirea încordării impusă de dictatura lui Paul. „Dacă pînă la vila din capătul aleii nu aud pe nimeni vorbind ungurește, o să-mi meargă bine azi, își spunea ea. Copilul n-o să plîngă în baie și Paul o să fie bine dispus." Cînd vedea de departe apropiindu-se două figuri necunoscute începea să-i bată inima de neliniște și de nerăbdare ca să afle ce limbă vorbesc, iar dacă trecînd prin dreptul lor tăceau, sau Lotte nu auzise bine, găsea un pretext să se ia după ei ca să se lămurească. Dacă vorbeau ungurește, se întorcea repede cu o figură răvășită, dacă vorbeau germana sau romîna, trăsăturile ei crispate se netezeau și privirea i se înseninа. „Ce-i cu

mine ? își spunea ea neputincioasă. Pentru fleacuri din astea !..."

Într-o seară, în timp ce ținea pe genunchi copilul bine învelit în halatul pufos de baie, micul Saşa făcu o mişcare neaşteptată, îi lunecă din mîini, căzu cu halat cu tot jos pe covor şi începu să plîngă zgomotos. Se repeziră cu toţii să-l ridice. Karst spumega.

— Ai înnebunit ? Ţii copilul în braţe şi te gîndeşti la dracu ?

Copilul nu se lovise prea tare, halatul gros îl apărase şi îndată ce Pachiţa îl luă la sîn, tăcu şi începu să sugă cu poftă. Karst era însă turbat şi Marta îi aruncă şi ea priviri indignate soră-si.

— Te rog să faci bine să nu mai pui mîna pe copil, răcni Paul mai răguşit ca niciodată. Ai înţeles ? Să nu te mai prind că te apropii de el. La vîrsta asta să nu fii în stare să faci cel mai mic serviciu !... Şi cui ? Unei surori, unei surori care n-are voie să se obosească, să facă eforturi !... Asta drept mulţumire că te-am luat cu noi ca să te îndrepţi şi să nu te coci vara în călduri la Galaţi !... Eşti o neruşinată, nu meriţi să ne uităm la tine.

Lotte fugi la ea în odaie, nu închise ochii toată noaptea şi plînse ca o disperată. Făcu socoteala că pînă la 1 septembrie mai erau optsprezece zile. Optsprezece zile după catastrofa din seara aceea ! Paul avea — în cel mai bun caz — s-o ignoreze cu desăvîrşire, cine ştie dacă şi Marta îi va mai adresa un cuvînt. Era singură, se înfiora de singurătatea neagră, duşmănoasă, în care intra pentru optsprezece zile. Şi la Galaţi ? La Galaţi o aştepta tot singurătatea, o singurătate tot aşa de neagră dacă nu duşmănia, indiferenţa, indiferenţa...

În faţa vilei, de cealaltă parte a potecii, se ridica o altă vilă, ceva mai mare, tot cu etaj şi construită cam în acelaşi gen. Amîndouă aparţineau unui singur proprietar care le clădise la scurt interval una după alta şi le dăduse numele celor două fete ale sale „Vila Eva" şi „Vila Erika". La etaj, în dreptul

odăiței lui Lotte, vila din față avea o cameră care părea mare și luminoasă, judecînd după terasa cochetă unde locatarii își luau micul dejun dimineața, ori zăboveau seara, cînd era vreme bună, întinși pe șezlonguri și înfășurați în pleduri. Camera era ocupată, cînd soții Karst și Lotte se instalară în vila de peste drum, de două doamne, una în vîrstă și cealaltă mai tînără, care părea să-i fie fiică. Lotte le zărea de la fereastra odăiței ei, le auzea uneori și vorbind cu o tresărire maniacă de neplăcere — erau unguroaice — dar nu se gîndi la ele decît după un timp, cînd camera rămase goală și-și dădu seama că plecaseră.

După scandalul din seara în care scăpase copilul din brațe, Lotte se refugie tot mai des la ea în odăie, fiindcă fiecare clipă petrecută cu sora și cumnatul ei era o tortură. Paul îi răspundea printr-un mormăit la „bună dimineața" și la „bună seara", la masă îi cerea printr-un gest solnița sau coșul cu pîine dacă erau lîngă farfuria ei, iar în restul timpului o trata ca pe un obiect, absorbit de copil, de Marta, de Pachița și de o fetișcană de vreo cincisprezece ani, angajată ca să le fie de ajutor, și pe care o chinuia fără milă. Marta era și ea rece și severă ; îi vorbea rar soră-si, numai cînd era neapărată nevoie și lua un aer de circumstanță cînd Paul făcea o aluzie plină de răutate la nepăsarea și ingratitudinea rudelor cărora le faci bine, dar care refuză să te răsplătească în schimb, cu cel mai neînsemnat serviciu.

Din patul ei, Lotte putea privi pe fereastră și de la distanța aceea în cadrul ei nu se zărea decît terasa camerei de la etajul întîi al vilei „Erika". Într-o seară, în timp ce se dezbrăca pe întuneric ca de obicei, apatică și cu gîndurile oprindu-se pe rînd în direcții stranii și fără drumuri de legătură între ele, ca în niște cuie prea șubrede ca să le suporte greutatea, Lotte își dădu seama deodată că odaia din față era din nou ocupată și că două umbre, foarte apropiate una de alta și deslușindu-se vag într-o lumină slabă — probabil aceea a unei veilleuse de pe noptieră — se sprijineau de marginea terasei. Se apro-

pie mașinal de fereastră și privi. Erau un bărbat și o femeie îmbrățișați, cu capetele alăturate. Stăteau nemișcați fără să vorbească — sau poate șopteau, dar Lotte nu putea să-i audă. În cele din urmă intrară încet în odaie tot îmbrățișați și peste puțin lumina dinăuntru se stinse.

Lotte rămase încă mult timp la fereastră, în întuneric, cu răsuflarea tăiată. Plîngea domol, obosit, și lacrimile i se prelingeau în voie de-a lungul obrajilor slăbiți, lunecau pe gît și udau volănașul mototolit al cămășii de noapte.

A doua zi dimineață așteptă cu nerăbdare și cu emoție să-i vadă iar. Erau tineri, el avea o față brună, simpatică, plină de vioiciune, ea era mică, plinuță și părea destul de timidă. Vorbeau ungurește și Lotte avu deodată impresia că auzea altă limbă, o limbă dulce, armonioasă, anume făcută pentru mîngîieri. Stătea ceasuri întregi în fața ferestrei așteptînd să-i zărească și le urmărea cu lăcomie fiecare gest, fiecare privire, cu ochii măriți, cu obrajii fierbinți.

Cei doi luau micul dejun pe terasă unul în fața celuilalt, la o măsuță mică, rotundă. Ea îl servea cu mișcări lenețe, voit stîngace, mișcări de lună de miere, lăsîndu-se servită la rîndul ei, alintîndu-se șovăind în fața unei felii de pîine, refuzînd untul șunca sau marmelada, pentru ca să le accepte apoi după stăruințele lui, după o amenințare prefăcută, dar mai ales după o lungă sărutare de mînă, care dezorganiza complet ritmul bătăilor inimii lui Lotte. Uneori, în zilele ploioase, îi privea așezați în fotolii — foarte aproape unul de altul, ea cu un lucru de mînă, împungînd rar și neregulat, cu aceleași mișcări lenețe, răsfățate, și ascultîndu-l pe el citind și comentînd cîte un articol de ziar; alteori stăteau așa, fără să facă nimic, mînă în mînă, privindu-se des, zîmbindu-și mereu, vorbindu-și rar. Adesea el îi potrivea o buclă pe frunte, îi strîngea mai bine pledul pe genunchi, ea îi verifica nodul cravatei sau îi cercetă cu atenție butonii de la mînecuțe. Lotte simțea că gesturile acestea erau gratuite, că nu erau motivate de

nici un fel de dezordine în veşmintele sau pieptănătura vreunuia dintre ei, că ele nu aveau pentru cei doi tineri altă semnificaţie decît aceea a unui sigiliu pus pe posesiunea completă a unuia asupra celuilalt, că le făceau numai din nevoia permanentă de a se asigura de această posesiune reciprocă, şi atît de plină de farmec. Lotte simţea, înţelegea instinctiv acest lucru — deşi nici una din perechile mai tinere sau mai bătrîne pe care le cunoştea nu-i dăduse vreodată prilejul să asiste la asemenea scene; nici între Silvia şi Dolo, nici între Marta şi Karst, nici între Eleonora şi Matei Colin, ele n-ar fi fost posibile — şi gesturile acelea mici i se păreau mai elocvente şi mai pline de conţinut decît cele mai dulci cuvinte de dragoste.

De vreo două ori îi întîlni prin staţiune. Se înroşi de departe cînd îi zări, lăsă ochii în pămînt ca o vinovată şi nu îndrăzni să-i privească de aproape.

— Mi se pare că perechea asta tînără locuieşte la vila „Erika", îi spuse o dată Marta lui Paul. Pachiţa a auzit de la Roji că au o cameră foarte bună, sus, la etaj, cu terasa în faţă.

— Ştiu, crezi că eu nu m-am gîndit la ea? cîrîi răguşit Karst. Ar fi avut copilul terasa... Dar să umbli toată ziua pe scări!... Şi oricum nu mai era altă cameră liberă alături.

Lotte nu se mai dezlipea din faţa ferestrei („Ce-i cu ea de stă toată ziua singură cuc în casă?" întrebă plictisit Paul într-o zi). Îi pîndea pe cei doi, îi iubea şi îi ura în acelaşi timp; pe ea o ura în special, pe ea care se răsfăţa ca un copil sub privirile lui zîmbitoare şi pline de dragoste, pe ea care găsea că e meritată, că e firească fericirea asta. Îşi dădea măcar seama cît de imensă, cît de nepreţuită era fericirea ei, o fericire pe care Lotte o dorea ca pe un vis nepămîntesc, în care sperase, în care nu mai spera... Pîndea pe feţele şi în gesturile lor un început de oboseală, poate chiar de indiferenţă; da, ar fi vrut cu aprindere să deosebească pe faţa lui plictiseală,

să-l vadă înăbușind un căscat și s-o surprindă pe ea oarecum neliniștită, îngîndurată, căutînd să-i intre în voie...

Într-o zi se întîmplă ceva îngrozitor. Era dimineață, servitoarea vilei adusese micul dejun și cei doi se așezară la masă. Ea făcea tot felul de mici strîmbături, își lăsa capul pe un umăr, încrunta din sprîncene și-i întinse ceașca de cafea cu lapte fără să-l privească și fără să-i surîdă, apoi se rezemă de speteaza fotoliului și păru hotărîtă să nu se atingă de mîncare. El rise, insistă, vru să-i sărute mîna pe care ea o retrase întorcînd capul, își apropie fotoliul de al ei și în cele din urmă se sculă, veni în spatele ei și începu să-i vorbească la ureche, ciufulindu-i buclele pe ceafă cu o mînă și cuprinzînd-o cu cealaltă. Ea rezista; atunci îi acoperi gîtul cu sărutări și în timp ce ea își lăsa moale, învinsă, capul pe speteaza fotoliului părăsindu-i gura pe care gura lui o sorbea adînc, într-un sărut nesfîrșit, mîna lui dreaptă coborî încetișor de-a lungul decolteului și dispăru — da, ochii înspăimîntați și lacomi ai lui Lotte, de partea cealaltă a ferestrei vilei din față, o văzură dispărînd de tot — sub lenajul moale al peignoirului albastru...

Cînd năvăli fără să bată la ușă în odaia Martei și a lui Paul, Lotte era despieptănată și sub rochia încheiată strîmb, se zărea cămașa de noapte. Marta era singură și căuta ceva într-un sertar. Se întoarse spre ușă și văzînd ținuta în care se prezenta soră-sa, fața ei luă o expresie scandalizată.

— Lotte!... ce-i asta? apucă ea să spună cu o voce sufocată.

— Trebuie să schimb odaia... nu mai pot să stau în odaia asta, gîfîia Lotte. Te rog, Marta, te rog...

— De ce nu mai poți să stai în odaia asta? Ce s-a întîmplat? Ce s-a întîmplat? Marta era din nou calmă și severă.

— Nu mai pot... nu are nici un pic de aer, e strîmtă, întunecoasă... E imposibil... te rog, Marta...

— Nu înțeleg; ți-ai adus aminte că e strîmtă și că n-are aer după ce ai stat trei săptămîni în ea? Cel

puțin în ultima vreme nu te mai vede nimeni pe afară și...

— Da, tocmai și mi-a făcut foarte rău, nu mă simt bine de loc... nu știu ce am... Crede-mă, Marta te rog.

— Nu mă ruga atîta că n-ai ce să mă rogi. Marta era din ce în ce mai rece și mai severă. Îmi pare bine că Paul a ieșit cu Pachița și cu copilul, întîi fiindcă aș fi intrat în pămînt de rușine dacă te-ar fi văzut în ce hal circuli prin vilă la ora zece dimineața și apoi fiindcă, oricum, îmi făceam reproșuri că n-am stat încă de vorbă serios cu tine.

— Marta, te rog... nu mi-e bine, nu știu ce am... Lotte era dezarmată în fața ei, cu brațele moi de-a lungul trupului și două șiroaie de lacrimi fierbinți pe obraji.

— Lotte dragă, eu nu sînt așa de sensibilă ca tine. Inutil să încerci să mă impresionezi cu fleacuri, nici tu nici eu nu mai sîntem copii, ce dumnezeu! Trebuie să-ți spun că în ultima vreme ești plină de capricii, de mofturi și asta fără pic de rușine față de Paul care, în definitiv e un străin încă în familie și care, după mine, e un înger că le rabdă. Ești veșnic bosumflată, refuzi să faci cel mai mic serviciu și cînd îl faci... ai văzut, era cît pe ce să nenorocești copilul. Și vreau să-ți repet, cu mai multă insistență, de data asta, ceea ce ți-am mai spus de vreo două ori pe ocolite... Ai o ținută imposibilă. Nu știu dacă te-a văzut cineva prin vilă acuma, așa, dar ești pur și simplu... pur și simplu respingătoare. Îmi face impresia că nu te mai speli... Marta era tot mai iritată. Și părul! Admiră-te puțin în oglindă. Aș vrea să fiu sigură că te piepteni zilnic... De ce te uiți așa la mine? Cred că nu te-ai mai spălat pe cap... În fine, la Galați n-ai decît să faci ce poftești — numai că acolo nu îndrăznești, ți-e frică de tata — dar cît ești cu noi... Pentru copil avem nevoie de igienă absolută. De tine nu mai sînt sigură... cine-mi garantează că n-ai să te umpli de insecte și că n-ai să ne umpli și pe noi... Lotte, Lotte, ce-i cu tine? De ce urli așa? Taci, Lotte, are să vină Paul...

Au trecut și graniță. Cît mai au pînă la Galați? cîteva ore. Și pe urmă!

Nu e nici un călător străin în compartiment afară de ei (Paul l-a luat deoparte pe șeful trenului și i-a spus ceva). Sînt toți trei așezați în fața ei și tac, au tăcut tot drumul, pînă și copilul tace și doarme, nu se trezește decît atunci cînd îi dă Pachița sînul și cînd îl schimbă, dar nici nu scîncește măcar. Pe urmă adoarme la loc. De ce nu plînge? De ce nu-l doare ceva? Să țipe, ceilalți să fie în jurul lui să se agite, să nu se mai uite mereu la ea, să fie o schimbare între ei, altceva...

Stau toți trei pe bancheta din față și se uită la ea... Da, se uită la ea, o păzesc... Ba nu, se uită fix la fruntea ei... și la gît, că și pe gît umblă, ea îi simte, și pe ceafă, noroc că nu mai e nimeni în compartiment. Paul își pleacă din cînd în cînd ochii pe un ziar, dar nu-l citește, scoate mereu ceasul, Marta ține în mîini o carte... *Effi Briest!*... Effi Briest... ce nume stupid! Effi, cum poate să se numească așa o fată? Sau poate e femeie... Are un bărbat și o sărută și o ia în brațe... Să înceapă iar să țipe? Să țipe, să țipe, să țipe... Și ea vrea... Degeaba, cine o să se uite acuma la ea, acuma cînd e plină de păduchi care i se plimbă pe frunte, pe frunte și în sprîncene și ies din guler și se urcă pe gît și pe bărbie... Tot timpul se uită cei din față la ea, s-au așezat în față ca să nu se umple de păduchi, să nu umple copilul de păduchi. Și ei îi spun că nu se vede nimic, că n-are nimic... Parcă ea nu știe! Chiar Marta i-a spus, Marta, Marta, Marta, sora ei, sora ei mai mare... Cîntau la pian la patru mîini și doamna Albertini spunea: bravo!... Ce o să spună doamna Albertini cînd o să audă? O să audă cu siguranță... Tot orașul o să știe, oricît ar sta ea în casă să n-o vadă nimeni... O să observe birjarul la gară. Și pe peron o să fie lume... Tata... tata, tata o s-o omoare... Mai bine, ei și?... Sau o să vrea să omoare păduchii? Să creadă el!... Umblă, umblă, abia se ține... Duce mîna

la frunte cît poate de rar, numai cînd îi e frică să nu-i intre vreunul în ochi şi-l goneşte... numai atunci. Fiindcă de cîte ori duce mîna la frunte, Paul se uită la Marta, Marta se uită la Paul, Pachiţa se mişcă neliniştită pe locul ei... Ce?... ce? Le e frică?... Le e ruşine?... Dochiţa e de vină. O să-i spună ea tatii... numai Dochiţa... de ce n-o spăla bine pe cap? De lene... o să-i arate tata... lene... Ce să facă ea acuma? Nici lecţiile de germană, nici Fräulein Wenzel:

« Der König sprach's, der Page lief,
Der König . . . » [1]

Nu-i aşa, cum e? A uitat; s-o întrebe pe Marta.

« Der Page kam, der König rief . . . » [2]

A uitat, dar mai bine să n-o întrebe pe Marta Niciodată n-o să se mărite, niciodată, niciodată... Ei şi? Ea nu vrea să se mărite, nu vrea... nu vrea... Dacă ţipă acuma iar, se opreşte trenul şi vin şi alţii din alte compartimente şi vede toată lumea: ce se întîmplă atunci? să-şi tragă pălăria mai tare pe frunte?... Paul şi Marta n-au să-i dea voie... şi tot degeaba e, se îngrămădesc în sprîncene, îi intră în ochi. Din ochi cum îi scoţi?... Nu-i mai scoţi, orbeşti şi rămîn toţi acolo... Marta a spus „insecte"... Foarte elegant... „insecte". Ăştia sînt păduchi, păduchi, ea ştia şi dinainte, dar a crezut că nimeni nu observă. Cînd o să-i vadă tata, tata, tata!... Cum să facă ea să nu-i vadă tata? Cum? Are s-o bată, are s-o omoare...

Lotte vrea să ducă mîna la frunte, dar se stăpîneşte... În schimb se scoală fără nici un gînd de la locul ei şi face o mişcare spre uşă. Trei perechi de ochi se pironesc asupra ei.

— Ce vrei? Unde te duci? întreabă răguşit şi agitat Paul.

---

[1] şi [2] Versuri din balada *Der Sänger* de Goethe (n. r.).

— Să... mă duc... Ce știe ea ? Nu se duce nicăieri.

— Vin și eu cu tine... Ceilalți par să fi înțeles despre ce e vorba și Marta are intenția s-o urmeze.

— Lasă, rămîi tu aici, mă duc eu, spune Paul, se ridică de pe banchetă, merge pînă la ușa compartimentului și o deschide. În dreapta, la capătul vagonului... Treci tu înainte.

Cînd ajung — Lotte pășește ca în somn, cu mîna la borul pălăriei — Paul se oprește și-i spune :

— Eu te aștept aici, mai departe. Fumez o țigară.

Lotte iese și-și dă seama deodată că e lîngă ușa vagonului, cea care dă afară, spre cele două perechi de șine și de-a lungul lor alunecă trenul cu iuțeală. „Ana Karenina... i-a povestit Sophie Vîrnav... ea citește de toate... A, nu, aia s-a aruncat în fața trenului. Da, dar ea n-avea păduchi, nu-i umblau pe frunte și pe gît... Vede jumătate din spatele lui Paul care se uită pe fereastră, în partea cealaltă. Numai să nu audă... Nu, e zgomot... roțile.

Lotte deschide ușa vagonului... acuma, repede..."

Nu avea nici o zgîrietură, nici o picătură de sînge, nici rochia nu se murdărise. Lotte începu să-și revină și văzu în jurul ei o mulțime de capete. Și pălării... și ochi... și pălării. Paul... și Marta... Duse încet mîna spre cap și sări urlînd în picioare.

— Pălăria... unde-i pălăria... de ce vă uitați așa ? dați-mi pălăria... să nu se vadă... să nu-i vadă tata.

PARTEA A TREIA

CAPITOLUL I

Jean se întorcea de la Focșani destul de neliniștit. Nu știa dacă procedase exact după instrucțiunile lui taică-său, deși își dăduse toată silința să nu-i iasă din cuvînt, să-l imite pînă și în gesturi, dar mai ales să se poarte cu rezervă și demnitate. Fata era urîtă — un nas ascuțit, niște ochi bulbucați care o făceau să semene cu mătușă-sa, Rose Heller — și manierele ei de un gust îndoielnic. Jean își dăduse seama cît de mare era diferența între eleganța și conversația ei și acelea ale surorilor sau chiar și ale nepoatelor lui. Intra în vorbă fără să fie întrebată, se ridica de la locul ei cu mișcări iuți și impertinente, pufnea în rîs fără rost, pronunța nemțește tărăgănat și vulgar... Iar bătrînul Rabitz nici nu se gîndea să dea ceva peste patruzeci de mii de lei. „O urîtă și o țoapă ca asta!"

— Jean dragă — îi spusese Rabitz cu glasul lui tremurător și plîngăreț — de asta îi săreau copiii în cap, că nu era în stare să se impună — sîntem în familie, îmi ești nepot, e frumos să stăm la tocmeală? Ia banii ăștia, vedem noi pe urmă...

„Ce ramolit! Așa de tîmpiți îi crede el pe Emil Calaff și fiu-său?"

În orice caz, erau niște oameni perfizi și ordinari. Cînd văzuseră că afacerea nu merge bine, începuseră să-l înțepe, să-l sîcîie și de unde în pri-

niele zile nu pomeniseră un cuvînt despre Lotte, la sfîrşit nu mai încetau cu aluziile, cu întrebările, cu suspinele ipocrite. „Săraca! Mititica de ea! De doi ani de zile să nu-şi revină! Ştii, dragă Jean, asta trebuie să fie ceva ereditar... Din partea Luizei, slavă domnului, n-are ce să fie, doar ne vezi pe noi, dar taică-tău... un om inteligent, nimi de zis... Dar tot aşa de nervos e şi acuma?... Şi ce om ciudat! e adevărat că o trezeşte noaptea din somn pe Luiza şi o trimite la bucătărie să-i aducă de mîncare fiindcă-i e foame?... nu-uu?... Curios!" Se interesau de Laura şi de Albert, aminteau cu insistenţă de Eugen şi se minunau de moartea lui neaşteptată, sfredelindu-l pe Jean cu privirile şi încercînd să-i tragă de limbă, într-un cuvînt pomeneau numai despre evenimentele dureroase petrecute în ultimii trei ani de zile în casa Calaff şi ignorau cu voită nepăsare tot ce-i menţinea şi-i sublinia încă faima viaţa bogată, boierească, a Silviei şi a Martei, succesele fabricii...

— Eu n-am fost nici la nunta Silviei, nici la nunta Martei, spunea mătuşa Rabitz şi nasul ei ascuţit împungea viguros aerul în diferite direcţii. Emil a uitat se vede că nevastă-sa are neamuri şi la Focşani, dar am auzit de la alţii... E adevărat că socrii Silviei au fost împotriva căsătoriei şi au făcut gălăgie chiar în ziua nunţii? Nu-uu?... Hm, ce curios! Mi-au spus mai mulţi, şi oameni serioşi... Ce curios!

Jean se grăbi să lichideze cu familia asta de mahalagii — „nişte imbecili, nişte cretini", îşi spunea el cu energie, pregătind naraţiunea pe care avea s-o servească domnului Calaff — şi-şi luă rămas bun cu promisiunea vagă de a mai reveni, de a scrie regulat. Deşi se silea să-şi ia un aer grav şi să vorbească puţin, sibilinic, cum s-ar fi cuvenit, îşi dădea mereu în petic, mai ales la masă, cînd nu-şi putea ascunde lăcomia şi se repezea ca un flămînd la mîncare, răspunzînd cu gura plină, pe

jumătate sufocat, celor din jur. Se înecă ușor și într-o zi, la ceai, înfulecînd fără socoteală fursecuri cu ciocolată, înghițise greșit, tușise aproape un sfert de oră, roșu la față și cu lacrimi în ochi, dizgrațios, neputincios și înfuriat de agitația familiei și de sfaturile ce i se dădeau.

De ce îl trimisese taică-său la Focșani? Alianța cu Rabitzii nu era deosebit de seducătoare, zestrea era modestă, trusoul nu putea fi extraordinar. Poate că voise să arate că după nenorocirile din ultimii ani rămăsese cu capul sus, că avea pretenții mari, poate că-l trimisese tocmai ca să aibă ocazia să refuze o partidă care altora le-ar fi părut interesantă. Sau poate că se gîndise serios la căsătoria asta, care i-ar fi deschis accesul firmelor din Focșani, credincioase fără nici o justficare lui Leopold Garnic și lui Panaiotis din Brăila? Atunci... bine, dar el nu dăduse nici un răspuns definitiv, dacă tata voia, mai aveau tot timpul. Dar nu era păcat? Nu putea găsi el ceva mai bun?

Domnul Calaff mai făcuse două-trei încercări, Jean se plimbase o dată pînă la Brăila și de două ori la Iași, dar nu avusese nici un succes; familiile fetelor îl respinseseră cu mai mult sau mai puțină politețe (nu-i plăcea să-și amintească de aceste împrejurări). Ei, dar n-avea nici o importanță, nu era nici o nenorocire dacă rămînea holtei încă vreo cîțiva ani. Dimpotrivă. Între timp căpăta experiență în afaceri și... și prestigiu, iar fabrica începea să se numească: Emil Calaff & Fiu. Dacă taică-său ar fi vrut să-i dea această satisfacție!

Jean era neliniștit, făcuse o poznă la Focșani și asta chiar în ajunul plecării: pe la zece seara, după ce luase masa la restaurant (la Rabitz, unde se dusese să-și ia rămas bun fără nici un fel de efuziuni, nu i se servise decît o felie subțire de cozonac și niște prăjiturele uscate, cu nuci) se furișase pînă la varieteu, la Steiner și pe la unu se întorsese cu o femeie la hotel. Era aproape imposibil ca într-un orășel mic în care avea atîtea rude și cunoscuți să

nu-l fi zărit cineva. De altfel cheltuise douăzeci şi şapte de lei, era enorm, cum avea să-i justifice? Domnul Calaff îi dăduse bani ca să se poată prezenta după toate canoanele familiei, îi dăduse mai mult chiar decît trebuia, dar îi atrăsese atenţia că nu era obligat să-i cheltuiască pe toţi şi că se aştepta să se întoarcă la Galaţi cu o sumă frumoasă. Şi Jean se întorcea cu cinci lei...

Da... îi plăceau femeile, îi plăceau colosal de mult, îl obsedau şi cînd avea prilejul se repezea asupra lor cu aceeaşi lăcomie cu care se repezea asupra mîncării, cu o lăcomie de şcolar şi de bătrîn libidinos în acelaşi timp, stîngaci şi neîncrezător în puterile lui. Femeile îşi băteau joc de el şi-i cereau bani, el nu avea decît ce se îndura din cînd în cînd taică-său să-i dea în clipele de foarte bună dispoziţie. Cînd venea la fabrică, se învîrtea toată ziua printre fete, cu nasul şi cu obrajii congestionaţi, cu ochii plini de vinişoare roşii. Cîteodată, cînd îl ştia pe domnul Calaff ocupat în birou cu cineva, sau în zilele de plată, cînd se încuia singur ca să numere banii, izbutea să atragă pe cîte una în cămăruţa din fundul atelierului de tîmplărie şi să-şi liniştească pofta la repezeală, fără plăcere adevărată, cu urechea mereu încordată şi aşteptîndu-se în orice clipă să audă tunînd glasul teribil al bătrînului. Tremura de teamă să nu se pomenească cu o încurcătură, să nu rămînă vreuna însărcinată. Le alegea pe cele mai deocheate, sau pe cele orfane de tată şi fără apărare, fiindcă era mai puţin probabil că aveau să facă gălăgie. Vara, cînd domnul Calaff pleca la Karlsbad, era la largul lui; venea zilnic la fabrică, lua un aer posomorît şi preocupat de stăpîn şi de om de afaceri, o repezea pe Laura, îşi băţea joc de Albert, îşi băga nasul în registre, apoi se ducea la ambalaj unde lucra Ruxanda Panait, ale cărei farmece erau mai modeste, mai trecute, mai la îndemîna oricui, o scotea de la lucru cu o nerăbdare care îl făcea să neglijeze cele mai elementare măsuri de precauţie, o trimitea în cămăruţa din fundul

tîmplăriei şi o urma imediat. O singură dată era s-o păţească; se legase de una nouă, despre care auzise că n-are tată şi că nu mai are ce păstra pentru ziua îndepărtată şi nesigură a măritişului, dar fata reacţionase cu violenţă şi alergase plîngînd la „duduca Laura", iar ea reuşise cu greu s-o convingă să nu-i spună nimic lui Tănase Bîrgău, frate-său, cărăuş din Lozoveni, cu mare faimă de scandalagiu, care i-ar fi spart capul lui Jean fără să stea mult pe gînduri. Laura îl mai scosese de vreo două ori din încurcătură şi pe moment Jean o săruta şi-i mulţumea, tremurînd de spaimă şi de recunoştinţă; uita însă repede ce-i datora şi revenea în modul cel mai firesc din lume la tonul poruncitor şi arogant pe care se găsea obligat să-l adopte faţă de Fargi ca să se simtă pe picior de egalitate cu toţi acei ce aveau dreptul s-o facă.

Suferea şi el de lipsa de bani şi din pricina dependenţei absolute faţă de taică-său, care-l dispreţuia, nu-i încredinţa decît treburi fără importanţă, nu se sfătuise niciodată cu el şi nici nu încerca să-l iniţieze în secretele fabricii. „Cap de pisică — spunea domnul Calaff — de nimic nu eşti bun, păcat de bucăţica de pîine pe care o duci la gură." Jean înghiţea şi tăcea; se obişnuise cu înjurăturile, găsea normale ironiile lui Paul, care i se adresa cam pe acelaşi ton ca şi lui Albert ori aerele de condescendenţă plictisită ale Martei, dar nu pierdea nădejdea într-o îmbunătăţire a situaţiei lui. Era singurul fiu în viaţă al lui Emil Calaff, pînă la urmă taică-său avea să-şi dea seama că lui trebuia să-i rămînă fabrica şi avea să se poarte altfel cu el, să-i dea mai multă atenţie... Doar nu se gîndea să mai facă om din Albert şi cu Paul, mai ales de cînd îşi luase înapoi capitalul din fabrică... Şi apoi Paul părea tot mai hotărît să plece din ţară, nu o dată îşi manifestase regretul de a se fi stabilit la Galaţi şi aştepta cu nerăbdare să mai crească băiatul, ca s-o pornească.

Jean ajunse acasă spre seară şi o găsi pe Marta venită cu micul Alexandru să-şi ia rămas bun de la familie: plecau la Ischl pînă la sfîrşitul lui august, căldurile începuseră din iunie. Băieţaşul era în curte cu Fräulein şi cu Dănuţ, care trebuia să-l distreze. Ritta Nathan, una din chiriaşele de la etaj, coborîse ca să vadă copilul mai de aproape, să-l mîngîie şi să-i dea nişte prăjituri de casă, în speranţa că Marta va ieşi în curte şi va sta de vorbă cu ea. Dar copilul întorsese capul cu dispreţ şi nu primise prăjiturile, iar Fräulein, care avea ordine stricte să nu-i permită să mănînce nimic decît ce-i lua ea de acasă, îi explicase, cum mai făcuse cu un prilej asemănător, că nu trebuia să-i strice pofta înainte de masa de seară. Ritta Nathan vorbea prost nemţeşte şi avea impresia că atît Fräulein cît şi copilul îşi băteau joc de ea. Era o femeie tînără, de vreo treizeci de ani, urîtă, cu buze groase şi nas borcănat, cu ochii negri, rotunzi, şi foarte inteligenţi. Bărbatu-său era contabil cu un salariu modest, cu o solidă reputaţie de corectitudine, dar şi de tîmpenie totodată. Era vulgar, bîlbîit şi servil şi nu-i ieşea din cuvînt neveste-si, care conducea menajul cu autoritate, într-un spirit de economie sîngeroasă şi cu ambiţia neclintită de a se impune, de a se introduce în lumea bună, de a-şi vedea bărbatul într-o slujbă importantă şi bine plătită. Îi venea s-o plesnească pe Fräulein şi să-l ia de urechi pe băieţaşul acela de doi ani, care strîmba din nas cu impertinenţă în faţa prăjiturilor ei cu vişine.

— Ei, dar Dănuţ ştiu că n-o să mă refuze, spuse ea pe romîneşte, oferindu-i farfuria şi continuînd să zîmbească, mai puţin mieros însă.

„De ce-i aşa de sigură? se întrebă Dănuţ. Crede că nici de mîncare n-au să-mi dea părinţii mei? Şi cu mine vorbeşte romîneşte... Pot să-i spun că nemţeasca ei..." şi refuză, înroşindu-se, prăjiturile.

— Bună ziua, domnu' Jean, bine aţi venit! spuse doamna Nathan. V-am ieşit cu plinul, să nu mă refuzaţi, adăugă ea şi-i întinse farfuria cu prăjituri

Aveţi nişte nepoţi aşa de drăgălaşi, numai că nu le plac dulciurile... şi nici Fräulein nu-i amatoare, cred. Îşi aminti că nu-i oferise, ce zăpăcită era !... Părea o fată subţire.

Jean părăsi un moment aerul posac şi important cu care intrase în curte, mulţumi şi luă o prăjitură mare, pe care o băgă dintr-o dată în gură. Îl ridică în braţe pe Alexandru cu un gest brusc şi-l sărută pe amîndoi obrajii, umplîndu-l de firimituri. Copilul scutură din cap şi începu să dea din picioare şi să ţipe. Nu iubea pe nimeni din familie şi-şi manifesta sentimentele fără nici o rezervă şi fără nici o teamă, sub ochii indulgenţi ai părinţilor care desluşeau în gesturile lui cele mai mici debuturile promiţătoare ale unei personalităţi puternice. Suporta doar sărutul pe frunte al domnului Calaff şi de curînd învăţase chiar să-i spună *„Kü die Hand"* [1], eveniment salutat de toţi membrii familiei — cu excepţia celui căruia i se adresa această dovadă de respect — cu strigăte, exclamaţii şi comentarii admirative. Era un copil frumos, cu trăsături şi ochi reci, încăpăţînaţi, capricios şi voluntar.

Jean îl lăsă repede jos: n-avea voie să-l sărute pe faţă, nimeni n-avea voie; el voise doar să-i arate doamnei Nathan cît de mult îşi iubea nepotul, copilul Martei şi al lui Paul Karst, care erau aşa de bogaţi şi duceau o viaţă aşa de boierească. Mai luă o prăjitură, mulţumi, satisfăcu binevoitor curiozitatea chiriaşei care voia să afle dacă peste tot — nu ştia anume unde fusese plecat Jean — erau călduri mari, o întrebă pe Fräulein dacă Marta era în casă şi se îndreptă spre uşa din faţă cu valiza într-o mînă, cu pălăria în cealaltă, cu capul între umeri, cu aerul serios şi important al omului care a avut de îndeplinit o misiune delicată şi e încă preocupat de ea.

În salonaş, şedeau în fotolii doamna Calaff, Laura şi Marta; Lia şi Hilda se aşezaseră pe două tabu-

[1] În limba germană: „Săru'mîna!" (n. r.).

rete. Jean le sărută pe rînd, cu mişcările lui grăbite şi neaşteptate, apoi se instală cu zgomot într-un scaun. Marta îi aruncă o privire dezaprobativă şi-i spuse cu autoritate:

— Jean dragă, mă întreb dacă şi între străini te porţi aşa de elegant. Nu mai eşti un băieţaş, te faci de rîs... E aşa de greu să te mişti mai moderat, cu mai puţină gălăgie?

Jean zîmbi vinovat, îşi împreună mîinile şi le lăsă pe genunchi.

— Hai, nu te supăra, iartă-mă. Am venit de la drum şi sînt obosit... Şi acuma sînt între ai mei.. Destul am fost elegant şi prezentabil la Focşani. Cred că le-am făcut o impresie!... Sînt oameni mai simpli, dar foarte cuviincioşi, mi-au arătat atîta respect! nu mai ştiau ce să-mi facă.

— Şi ce părere ai? întrebă Laura cu zîmbetul ei blînd, n-ai făcut drumul degeaba? Unchiul Rabitz...

— Eu cred că n-are rost să-i cerem un *compte-rendu*[1] în public, Laura dragă, o întrerupse Marta cu acelaşi aer de autoritate. Astea sînt chestiuni de afaceri, Jean trebuie să le discute cu tata, pe urmă o să aflăm şi noi dacă va fi cazul, dar deocamdată...

— Ai dreptate, ai toată dreptatea, pînă nu discută cu tata... se grăbi să spună Laura cu timiditate, dar fără să privească în direcţia Hildei, care de nervozitate clipea des din ochi şi abia se stăpînea să nu-şi muşte unghiile cu furie.

Jean îi aruncă o privire posomorîtă şi-i spuse aproape cu grosolănie:

— Te-ai obişnuit să asculţi toate secretele fetelor de la fabrică şi vrei să vin şi eu la tine să mă spovedesc! Cu discreţia ta...

— Gata, acuma să lăsăm asta, îl întrerupse Marta. Trebuie să vină tata, îl aştept şi pe Paul, putem găsi şi alt subiect de conversaţie. Şi cum îţi spuneam, mamă dragă, poţi să încerci fără nici o grijă la „Rachelle", dacă ai nevoie de o rochie mai

[1] În limba franceză: dare de seamă (n.r).

ușoară. Violette Laub purta alaltăieri o bluză impecabilă, nici nu se mai duce la Magearu.

— Doamna Laub se îmbracă la Galați, Marta dragă? îndrăzni Lia cu glas subțire. Parcă spuneai că-și aduce totul de la Paris.

— Unele lucruri și le face aici. Și apoi fetele astea îi sînt simpatice. Rachelle e cea mare, e deșteaptă foc și plină de gust. Se zice că habar n-are de croitorie, dar a angajat o premieră perfectă care a lucrat la Viena și la București; ea croiește, face probele... Soră-sa cea mică se ocupă de lucrătoare. Întreține amîndouă un frate care e încă la școală, sau a fost bolnav, nu știu bine. În orice caz duc o viață exemplară și Violette Laub e foarte sensibilă în asemenea cazuri și le face reclamă, vrea să le încurajeze. E așa de rar să vezi fete din categoria asta serioase și cu reputație bună!

Urmă o clipă de tăcere. Marta își potrivi broșa de rubine prinsă în corsajul drapat al rochiei, apoi își examină distrată degetele fine cu unghii bombate și egal rotunjite.

— Poate că o să vă vedeți cu Silvia și cu Dolo la Ischl, Marta, spuse doamna Calaff cu o voce greoaie, somnoroasă. Nu mai ieșea nicăieri; se îngrășase, mai bine zis se lăbărțase și părea o masă istovită de gelatină. Înțelegea greu ce i se spunea, se mișca rar din fotoliu și uneori ațipea cu bărbia în piept și cu mîinile în poală, dar în păr nu i se vedea nici un fir argintiu și rochiile, invariabil negre, erau îngrijite și puse la punct ca și înainte.

— Poate, răspunse Marta cu indiferență. Știi că noi nu ne plîngem de lipsă de societate, mamă dragă. Cred că Alfred Karst vine și el la Ischl, e un om foarte simpatic și Paul ține mult la el. Am mai primit zilele trecute o scrisoare de la niște prieteni din München ai lui Paul, cu care trebuie să ne întîlnim.

— N-ai mai fost la Ischl de cînd erai domnișoară, nu-i așa, Marta? întrebă Jean. Sînt șase sau șapte ani de atunci, nu? Era și Lotte...

— Am fost și în voiaj de nuntă, îl întrerupse Marta cu nerăbdare, încercînd să acopere ultimele lui cuvinte. Nu putea suferi aduceri-aminte care aveau totdeauna drept urmare lacrimile și suspinele doamnei Calaff, tăceri prelungite, tragice, de unde era greu să ieși și să reiei tonul normal. Am stat vreo două săptămîni, era o toamnă foarte frumoasă și ne-am simțit foarte bine.

Paul intră ținînd copilul de mînă, urmat de Dănuț și de Fräulein. În ultimul an, de cînd își retrăsese banii din fabrică — beneficiile nu i se păreau destul de considerabile și nu se realizau destul de rapid —venea rar să-și vadă socrii. Vizitele de duminică fuseseră de mult suspendate, casa era mută și pustie, atmosfera grea (atîtea subiecte trebuiau evitate, încît nu mai era chip să închegi o discuție). Marta venea de două ori pe săptămînă cu Sașa, dar după ce bunică-sa îl săruta și-i admira progresele — începuse să vorbească foarte devreme, corect și precis — îl trimitea cu Fräulein la plimbare ca să rămînă cît mai puțin în odăile mari, tăcute și mohorîte.

— Tata n-a venit încă? întrebă Karst după ce schimbă saluturile de rigoare cu familia. E cam tîrziu pentru copil, continuă el nemulțumit; ar fi trebuit să fie acasă la ora asta și să mănînce.

— Dar tata vine îndată, Paul, spuse Laura nelinîștită la gîndul că domnul Calaff ar considera o impertinență în plus din partea ginerelui său plecarea copilului fără să-și fi luat rămas bun de la el. Aveți tren mîine la prînz, cum să nu-și vadă copilul pe bunicu-său, înainte de plecare.

— I-a dat Fräulein o chiflă cu unt și cu șuncă, zise și Marta împăciuitoare. Cum vine tata, îi spune „la revedere" și pleacă.

Karst se așeză, luă copilul pe genunchi și începu să se joace cu el fără să se mai ocupe de ceilalți. Peste puțin se auzi glasul domnului Calaff în curte. Doamna Calaff, Marta și Laura răsuflară ușurate, deși întîlnirea dintre socru și ginere nu se desfă-

şura niciodată în destindere şi cordialitate. Dănuţ îşi scoase mîinile din buzunare şi se ridică fără să vrea în picioare. Jean, care nu-şi găsea astîmpăr, îl imită.

Domnul Calaff se scuză în treacăt că întîrziase, îşi sărută nepotul, dar nu-i făcu nici unul din complimentele pe care Paul le aştepta de la toată lumea şi o sfătui pe Marta să-l trimită numaidecît acasă la culcare.

— Ce mai fac ai noştri din Focşani? întrebă bătrînul întorcîndu-se spre Jean, după ce copilul plecase cu Fräulein. Bine sănătoşi?

— Sănătoşi, tată. Adică... Jean se fîstîci, unchiul Rabitz se plînge de stomac, s-ar putea să vă întîlniţi la Karlsbad. Zice că s-a săturat de Slănic, nu-i mai ajută... medicii sînt nişte cretini, nişte imbecili...

Domnul Calaff făcu un semn cu mîna, apoi i se adresă lui Karst:

— Ei, ce mai zici? Ce părere ai despre afacerea tramvaielor? Frumos, nu?

— Ce să zic? Aşa ceva numai la noi poate să se întîmple. In Germania sau în Austria, scandaluri de felul ăsta...

— Se mai întîmplă şi la ei, se întîmplă peste tot, nu se lasă nici străinii mai prejos, spuse domnul Calaff. Era în fond de aceeaşi părere cu ginerele său, dar simţea nevoia să-l contrazică. E drept, însă, că în ultima vreme ne-am cam întrecut. Scandalul bisericesc, acuma tramvaiele... n-avem de ce ne plînge.

— In orice caz, cred că pe liberali îi cam frige povestea asta, cîrîi Paul care de la venirea conservatorilor la guvern prindea bucuros orice prilej de a lovi în simpatiile politice ale domnului Calaff.

— Se poate, numai că, să vedem... cine rîde la urmă, rîde mai bine, răspunse bătrînul pe un ton neglijent. Carp îşi frînge gîtul în afacerea asta, e impresia mea şi nu numai a mea. Îi dă mînă liberă lui Marghiloman care a luat-o razna şi regele n-o

să-i ierte că vrea să-i compromită pe Brătieni... Şi ce idee nefericită să dea procesul lui Rosenthal !... Un avocat romîn n-a mai găsit în tot Bucurestiul ? Îşi frîng gîtul, dragă Paule, îşi frîng gîtul... Şi aşa de curînd nu-l mai văd pe Carp prim-ministru...

Marta şi Paul mai rămaseră un sfert de ceas, apoi îşi luară rămas bun de la toată familia. Laura mai aşteptă cinci minute ca să plece şi ea cu fetele : ştia că celor doi nu le făcea plăcere să umble în grup pe stradă, mai ales cînd grupul nu era format din persoane marcante.

*

Lia avea un caiet cu coperta în pătrăţele albe şi negre, în care trecea cu scrisul ei frumos, regulat şi ascuţit, reţetele de prăjituri şi de torturi găsite în cărţile de bucătărie vieneză, sau discutate îndelung cu Adela. În dimineaţa aceea era vorba de o cremă de fistic foarte ispititoare şi Lia se aşează în faţa scrinului şi căută în sertarul din dreapta sticluţa cu cerneală. Era vară, era cald, n-avea chef de citit şi voia să-i mai treacă timpul. Muie de cîteva ori tocul şi scoase o exclamaţie de necaz : nu mai avea cerneală, trebuia să meargă în birou la domnul Calaff sau alături la Klar ca să umple sticluţa. Lia rămase o clipă nehotărîtă : putea să amîne pentru ora prînzului, cînd era sigură că nu e nimeni în birouri, dar era nerăbdătoare ca şi Hilda — îi semănau amîndouă lui Jean în privinţa asta — iar cînd se apuca de o treabă n-avea linişte pînă n-o termina.

— Nu ştiu ce faci tu cu cerneala, îi spuse ea soră-si care citea pe jumătate întinsă pe canapea. Parcă o bei. Cel puţin dacă ai avea grijă să umpli sticluţa la loc cînd vezi că e goală. Şi cum soră-sa nu răspundea : Nu vrei să te duci pînă în birou la bunicul ?

Hilda dădu din umeri şi continuă să citească. De fapt domnul Calaff plecase mai devreme, Lia

își aminti că o văzuse pe maică-sa conducîndu-l pînă la poartă și Klar putea să fie undeva, prin fabrică. Dar chiar dacă îl găsea, doar nu-i era frică... pentru un pic de cerneală! Ce dumnezeu?

Traversă repede curtea și deschise cu zgomot ușa biroului lui Klar. Se opri în prag, încurcată.

— Iartă-mă, te rog, domnule Klar, n-aș vrea să te deranjez, nu știam că ești aici...

Se înroși fără să știe de ce, zîmbi și tăcu. În casă purta părul legat într-o panglică la spate, ca pe vremea cînd era la școală, Nu-și scosese șorțul de bucătărie cu danteluță pe margini și în jurul buzunarului, iar mînecile bluzei erau încă suflecate deasupra coatelor.

— Vă rog, poftiți, domnișoară Lia, nu mă deranjați de loc. Vă pot servi cu ceva? întrebă Klar și se ridică în picioare, zîmbind și el.

„Ce drăguță s-a făcut! își spunea în clipa aceea. Gropițele astea în obraji... Parcă-i o floare."

— Nu, mulțumesc... Numai niște cerneală... Dar pot să iau de alături de la bunicul, spuse Lia și începu să rîdă timid, cu toți dinții ei albi, strălucitori și cu gropițele ce se adînceau drăgălaș în obraji.

— Cerneală pot să vă ofer și eu, am în dulap o sticlă cît o damigeană, glumi Klar. Îmi dați voie...

Lia îi întinse sticluța ei și aștepta pînă i-o umplu. Cînd o luă, se murdări pe degete și Klar se grăbi să-i întindă o bucată de sugativă ca să se șteargă. Lia se zăpăcise, nu lăsa sticluța din mîna dreaptă și nu izbutise să usuce cu sugativa cerneala prelinsă printre degete. Klar era și el cam încurcat și nu știa ce povață să-i dea. În cele din urmă îi luă sticluța din mîini, se murdări și el, apucă o altă bucată de sugativă pe care o mototoli neîndemînatic în palmă, așteptînd să vadă la ce rezultat ajungea Lia, dar nu se gîndi să lase sticluța pe birou. Zîmbeau amîndoi cu o sfiiciune copilărească și nu spuneau nimic. Lia se hotărî la sfîrșit să constate că sugativa izbutise să usuce

cerneala de pe degetele ei, dar că era puțin probabil să poată șterge pata și lăsă peticul murdar pe birou. Îndată, însă, începu să se scuze, roșindu-se din nou, că lasă murdărie și dezordine și făcu de două ori ocolul mesei în căutarea coșului de hîrtii care se afla chiar în fața ei, lîngă scaun, și de a cărui existență Klar părea să fi uitat și el cu desăvîrșire. Lia aruncă bucata de sugativă murdară, luă sticluța, îi ceru din nou iertare pentru deranj, primi cu gropițe adînci în obraji asigurări contrarii și oferte pentru eventuale servicii de același fel în viitor, apoi plecă din birou.

Îl cunoștea pe Klar de trei ani și jumătate, de cînd lucra la ei, dar nu vorbise niciodată cu el, nu-l zărea decît în treacăt și se mulțumea să-i răspundă la salut cînd îl întîlnea în curte sau în fabrică. Laura pomenea des numele lui, însoțindu-l cu elogii; era un funcționar bun, domnul Calaff avea toată încrederea în el. „Ce are ăsta în călcîi n-aveți voi amîndoi în bostanele astea tari", le striga el lui Albert și lui Jean cînd făceau vreo boroboață sau cînd îi înțelegeau pe dos dispozițiile zvîrlite cu jumătate de gură, a căror interpretare lămurită nu îndrăzneau s-o ceară. Era deștept și capabil... Ce ochi verzi avea! Nu era urît de loc... o privise tot timpul zîmbind, parcă ar fi văzut-o pentru prima oară. Și ea nu-și scosese nici șorțul... și era zbîrlită! Lia puse jos sticluța cu cerneală pe care o ținea încă în mîna murdară și se duse repede în dormitor ca să se vadă în oglinda cea mare.

Cînd plecă la prînz de la birou, Klar trecu agale prin fața geamlîcului cu perdeluțe crețe de marchizet alb. Se opri un moment ca să-și poată scoate din buzunar legătura cu chei și s-o contemple cu o atenție încordată, ca pentru a se convinge că nu lipsește nimic din ea. Ușa geamlîcului era deschisă, dar înăuntru nu era nimeni. „Stau la masă, se gîndi Conrad. Farg și nevastă-sa au plecat mai devreme din fabrică azi, bătrînul nu-i aici..."

CAPITOLUL II

Domnul Calaff plătea lefurile în două chenzine, la 1 şi la 15 ale fiecărei luni, între orele douăsprezece şi două, după ce număra personal banii aduşi de la bancă, încuiat în biroul său unde nimeni, sub nici un pretext, n-avea voie să-l tulbure. Era proverbial pentru punctualitatea şi corectitudinea cu care-şi plătea oamenii : în douăzeci şi doi de ani de cînd înfiinţase fabrica, nu întîrziase plata nici măcar cu cîteva ore şi nimeni nu se putea plînge că fusese păgubit cu cinci bani. În schimb lefurile lui erau cele mai mici din oraş şi nu dădea niciodată nici un fel de gratificaţie de sărbători. Dar mai ales domnul Calaff nu acorda niciodată nici un fel de avans, fie chiar în ajunul chenzinei, oricît de grav ar fi fost motivul invocat pentru a-l îmblînzi şi această regulă o respecta cu atîta rigoare, încît de ani de zile nu mai încercase nimeni să-i zdruncine soliditatea.

În dimineaţa aceea, intrînd în curtea fabricii, domnul Calaff fu întîmpinat de moş Zalman care lucra la cazanele de săpun sub directa conducere a lui Stoicof.

Puţin după ce domnul Calaff vînduse trăsura şi caii, moş Zalman avusese un accident de pe urma căruia rămăsese cu un genunchi anchilozat. Venise şovăind la fabrică şi ceruse cu timiditate de lucru.

Era un om cinstit, fusese mulți ani vizitiu la domnul Calaff așa că bătrînul îl primi și-i oferi un serviciu ușor, cu o leafă ridicolă. Din cei șase copii ai lui nu mai trăiau decît doi, un fiu căsătorit undeva, lîngă Vaslui, de la care primea veşti rare și proaste și o fiică ftizică și gheboasă, care de trei luni de zile nu se mai ridica din pat. Moș Zalman era văduv, gospodăria i se dusese toată de rîpă și ca să mai uite de necazuri se îmbăta în fiecare sîmbătă seara la cîrciuma lui Gărgăune, apoi adormea plîngînd cu capul rezemat de colțul mesei.

În dimineața aceea se apropie șovăind de domnul Calaff, cu ochii roșii, obrajii cenușii și umerii încovoiați.

— Ce-i, moș Zalman, ți s-au înecat corăbiile? întrebă cu indiferență domnul Calaff și dădu să treacă înainte, ducînd mîna dreaptă în care ținea bastonul spre stînga pieptului, în direcția buzunarului interior unde ținea portofelul, gest devenit un tic de cînd vînduse trăsura și mergînd pe jos, sau în tramvai, simțea nevoia să apere bancnotele ce avea asupra lui.

— Să trăiți, domnu' Calaff, spuse bătrînul cu glas răguşit și se opri în fața lui cu ochii în pămînt. Să vedeți... nu-i bine, nu-i bine de loc...

— Ce s-a întîmplat? întrebă domnul Calaff neräbdător și se opri și el nemulțumit. Hai, spune repede, că n-avem vreme de pierdut, nici dumneata nici eu.

— Să vedeți, domnu' Calaff — reluă omul fără să ridice ochii din pămînt — Surica... știți, Surica mea... Era bolnavă, a zăcut trei luni de zile... S-a prăpădit az'noapte.

— A... Ei, îmi pare rău, moș Zalman, știu că s-a chinuit biata fată, spuse domnul Calaff grăbit și indiferent. Dar ce să-i faci! sîntem cu toții în mîna lui dumnezeu și decît așa viață... Mai bine că a scăpat și s-a liniștit, săraca.

Domnul Calaff consideră că își exprimase suficient condoleanțele și făcu un pas înainte. În clipa

aceea bătrînul ridică ochii spre el şi-l privi neliniştit şi rugător.

— Să trăiţi, domnu' Calaff, numai că vedeţi... trebuie s-o îngrop şi am rămas şi eu fără un ban.. poimîine luăm leafa... dacă aţi putea...

Domnul Calaff se încruntă şi strînse mînerul bastonului în mînă.

— Ce vorbă-i asta, moş Zalman ? Doar nu lucrezi de ieri la mine în fabrică şi mă cunoşti destul de bine. Ai mai pomenit dumneata să dau cuiva avans ? De ce mă superi de dimineaţă şi aşa, de pomană ? Că doar nu-ţi trebuie cine ştie ce bănet, n-ai de gînd să-i faci înmormîntare clasa I.

Celălalt dădu din umeri obosit şi murmură cu acelaşi glas rugător :

— Poimîine-i leafa, domnu' Calaff, cît mai e pînă atunci ?

— Păi îngroap-o şi dumneata poimîine, dacă-i aşa, sau caută prin vecini bani cu împrumut, răspunse bătrînul enervat şi porni înainte.

— Domnu' Calaff, gîndiţi-vă şi dumneavoastră... atîta fată mai aveam şi eu, murmură moş Zalman, luîndu-se nehotărît după el. Şi dumneavoastră... şi dumneavoastră aveţi copii, să vă trăiască... şi pe alţii i-aţi îngropat...

— Ia nu te obrăznici, strigă domnul Calaff oprindu-se în loc şi lovind cu bastonul în pămînt. Eu am avut cu ce să-mi ţin copiii ; am avut şi cu ce să-i îngrop. Vrei să port şi grija copiilor dumitale ? Şi pornind furios mai departe îi zvîrli peste umăr din mers : Ce ? eu ţi i-am făcut ?

In afară de ultimele cuvinte ale domnului Calaff, discuţia se purtase pe un ton obişnuit, aşa că nu atrăsese atenţia nimănui. Albert Farg, care auzise clopotul la poartă şi se mira că nu-l vede pe socrusău ivindu-se, apăru în clipa aceea în uşa atelierului de tîmplărie şi se pregăti să treacă curtea spre birouri. Zărindu-l pe domnul Calaff, care-l lăsase în drum pe moş Zalman şi se îndrepta enervat, cu paşi mari, în aceeaşi direcţie, avu o presimţire rea,

şi vru să bată în retragere, să dispară. Dar era prea tîrziu, bătrînul îl zărise şi fu obligat să facă cîţiva paşi în direcţia lui ca să-l salute cu zîmbetul lui blînd, timid şi neputincios.

— Ce-i cu zdreanţa asta aici, în mijlocul drumului? întrebă domnul Calaff, ridicînd în vîrful bastonului o bucată mare de sac cu care se acopereau lăzile în căruţă.

— A... de la căruţă... a uitat-o se vede ieri seară Cristea cînd s-a întors cu marfa de la gară, răspunse Albert, privind sacul cu încordare.

— Ieri?... De ieri seară stă aici în curte, zbieră domnul Calaff. şi nimeni n-o vede? Şi voi ce păziţi aici? Sînteţi chiori? Vă ţin de pomană? Dacă ploua peste noapte putrezea şi nu mai era bună de nimica.

— Nu te supăra, tată, bine că n-a plouat, încercă să glumească Albert cu inima cît un purice.

— Ce, eşti într-o ureche? Îţi baţi joc de mine? Domnul Calaff urla din ce în ce mai tare şi lovea furios cu bastonul în pămînt. La ferestre se zăriră cîteva capete, apoi dispărură. Perdeluţele creţe ale geamlîcului fremătau neliniştite. „Unde o fi Laura?" se gîndi Albert într-o clipă de luciditate. După ce nu eşti bun de nimic nu respecţi nici munca altuia — striga mai departe domnul Calaff — nu ai grijă de munca altuia, de lucrul altuia? Dobitocule!

Albert era foarte palid şi-şi freca în neştire vîrfurile degetelor în palme.

— Dacă putrezea sacul, te duceai tu să cumperi altul? Boule! Dobitocule! Pezevenghiule!

Albert se clătină uşor pe picioare. Toată curtea auzea... Din fund, de la ambalaje, o zări în sfîrşit pe Laura care venea în goană spre ei. Dar era prea tîrziu. O fierbinţeală mare i se urcă în ochi şi-i arse buzele. Urlă şi el ca ieşit din minţi, cu o voce pe care nu şi-o recunoscu.

— Tu eşti... tu eşti un pezevenghi...

Domnul Calaff scoase un sunet nearticulat şi se repezi la ginerele lui cu bastonul ridicat. Dar lovi-

tura o primi Laura, care se aruncă în clipa aceea între ei, o primi puternică, pe umărul drept, fără un geamăt, fiindcă nu simți durerea.

— Tată, tată... te rog, murmură ea cu fața fără strop de sînge, în timp ce în dreapta gîtului o vînă umflată zvîcnea cu violență. Albert o privea buimac și tremura din tot corpul.

— Marș de-aici — urlă iar domnul Calaff cu bastonul ridicat — să nu te văd... marș, animalule, boule! Să nu te mai prind în fața mea că-ți sparg capul!

— Du-te, Albert, nu-l supăra pe tata — spuse Laura — ai să vii pe urmă să-ți ceri scuze. Iartă-l, tată dragă, iartă-ne, continuă ea cu lacrimi în ochi, cu groază în voce și apucă mîna rece și puternică a bătrînului încercînd s-o sărute, în timp ce Albert se depărta de-a-ndaratelea, fără o vorbă, tremurînd încă și cu fața descompusă.

Domnul Calaff își smuci mîneca lovindu-și fiica peste gură.

— Să nu-l mai prind în fața mea că-i sparg capul... Te învăț eu minte, golanule... Stai la mine în casă pe mîncare și pe băutură... Crezi că ești la hotel? Obraznicule, neisprăvitule!... Mai du-te dracului să-ți cauți alt stăpîn, să te mai hrănească și altul de pomană...

Domnul Calaff rămase neînduplecat. Nici rugămințile, nici lacrimile, nici promisiunile Laurei, care după o noapte de nesomn — arăta ca o umbră — veni a doua zi în birou și căzu în genunchi în fața lui, nu-i zdruncinară hotărîrea.

— Nu mă enerva și nu mă bate la cap cu tîmpeniile tale, spuse el cu un ton ridicat. L-am răbdat destul așa dobitoc și incapabil, ani de zile... M-am săturat. Îl are pe frate-său în București, care văd că plesnește de bine; să se ducă la el, treaba lui...

— Tată dragă — murmură Laura înspăimîntată — gîndește-te puțin... te rog, tată dragă... Noi ce facem... copiii... fetele sînt mari...

— Treaba voastră, n-aveți decît să vă duceți după el, zbieră bătrînul. Ce? Eu vă țin? Am nevoie de voi? Găsesc în locul tău și al lui bărbatu-tău zece oameni sa mă servească mai bine decît voi și cu jumătate de leafă... să nu trebuie să fac pomeni cu casă, cu lemne, cu dracu să vă ia.

Laura plîngea în genunchi în fața lui și obrazul ei slab, supt de nesomn și de suferință, era urît și dizgrațios.

Domnul Calaff fusese toată viața un om frumos și sănătos, figurile ofilite și suferinde îl enervau. Poate de asta pentru Laura, Anatol sau Jean nu simțise niciodată nici măcar umbra de interes pe care frumusețea Silviei, a lui Lotte sau a lui Eugen îl trezeau în el.

— Tată, încă o clipă, te rog... Ce să facă el la Max? Poate că nu-l primește... altcineva nici n-o să vrea să audă... A greșit, îi pare rău... dă-i voie să-ți ceară iertare și n-o să se mai întîmple niciodată, îți promit...

— N-o să se mai întîmple? Uite, nerușinata! țipă domnul Calaff. N-o să se mai întîmple!... Dar ce, asta-i de întîmplat? Șterge-o de aici și lasă-mă să-mi văd de treabă. Am să te chem la prînz să-ți spun ce are de făcut idiotul ăla. Dar ai grijă să nu-l prind în fabrică sau prin curte că-i vai de el..

Cu puțin înainte de ora unu, domnul Calaff trimise pe cineva după Laura, care veni numaidecît și rămase în picioare, în fața biroului, cu sufletul la gură. Domnul Calaff o anunță pe un ton de afaceri că dorește să nu-l mai găsească în fabrică pe Albert pînă cel mai tîrziu în două zile.

— Îi dau cei zece mii lei care i-au mai rămas din zestre după ce a pierdut restul în afacerile lui strălucite. Mîine o să ți-i dau — sper că azi se întoarce Klar de la Iași așa că o să-l trimit numaidecît la bancă. Să-i bage dracului în ceva la București, să se consulte cu Max, treaba lui... Tu și copiii puteți rămîne pînă vă scrie el să veniți. Dacă nu... plecați cu el o dată, n-aveți decît.

Laura îl asculta împietrită; nu-i venea încă să creadă.

— Tată dragă... şi cu toate că încerca să se stăpînească, să nu-l înfurie pe bătrîn, începu din nou să plîngă. Dar ce o să zică lumea?... fetele sînt mari.

— Ia mai lasă-mă cu bocetele. Treaba lumii dacă vrea să zică ceva. Şi fetele... ce? Sînt fetele mele?

— Şi din ce o să trăim? tată dragă, mai şopti Laura înghiţindu-şi lacrimile cu greutate.

— Dar ce, tu n-ai leafă? Trebuie numaidecît să-ţi duci domnişoarele la toate spectacolele şi să le găteşti ca pe nişte prinţese? Să ştie şi ele ce-i greul, dacă tatăl lor nu-i bun de nimic.

Laura era distrusă. În casă nimeni nu scotea un cuvînt. Lia plîngea tot timpul, Hilda îşi muşca unghiile pînă la sînge, Dănuţ se muta de pe un scaun pe altul, cu mîinile pe genunchi, cu o figură abătută, de om matur. Albert stătea toată ziua în picioare în faţa ferestrei, cu mîinile la spate, mişcînd din cînd în cînd buzele, ridicînd din umeri şi din sprîncene, cu mimica omului care-şi vorbeşte singur. Ar fi vrut să nu mănînce, dar cînd venea ora mesei i se făcea foame şi se aşeza tăcut în faţa tacîmului său, acceptînd farfuriile pline pe care i le întindea nevastă-sa, dar fără să ridice ochii de pe faţa de masă.

Spre seară, Laura se duse la Marta care se întorsese de două zile de la Ischl; n-o văzuse încă, numai Lia şi Hilda fuseseră la gară. (Nu pierdeau niciodată asemenea prileiuri care erau evenimente importante în viaţa lor, deşi în cazul de faţă întîlnirea cu Paul, veşnic ironic şi disprefuitor, nu era chiar o plăcere.) Marta şi Paul erau în chioşcul din grădină. Fräulein căpătase învoire să meargă la dentist şi Saşa se juca liniştit cu nişte cuburi colorate, într-un mic fotoliu de pai, în faţa unei măsuţe rotunde din aceeaşi garnitură. Se îngrăşaseră toţi trei, Marta avea pielea întinsă, fără o cută în jurul ochilor şi copilul avea nişte culori superbe.

Marta păru surprinsă că-şi vede sora singură, neanunţată, la o oră destul de tîrzie şi bănui numaidecît că s-a întîmplat ceva. O sărută şi închise cartea pe care o citea, după ce potrivi cu atenţie semnul de mătase liliachie, pictat de ea, la fila unde ajunsese. Paul lăsă şi el ziarul din mînă şi-şi privi cumnata cu o uşoară curiozitate.

Laura le povesti ce se întîmplase în ajun, oprindu-se la fiecare frază, fiindcă găsea cu greu cuvinte potrivite ca să descrie desfăşurarea catastrofei şi cînd isprăvi începu să plîngă încet în batistă. Între ei se lăsă un moment de tăcere pe care o întrerupse Marta.

— Cînd zici că s-a întîmplat asta? Ieri? Curios! Ieri după-masă am fost pe la mama, dar nu mi-a pomenit un cuvînt... M-am mirat că n-ai venit şi tu... Nici Jean nu părea să ştie ceva.

— Şi Albert a ţipat la el şi i-a spus că-i un pezevenghi? întrebă Kart care izbucni deodată în rîs fără să se sinchisească de privirea îngrozită a Laurei şi de jena Martei. E teribil... *Unerhört, unglaublich*[1]... Nu l-aş fi crezut în viaţa mea în stare de una ca asta.

Marta aşteptă în tăcere să treacă accesul de bună dispoziţie al lui Paul, pe care în fond îl găsea cam deplasat, şi o întrebă pe Laura dacă nu vrea un ceai sau o dulceaţă. Nu insistă cînd soră-sa clătină din cap deznădăjduită şi întrebă pe un ton neutru:

— Şi... tu ce ai de gînd să faci? Probabil că ai să rămîi cu copiii, nu?

Laura o privi îngrozită.

— Marta dragă, dar cum îţi închipui?... Tocmai de asta am venit la tine... la voi... Trebuie să vorbeşti cu tata, el ţine aşa de mult la tine... Explică-i... fetele sînt mari, ce are să zică lumea? Ar fi o ruşine pentru toţi, pentru toată familia... Cum adică? să mă despart? să divorţez?... Şi unde să plec după el la Bucureşti? Dacă tatăl meu mă goneşte, o să

[1] În limba germană: Nemaiauzit, de necrezut (n.r.).

mă primească un cumnat?... Din ce să trăim? Doamne, dumnezeule doamne, ce ţi-am făcut? Ce ţi-am făcut, doamne, că mă pedepseşti aşa? Şi Laura începu să plîngă în hohote nestăpînite.

Copilul lăsă cuburile pe masă, îşi privi mătuşa încruntat şi începu să scîncească. Paul se ridică numaidecît de la locul lui, se duse spre el, îl luă în braţe, îl sărută, suflă într-o trompetă care era pe un fotoliu şi-l linişti. Marta, care-i făcuse semn soră-si să tacă, se ridică pe jumătate de la locul ei şi urmări evoluţia dispoziţiei lui Saşa cu atenţie încordată. Cînd copilul îşi reluă cuburile şi începu să se joace iar, amîndoi părinţii se aşezară în fotolii şi Paul cîrîi nemulţumit.

— Bagă de seamă, Laura dragă, stăpîneşte-te puţin, ştii ce impresionabil e copilul... Noi facem tot posibilul să-l înconjurăm de figuri vesele şi senine, să-i creăm un mediu plăcut. Nu-i nevoie să ia de pe acum parte la necazurile familiei.

Laura dădu din cap, silindu-se să zîmbească. Urmă o tăcere pe care Marta se hotărî în cele din urmă s-o întrerupă:

— Laura dragă, îmi pare foarte rău că eşti necăjită şi îmi dau seama perfect că eşti într-o situaţie delicată! Dar cred că trebuie să fii mai rezonabilă. Tu vrei ca noi, în fine, vrei ca eu — fiindcă n-are rost să-l băgăm pe Paul în toată povestea asta, nu-i aşa Paul? — vrei să intervin. Adică nu ştiu bine ce vrei... să-l rog pe tata să-l ierte pe Albert şi să-i ţină mai departe în fabrică? sau...

— Desigur că da, te rog, Marta dragă, tata ţine aşa de mult la tine, are atîta consideraţie pentru voi! Dacă ai vrea să-i explici...

— Nu am ce să-i explic, Laura, îi tăie vorba Marta şi continuă pe un ton moralizator, aruncînd din cînd în cînd priviri spre Paul ca să-i caute aprobarea. E limpede că Albert a greşit, că a făcut chiar o greşeală mare, de neiertat. Gîndeşte-te cum s-a purtat tot timpul cu voi tata, gîndeşte-te că v-a dat locuinţă la fabrică, pentru care nu v-a cerut

chirie, că aveți leafă, că lemnele nu vă costă, că fetele din fabrică îi ajută Adelei... Ce vrei mai mult? Asta pentru munca voastră? Dar cum? se cheamă că voi munciți? e doar fabrica voastră, fabrica noastră a tuturor; cui o să rămînă toată agoniseala tatii, cînd, doamne ferește! o să se prăpădească? Marta făcu o pauză și o privi pe Laura cu o demnitate senină în care nuanța moralizatoare se accentua tot mai mult. Înțeleg că situația asta este foarte delicată, că e chiar destul de neplăcută, reluă ea, dar... spune și tu, Laura dragă, cine e de vină? Cine v-a băgat în tot buclucul ăsta? Astea sînt vorbe care se spun unui tată?

Paul pufni din nou amuzat, dar își reveni repede și ascultă mai departe predica neveste-si cu un aer de satisfacție.

— Și un tată ca al nostru! spunea mai departe vocea egală a Martei. Cum vrei tu să rabde el o astfel de impertinență din partea unui ginere? Mai ales cînd... iartă-mă, te rog, Laura, poate că te doare, dar, e mai bine să spunem lucrurilor pe nume, trebuie să recunoști și tu că Albert nu e nici capabil, nici energic, nici inteligent și că nu poate impune respect și considerație nimănui. Acuma... să doarmă cum și-a așternut, ce altceva pot să-ți spun?...

— Marta dragă, dar ce are să zică lumea? Ce să fac eu cu fetele astea? Au douăzeci de ani, gîndește-te...

Laura era înnebunită. Paul se sculă în picioare; toată chestia începuse să-l plictisească.

— Un moment, Laura, spuse el și se întoarse spre Marta: Nu înțeleg ce-i cu Fräulein, Marta, e aproape opt și n-a apărut încă... Sper că nu-i scoate toate măselele din gură. În orice caz eu duc copilul în casă, e întuneric și începe să fie răcoare... Nu mai sta nici tu mult afară, să nu te alegi cu un guturai... Bună seara, Laura, și nu te mai agita atîta, ascultă-mă pe mine... Lucrurile se vor aranja

într-un fel sau altul... *Bubica, sag'der Tante guten Abend!... und komm.* [1]

— Da, dragă Laura, vezi ce spune şi Paul, începu iar Marta, după ce rămăseseră singure. Trebuie să te liniştești şi să fii rezonabilă. N-ai încotro... Lasă l pe Albert să plece, poate că de data asta o să aibă noroc şi o să intre în vreo combinaţie cu Max sau cu Jacques Heller... Spui că tata îi dă zece mii de lei, e foarte frumos din partea lui, asta e o sumă, se poate face ceva cu ea... Cît priveşte ce are să spună lumea, eu te sfătuiesc să nu-ţi pese de nimic şi să-ţi vezi înainte de treabă şi de gospodărie. În toate familiile sînt necazuri din astea, nu trebuie să le luăm chiar aşa, în tragic; totul se linişteşte pînă la urmă... asta este. Şi fetele... ce vrei? Nu poţi schimba nimic, nici cu plînse'e, nici cu nopţi nedormite. Desigur că amănuntul acesta nu e în avantajul lor, dar în definitiv... Cu Hilda ar fi mers în orice caz mai greu. Lia e drăguţă, e gospodină, a avut o educaţie frumoasă, o să se găsească ceva şi pentru ea. Doar nu trebuie s-o măriţi la douăzeci de ani... Silvia s-a măritat la douăzeci şi trei, eu la douăzeci şi patru şi slavă domnului! n-avem de ce ne plînge nici una nici alta... Aşa! Te-ai mai liniştit puţin, îmi pare bine. Dar nu găseşti că e cam rece aici? Poate vrei să vii şi tu un moment în casă... nu?

A doua zi, domnul Calaff îi numără zece mii de lei Laurei, care-i luă cu o mînă tremurîndă fără să-i mai numere şi ea o dată, cum o sfătuia taică-său cu un aer rece şi impersonal.

— Tată — îndrăzni Laura — dacă pleacă Albert înseamnă că... leafa lui... înseamnă că...

— Poate că vrei să-i plătesc şi leafa mai departe, spuse domnul Calaff ironic. N-ar fi rău, asta i se şi potriveşte: s-a născut ca să fie rentier sau aşa

[1] În limba germană: „Spune-i mătuşii bună seara... şi vino!" (n.r.).

ceva, că de muncit... In fine, treaba lui, nu-i un copil.

— M-am gîndit că poate... Laura şovăi. Aş putea să mă ocup eu şi de cercuială... Dacă n-ai nimic contra, dragă tată.

Domnul Calaff îşi răsfiră mustaţa, păru că se gîndeşte puţin şi spuse:

— Dacă vrei şi dacă crezi că ai să poţi... Eu mă gîndeam să caut pe cineva, dar aşa... Vreau să-ţi dai şi tu seama că sprijinul tău e tot la mine, că tot eu îţi port de grijă cînd eşti în nevoie. Numai să nu crezi că am să-ţi rabd neglijenţe sau pozne. Gîndeşte-te bine înainte de a te apuca şi dacă nu eşti în stare, mai bine lasă-te păgubaşă. Să n-avem vorbă pe urmă.

— Îţi mulţumesc, tată, n-avea grijă, ai să fii mulţumit, şi Laura se aplecă abătută să-i sărute mîna

— Să te ajute şi copiii, neapărat. Altfel n-ai să dovedeşti. Fetele să pună mîna la ambalaj, să nu mai stea toată ziua degeaba să citească romane. Şi băiatul, de mult m-am tot ţinut să-ţi spun să-l trimiţi în birou. Să ajute la maşina de copiat, să scrie adrese... I-au mai rămas cîteva zile de vacanţă, ce altă treabă are? Chiar cînd se începe şcoala tot are să găsească două-trei ore libere după-masă... A... şi să nu-ţi închipui că ai să iei toată leafa lui Albert. S-a terminat cu patru sute de lei pe lună, trei sute e berechet... să zicem trei sute douăzeci... Şi nu te mai holba aşa la mine, încheie el ridicînd tonul, că mie nu mi-e greu să mă răzgîndesc...

In cele trei zile care se scurseră între izbucnirea scandalului şi plecarea la Bucureşti, Albert nu ieşi de loc din casă. Nu se mişca din dormitor, nu-şi părăsea postul din faţa ferestrei şi venea în sufragerie doar cînd era chemat la masă. Copiilor li se adresa fără curaj, cu sfială şi cu durere. Cu nevastă-sa vorbea puţin şi faţă de ea vorbele şi gesturile

lui sunau străin, aproape dușmănos. Laura nu-i făcuse nici o observație. Nu plîngea în fața lui, la masă îl servea primul, îi alegea bucata cea mai bună de carne și-l întreba dacă a nimerit-o destul de grasă sau destul de slabă, dacă sosul nu e prea piperat ori prea acru.

Lia nu se ducea nici ea nicăieri. Nu voia să dea ochii cu Klar, îl pîndea doar în geamlîc la orele cînd știa că vine sau pleacă din fabrică și simțea o ușoară mîngîiere văzîndu-l cum își încetinește mersul, ca mai înainte, cînd ajunge în dreptul ei și încearcă să desluș ască prin perdelușele de marchizet dacă ea este acolo. Îi era rușine. ar fi vrut să știe ce părere avea el despre cele întîmplate și dacă purtarea lui față de ea avea să rămînă aceeași. Pînă atunci trebuia să se mulțumească doar cu zîmbetele pe care le schimbau de cîteva ori pe zi, salutul lui care rămînea atît de respectuos și abia îndrăznea să fie mai lung și mai insinuant decît înainte, cele cîteva vorbe o dată la două-trei zile, cînd se întîlneau prin curte, în poartă sau în birou. Lia avea mereu cîte ceva de scris acum și răsturna veșnic sticluțe de cerneală, primejduind mobila, covoarele, fețele de masă — toate porneau de obicei din inițiativa ei, ea îi era superioară, avea sentimentul foarte limpede al acestei superiorități. Deși făcînd parte din ramura năpăstuită și desconsiderată a familiei, ea se știa totuși nepoata stăpînului, era o domnișoară cu educație aleasă și tatăl ei, cît era el de nepriceput și de neinteligent, cobora totuși dintr-o familie veche, bogată, cu nume mare, nume pe care și domnul Calaff îl rostea des și cu satisfacție. Albert Farg era ginerele stăpînului, oamenii din fabrică nu uitau asta nici un moment și deși nu țineau prea mult seamă de el, îl priveau și i se adresau cu respectul cuvenit acestei calități. Dar acum? Acum tatăl ei era izgonit ca o slugă oarecare, ca un muncitor, nici măcar ca un funcționar... Era sigură că se vorbea numai despre asta în fabrică și cînd privea din dosul perdelușelor de marchizet la circulația din curte, inima începea

să-i bată cu putere și obrazul i se încingea de rușine ori de cîte ori vedea doi-trei oameni oprindu-se ca să schimbe cîteva vorbe ori să aprindă o țigară. I se părea că toată lumea privește spre geamlîc cu zîmbete de ironie, că atunci cînd veneau să le ceară, să le aducă sau să le comunice ceva din partea Laurei, fetele din fabrică erau obraznice și batjocoritoare. Klar discuta desigur și el despre cele întîmplate, probabil că se aflase totul și în oraș i se puneau întrebări, i se cereau amănunte... Ce răspundea el oare? Ce spunea despre tatăl ei? Avea acum mereu ocazia să se gîndească la ea, dar cît de dureroasă și de penibilă era această unică, această slabă mîngîiere!

În ultimele două luni de cînd începuse să simtă nevoia de a-și umple foarte des sticluțele de cerneală în biroul lui Klar, Lia nu-și pusese decît în treacăt întrebarea de ce se piaptănă cu atîta atenție și de ce își îmbracă altă rochie înainte de a traversa curtea, de ce așteaptă în geamlîc sosirile și plecările contabilului, de ce se bucură cînd îl vede, e bine dispusă și însuflețită dacă îl știe în oraș și de ce e nervoasă și îngîndurată cînd află că pleacă pentru cîteva zile la Vaslui, la Iași sau la Botoșani. Hilda, care o observa cu ochi ascuțiți și cuprinzători și care uneori o întreba cu glas sarcastic dacă nu-i e cald la ora prînzului în geamlîcul încins de soare ori se informa pentru a cîta oară copiază rețeta pateurilor cu ciuperci. Hilda își pusese probabil mai serios această întrebare și ar fi fost poate în măsură să-i răspundă, dar ea tăcea, nu-i pomenea un cuvînt despre Klar și nu făcea nici un fel de aluzie, nici un fel de comentariu care să-i fi trădat perspicacitatea.

Lia, însă, n-avea perspicacitatea Hildei, nu avea de loc perspicacitate și nu știa nu numai ce se întîmplă în sufletele altora, dar nici chiar în sufletul ei naiv și simplu în care nu încăpeau frămîntările mari și care nu putea fi încercat de pasiuni sau de dureri răscolitoare. Nu se gîndise o clipă că

ceea ce i se întîmpla avea o cît de mică asemănare cu stările de suflet ale eroilor din romane, stări pe care Henri Bordeaux sau René Bazin le analizau cu complezență și cu o eleganță rafinată pe un mare număr de pagini. Dragoste? Ce stupiditate! În casa Calaff se vorbea despre căsătorie, dar despre dragoste?... Și cum se putea măcar gîndi Lia Farg, nepoata lui Emil Calaff, la o căsătorie cu Conrad Klar, contabilul fabricii, un băiat sărac, de familie obscură, care locuia la mahala, nu fusese niciodată în străinătate și învățase singur franceza și germana! Era o idee atît de stupidă, încît fără s-o aprofundeze serios, Lia simțise că n-are nevoie să-și ferească prea tare de ai săi zîmbetele și ocheadele. Cui i-ar fi dat prin cap una ca asta? Contabilul fabricii!

Lia băgase de seamă că Klar e tînăr și simpatic, și că o mică vizită în biroul lui poate fi mai interesantă și mai distractivă decît consfătuirile cu Adela sau certurile cu Hilda, într-o zi plicticoasă de vară cînd își căuta de lucru, încercînd să alunge urîtul ca de obicei, adică fără mare succes. Vara era totdeauna mai grea de suportat decît iarna, din cauza căldurii, a prafului, a dispariției știrilor mondene din *Tribuna liberală* în lipsa lumii bune din oraș, plecată în stațiuni climaterice. Nici Marta nu era în Galați, vizitele făcute doamnei Calaff, somnolentă și istovită în fotoliul ei de paie, transportat de Dochița în curte, n-aveau nici un farmec și plimbarea de duminică după-masă pe strada Domnească, populată de mici funcționari și de băcani năduși, însoțiți de nevestele lor prost îmbrăcate, gesticulînd și vorbind cu glas tare, devenea pur și simplu un prilej de enervare și de melancolie. Așteptarea zilnică în geamlîc a unui zîmbet și a unui salut politicos — poate nu numai politicos — era o variație plăcută și o înviorare: sentimentul că acest zîmbet și acest salut pornesc de la un subaltern, pe care simpatia ce-i arăți îl onorează, era nou și amețitor pentru Lia.

Şi acum? Acum Klar ştia că tatăl ei e izgonit din fabrică, izgonit cu scandal şi cu ruşine, că pleacă în lume să-şi caute norocul, că ai lui rămîn să slujească bătrînului şi să trăiască din mila lui... Cum putea să se mai uite Lia în ochii contabilului, cum putea să-i mai răspundă la salut acum, cînd zîmbetul ei nu mai putea avea nici un fel de siguranţă, cînd umbra de superioritate pe care o avea asupra lui se risipise de tot? Lia plîngea cu amărăciune şi-şi spunea că nici măcar pentru contabilul fabricii ea nu mai constituia o partidă interesantă.

Hilda era cufundată într-o desperare ale cărei proporţii puteau fi apreciate după felul cum se manifesta, adică după apatia şi muţenia în care căzuse, ea care reacţiona de obicei cu violenţă la orice supărare, cu strigăte, uşi trîntite, obiecte mutate cu zgomot mare dintr-un loc într-altul. De data asta nu spunea aproape nimic, nu plîngea, nu făcea reproşuri şi nu se certa cu nimeni. Lui taică-său nu i se adresa — relaţiile dintre ei nu fuseseră niciodată dintre cele mai duioase — nu se uita la el, şi la masă, privirilor neliniştite şi umile pe care Albert le plimba pe rînd pe feţele copiilor săi, ea le oferea un obraz împietrit de pe care nu se mai ştergea o expresie de dispreţ şi de ostilitate. Stătea toată ziua întinsă pe canapea, cu privirea în tavan, ciupind din cînd în cînd cu nervozitate din ochi şi înconjurîndu-i cu o reţea deasă de cute nenumărate.

Cum avea să fie prima întîlnire cu restul familiei? se întreba ea. Jean fusese pe la fabrică după conflict, Hilda îi auzise prin curte vocea dinadins îngroşată şi poruncitoare, dar nu intrase pe la ei, nici nu se oprise măcar în pragul uşii ca să le dea bună-ziua şi să strige ca de obicei: „Ei, nu-i nimeni pe aici? Ce-i cu voi? aţi murit cu toţii?" Ce grosolan avea să fie de acum înainte cu soră-sa! Ce indiferent şi dispreţuitor faţă de ele, de ea şi de Lia! Şi Marta? Şi Paul? Nu dăduseră nici un semn de viaţă, deşi ştiau că taică-său trebuia să

plece şi că era exclus să îndrăznească să-şi ia rămas bun de la ei. Puteau să se aştepte la orice din partea lor, erau în stare să găsească un pretext ca să le interzică să mai vină la ei în casă. Da. Paul era în stare de aşa ceva, de teamă ca nu cumva într-o zi să se întîlnească la ei cu cineva din lumea bună, din cercul select în care intraseră, cu Violette Laub sau cu doamna doctor Dorian, prietenele intime ale Martei. Şi aşa, printr-un fel de convenţie tacită dar foarte riguroasă, se stabilise că ei, Fargii, nu erau invitaţi la ceaiurile date de Marta în prima dumin'că a fiecărei luni şi vizitele lor, ale Hildei şi ale Liei, erau binevenite numai dimineaţa. Laura, care nu putea fi liberă decît spre seară, nu venea să-şi vadă sora decît de două-trei ori pe an, cînd era poftită. Asta se întîmpla în general cînd cei doi voiau să-i ceară vreun serviciu şi atunci Marta, cu care se întîlnea marţea şi vinerea după-masă la doamna Calaff, îi spunea pe un ton amabil şi protector: „N-ai mai fost de mult pe la noi, Laura dragă, m-a întrebat şi Paul ce-i cu tine, vrea să te vadă. Nu vii mîine după-masă cu fetele la ceai? Adu-l şi pe Dănuţ; am să-i spun femeii să facă prăjitura aceea cu fructe zaharisite care-i place lui." Asta se întîmpla înainte, înainte de nenorocire, dar acum? Acum Paul ar fi fost în stare să le cheme cînd avea musafiri şi să le pună să spele vasele în bucătărie, chiorul ăla pocit şi antipatic, ticălosul ăla fără suflet, care-şi bătea joc de toată lumea şi nu respecta decît averea şi succesul.

Hilda se gîndea la Silvia şi la Dolo, care potrivit unei tradiţii plicticoase şi stingheritoare pentru toată familia, trebuiau să sosească peste cîteva săptămîni cu fetiţa în vizita anuală făcută părinţilor. Îşi imagina discuţia dintre Silvia şi Marta care avea să-i înfăţişeze evenimentul cu rezerva ei prudentă şi imparţială, comentariile indignate ale Silviei, reflecţiile ei şi mărturisirea că se jenează foarte mult faţă de Dolo şi de rudele lui din Lemberg, atît de distinse şi de bine văzute în societate,

pentru toate catastrofele ce se întîmplau în familia ei din Galaţi şi printre care ultima părea cea mai ruşinoasă. O vedea pe Silvia cu nasul sus şi buzele strînse primind vizita lor cu o răceală severă, afectînd să ignoreze complexitatea cumnatului urgisit, ducînd cu ele o conversaţie intenţionat lipsită de conţinut şi strecurînd mereu aluzii prosteşti şi îndemnuri la cumpătare şi supunere.

Cum trebuia să procedeze cu scrisorile ? Ce să le scrie mătuşi-si Jenny Ias şi Eleonorei, care aveau să afle totul în curînd, amplificat poate şi înflorit, iar după aceea aveau să aştepte cu nerăbdare scrisori din Galaţi ca să ştie tot adevărul. Şi cînd tata se va instala la unchiul Max — şi dacă nu-l primeşte ? — în ce termeni vor trebui ele, adică ea, Hilda, care purta grija corespondenţei pentru toată casa, să mulţumească, să flateze, să-şi arate recunoştinţa ?

Mai era şi corespondenţa cu cele două-trei foste colege de şcoală cu care era încă în legătură, cu Silvia Berman, cu Aglae, dar mai presus de toate cu Valérie Rîmniceanu, singura ei mîngîiere, singura ei speranţă, singura ei bucurie. Hélène Alexatos va afla totul — poate că aflase numaidecît — fiindcă tatăl ei lucra cu domnul Calaff, îl cunoştea pe ginerele lui şi venea pe la fabrică. Hélène locuia pe aceeaşi stradă cu surorile Donici, care erau în corespondenţă cu Valérie... Totul se va şti, totul, totul... Cum să-i mai scrie ? pe ce ton ? Dacă păstra mai departe stilul monden şi voios, fără să pomenească nimic despre necazurile ei, Valérie putea s-o acuze de inconştienţă şi insensibilitate, s-o dispreţuiască şi să nu-i mai răspundă ; dar dacă îi povestea sub o formă oarecare ce se întîmplase — şi sub ce formă se putea povesti aşa ceva ? — avea de aşteptat altceva decît dispreţ ? Poate milă, da, milă, dar asta era tot aşa de dureros şi de usturător ; Hilda se temea de milă ca de foc şi asta de multă vreme, din copilărie, cînd o întîlnea uneori în ochii celor care urmăreau lung cu privirea paşii ei şovă-

ielnici şi chinuiţi. Ce era de făcut? Nu putea să renunţe la Valérie! Valérie era mîndria ei, relaţiile dintre ele îi întreţineau iluzia că ocupă totuşi un anumit loc în societate, că e preţuită, că e considerată ca pe vremuri o fată de familie bună, cu avere, pe picior de egalitate cu toate fetele de familie bună şi cu avere, cu care ani de zile dormise în acelaşi dormitor de internat, sub supravegherea aceleiaşi maici de gardă, cu care ispăşise aceleaşi pedepse, în tovărăşia cărora ascultase dimineaţa, somnoroasă şi îngheţată, aceeaşi liturghie în capelă

Anii aceia frumoşi, neuitaţi, anii de şcoală, anii în care opt luni din douăsprezece erau departe de fabrică, departe de mahalaua noroioasă pe timp de ploaie, plină de praf şi de bălegarul vitelor vara, la adăpost de ţipetele bunicului, ferite de privelişte a trudei şi a umilinţelor pe care le îndura mama lor. Anii aceia frumoşi şi senini! Trebuia oare să se resemneze cu gîndul că aveau să fie singurii ani frumoşi din viaţa ei?

Dacă cel puţin nu s-ar fi întîmplat şi asta, dacă ar fi putut să continue corespondenţa cu Aglae şi cu Valérie, să le povestească ce fel de pălării îşi adusese Marta de la Viena, ce persoană fină şi cultivată angajase ca Fräulein la copil, dacă ar fi putut mai departe să enumere personalităţile gălăţene mai interesante pe care le zărise în sala Papadopol la ultimul concert al lui Enescu! S-ar fi mulţumit şi cu atît, îşi spunea ea acum şi, cu privirea pironită în tavan, măsura tot mai exact şi pătrundea tot mai adînc în grozăvia nenorocirii care-i lovise.

În ajunul plecării lui Albert, Laura rămase o clipă singură cu fetele în sufragerie şi le anunţă dorinţa bunicului de a le vedea dînd o mînă de ajutor în fabrică.

— N-are să fie cine ştie ce muncă grea... La ambalaj, de exemplu... E şi o distracţie, o să vedeţi...

Laura vorbea cu un glas străin şi vîna din dreapta gîtului îi zvîcnea cu putere.

Lia deschise gura să spună ceva, dar păstră tăcerea cu ochii ţintă la maică-sa. Hilda îşi sprijini mîna de speteaza unui scaun. Se înroşi violent, apoi, brusc, se făcu albă la faţă ca hîrtia.

— Să... Dar... Şi ca şi cum abia ar fi început să înţeleagă despre ce era vorba, începu să ţipe ca scoasă din minţi: Şi dumneata ai primit? Ai primit să faci din noi nişte fete de fabrică? nişte...

Hilda se depărtă de speteaza scaunului cu o mişcare neaşteptată şi piciorul ei slab, cu gheată complicată şi grea, îşi pierdu echilibrul. Fata încercă să şi-l regăsească, apucă din nou speteaza, dar căzu pe spate şi scaunul se răsturnă peste ea lovind-o în bărbie. Lia ezită o secundă, apoi izbucni în plîns şi fugi în odaie.

— Ce stai şi te uiţi la mine ca o idioată, urlă Hilda către maică-sa. Mişcă-te, ridică-mă!... De ce m-ai adus pe lume dacă ştiai că taică-meu e un nătărău, care o să mă bage lucrătoare la fabrică!

*

Maximilian Farg şi soţia lui se ridicaseră tocmai de la masă. Diana îşi verifica argintăria din sertarele bufetului masiv — argintăria era pasiunea ei, era vestită pentru cîteva piese frumoase şi rare — iar Max îşi luase ziarele şi se instalase pe bancheta joasă, pluşată, în formă de potcoavă, care se rotunjea de-a lungul curburii peretelui dinspre stradă, sub ferestrele înguste şi înalte. Cineva sună la uşa din faţă şi fata în casă apăru curînd în sufragerie.

— A venit domnul Farg — spuse ea — domnul Farg din Galaţi... fratele domnului.

— Albert! exclamă Diana surprinsă şi închise maşinal sertarul bufetului. Auzi, Max? Poftească-l înăuntru, de ce-l laşi în antreu? spuse ea cu vioiciune. Să ştii că s-a întîmplat ceva — mai adăugă ea repede după plecarea fetei — n-a mai fost la

București de la nunta noastră... sînt doisprezece ani de atunci.

Albert apăru în holul despărțit de sufragerie printr-o ușă mare de sticlă și Diana se grăbi să-i iasă înainte. Max mai rămase o clipă pe banchetă, cu ziarele în mînă, pufăind din pipă și păstrînd un zîmbet nesemnificativ pe buze, apoi se ridică și el alene, făcu cîțiva pași și scoase pipa din gură.

— Bine ai venit, Albert, spuse Diana și primi cu bunăvoință îmbrățișarea cumnatului și a unchiului ei, în care simți numaidecît o neliniște abia stăpînită. Apoi văzînd că Max rămîne în fundul odăii și continuă să zîmbească învîrtindu-și pipa între degete: Poate că ai să accepți să te deranjezi pînă încoace... Ai observat, sper, că avem un musafir care din întîmplare e frate-tău. Și în timp ce cei doi frați se întîlneau la jumătatea drumului și se îmbrățișau, Albert cu emoție și cu un fel de deznădejde, Max flegmatic și fără nici o ardoare, Diana deschise din nou ușa spre hol si strigă în direcția odăii copiilor:

— Daisy!... Tom... A venit Onkel Albert! Înfățișați-vă... Sînt sigură că nu v-ați culcat încă... Hai! să-l dați gata cu deșteptăciunea voastră...

Copiii intrară peste puțin în odaie. Fräulein se mulțumi să traverseze holul cu ochelarii pe nas și privirea întoarsă spre ei, încercînd să zărească pe fratele domnului Farg, dar nu veni să-l salute. Era tot atît de susceptibilă pe cît era de curioasă, se simțea jignită fiindcă Diana n-o chemase și pe ea înăuntru și era ferm hotărîtă să-i atragă atenția că înțelege să fie tratată nu ca o slugă, ci ca un membru al familiei, ca în toate casele în care fusese angajată pînă atunci, de către toate doamnele distinse. (Fräulein plănuia să accentueze acest ultim amănunt, ca de obicei cînd spera s-o atingă pe Diana, ale cărei maniere originale și zvăpăiate o scandalizau veșnic.)

Copiii erau amîndoi înalți și foarte slabi. Daisy avea niște ochi bizari, care priveau piezîș și erau înconjurați de umbre violete. Dădură mîna cu

unchiul lor pe care nu-l cunoşteau, se lăsară sărutaţi fără să-l sărute şi ascultară în tăcere şi cu oarecare mirare complimentele lui anoste şi umile.

— Gata! acuma la culcare! hotărî Diana care-şi dădea seama că Albert avea ceva pe inimă şi că simţea nevoia să se descarce. Duceţi-vă în odaia voastră şi nu vă mai luaţi la bătaie dacă vreţi să mergeţi după-masă la cinema. S-a înţeles?

Nici Tom nici Daisy nu părură să ia în seamă ameninţările mamei lor, ale cărei porunci le ascultau cu indiferenţă, dar se retraseră numaidecît fără nici o părere de rău fiindcă Onkel Albert părea un personaj foarte puţin interesant şi de o valoare mediocră.

— Ei, aş! Nu vezi ce sfrijiţi şi galbeni sînt, spuse Diana întrerupînd elogiile stîngace pe care Albert se găsea obligat să i le aducă pentru statura şi frumuseţea copiilor. Şi obraznici... îmi fac zile fripte... Dar nici nu te-am întrebat măcar dacă ai mîncat ceva. Trebuie să-ţi fie foame.

Albert nu mîncase nimic, dar încercă să refuze şi o rugă să nu-şi facă griji pentru el.

— Lasă fleacurile — răspunse cumnată-sa — aici nu eşti în casa Calaff şi nu trebuie să faci fasoane. Apoi sună fata şi-i spuse să aducă un tacîm.

In timp ce se ospăta cu poftă şi cu recunoştinţă, Albert răspundea vag la întrebările Dianei care-i cerea veşti de la cei din Galaţi. După ce termină ultima piersică din fructiera de argint şi împinse la o parte, îndestulat şi obosit, farfurioara cu sîmburi, Diana rosti cu francheţea ei bruscă, pe care unii o găseau aproape brutală:

— Hai, acuma dă-ţi drumul, spune ce ai de spus; parcă nu te ştiam amator de voiajuri şi nu-mi vine a crede că te-a trimis bătrînul la Bucureşti ca să ne faci nouă o vizită şi să ne aduci salutări din partea lui.

Albert îşi puse capul în piept, se rezemă de speteaza fotoliului şi-şi împreună cu un gest şovăitor mîinile pe faţa de masă. Se simţea aşa de bine după

prînzul acela excelent — nu mai mîncase din ajun, dimineaţa plecase foarte devreme de acasă şi nimeni nu se gîndise că ar fi acceptat cafeaua cu lapte în emoţia despărţirii; la plecare, Laura uitase să-i dea pachetul voluminos cu pui rece şi caşcaval pe care i-l pregătise, el se jenase să i-l ceară, deşi îl văzuse şi se gîndea mereu la hrana pentru drum şi plecase enervat şi furios pe nevastă-sa — se simţea la adăpost în sufrageria aceea mare, boierească, în casa lui frate-său care avea noroc în afaceri şi cîştiga bine. Ce fericit ar fi fost dacă ar fi putut spune că bătrînul a murit sau a paralizat, că el şi Laura se ocupă acum de fabrică şi că a venit în Bucureşti pentru treburi... Oftă, întoarse capul într-o parte, mai rămase o clipă nemişcat şi nehotărît apoi ridică sfios privirea spre fratele şi cumnata lui, neştiind dacă trebuie să zîmbească, sau dacă e mai nimerit să păstreze un aer serios şi trist.

— Să vedeţi, începu el, dar se opri numaidecît. Un nod i se urca în gît, ca la copiii care trebuie să-şi mărturisească o poznă şi nu ştiu de unde s-o înceapă. Era obosit, ar fi preferat să-şi facă somnul de după-masă cu satisfacţia omului sătul după un prînz gustos şi savurat în tihnă şi să prelungească încă iluzia unei vizite făcute fratelui său mai mic, fără alt scop decît acela de a-l vedea după un timp mai îndelungat. Dar nu se putea. Cei doi aşteptau în tăcere şi-l priveau cu o curiozitate crescîndă. Uite cum — reluă el cu glas domol şi nesigur — m-am certat cu bătrînul... Simţi că i se urcă lacrimile în ochi şi povesti restul într-o cascadă de fraze incoerente, întretăiate de sughiţuri de plîns şi de exclamaţii. Cînd sfîrşi, se opri şi rămase cu mîinile împreunate pe masă şi cu capul în jos, fără a îndrăzni să se uite în ochii Dianei ori ai lui Max.

— Şi ce ai de gînd să faci acum? întrebă frate-său cu zîmbetul lui flegmatic, umplîndu-şi tacticos pipa.

— Să vedeţi... am zece mii de lei... vreau să caut o combinaţie, spuse Albert, grăbindu-se să anunţe că

are bani, ca să nu creadă Max că a venit să-i ceară de pomană.

— Zece mii de lei! Zîmbetul lui Max se accentuă. Straşnic capital, ce să zic...

— Mai bine decît fără el — se amestecă în vorbă Diana — tot e bine că s-a îndurat să-ţi dea şi atîta, cîinele ăla bătrîn.

— Şi ce vrei să faci cu el? întrebă Max după o scurtă tăcere reluîndu-şi zîmbetul

— Încă nu ştiu... de asta am venit la tine... să ne sfătuim. Albert intrase într-un fel de panică. Dacă ai vrea să lucrăm împreună...

Max îşi scoase pipa din gură şi începu să rîdă. Diana îl privi şi clătină dezaprobativ din cap, apoi se întoarse către cumnatu-său.

— Nu te uita la el, aşa se pomeneşte rîzînd... are un simţ deosebit al umorului... O să se găsească neapărat ceva de făcut şi cu ăştia zece mii de lei, dar bănuiesc că n-ai de gînd să te apuci de afaceri chiar astăzi. Eşti obosit, odihneşte-te un ceas-două şi pe urmă o să mai staţi de vorbă. Ţi-a dus fata bagajul în odaia ta... avem şi noi odaie de musafiri, ce crezi... Vino cu mine să ţi-o arăt.

— Şi unde ai să locuieşti? mai întrebă Max, ridicîndu-se de la masă cu ziarul în mînă.

Albert, care se ridicase şi el, înseninat şi încurajat de vorbele Dianei, rămase locului şi-şi plimbă privirea dureroasă şi rugătoare de la unul la altul.

— Credeam că... am crezut... Nu-mi trebuie mare lucru... nu s-ar găsi la voi un colţişor şi pentru mine?... Numai la început... Pe urmă dacă merge treaba o aduc pe Laura, vin şi copiii şi căutăm casă...

CAPITOLUL III

— Atunci nici la Piatra şi nici la Botoşani n-ai făcut multă treabă, spuse domnul Calaff, mai curînd pe tonul constatării decît al unei interogaţii.

Klar ridică din umeri a neputinţă. Neplăcerea de a recunoaşte că nici de data asta talentul lui de a convinge, cunoştinţele şi simpatiile de care se bucura printre negustori nu-i fuseseră de folos, era întrecută de satisfacţia de a vedea înfrîngerea şi enervarea bătrînului.

— Din păcate nu, domnule Calaff. Şi nici la Vaslui... pînă şi moş Leib Bercovici, care nu m-a refuzat încă niciodată, mi-a arătat oferte de la Garnic şi de la Gottfried Boltz... reduceri de cincizeci bani la ladă. Cu chiu cu vai s-a hotărît să comande douăzeci de lăzi, după ce mi s-a plîns de săpun şi mi-a cerut o bonificaţie de doi bani la kilogram. Cam asta e situaţia. Mai departe...

— Mda, murmură domnul Calaff gînditor şi-şi răsfiră mustaţa cu degetele lui puternice. Jean, pe care de la o vreme taică-său îl tolera mai des în birou, deşi fără să-l consulte vreodată în chestiuni importante şi continuînd să-i demonstreze cu zbierete şi înjurături că e un idiot şi un incapabil, tuşi preocupat, îşi retrase palma dreaptă de sub obrazul drept lăsînd o pată mare, roşie, sub ochi şi rezemîndu-şi celălalt cot de marginea biroului îşi cuprinse

obrazul stîng cu palma stîngă. Mda, repetă domnul Calaff ieşind din visare. S-ar părea că nu sînt greutăţi de moment cum credeam în iarna trecută cînd scăderea a devenit mai sensibilă, nu-i aşa? E o situaţie care durează cam mult, se plînge toată lumea de ea.

— Exact. Voiajorul lui Garnic face şi el bonificaţii, oamenii lui Bolz la fel... Aţi văzut că nici cei din Brăila nu stau mai bine şi fabricile din Bucureşti au şi ele destule necazuri. Avem concurenţi serioşi, domnule Calaff — zîmbi prudent Klar — petrolul lampant, gazul aerian... Şi acuma electricitatea. S-ar zice că nu-i de glumit cu ea...

— Electricitatea? Cine are lumină electrică la Galaţi? îndrăzni Jean. Lumînările...

— Da, curios, spuse domnul Calaff cu ochii în gol, fără să pară că ar fi auzit vorbele lui Jean. Fiecare negustor de aţică de pe strada Tecuci visează să aibă cel puţin gaz aerian în dugheană. Mîine-poimîine n-o să-i mai convină nici asta, o să vrea curent electric...

Cu aproape douăzeci şi cinci de ani în urmă, cînd domnul Calaff începuse să se intereseze de lumînări, lumina electrică era unul din elementele de confort pe care i le ofereau hotelurile şi restaurantele luxoase din străinătate şi el aprecia această dovadă de civilizaţie la dispoziţia oamenilor bogaţi, socotind că ea avea să pătrundă în ţară destul de tîrziu ca să nu primejduiască interesele tinerei lui firme. Industria de lumînări era pe atunci în floare şi el intrase repede în rîndul reprezentanţilor ei de frunte. Fabrici nu erau decît la Bucureşti, la Galaţi şi la Brăila, vreo zece firme serioase în totul; restul erau mici ateliere împrăştiate în toată ţara, fără utilaj serios şi fără specialişti, dintre care multe în clipa aceasta grea intrau probabil în agonie şi aveau să se închidă cu timpul. Civilizaţie!... Electricitate!... Întorci un buton şi odaia e plină de lumină, lumină albă, puternică, curată. Nu te mai temi că ai lăsat gazul deschis şi te asfixiezi peste noapte, nu-ţi mai scoţi ochii

la lumînarea care lăcrimează, sfîrîie şi fumegă. Întorci un buton cu gîndul în altă parte, fără nici un efort, fără gesturi multe, anevoioase şi dizgraţioase şi, o dată cu lumina care intră supusă şi tăcută în cameră, simţi cum te cuprinde un sentiment de putere, de siguranţă şi de bunătate. Ieşi pe stradă şi strada e voioasă şi serviabilă, siluetele femeilor unduiesc leneş, vitrinele strălucesc şi mărfurile sînt mai seducătoare decît în lumina ascuţită şi perfidă a zilei. Da, la Karlsbad, la Viena, la Bucureşti chiar, e bine să tragi tu, Emil Calaff, la un hotel bun şi să capeţi o cameră după gustul şi punga ta, cu lumină şi sonerie electrică. Nimic de zis dacă unele rude sau cîţiva prieteni introduc curentul electric în casă, treaba lor, cîţi îşi pot permite luxul ăsta ? Dar cînd încep şi mîrlanii să vorbească despre electricitate, cînd orice ţaţă descoperă deodată că nu mai poate mînca seara şi nu mai ştie să facă patul la lumina lumînării sau a lămpii de petrol, atunci... ei, atunci...

Domnul Calaff îşi puse ochelarii pe nas. Prostii ! Încă n-au ajuns chiar aşa de departe. Şi apoi bisericile, mănăstirile, sinagogile, lumînările de cununii, de vineri seara. Doar n-aveau să bage electricitatea în biserică şi nici mortului n-o să-i pună nimeni un bec în mînă...

— Uite la ce m-am gîndit, începu el, dar se opri şi întorcînd capul spre Jean, spuse ridicînd tonul : Gata ! te-am văzut destul azi, m-ai plictisit, am de discutat lucruri serioase cu Klar. Mai du-te şi pe acasă, că aici o să ne descurcăm şi fără ajutorul tău. Şi după ce Jean, roşu la faţă, se strecură afară din birou închizînd fără zgomot uşa în urma lui, domnul Calaff reluă : M-am gîndit la un cartel, un cartel al celor zece fabrici mari din ţară. Depunem cu toţii cîte o garanţie — să zicem o sută de mii de lei, ca să nu-i ardă nimănui de joacă — şi ne obligăm să nu vindem nimic sub preţul fixat pentru fiecare articol. Comenzile se adresează lui Heidemann la Bucureşti, el ni le repartizează şi el are controlul. E un om serios, e de douăzeci de ani în ţară, firma

pe care o reprezintă are nume bun... Nu găseşti că ar fi interesant şi că ar putea fi o soluţie... măcar de moment ?

Klar zîmbi uşor. Ideea îi aparţinea, o sugerase bătrînului cu cîteva săptămîni în urmă, dar nu avusese impresia că e ascultat cu atenţie, şi nu mai revenise asupra ei. De altfel nici el nu vedea lucrurile limpede pe vremea aceea, nu se gîndise nici la organizarea, nici la posibilitatea de control a comenzilor. Şi iată că planul bătrînului, încolţit din ideea lui, se închegase, se rotunjise şi devenea creaţia lui, pe care avea s-o prezinte celorlalţi, oficial şi solemn, primind mulţumiri şi complimente.

— Cred că e foarte interesant, domnule Calaff, în orice caz Heidemann o să fie încîntat. Nici lui nu-i convine scăderea asta. Dacă îi scrieţi...

— Am pregătit un memoriu, spuse domnul Calaff, bucurîndu-se în secret de efectul pe care-l făcuse asupra lui Klar şi scoase din sertar un sul de hîrtie. N-am să-i scriu, am să plec eu la Bucureşti. Are să fie oarecare bătaie de cap, dar n-avem încotro, aşa nu mai merge. Cred că ai să vii şi dumneata cu mine, ai să-i povesteşti exact ce spun negustorii... A, să nu uit, n-ar fi rău să citeşti cu băgare de seamă memoriul şi să-mi atragi atenţia dacă mi-a scăpat ceva, sau dacă ţi se pare că unele lucruri s-ar putea spune mai bine. Dumneata ai făcut gazetăria pe vremuri, nu-i aşa ?... Lasă, lasă, îmi aduc eu aminte, îţi citeam din cînd în cînd articolele şi-mi plăceau, da, da, îmi plăceau, nimic de zis...

Toată iarna domnul Calaff fu ocupat cu înfiinţarea cartelului. Heidemann, care se gîndea de multă vreme la ceva asemănător, citise cu atenţie memoriul, ascultase şi explicaţiile suplimentare, pe care i le dăduse bătrînul, secondat de tînărul lui procurist şi convocase pe fabricanţi la el.

Karl-Friedrich Heidemann era fiul unui pastor din Hanovra. Lucrase totdeauna pentru firme mari, cu renume mondial şi în douăzeci de ani de cînd venise în ţară, ajunsese reprezentant, cu puteri depline, al

uneia din aceste firme. Se îmbrăca totdeauna în negru, vorbea stricat romînește și în biroul lui, pe perete, avea un tablou imens al Kaiserului cu casca în cap și cu mîna proptită teatral în mînerul săbiei. Se silea să păstreze o imparțialitate scrupuloasă în relațiile lui cu toți fabricanții din țară, dar Leopold Garnic susținea morțiș că-l protejează pe ascuns, pe Gottfried Bolz „fiindcă-i neamț de-al lui" și că-i livrează totdeauna comenzile mai repede decît altora.

Domnul Calaff era mîndru și bine dispus, ca în zilele bune; recunoașterea inteligenței și a spiritului său de inițiativă, locul de frunte, locul de îndrumător pe care-l lua printre fabricanții de lumînări din țară și deferența ce-i arăta Heidemann îl umpleau de încredere și de orgoliu. În ultima vreme simțise mereu în jurul lui un zid de ostilitate și în el deosebea mai puțin invidia și teama cu care era obișnuit și care de fapt îl măguleau, ci mai ales un fel de reprobare generală și persistentă. Izgonirea ginerelui său făcuse vîlvă și revoltase chiar pe cei mai împietriți, chiar pe cei mai indiferenți. Oameni care venind cu treburi la fabrică sau pe stradă schimbau cîteva vorbe cu Albert, tratîndu-l ca pe un mărunt funcționar fără nici un rol în afacere, luaseră subit atitudine și condamnaseră cu severitate sălbăticia bătrînului. Nimeni nu îndrăznise să-i vorbească deschis, nimeni nu încercase să-i demonstreze că greșise și nici nu-l sfătuise să revină asupra hotărîrii sale; dar foarte mulți dintre cei cu care făcea afaceri sau avea relații de prieten e îi arătau o răceală semnificativă și se interesau cu o simpatie subită de Laura și de copiii ei, descoperindu-le nenumărate calități, exprimîndu-și speranța într-un viito pe care-l doreau cît mai frumos pentru ei și rugîndu-l să le transmită salutări dintre cele mai călduroase. Domnul Calaff le-o tăia se scurt de cîteva ori unora dintre cei mai zeloși simpatizanți ai fiicei lui, dar numai cînd fusese vorba de personaje mai mărunte. Cînd însă Heinrich

Müller, care n-o cunoştea pe Laura decît din auzite, îl opri o dată pe stradă ca să-l roage ostentativ să-i transmită sărutări de mîini şi cînd Muşat îşi îngădui să-i spună cu un zîmbet şiret, mîngîindu-şi alene ciocul: „Ce aud, domnule Calaff? Se pare că eşti un tată aspru şi răzbunător ca regele Lear... Vezi să nu-ţi pierzi creditul pe piaţă", bătrînul se mărgini să răspundă monosilabic şi nepăsător, dar fierbînd de furie în sine. Îl bănuia pe Leopold Garnic că întreţine în oraş curentul de antipatie împotriva lui, că el răspîndise vestea plecării lui Albert, făcînd să circule tot felul de versiuni asupra scandalului, ba chiar că dăduse dispoziţii voiajorului său să-l popularizeze printre clienţii din provincie, ca să-i asmută şi să le întărească animozitatea faţă de el.

Domnului Calaff îi fusese totdeauna perfect indiferentă părerea celorlalţi despre el. Ştia că este considerat un om rău şi neîndurător, ştia că nimeni nu-i iartă aroganţa şi orgoliul, dar asta nu-l supăra cîtuşi de puţin. Nu voia, însă, să facă senzaţie, nu-i plăcea să se vorbească despre el şi ai lui în doi peri, să se dea interpretări echivoce anumitor împrejurări şi să se discute cu ironie despre „armonia" şi „înţelegerea" care pentru public trebuiau să domnească în familie. Moartea lui Eugen rămăsese învăluită în mister, de boala lui Lotte nu putea nimeni să-l acuze, dar izgonirea lui Albert era un act de care se făcuse singur responsabil şi vedea cum actul acesta e condamnat de un fel de ligă puternică din care făceau parte, cu totul pe neaşteptate, un mare număr de apărători necunoscuţi ai celui prigonit. Domnul Calaff îşi dădea seama că făcuse o prostie şi-şi spunea uneori că dacă Laura l-ar ruga cu umilinţă să-l ierte pe Albert şi să-i dea voie să se întoarcă, sau dacă cineva dintre rudele din Bucureşti i-ar cere-o cu destul respect şi-ar primi ginerele înapoi fără altă împotrivire. Dar Laura nu îndrăznea să spună nimic, din Bucureşti nu venea nici o ofertă de începere a tratativelor de împăciuine şi bătrînul, iritat, îşi descărca nervii pe fiica şi

nepoatele lui, cu atît mai mult cu cît suferința mută și răbdătoare a Laurei i se părea colorată de impertinența unui reproș.

Organizarea cartelului, cu toate problemele ridicate, agitația și interesul cu care fusese primit de cei în cauză, locul de frunte acordat lui ca inițiator și ca sfetnic al lui Heidemann erau tot atîtea prilejuri de satisfacție și de succese pentru el. La întrunirile ce aveau loc în biroul mare și elegant al neamțului, figura lui frumoasă de diplomat bătrîn, ținuta sobră, cunoașterea și stăpînirea în adîncime a tuturor chestiunilor impuneau celorlalți și-i umpleau de un respect involuntar. Leopold Garnic, care îmbătrînise, nu mai auzea bine și-și ascundea cu greu tremurul neîncetat al mîinilor, îl privea de la locul lui cu o invidie evidentă ce dădea feței lui o culoare cenușie, iar zîmbetului aspectul unui tic senil. Domnul Calaff se simțea puternic și tînăr și de la locul lui răspundea în fraze scurte, clare și precise, întrebărilor care se puneau dînd lămuriri suplimentare celor ce i le cereau. Era distant față de ceilalți participanți la discuții și nu arăta amabilitate și considerație decît lui Heidemann și lui Cornel Rădulescu, cel mai de vază fabricant din București, un oltean șmecher și înfipt care făcea săpunul într-un fel de cetate cu instalații perfect puse la punct și manevrate de specialiști nemți și belgieni! Cornel Rădulescu îl invită o dată la dejun împreună cu Heidemann și cu Gottfried Bolz, iar la cafea conversația luă un ton intim ca între niște potentați care-și împart sferele de influență și decid destinele supușilor de rînd. Domnul Calaff știa că această invitație este pur și simplu un act de politețe, că fabrica lui din strada Traian, la Galați, arăta ca un atelier modest față de aceea a lui Cornel Rădulescu, dar lucrul acesta nu-l supăra; Cornel Rădulescu era un bogătaș, avea capital plasat în Austria și Germania, fiii lui erau deputați și se băgaseră prin tot felul de comisii și societăți cu nume răsunătoare.

Totuşi, cînd, la terminarea tratativelor, actul constitutiv al noului cartel fu încheiat, domnul Calaff îl semnă primul cu mîna lui puternică şi nerăbdătoare, care nu tremura încă, şi abia după el Cornel Rădulescu ; apoi pe rînd, în ordinea importanţei, ceilalţi fabricanţi din ţară, dintre care mulţi foarte mari, cu capitaluri considerabile, lucrători numeroşi şi utilaj ultramodern. Semnau cu toţii, tăcuţi şi supuşi, actul constitutiv al cartelului conceput de el, Emil Calaff, care stătea în picioare lîngă Heidemann şi asculta cu demnitate ultimele lui propuneri.

Deşi în cursul iernii venise în cîteva rînduri la Bucureşti, domnul Calaff nu căutase să-şi vadă rudele Nu voia ca soră-sa să-i dea de urmă, îl plictisea destul cu scrisorile pline de tînguiri şi de rugăminţi, pe care continua să i le trimită cel puţin o dată pe lună, cu toate că nu primea niciodată răspuns şi rareori ajutor. Ar fi putut, e drept, să se ducă la Jenny Ias — îi plăcea casa îmbelşugată şi oamenii pe care-i întîlnea la ea — cum făcea de obicei cînd sosea cu treburi în Bucureşti şi să invoce un pretext oarecare drept explicaţie pentru că nu trecea pe la Mina. Jenny îl primea cu plăcere, îl invita la masă şi se mîndrea cu el. Vedea încă în Emil Calaff pe tînărul frumos şi energic de care fusese îndrăgostită la cincisprezece ani şi care multă vreme reprezentase, pentru adolescenta nerăbdătoare şi curioasă din Focşani, soţul ideal, capabil să facă fericită orice femeie.

In iarna aceea, totuşi, domnul Calaff evitase să meargă pe la Jenny, fiindcă plecarea lui Albert din Galaţi ar fi venit inevitabil în discuţie şi nimic din ce i s-ar fi spus în această privinţă nu i-ar fi fost favorabil. De ce nu-l rugase idioata aceea de Laura din nou? Să-l fi rugat cu lacrimi şi umilinţă, să-i fi spus că Albert nu poate s-o scoată la capăt, că Max se sinchiseşte prea puţin de el, că ei toţi îşi dau seama acum de fericirea de a locui la fabrică, de a munci şi de a trăi în apropierea lui, a lui

Emil Calaff, al cărui prestigiu creşte zilnic şi ale cărui afaceri sînt tot mai izbutite. Laura tăcea, se învîrtea în jurul lui ca o umbră, muncea pînă la extenuare, dar nu pomenea un cuvînt de Albert şi în sala de ambalaj, dimineaţa, între zece şi douăsprezece, fetele ei înfăşurau banderole de hîrtie cu eticheta firmei în jurul pachetelor de şase, de zece, de douăzeci şi patru de lumînări. „Idioatele!" Îl iritau mutrele lor de martire, îl irita gîndul că Leopold Garnic trage foloase din situaţia stupidă în care-l băgase familia asta de neisprăviţi şi că răspîndeşte vorbe răuvoitoare pe socoteala lui, stricîndu-i creditul pe piaţă.

În ziua încheierii cartelului, domnul Calaff se întoarse bine dispus la hotel, după prînzul amical luat în tovărăşia celorlalţi fabricanţi. Portarul îi întinse un plic alb, lunguieţ, pe care recunoscu scrisul grăbit al vară-si. Sus în odaia lui, îl desfăcu şi citi cu un zîmbet:

Dragă Emil,

Matei mi-a spus că te-a zărit ieri seară intrînd în hotel, dar că n-a îndrăznit să vină după tine şi să te acosteze de teamă să nu fie inoportun. Eu îmi fac mai puţine scrupule, cu atît mai mult cu cît nici nu vreau să mă gîndesc că ai fi putut trece prin Bucureşti fără să ne dai un semn de viaţă. Îmi închipui că ai venit cu treburi şi că n-ai mult timp de pierdut, dar sînt convinsă că nu renunţi nici la masa de prînz, nici la cea de seară. Te aştept pentru mîine la dejun şi nu accept nici un fel de scuză. Iată de ce nu-ţi spun deocamdată decît

la revedere

JENNY

Domnul Calaff mai rămînea o zi la Bucureşti, pentru un proces la care fusese citat ca martor al lui Haralamb Cristopol. Hotărî numaidecît să primească invitaţia vară-si şi buna lui dispoziţie crescu.

„Dacă situaţia lui Albert vine în discuţie — se gîndi el vag, aşezîndu-se în fotoliu ca să-şi facă siesta — am să-i dau a înţelege că îl iert. Să-i scrie Laurei... o să vedem..."

A doua zi Jenny îi ieşi înainte în hol, într-o rochie mauve drapată, care nu era nici de interior, nici de stradă, dar ştia să demonstreze că o femeie frumoasă poate avea şi la cincizeci de ani o siluetă impecabilă. Şuviţele argintii din părul ei erau mai puţin discrete decît ultima oară cînd o văzuse vărusău, dar era pieptănată după ultima modă, în cîteva bucle pe frunte şi cu un pieptene mare de baga la spate.

— *Tu me gâtes*[1], Emil dragă — îi spuse ea cînd se instalară în salonaşul cu uşi de oglindă — mi-ai trimis nişte flori de mireasă. Eşti mai cavaler decît oricînd.

— Nu pot spune că tu eşti mai frumoasă decît oricînd — zise domnul Calaff bine dispus — fiindcă te cunosc cam de mult şi ştiu ce poţi, dar nu mi-e ruşine cu tine nici acum şi florile le meriţi din plin... Numai că dacă nu mă înşel, am venit prea devreme, văd că Daniel nu-i acasă.

Domnul Calaff schimbase vorba fiindcă avusese impresia că discuţia lua un ton frivol pe care nu-l gusta şi redeveni demn şi grav ca de obicei. Jenny îi spuse că bărbatu-său va mai întîrzia o jumătate de oră şi că alţi invitaţi nu mai are.

— M-am gîndit eu că ai să te plictiseşti numai cu noi, dar n-am mai avut timp să-ţi pregătesc o societate plăcută, la înălţimea ta... Nici măcar Eleonora şi Matei nu vin, e ziua mamei lui Matei, sînt în familie. Ei, dar eu mă bucur că pot sta puţin de vorbă numai cu tine... asta nu mi s-a întîmplat de mult şi între timp s-au petrecut atîtea! Pe Daniel nu-l putem introduce chiar în toate chestiunile de familie, el nu e cu totul de-ai noştri.

---

[1] În limba franceză: Mă răsfeţi (n.r.).

„Pentru Albert m-a chemat, se gîndi domnul Calaff. Laura i-a scris că sînt în București și a rugat-o..."

— Aud că lui Paul îi merge admirabil, spuse Jenny amabilă. Doamna Laub a fost pe la mine luna trecută — ne-am cunoscut astă-vară la Ischl — a fost pe la mine și mi-a povestit ce casă îmbelșugată are Marta și ce mulțumită e. Asta e meritul tău, Emil dragă... pentru Marta și pentru Silvia ai ales două partide strălucite, toată lumea te admiră și te invidiază.

Doamna Ias făcu o pauză și-și potrivi mai bine pieptenele de baga în păr privindu-și vărul cu un zîmbet grațios. Domnul Calaff își răsfiră mustața între degetul mare și arătătorul mîinii drepte, înclină ușor din cap, dar tăcu. Îi făcea plăcere simțind-o cum se silește să-l menajeze și să-l lingușească, deși nu depinde de el și n-are nevoie să-i ceară ceva pentru ea personal. Era o dovadă de respect, o recunoaștere a superiorității lui și deși obișnuit cu astfel de omagii, era totdeauna sensibil la ele. „Nu îndrăznește — își spuse el — să vedem cum are să mă ia..."

— Ești un om norocos, Emile — continuă Jenny cu același zîmbet grațios — dar ești mai ales un om deosebit; copiii tăi au de ce fi mîndri de tine. Numai biata Laura a avut ghinion, adăugă ea cu prudență, se opri puțin apoi, văzînd că domnul Calaff își păstrează calmul, spuse cu mai mult curaj: Deși nu s-ar putea spune că Albert e un om rău, nu-i așa?

Domnul Calaff încruntă ușor din sprîncene, dar nu răspunse și rămase mai departe drept și maiestuos în fotoliul adînc, îmbrăcat în mătase fumurie. Jenny simți vag că văru-său acceptă discuția — „nici lui nu-i face cinste toată povestea asta", își repetase ea înainte de a se hotărî să cedeze rugăminților Laurei — și se avîntă fără să mai piardă vreme:

— Nu e destul de inteligent, asta știe toată lumea, nu are spiritul tău de inițiativă, nici energia ta, dar ce vrei, dragă, tu ești o excepție, nimeni dintre ai tăi nu seamănă cu tine... ce zic? nu-ți ajunge nici pînă la călcîi. Dacă Paul și Dolo au avere, știm doar că șaptezeci la sută din ea e moștenită, pe cînd tu... Totuși Albert e bărbatul Laurei, gîndește-te... cît mai poate dura situația asta?

— Să-și cunoască lungul nasului și să nu uite că trăiește de pe urma mea, spuse în sfîrșit domnul Calaff fără să-și schimbe poziția în fotoliu și nici expresia feței. Să fie cuviincios și să-și țină gura, eu nu tolerez obrăznicii nici de la alții, mai răsăriți, dar încă de la un dobitoc ca el.

— Dar bineînțeles, ai toată dreptatea, Laura știe perfect ce-ți datorează și el... A fost pe la mine, nenorocitul, e pierdut. Max și Jacques Heller nu vor să-i primească banii în firma lor — e drept că suma e foarte mică — nu vor să se încurce, fiindcă știu că nu pot avea mare nădejde în el și de șase luni de zile îl tot duc cu vorba. Diana se poartă destul de frumos, cu toate că îți dai și tu seama, de atîta vreme... e totuși un cui străin în casă. Cum sînt ei amatori de lume și de distracții, îi stînjenește, mi-a spus chiar ea. Și nu vrea să-l influențeze pe Max, nu-l vrea nici ea în firmă.

Domnul Calaff cunoștea numai în parte situația și era mulțumit de desfășurarea ei. Ar fi fost furios dacă Albert ar fi devenit activ și independent, dacă și-ar fi luat nevasta și copiii la București și l-ar fi lipsit pe el de Laura, care-i era indispensabilă în fabrică.

— Știu tot — spuse el rar și cu răceală — știu și găsesc că nu-i strică. Să guste și dintr-o pîine mai amară decît aceea pe care a mîncat-o la mine. N-am ce-i face, doarme cum și-a așternut.

— Emil dragă — începu repede Jenny — aplecîndu-se ușor deasupra brațului drept al fotoliului ei și zîmbindu-i din nou cu cochetărie, nu încerca să mă convingi că un tată excelent și un perfect om de

lume cum eşti tu se complace în situaţia asta delicată şi doreşte s-o vadă prelungindu-se. Se vorbeşte, ştii doar, se spun tot felul de bazaconii... mă doare cînd îmi ajunge cîte ceva la ureche. Şi apoi fetele! Numele tău este mai mult decît o zestre pentru nişte nepoate sărace, dar o istorie ca asta le distruge...

Domnul Calaff o lăsă pe vară-sa să mai pledeze, să se roage şi să-i zîmbească graţios şi seducător o jumătate de ceas, apoi îi făgădui să mediteze asupra chestiunii şi să nu refuze să asculte ce avea Laura de spus.

Prînzul fu excelent, dar destul de plicticos. Domnul Ias era mai surd ca oricînd şi cu toate eforturile de a se amesteca în conversaţie, înţelegea totul pe dos şi răspundea anapoda. Izbuti să plaseze necrologul contelui Aerenthal pe care-l citise în *Epoca*, după care se concentră asupra farfuriei din faţa lui şi nu mai participă la discuţie decît prin zîmbete şi clătinări din cap pline de bunăvoinţă.

Albert se întoarse la Galaţi aducînd înapoi capitalul de care Max nu se atinsese şi într-o dimineaţă îşi făcu din nou apariţia în sala de cercuială. Zîmbea blînd şi umil ca totdeauna, dar cînd socru-său se ivea în prag, sau cînd îi auzea glasul prin fabrică, faţa lui devenea înspăimîntător de albă şi cu mîinile nu mai era în stare să facă nimic. Domnul Calaff îi primise scuzele într-o tăcere dispreţuitoare şi-i anunţase din vîrful buzelor scăderea lefii:

— Eu nu te-am chemat şi n-am nevoie de tine, te primesc de hatîrul Laurei şi al copiilor, dar nu sînt miliardar şi m-am săturat să arunc banii pe fereastră.

Apoi încetă să se ocupe de el şi nu-i mai dădu nici o atenţie.

CAPITOLUL IV

Războiul balcanic îl surprinse pe Klar într-un moment de nervozitate și de perplexitate. Nu știa ce să facă. Lucra de patru ani și jumătate în fabrică, muncea mult, avea răspundere mare, se bucura de încrederea deplină a bătrînului, dar rămăsese cu salariul de două sute de lei pe care-l avusese cu cinci ani înainte, în clipa plecării de la Haralamb Cristopol. Nu putea spune că o ducea greu; deși cheltuia toată diurna cînd era plecat, faptul că nu se atingea de leafă era o mare înlesnire și casa îi era totdeauna îndestulată, iar maică-sa bine îmbrăcată și liniștită. Aveau servitoare, o fetișcană de șaisprezece ani care dormea noaptea în bucătărie și stătea ceasuri întregi în fața oglinzii ca să-și împletească panglici roșii în cozi. Mergeau regulat la teatrul Papadopol, cînd veneau în turneu compania Grigoriu, sau Lucia Sturza în *Maman Colibri*. Aveau locuri bune în primele rînduri la rezervat și după spectacol Conrad lua o trăsură din cele care așteptau în fața teatrului și o ducea acasă pe maică-sa, obosită dar mulțumită și mîndră de feciorul ei, căruia negustorii bătrîni și cu vază îi răspundeau amabil la salut, iar nepoatele patronului — una mai ales, dar doamna Klar nu știa niciodată care, semănau așa de bine între ele — îi zîmbea frumos, cu gropițe drăgălașe în obraji.

Nu o duceau greu, evident, ar fi fost nedrept să se plîngă, dar ar fi putut s-o ducă şi mai bine, mult mai bine. Dintre foştii lui colegi de şcoală comercială, mulţi erau funcţionari ca el şi unii aveau lefuri mari, cîte trei sute şi patru sute de lei pe lună, deşi nu erau aşa de pricepuţi ca el şi nu munceau atîta. La Heinrich Müller funcţionarii erau bine plătiţi şi primeau regulat gratificaţii frumoase. Klar mai avea o serie de foşti colegi de şcoală la care se gîndea din ce în ce mai des cu interes şi uşoară părere de rău. Erau acei care începuseră să lucreze pe cont propriu, care întemeiau o firmă sau intrau ca asociaţi într-o firmă veche. Iosef Lupu, de exemplu, dobitocul acela care în şcoală nu fusese în stare să treacă dincolo de regula de dobîndă, care învăţa ca un papagal lista verbelor neregulate la germană, dar nu ştia nic'odată să deosebească perfectul compus de mai mult ca perfectul, dobitocul acela deschisese pe strada Mavromol un magazin de încălţăminte şi se lăuda că-i merge bine. Şi Wald începuse să lucreze singur, era o chestie serioasă, omul avea ambiţie. Cunoştea o mulţime de greci, se învîrtea numai prin port şi se apucase de import de coloniale. Era îndrăzneţ şi energic, dar asta nu-i lipsea nici lui Klar: îndrăzneală şi energie avea cît să mute Bucegii din loc, însă numai cu atît nu făcea nimeni o afacere, asta era lucru ştiut. Trebuiau bani, măcar o brumă de capital pentru început şi el nu-l avea, nu avea nici capitalul agonisit de bătrînul Lupu din Noua Suliţă leu cu leu, ban cu ban, pentru dobitocul de fiu-său, nici moştenirea care-i picase peste noapte lui Wald de la un unchi din Moineşti de care nici nu-şi mai aducea aminte. Pînă şi Costică Melinte, da, Costică Melinte, socialistul, luptătorul care după întrunirile de la „Alcazar" pornea în fruntea manifestanţilor cu drapelul înainte, pînă şi el, după ce se însurase cu o fată din satul lui, îl pusese pe socrusău să vîndă peticul de pămînt de zestre ca să-şi

deschidă un atelier de blănărie şi acum era patron cu patru lucrători angajaţi. Şi alţii, şi alţii...

El nu avea nimic şi îl dezgusta gîndul că ar trebui să trăiască ani de zile cu economie, să-şi mănînce de sub unghii, să doarmă noaptea în tren cînd pornea la drum ca alţi voiajori care voiau să le rămînă în buzunar banii de hotel, să-i ceară maică-si să renunţe la servitoare. Se obişnuise repede să trăiască bine şi nu se putea hotărî să se înhame la o muncă suplimentară ori să accepte fie numai pentru cîţiva ani o viaţă de privaţiuni şi de socoteli meschine. De altfel cîţi ani trebuia el să pună deoparte şi să aştepte pentru ca din salariu să-şi încropească un capital cît de modest şi să înceapă să lucreze singur? În orice caz nu avea intenţia să deschidă o dugheană la mahala şi să vîndă scrumbii şi măsline, nu, asta nici nu-i trecea prin minte. În orele de destindere sau de visare, cînd privea în viitor şi-şi închipuia viaţa lui de mai tîrziu, se vedea activ şi norocos, lansat în afaceri din ce în ce mai mari şi mai riscate, plecînd în străinătate şi tratînd cu firme cunoscute, ţinînd o corespondenţă bogată şi variată în toate limbile. Importul de coloniale îl atrăgea fiindcă-i oferea cele mai bune prilejuri pentru călătorie, pentru relaţii cu oameni interesanţi. Dacă nu putuse să studieze, dacă n-avea să fie niciodată avocat, cel puţin să nu se înmormînteze în cine ştie ce negoţ mărunt, sordid, fără orizonturi. Să aibă o firmă în port, în tovărăşie cu un grec bogat, eventual, să plece în Turcia pentru stafide, în Grecia pentru măsline, în Italia pentru lămîi... Ar fi călătorit cu cabină clasa I, ar fi locuit la hotelurile mari cu trafic internaţional, ar fi vizitat geamii musulmane, temple greceşti, bisericile şi palatele Renaşterii... Klar îl citea pe Anatole France cu veneraţie şi de la el prinsese gust şi curiozitate pentru artă care, la nivelul cunoştinţelor lui, îi rămînea altfel inaccesibilă. Citea mult, învăţa singur engleza după o metodă rapidă franco-engleză şi se pregătea pentru călătoriile lui viitoare

în Anglia, încercînd să citească *David Copperfield* în original, cu traducerea franceză alături.

Da, trebuia să fie independent, viața la stăpîn nu i se potrivea. Cele două săptămîni pe lună cît era pe drum avea cel puțin iluzia libertății și căuta să comunice și altora impresia că bătrînul îi dă mînă liberă, ba chiar că se lasă condus de el. Cînd însă se întorcea la Galați și trebuia să-și facă raportul, să răspundă la toate întrebările și să suporte priviri iscoditoare, întreruperi enervate, gesturi de nemulțumire, atunci... atunci se stăpînea greu și un val de amărăciune i se urca în gît. Nu cerea un salariu mai mare din mîndrie și fiindcă era sigur de un refuz pe care ar fi trebuit să-l accepte cu capul plecat; în schimb domnul Calaff pricepuse de la început că trebuie să-l menajeze fiindcă era un om prețios, un funcționar admirabil, pe care-l plătea puțin, dar care n-ar fi admis să i se adreseze pe un ton ridicat, disprețuitor sau injurios.

Se săturase de stăpîn și cum nu-și mai amintea decît rar și în treacăt de anii lui de socialism, se gîndea tot mai des la clipa cînd avea să devină singurul lui stăpîn. Socialismul! Ce avea a face cu viitorul său? De ce l-ar fi împiedicat să trăiască potrivit capacității și gusturilor lui? Realizarea societății socialiste era atît de nesigură și atît de îndepărtată! Și apoi el n-avea să fie niciodată un exploatator. *Capitalul* rămînea cartea lui de căpătîi.

De la Calaff nu putea și nici nu voia încă să plece. Nu, nu putea să plece *acum,* era și Lia la mijloc. O vedea în fiecare zi și în ultimele luni nu se mai mărgineau să schimbe zîmbete și constatări asupra vremii frumoase sau înnorate. Lia venea mereu în birou cînd domnul Calaff nu era în fabrică, își umplea sticla cu cerneală, își ascuțea creioanele, căuta sugativă și zăbovea mai mult, roșie la față și încurcată. Vorbeau și despre cărți; Klar îi dăduse volumul de versuri ale prietenului său Moldoveanu, cu o dedicație afectuoasă către el pe prima pagină și-i atrăsese atenția pe un ton

degajat asupra poeziilor de dragoste, iar Lia îi împrumutase niște nuvele de Theodor Storm, între paginile cărora găsise mai multe fire de nu-mă-uita frumos presate. Nimeni nu părea să ia în seamă micile lor întîlniri tainice și nevinovate — de vreo două ori Hilda intrase din întîmplare în birou, cînd erau împreună, dar nu arătase că observă ceva și ieșise numaidecît — însă ei doi știau că nu le e indiferent dacă se văd sau nu și așteptau cu nerăbdare prilejurile cînd își puteau vorbi fără martori și se puteau privi pe îndelete.

Klar nu se gîndea la nimic precis și nu-și făcea nici un fel de planuri; ar fi fost o nebunie, era conștient de asta. Lia Farg, nepoata lui Emil Calaff! Nici Laurei, nici chiar lui Albert Farg, cît erau ei de disprețuiți și de umiliți, nu le-ar fi trecut prin minte așa ceva. Lia n-avea zestre — cine l-ar fi putut învinui că e interesat, că e nesincer? — dar era nepoata lui Emil Calaff. Dacă ar fi aflat bătrînul cît de des își varsă călimara și vine în biroul contabilului să-i ceară cerneală! Ce drăguță era! Și veselă, în ciuda vieții mohorîte și sarbede pe care o ducea, și curățică și gospodină... Fabrica... Cui avea să-i rămînă fabrica? Bătrînul îi disprețuia deopotrivă pe Jean și pe Albert, Paul Karst era hotărît să plece în străinătate, de altfel era la cuțite cu socru-său.

Klar nu era totdeauna realist: uneori se surprindea visînd tot felul de prostii, închipuindu-și cum avea să reorganizeze totul, să aducă meșteri săpunari nemți... Cine știe? cine știe? Bătrînul avea încredere în el, îl considera indispensabil. Ei, desigur, *asta* ar fi fost mai bine, mult mai bine chiar decît importul de coloniale, din *asta* și-ar fi putut îngădui să călătorească prin toată lumea cu wagon-lit și să tragă la hotelurile de mîna întîi, chiar fără interes de afaceri. Da, Klar visa cîteodată; în tren, cu ochii închiși cînd nu putea să doarmă fiindcă vreun pensionar bătrîn sforăia alături, sau fiindcă doi militari își povesteau întîmplări

de la ultimele manevre, în drum spre casă, cînd tramvaiul întîrzia şi el se hotăra să pornească pe jos fiindcă era primăvară şi soare, seara după ce-şi închidea metoda de engleză, în timp ce se pregătea de culcare şi nu voia să adoarmă pînă la sosirea lui Theodor, ca să nu se lase trezit în mijlocul nopţii... Se surprindea visînd şi uneori rîdea singur, dar adesea rămînea mai departe îngîndurat şi răsufla adînc, concentrat.

Nu se amesteca niciodată în treburile lui Theodor şi stătea rar de vorbă cu el, dar cînd auzi despre idila lui stupidă cu Dora Horn, sîngele începu să-i fiarbă în vine. „Casa Rachelle", Rachelle şi Dora Horn! Pe Dora Horn îşi găsise Theodor s-o cucerească dintre toate fetele cu care dansase la petreceri şi la serate! O cunoscuse la ultimul bal costumat cînd el venise travestit în „Chanteclair" — era moda, trei Chanteclairi dansaseră în seara aceea în saloanele Papadopol, dar el era cel mai reuşit. Dora purta un costum indian splendid, pe care i-l drapase Rachelle cu gustul ei îndrăcit şi Theodor era sensibil la frumos. Lucrurile merseseră destul de departe şi Conrad nu mai avea mare nădejde că s-ar putea rezolva onorabil fără căsătorie. Rachelle era de curînd măritată şi voia s-o căpătuiască şi pe soră-sa; se spunea că dacă şi-a băgat ceva în cap...

Ăsta era ajutorul pe care i-l dădea Theodor. Lia Farg... fabrica... Prostii. Nepoata lui Emil Calaff în vorbă cu cumnatul unei croitorese! Nu, n-avea nici o remuşcare cînd simţea cum se revoltă, cum rezistă acestei eventualităţi. O croitoreasă cu atelier în care muncesc cinci lucrătoare şi opt ucenice! Nu e şi ea o exploatatoare? Şi nici măcar n-are lustrul pe care o fabrică de săpun şi lumînări cu o sută de salariaţi îl dă lui Emil Calaff şi familiei lui.

Izbucnirea războiului în Balcani îl lua pe neprevăzute şi-i amintea de probleme şi de primejdii mai mari decît cele care-l preocupau pe el, îl ducea departe spre forfota din cancelariile oficiale şi-l

întorceau din nou spre interesele lui personale, spre situaţia lui militară, în primul rînd, care ameninţa să reintre în discuţie. Nu-şi făcuse armata; avusese dintotdeauna o constituţie delicată şi fusese scutit de serviciul militar. De cîte ori îl chemaseră la revizuire în ultimii cinci-şase ani, de cînd cîştiga mai bine, scăpase cu uşurinţă pentru cîţiva poli. Acum, însă, se putea aştepta la comisii mai severe, mai exigente, era puţin probabil ca ţara să rămînă în afara conflictului şi o dată dificultăţile de politică internă rezolvate şi disensiunile între conservatori şi takişti lichidate, te puteai aştepta ca noul guvern să decreteze numaidecît mobilizarea.

Klar era hotărît să facă orice sacrificiu ca să scape de armată şi de participarea, fie chiar şi într-un birou de administraţie, la un război posibil. Avea tocmai intenţia să vorbească şi cu domnul Calaff în această privinţă, cînd bătrînul i-o luă înainte şi într-una din primele zile după începerea ostilităţilor îl chemă la el în birou şi-l anunţă că va fi mobilizat pe loc.

— Nu e încă vorba despre asta — adăugă el — nici nu cred că noi vom intra în război. N-ar avea nici un rost. Numai ca să nu ai vreo surpriză, nu-i aşa? Nu e nevoie să dai nici un ban deocamdată, dar e bine să ai pregătiţi o sută de lei... Mai ieftin n-a vrut să lase pungaşul ăla de căpitan...

Klar îi mulţumi cu recunoştinţă şi se retrase încîntat. Scăpa de grijă şi de alergătură şi avea o nouă dovadă a preţuirii bătrînului, îi era indispensabil, fabrica nu se putea lipsi de el.

Jean află de felul în care fusese rezolvată situaţia lui Klar — nu de la taică-său, care-i comunica numai ce găsea el de cuviinţă şi continua să-i dea ordine fără explicaţii detaliate — şi aşteptă cu o neliniştе crescîndă să vadă ce se va întîmpla şi cu el. Ziarele erau pline de articole belicoase, la Bucureşti erau manifestaţii de stradă, declaraţia de război era o chestie de zile, dar domnul Calaff întîrzia să-i anunţe că a făcut vreun demers şi pentru el. În cele

din urmă, Jean își luă inima în dinți și-l întreba dacă nu e de părere că ar trebui să se intereseze din timp ce era de făcut în cazul intrării în război a armatelor romîne. Oare maiorul Georgescu n-ar putea...

— Ce să poată ? îl întrerupse nerăbdător domnul Calaff. Aici nu-i vorba de putut, aici e vorba de dat bani. Crezi că pentru ochii tăi frumoși o să-ți facă cineva favoruri ? Du-te și dă bani, dacă ai de unde, eu nu am și în orice caz nu vreau să-i zvîrl pe fereastră.

— Credeam... tată dragă, am auzit că lui Klar...

— Dar ce, tu te compari cu Klar, idiotule ? strigă domnul Calaff furios. De el am nevoie în fabrică, ce mă fac dacă se prăpădește ? De tine mă lipsesc și mai zic și bogdaproste. Ți-e frică să nu mori ? Lasă că nu scap așa de ușor de un flămînd la masă, știu eu...

Jean plecă împreună cu regimentul la sfîrșitul lui ianuarie și se întoarse prin mai, slab și extenuat. Ajunsese pînă pe la Plevna, holera îl ocolise, dar fusese chinuit de o disenterie rebelă de care nu era încă definitiv vindecat. Doamna Calaff și Laura se îngroziră văzîndu-l și doctorul Panaitide îl sfătui să ia în continuare picături de Davila și-i ordonă un regim sever de ceaiuri. Jean era nemîngîiat. Nu se mai simțea așa de rău și-i era foame. Seara se ridica din pat și cu genunchii tremurînd de slăbiciune se furișa în cămară ca să ciupească dintr-un rest de mîncare pe care o înghițea cu lăcomie, deși știa că imediat după aceea avea să geamă, încovrigat de durere și de neputință.

•

Îndată după izbucnirea războiului, Karst intră într-o adevărată panică. Nu-și mai găsea locul, n-avea nici o încredere în ziare, mai ales în veștile liniștitoare și în pronosticurile de localizare a războiului și nu se mai mișca de la „Suré", unde

acosta pe toți oamenii politici cunoscuți sau trăgea cu urechea la discuțiile celor pe care nu-i cunoștea, ca să afle ce se spune și ce se crede în cercurile bine informate. Acasă era nervos, brutaliza servitoarele, repezea pe cine se nimerea — Lia și Hilda își rărire vizitele și cînd veneau în Victor Macri stăteau tot timpul pe ghimpi, cu ochii pe fereastră, gata să se scoale de pe scaun și să plece în clipa cînd l-ar fi văzut apărînd — și o brusca destul de des pe nevastă-sa, care nu izbutea să-i comunice calmul ei imperturbabil. De cînd îi cunoștea starea de spirit, domnul Calaff nu evita să-l întîlnească; dimpotrivă, îl provoca la discuție, îi anunța știrile cele mai pesimiste și mai alarmante și se bucura aproape fățiș de agitația și enervarea lui.

Din toamnă și pînă spre sfîrșitul iernii, cînd deveni evident pentru toată lumea că riscurile de generalizare a conflictului dispăruseră, Paul nu reuși să se liniștească. Tratativele de pace nu se încheiaseră încă, dar Paul vorbise deja cu doi misiți pricepuți pentru vînzarea mobilei și scrisese unui bun prieten, avocat la Viena, care să fie gata pregătit pentru începerea formalităților de naturalizare.

— Cred că exagerezi, dragul meu, îi spuse zîmbind Laub cînd află de hotărîrea lui de a pleca înainte de începutul verii. Povestea asta pare lichidată, toată lumea se împacă și pentru noi cred că începe o epocă foarte frumoasă. Nu vezi că pacea se tratează la București? Crezi că rolul ăsta de arbitri ai Balcanilor n-o să ne aducă foloase? Sînt convins că pentru afaceri...

— Afaceri se pot face pretutindeni, dragă Laub, dacă ai capital și pricepere — cîrîi Karst clipind cu suficiență din ochiul lui mobil — de asta nu se plîng niciodată oameni ca noi... Eu nu vreau, însă, pentru nimic în lume să mă prindă războiul într-o țară primitivă, într-o țară sălbatică, ți-am spus-o de nenumărate ori pînă acum. Nu vreau să risc nimic,

înțelege-mă, absolut nimic, nici educația băiatului, nici confortul nostru, nimic, nimic, nimic.

— Da, da — murmură alene Laub — știu asta, poate că ai dreptate. Atîta doar că, după mine, te cam pripești, sînt convins că nu ne amenință nimic... Și pe urmă mă gîndesc la dumneata că îți desfaci toată casa după cinci ani de căsătorie, vinzi mobila... Se poate spune că ai avut o inspirație fericită cînd ai hotărît să iei locuință cu chirie și să nu clădești sau să cumperi casă...

— Nici n-am avut vreodată intenția asta, îl întrerupse Karst cu vioiciune. Am fost hotărît de la început să rămîn provizoriu în țară și n-am vrut să-mi bat capul cu chiriași, să aștept chiria în străinătate, să-i las să-mi distrugă casa și să mă iau la harță cu ei de la distanță. Așa n-am nici o grijă: lichidez totul în cîteva săptămîni, îmi fac bagajele și... gata. Cît despre mobilă, ai oarecare dreptate, îmi pare și mie rău de ea; dar e în perfectă stare, o să găsesc ușor amatori și sper să iau un preț foarte bun pe ea.

Domnul Calaff nu-și trădă ciuda pe care o trezea în el realizarea dorințelor ginerelui său și fermitatea unor hotărîri pe care un altul le-ar fi luat după îndelungă ezitare și chibzuială. Avea probabil bani solizi în străinătate, mai mult decît știa el, și relații numeroase. Nu se consulta cu socru-său, nu-i cerea părerea, nu-i expunea planurile lui: îl înștiința pur și simplu că pleacă la Viena, unde probabil se va stabili definitiv.

— Un lucru nu înțeleg — îi spuse domnul Calaff pe un ton indiferent — de ce îți închipui că în cazul unui război — nu trebuie să-ți mai repet că, personal, consider o copilărie teama asta — de ce îți închipui că în cazul unui război, regele și-ar schimba politica și ar rupe-o cu Tripla Alianță? Crezi că un Hohenzollern ar putea merge alături de Franța și mai ales alături de Rusia împotriva imperiului german?

— Nu cred nimic, dragă tată — răspunse Karst aprinzîndu-şi o ţigară — dar chiar în eventualitatea unei alianţe veşnice şi indestructibile cu puterile centrale, nu vreau să trăiesc în timp de război la Galaţi sau la Bucureşti, vreau să trăiesc la Viena sau la Berlin. Sînt convins că, o săptămînă după izbucnirea unui conflict serios, armata şi aprovizionarea ar fi dezorganizate şi toată lumea ar răbda de foame. Nu vreau să n-avem ce mînca, familia mea şi cu mine, să stăm cu banii în buzunar şi să n-avem de unde cumpăra.

— N-am avut impresia că aţi flămînzit în timpul campaniei din Bulgaria, îl întrerupse domnul Calaff ironic. Lipsuri îndură în război cine le îndură şi în timp de pace, proştii, leneşii, vagabonzii...

— Îmi dai voie, tată dragă, campania din Bulgaria a fost o plimbare, un război de operetă. Trupele noastre au făcut o excursie peste Dunăre, pe Jean l-a apucat durerea de burtă, a căpătat „Avîntul tării"... Dar nu uita că Austria şi Rusia s-au ţinut deoparte şi că singurul lor amestec a fost pentru localizarea conflictului. Şi apoi pentru pace. Dacă mîine se porneşte ceva serios...

— De ce vrei neapărat ca mîine să se pornească ceva serios ? întrebă domnul Calaff cu o nerăbdare ironică în glas. Mîine sau poimîine, alte cîteva bande de haiduci din Muntenegru sau Macedonia vor omorî cîţiva grăniceri şi diplomaţii vor avea motiv să facă schimb de depeşe ultraurgente... Nu izbucneşte în fiecare an cîte un război, ce dumnezeu !

— Toată Europa se pregăteşte, dragă tată, spuse Karst. Mă mir că o minte atît de limpede şi un spirit atît de pătrunzător ca al dumitale refuză să vadă gravitatea situaţiei. Îţi mărturisesc că eu abia aştept să mă văd plecat şi... cît de curînd supus austriac. Îmi permit să nu fiu tot aşa de sigur ca dumneata de trăinicia legăturii noastre cu Tripla Alianţă. Nu văd cum opinia publică din ţara asta, aşa de total şi de prostească franţuzită, ar accepta ideea unei mobilizări împotriva Franţei.

— Opinia publică? domnul Calaff avu un rîs nedumerit. Dar ce are a face opinia publică la noi în politica externă? Politica externă o face regele, nici măcar miniştrii nu-şi îngăduie să aibă opinii cînd e vorba de alianţe şi de tratate. Şi apoi opinia publică o face presa, care se cumpără cu mărci şi cu coroane, tot aşa de bine cum se cumpără cu franci francezi. Şi poliţia? şi pistoalele? şi puşcăriile? O minte limpede şi un spirit pătrunzător ţine seamă de toate elementele unei situaţii, în consecinţă... eu îmi păstrez calmul şi nu-mi pierd capul.

— Se poate să ai dreptate — spuse Karst pe un ton politicos — dar eu prefer să fiu mai puţin calm acuma, ca să nu risc să-mi pierd capul mai tîrziu. De altfel, sper, dragă tată, că, păstrîndu-ţi tot optimismul, ai să iei totuşi unele măsuri elementare de prevedere. Zilele trecute vorbeam cu Marta despre biata Lotte... Eu, în locul dumitale, m-aş grăbi, la primul semn de încordare, să plec numaidecît la Viena şi s-o aduc în ţară.

— Fii liniştit în privinţa lui Lotte, Paul dragă, răspunse domnul Calaff cu răceală şi se ridică de pe scaun. N-o să fie niciodată nevoie să suporţi tu cheltuielile de sanatoriu pentru ea... Îţi doresc o cît de grabnică naturalizare şi nici o altă grijă mai serioasă decît soarta lui Lotte.

Nu vînduseră încă mobila, cînd nora lui Leopold Garnic îi trimise vorbă Martei că boala lui Herr Steiner se agrava şi că fostele lui eleve hotărîseră să facă o colectă discretă şi să-i vină în ajutor. Bătrînul profesor era în pat de cîteva luni; avusese întîi o gripă urîtă şi apoi făcuse o congestie pulmonară care nu se mai lecuia şi a cărei îngrijire îi înghiţise toate rezervele băneşti Marta nu se dusese niciodată să-l vadă, temîndu-se de contagiune şi pentru acelaşi motiv Paul o oprise categoric să trimită fata în casă pînă la el ca să ia veşti. Cînd îi arătă bilețelul doamnei Garnic, Karst se înfurie şi refuză să dea un ban:

— Sîntem înainte de plecare, putem să isprăvim cu filantropia. Cît timp am stat în oraşul ăsta, am fost nevoiţi să facem ca ceilalţi, să nu ne vorbească lumea, dar astăzi!... Ce ne pasă ce părere are să-şi facă Leopold Garnic şi ţaţele din familia lui despre noi? Cît despre Herr Steiner... numai grija lui o am eu acum. Scrie şi tu un bilet şi spune că sîntem înainte de plecare şi că avem o mulţime de cheltuieli. Şi te rog să termini cu binefaceri'e, sînt societăţi filantropice şi la Viena, ai să-ţi reîncepi activitatea acolo dacă o să fie nevoie.

Marta se supuse şi încetă brusc să mai ia parte la şedinţe şi la chete, ceea ce o izolă imediat de cercul de cucoane pe care-l frecventa. Nu-şi mai ţinu ziua de primire şi în afară de Laub şi doctorul Dorian cu soţiile lor, menajul Karst nu mai văzu pe nimeni. În schimb, Lia şi Hilda fură invitate cu insistenţă ca să ajute la împachetat.

Mobila fu vîndută curînd. Consulul Greciei cumpără salonul şi un tînăr procuror, proaspăt căsătorit, celelalte camere şi lămpile. Restul, adică pianul, covoarele, lenjeria, vasele, argintăria, îmbrăcămintea, fu împachetat sistematic în cufere imense, care se îngrămădeau treptat în holul casei pustii. Nimeni dintre rude sau dintre prieteni nu căpătă vreun dar cît de mic în amintirea anilor pe care familia Karst îi petrecuse în oraşul Galaţi.

Cum mobila fusese ridicată de cumpărători cu cîteva zile înainte de plecarea foştilor ei stăpîni, Paul, Marta şi copilul îşi petrecură ultima săptămînă la hotel, ceea ce-i scuti să ofere o primire de adio. Nu făcură decît vreo cîteva scurte vizite, care se desfăşurară într-o atmosferă lipsită de cordialitate, şi de familie se despărţiră fără emoţie. Singură Laura izbucni în plîns cînd îşi strînse sora în braţe şi Hilda, care-i arătase totdeauna o dragoste exagerată micului Saşa, îl sărută afectuos, făcîndu-se că nu observă cum îi imită pe la spate mersul şchiopătat, sub privirile indulgente şi amuzate ale lui Karst.

CAPITOLUL V

Luni de zile trăi Dănuț din bucuria pricinuită de plecarea mătușii, a unchiului și a vărului său. Viața lui continua să fie atît de lipsită de bucurii, încît dispariția acestei surse de suferință și de umilințe însemna un cîștig prețios. Micul Sașa, care devenise tiranul întregii familii, găsise în el o victimă ideală și metodele lui de tortură, fără a fi numeroase și nici variate, erau atît de eficace, încît Dănuț ajunsese să se teamă de el mai mult decît de bunicu-său. Se întîlneau de două sau de trei ori pe lună la bunici, unde în mod automat, în timp ce cei mari stăteau de vorbă în salonaș, el trebuia să se joace, adică să-l distreze pe Sașa.

— Vai, ce bine că e și Bubica aici, spunea Hilda cu un rîs din fundul gîtului, care suna ascuțit și fals. Lui Dănuț îi era dor de el și ne tot întreba cînd îl aduceți ca să-l vadă.

— Uite că i s-a împlinit dorința, cîrîia ironic Paul. Poți s -l iei pe Sașa în curte, Dănuț, și să te joci cu el, o să aibă grijă Fräulein de voi. Numai vezi să nu-l iriți, nu cumva să-l faci să plîngă...

Dănuț, care îndată ce soră-sa deschidea gura începea s-o privească fix, rugător mai întîi, cu ură pe urmă (Hilda se făcea că nu observă și nu tăcea pînă nu termina ce avea de spus), încerca să afi-

şeze o mare veselie şi ieşea în curte împreună cu Fräulein şi cu Saşa. Acolo, expus privirilor chi riaşilor pe care-i bănuia adunaţi la ferestre, îndă rătul perdelelor, ca să asiste la umilirea lui, cu obrajii roşii şi încinşi trebuia să alerge după mingea pe care vărusu o arunca la fiecare zece secunde, îndreptînd-o mereu în altă direcţie, să-l ia în cîrcă şi să alerge cu el în cerc — numai în cerc îi plăcea lui Bubica, pentru că îşi dăduse seama că victimei lui îi displăcea aşa, ameţea şi obosea mai repede — să latre ca un dulău, să miaune ca o pisică, să behăie ca o oaie, să strige „cucurigu!" ca un cocoş şi să facă echilibristică pe una din treptele scării din faţă. Cînd Dănuţ refuza să-i satisfacă o fantezie sau cînd i se supunea cu mai puţină complezenţă, Bubica se apuca să scoată ţipete ascuţite, la auzul cărora taică-său se repezea imediat afară şi, mai înainte de a fi întrebat ce se întîmplase, se răstea la Fräulein şi la Dănuţ cu glas ridicat şi grosolan. Iarna, sau cînd era vreme urîtă şi nu se putea merge în curte, Dănuţ era nevoit să facă pe clovnul sub ochii familiei şi să rabde observaţiile şi sarcasmele lui Paul — Marta nu-l cruţa nici ea, dar tonul ei rămînea calm şi civilizat — la orice mişcare, la orice gest, fiindcă în faţa celorlalţi stîngăcia lui obişnuită creştea şi devenea paralizantă.

Dar cel mai mare supliciu pentru Dănuţ era necesitatea de a face conversaţie în germană cu Saşa care nu ştia romîneşte. El, Dănuţ, avusese o bonă nemţoaică pînă la vîrsta de şapte ani cînd intrase în şcoala primară, după aceea vorbise romîneşte în casă cu părinţii şi surorile — Lia şi Hilda vorbeau franţuzeşte cînd se certau sau cînd voiau să nu înţeleagă bucătăreasa şi fetele din fabrică ce-şi spuneau. Numai la bunici se vorbea germana în casă, dar Dănuţ se mărginea să asculte, fiindcă avea rareori ocazia să deschidă gura ca să spună şi el ceva.

Cu Saşa însă şi cu Fräulein nu se putea înţelege decît pe nemţeşte şi dacă acest exerciţiu era destul de anevoios, în prezenţa lui Karst el devenea aproape imposibil. Articolele, terminaţiile cazurilor, viitorul pasiv, totul i se încîlcea în minte şi frazele lui, bîlbîite, stîlcite, erau pline de greşeli elementare.

— Cum? Cum ai spus? cîrîia Karst jubilînd şi ducîndu-şi palma rotunjită în dreptul urechii, iar după ce Dănuţ repeta la întîmplare o propoziţiune simplificată, dar cu totul incoerentă, izbucnea în rîs şi luîndu-l pe Saşa în braţe îi cerea s-o spună el corect. Ei, ce zici, Laura, nu mi-l dai pe fiu-tău să-l înveţe Bubica nemţeşte? Două ore pe săptămînă şi reuşită garantată cu metodă ultrarapidă.

— Vai de mine, Dănuţ, mă faci de rîs, spunea biata Laura silindu-se să zîmbească. Vorbeai aşa de drăguţ cînd erai mic... cum se poate să fi uitat de tot!

— De ce nu-l rogi pe Albert să vorbească numai germana cu el? intervenea Marta. E păcat să uite tot ce a învăţat. Şi pe urmă se face băiat mare, cum are să se descurce în viaţă fără limbi străine?...

Ziua plecării menajului Karst fusese cea mai frumoasă din viaţa de pînă atunci a lui Dănuţ şi deşi era înainte de examenul de admitere în clasa a cincea, deşi nu era de loc sigur la algebră, în dimineaţa aceea de iunie se trezise cu inima uşoară şi plină de cîntec. Se duse şi el să-şi ia rămas bun de la călători, fu aproape degajat şi-şi rosti fraza de adio într-o germană impecabilă.

Pe măsură ce înainta în clasele mari, Dănuţ era mai ocupat şi avea mai puţin timp să se plictisească după-mesele, cînd rămînea acasă. În copilărie suferise cumplit de plictiseală. Aştepta cu nerăbdare sîmbăta, cînd din geamlîc pîndea întoarcerea Liei şi a Hildei de la şcoală. Uneori, dacă poarta era deschisă, se înţepenea în prag şi cînd le vedea de departe, însoţite de tatăl lor, sau de Adela se repezea înapoi în curte, roşu la faţă, agitat şi striga cît

îl ţinea gura: „Vin duduile. Vin duduile!" Se învîrtea tot timpul în jurul lor, deşi nu erau nişte surori deosebit de tandre, şi se mira văzîndu-le mai puţin fericite decît el de revedere şi răsuflînd uşurate luni dimineaţa, cînd plecau înapoi la şcoală. Dănuţ rămînea iar singur şi se plimba fără rost prin casă. Cînd auzea şuierul trenului intrînd sau ieşind de sub tunel, strîngea pumnişorii lui de copil, îi aducea în faţa pieptului şi, dacă ştia că bunicul nu-i în fabrică, năvălea afară şi începea să păşească sacadat, ridicînd cît putea genunchii şi scandînd în ritmul zgomotului roţilor locomotivei:

Plec-la-Buf-tea-cu-ex-pre-sul

Şi mă-ntorc-cu-ac-ce-le-ra-tul...

De Klar se ataşă îndată ce veni în fabrică. Era tînăr şi simpatic, îi spunea uneori cîte o glumă în fugă şi-i aducea cîte un baton de ciocolată. Cînd Dănuţ se plictisea mai tare ca de obicei venea la el în birou şi gemea desperat:

— Domnu'Conrad, tare mi-e urît, ce să fac?

Klar îşi ridica ochii din registrele de contabilitate, rîdea vesel şi-l sfătuia prietenește:

— Păi, ce vrei să faci? Scîrţîie uşa, băieţaş, să-ţi mai treacă timpul!

Mai tîrziu, după ce împlini zece ani, maică-sa îi dădu voie să-i „ajute" la împlărie lui moş Vasile. Stătea ore întregi în şandramaua aceea mare şi întunecoasă şi urmărea cu atenţie cum se taie scîndurile, cum se bat cuiele, cum se fac lăzile mari de săpun şi lăditele mici de lumînări. Moş Vasile îl învăţa să dea la rindea, îi aşeza mîinile în poziţia cuvenită, le acoperea cu mîinile lui mari, păroase şi aspre, şi mişca rindeaua cu energie. Cu băieţii de vîrsta lui, din Lozoveni şi din Vadul Ungurului nu se juca, fiindcă n-avea voie; erau nişte derbedei care alergau cu picioarele goale în praful drumului şi scoteau nişte chiote înfricoşătoare cînd se luau la trîntă. De altfel, Dănuţ nici n-avea chef să se apropie de ei, îi era teamă să nu-l bată şi, cu toate că era înalt şi voinic, rămăsese fricos şi tresărea

cînd auzea pe cineva strigînd sau făcînd gesturi violente. Prefera să-i țină tovărășie lui moș Vasile și să-l asculte povestind întîmplări triste sau hazlii din tinerețea lui îndepărtată.

Cu tatăl lui fusese multă vreme bun prieten. Cînd era mic, Farg îl ridica pînă sus, sus, aproape de tavan, îl sălta în brațele lui puternice, îl așeza călare pe umerii lui lați și-l plimba prin odăi și prin curte. Mai tîrziu îi spunea povești și juca loto și domino cu el. Dănuț își dăduse repede seama de slaba importanță care i se acorda tatălui său și suferea din cauza asta, pentru că îl iubea, dar cu timpul ajunse și el să nu-l mai ia în serios și să nu-l respecte. Îl duru cumplit izgonirea lui și în cele cîteva luni pe care taică-său le petrecu la București, îi fu atît de dor, încît noaptea plîngea adesea cu fața în pernă și cu gîndul la clipa revederii. Cînd îl recăpătă însă, se bucură mai puțin decît s-ar fi așteptat, îl primi cu o răceală care-i făcu pe amîndoi să sîngereze și se convinse numaidecît că vechea intimitate nu putea fi reluată. De maică-sa nu se temea, dar simțea că în lipsa bunicului ea era sufletul fabricii, că știa tot ce se petrece, că se afla totdeauna prezentă acolo unde e nevoie și îi stima truda de fiecare zi. Cînd avea nevoie de cărți sau de caiete pentru școală și trebuia să-i ceară bani ori s-o roage să-i cumpere, îi era rușine: majoritatea colegilor lui nu se duceau niciodată la mamele lor, tații se ocupau de cheltuieli, ei aprobau cumpărăturile și tot ei dădeau banii. Dănuț îi vorbea maică-si de nevoile lui numai în absența lui Farg ca să-l scutească de umilință, dar după aceea, cînd dădea ochii cu el, îi răspundea obraznic și disprețuitor, fiindcă îi era ciudă și nu se putea consola cu ideea că la ei în casă e altfel decît în alte case unde lucrurile merg normal, liniștit, fără complicații.

La ei... totul era complicat și trist la ei. Și viața în fabrică, și relațiile dintre părinți, și bunicul, și grija pentru viitorul surorilor. Dănuț începuse să

priceapă că pentru mama lui, măritișul fetelor și mai ales măritișul Hildei devenise obsesia zilnică. In casă nu se vorbea niciodată despre asta, dar Dănuț era convins că mama și surorile lui nu se gîndesc la nimic altceva. La fiecare 1 ale lunii, cînd primea salariul, după ce făcea tot felul de adunări și de scăderi pe caietul ei de cheltuieli, după ce rămînea un timp îngîndurată și șovăitoare în fața rezultatului calculelor, mama pleca în oraș de unde se întorcea cu un pachet care nu era întotdeauna foarte voluminos, dar care era așteptat cu neastîmpăr și curiozitate de Lia. (Hilda lua totdeauna un aer indiferent și se prefăcea că asistă la dezlegatul șiretului cu care era înfășurat, din politețe și din obișnuință.) Uneori Lia părea dezamăgită cînd vedea ce cuprinde și-și ascundea numai pe jumătate decepția. Atunci maică-sa îi explica încurcată că nu găsise o calitate mai bună că olanda se terminase tocmai și că nu mai rămăsese decît un cupon pe care-l luase ca să nu se întoarcă acasă cu mîna goală, că șifonul era tot așa de indicat ca și batistul pentru lenjeria de corp. Lia nu părea complet convinsă de aceste explicații și, înainte de a se resemna, încerca să protesteze, să găsească argumente:

— Dumneata ai avut toate garniturile din linon, mamă dragă, zău...

Un lucru nu înțelegea Dănuț: cum de nu observase încă mama lui că între Lia și Conrad Klar era ceva, că se întîlneau mereu prin curte, că își zîmbeau, că Lia se înroșea de cîte ori îl zărea sau de cîte ori se pomenea în casă numele lui, că își făceau semne discrete, ea din geamlîc și el de la fereastra biroului!... Cum de nu observase maică-sa încă? Poate că nici el n-ar fi băgat de seamă, e drept, dacă n-ar fi surprins-o o dată pe Hilda urmărind cu ochii ei miopi, încrețiți de încordare, zîmbetul luminos și privirea strălucitoare a soră-si, ațintită de cealaltă parte a curții, asupra tînărului care sta sprijinit cu coatele de pervazul ferestrei biroului său

şi dacă moş Vasile nu i-ar fi şoptit într-o zi, puţin după aceea, clipind din ochi cu subînţeles:

— Domnu' Dănuţ, să ştii că domnişoara Lia şi cu domnul Conrad... Ascultă ce-ţi spun eu, că s-au mai văzut de astea. Nu că, doamne fereşte, mă-nţelegi matale... da' pînă la sfîrşit ori jucăm la nuntă, ori avem scandal mare cu domnul Calaff.

Dănuţ se întreba cîteodată ce s-ar fi întîmplat dacă bunicul său ar fi ştiut, dar perspectiva era aşa de sumbră, aşa de teribilă, încît prefera să nu zăbovească asupra ei. Îşi închipuia vag că ar putea fi ceva în genul catastrofei pe care o declanşase taică-său cu ani în urmă, cînd îi răspunsese urît domnului Calaff şi fusese izgonit din casă. Bunicul ar fi fost în stare să facă la fel şi cu Lia; principalul era ca mama să afle înainte şi să ia măsuri, să evite furtuna. Dănuţ se gîndea că ar trebui să facă şi el ceva, să-i vorbească soră-si, ori s-o prevină pe maică-sa, dar nu îndrăznea. Era aşa de sătul de certuri şi de urlete! Şi apoi de ce să se amestece el? La vîrsta lui nici n-ar fi trebuit să bănuiască asemenea lucruri, era încă un puşti care nu-şi schimbase complet vocea, nici nu împlinise cincisprezece ani...

Trecu în cursul superior fără să aibă impresia că se transformase ceva în viaţa lui. Nu se dovedise un elev excepţional, nu încerca şi nu izbutea să strălucească la nici un obiect. Era atît de apăsat şi atît de preocupat de atmosfera din casă, de grijile şi de teama în care trăiau cu toţii, încît nu reuşea să se pună la unison cu ceilalţi elevi, să rîdă şi să glumească voios ca ei. Era o clasă de băieţi bogaţi şi de familie bună: un nepot al avocatului Grigorovici, un fin al procurorului Petrăchescu, băiatul cel mai mic al primarului, fiii celor doi fraţi Samuel şi un fiu al doctorului Dorian. Domnul Calaff, Laura, Lia şi Hilda se informaseră asupra viitorilor lui colegi cînd îl înscriseseră la liceu şi se declaraseră foarte mulţumiţi, siguri fiind că băiatul nu

va deprinde cuvinte și purtări vulgare. Dar Dănuț se ținea departe de ei. Era de o timiditate bolnăvicioasă, i se părea mereu că ceilalți băieți îl disprețuiesc, că-și bat joc de el și ori de cîte ori se forma într-un colț al clasei sau pe culoar un grup în care se rîdea și se vorbea pe șoptite, era sigur că el e obiectul discuției, se înroșea și se refugia undeva, într-un colț, la adăpost de privirile tuturor.

Se simțea net inferior colegilor lui care aveau două sau chiar trei uniforme de schimb, șerviete fine de piele, unele aduse din străinătate, și tot felul de rechizite de o originalitate rafinată. Dănuț purta cîte doi ani o singură uniformă și cum creștea repede, tunica îi rămînea în curînd strîmtă și mînecile i se urcau pe negîndite la o palmă deasupra încheieturii mîinilor, mîinile acelea mari și stîngace, care din cauza proastei circulații erau veșnic roșii-vinete, reci și cu pielea crăpată iarna. Geanta lui Dănuț era veche și uzată — o purtase pe vremuri Jean în anii de școală — rechizitele sărăcăcioase și de calitate mediocră. Pentru recreație, băieții lui Samuel și nepotul avocatului Grigorovici aduceau, învelite în șervețele fine, brodate, tartine cu felii de friptură, pateuri și prăjituri pufoase. Lui Dănuț îi pregătea Adela dimineața două chifle cu unt sau cu brînză și uneori un măr, din care mușca flămînd, dar fără poftă, la ora zece.

Fiindcă se număra printre cei mai înalți din clasă, ședea totdeauna într-o bancă din fund și era foarte bucuros că trecea neobservat. Nu era un elev rău, își pregătea lecțiile destul de conștiincios și ar fi știut să răspundă la multe din întrebările care se puneau în clasă; niciodată, însă, nu era sigur pe el, niciodată nu ridica degetul ca să spună ceva și cînd era chemat la tablă nu se pricepea să facă disertații înflorite ca alți colegi ai lui și căpăta note mijlocii. Unii profesori nici nu-l cunoșteau și la sfîrșit de trimestru, cînd făceau mediile, își spărgeau capul ca să-și aducă aminte de figura sau de glasul elevului Farg Dan.

În clasa a patra, înainte de examenul de admitere în cursul superior, Laura îi luă pentru matematică un meditator care venea de două ori pe săptămână la bunici și făcea cu el probleme de algebră și de geometrie în spațiu. Era un elev din clasa a opta, înalt și spătos, cu figură energică și purtări frumoase, al doilea din seria de patru fii ai unui vechi funcționar la frații Samuel. Din salariu, tatăl lui putea să țină o casă modestă, dar învățătura băieților era asigurată de respectul pe care ambii părinți îl arătau școlii și drumurilor ce deschidea în fața intelectualilor. Băieții erau toți muncitori și ambițioși; cel mare își dăduse bacalaureatul cu cîțiva ani în urmă și acum își termina dreptul la Viena. Marcel, preparatorul lui Dănuț, pleca în toamnă tot la Viena ca să facă medicina. Între timp dădea ore de matematică și de fizică în cîteva case onorabile din oraș ca să-și strîngă bani pentru haine, lenjerie și mărunțișuri. Era foarte punctual la lecție, totdeauna îngrijit și politicos, știind să intre în grațiile părinților elevilor săi și să le cîștige încrederea, vorbind numai cînd era întrebat, dar atunci vorbind fără sfială, plin de siguranță de sine. Făcuse numaidecît o impresie bună Laurei și doamnei Calaff și în conversațiile întîmplătoare cu ele — socotite bineînțeles în durata lecției — își expunea teoriile despre viață și despre succes.

— Nu mă gîndesc să fac știință înaltă, o mărturisesc, fără nici o rușine, doamnă Farg, și nici un apostolat din medicină. Eu vreau să fac o carieră frumoasă, să mă introduc, să am clientelă multă și să trăiesc bine. Știu că am s-o duc mai greu la început, dar tocmai din cauza asta sînt hotărît ca după aceea să-mi iau singur răsplata.

Domnul Calaff îl auzise o dată din odaia vecină și o întrebase pe Laura cine e. Îi făcuse o impresie excelentă și de atunci răspundea cu un zîmbet ușor la salutul adînc pe care tînărul i-l adresa cînd îl întîlnea în curte.

— Fiu-tău nu-i ca el, e un papă-lapte ca taică-său, nu-l văd făcînd mare brînză în viaţă, îi mai spuse batrînul Laurei, care încerca să-i ia apărarea lui Dănuţ.

Cînd maică-sa îl lăuda pe Marcel Reif în faţa lui şi cînd i-l dădea de exemplu, Dănuţ ridica din umeri şi tăcea, dar uneori se înfuria şi începea să strige în gura mare că favoritul ei habar n-are de algebră şi că toate rezultatele îi ies greşit, dar nimeni din casă nu-l credea şi surorile îl luau în rîs spunîndu-i că ceea ce-i imputa meditatorului era cea mai bună dovadă a progreselor făcute cu el. De fapt Dănuţ avea motiv să se plîngă de viitorul student în medicină, căci era distrat în timpul orei, stătea mereu cu ochii pe ceas şi alegea pentru rezolvare problemele şi exerciţiile cele mai puţin complicate ca să nu rişte să-l întîrzie prea mult discutarea şi explicarea lor.

•

In clasa a cincea intrară şi cîţiva elevi pregătiţi în particular, iar printre ei un băiat care în mod vădit era cu doi-trei ani mai în vîrstă decît ceilalţi şi care trezi oarecare compătimire printre colegi pentru că mîna stîngă atîrna subţire, nedezvoltată şi ţeapănă de-a lungul trupului, dar în acelaşi timp provocă şi ilaritatea, pentru că numele lui de familie era Văcuţă. Văcuţă Ion purta o uniformă decolorată, cumpărată probabil de ocazie, cîrpită în coate şi rărită la genunchi, iar în picioare un fel de galoşi deformaţi pe care trebuia să-i tîrşească pe podea ca să fie sigur că nu-i pierde în drum. Dirigintele clasei se bucură văzîndu-l destul de înalt ca să-l poată exila într-o bancă din fundul clasei, dat fiind că era prea puţin decorativ pentru a putea rămîne în faţă. Cum colegul de bancă al lui Dănuţ rămăsese repetent, noul elev îi luă locul.

Era un băiat cam ursuz. In primele zile păstră o mare rezervă faţă de clasă, mulţumindu-se să-şi

observe cu atenție colegii și profesorii. Din întrebările dirigintelui, se află curînd că tatăl lui era factor poștal, că n-are mamă, că locuia în Bădălan, că-i în vîrstă de optsprezece ani și că intrînd mai tîrziu în școală din cauza paraliziei infantile de care suferise în copilărie, își făcuse primele clase de liceu în particular.

Luînd cunoștință de aceste elemente biografice, Dănuț se gîndi că dinadins îi dăduse dirigintele drept vecin de bancă pe fiul unui factor poștal care locuia în Bădălan și purta galoși scîlciați în picioare.

„Cu Grigorovici nu l-ar fi așezat, nici vorbă, își mai spuse el. Numai pe mine mă blagoslovește cu Văcuță."

Nici unul din ei n-ar fi putut spune cum și cînd se împrieteniră, dar nu trecu mult și orele de desen, de religie și de germană — profesorul de germană era bătrîn și ramolit — nu le mai ajungeau pentru discuții și destăinuiri. Dintr-o dată, Dănuț își dădu drumul și trecutul lui tulbure de amărăciuni, de nedumeriri, de dezamăgiri se revărsă în sufletul primului său prieten. Ionică asculta cu capul plecat, cu fruntea îndărătnică, încruntată, mîzgălind cu creionul pe ultima pagină a caietului de notițe; asculta și făcea pe rînd cunoștință cu domnul Calaff, cu Laura, cu Hilda, cu Paul Karst și cu băiatul lui, Alexandru, cu preocupările și meschinăria lor, cu zăpușeala sufocantă a adunărilor de familie. Încetul cu încetul se deschise și el, povesti și el despre ai lui și despre viața pe care o duceau cu toții în Bădălan, în locuința unchiului său, scîndurar în docuri, unde se mutaseră el și taică-său după moartea mamei, ca să-l îngrijească țața Floarea, sora răposatei.

Numai datorită paraliziei infantile care-l lăsase beteag pe toată viața ajunsese Ionică în liceu, dar ca să poată face față cheltuielilor, muncea în vacanța de vară, făcea lucrări de birou, puțină contabilitate, servea drept curier de ocazie la moara „Steaua" sau la fabrica Götz.

Dănuț nu fusese niciodată în Bădălan. Din cînd în cînd, primăvara, cînd Dunărea și Brateșul se dezgheța, tatăl lui spunea parcurgînd cu ochii titlurile din ziar: „Iar e inundație în Bădălan", la care Laura reacționa uneori din politețe cu o exclamație de mirare prefăcută: „Țțț!" Altă dată îl auzise pe bunicul vorbind cu Karst despre o grevă la silozuri. „Puș-lamalele astea din Bădălan! exlamase Paul. Nu înțeleg... poliția lui Iorgulescu nu face două parale!"

Ionică îi vorbea despre întrunirile ținute în curți, în apa mocirloasă ce nu seca niciodată și peste care, de la un prag la celălalt, se aruncau scînduri înguste drept punți de trecere.

— Ce știi tu ce-s muncitorii, măi Dane? spunea Ionică încet, în ora de religie, în timp ce părintele Damian trecea în catalog notele tezelor de pe trimestrul I. Crezi tu că fetele cărăușilor din Lozoveni, care vin la voi la fabrică să-și umple lada de zestre, crezi tu că asta înseamnă proletariat? Bădălănenii noștri muncesc în docuri, la cherestea, de cînd răsare soarele și pînă asfințește. O bandieră care se ridică în vîrful unui catarg înseamnă începerea zilei de lucru; cînd coboară, s-a sfîrșit. Dar dacă Filip David sau Haralamb Cristopol au zor mare, trimit la căpitănia portului un plic cu un pol înăuntru și individul care face operația ridică și coboară bandiera după pofta dumnealor.

Ionică îi vorbea despre revendicări muncitorești, despre sindicate, despre greve, despre „legea scelerată". Începu să-i aducă broșuri din acelea care apăreau în „Biblioteca socialistă" și cînd Dănuț i le restituia, discuta cu el conținutul și-i dădea explicații suplimentare. Uneori nu era nici el destul de lămurit; rămînea gînditor, cu fruntea îndărătnică încrețită, își însemna ceva în caietul de notițe și-i promitea lui Dănuț să întrebe pe altcineva, care știa mai multe decît el. Broșurile erau ferfenițite și pe marginea fiecărei pagini se vedeau sublinieri numeroase făcute cu creionul negru, roșu sau albastru, dovedind că fuseseră străbătute pe rînd de mai

mulţi cititori. Ionică le învelea în hîrtie albastră şi le punea etichete ca să le facă să semene a cărţi de şcoală, pentru cazul că vreun coleg sau vreun supraveghetor i-ar fi umblat în geantă. Dănuţ nu le lua cu inima uşoară, le citea repede şi i le restituia imediat. Deşi nimeni în casă nu se ocupa de lecţiile lui şi nu-i inspecta cărţile, nu se simţea cu conştiinţa curată atîta timp cît le ştia la el şi cum nu avea odaia lui — dormea pe un divan în sufragerie — trebuia să le ferească de privirile, chiar întîmplătoare, ale celorlalţi.

Într-o sîmbătă la prînz — era o zi mohorîtă de sfîrşit de toamnă — Ionică îi spuse:

— Mîine-i duminică şi la noi în curte e întrunire. Ce-ar fi dacă ai veni şi tu? Să-ţi dea delegaţie maică-ta şi taică-tău să-i reprezenţi, că ei sînt destul de exploataţi ca să aibă dreptul de a lua parte.

Dănuţ primi numaidecît şi se înţeleseră unde şi cînd să se întîlnească. Mergînd cu tramvaiul avea de făcut cam o jumătate de oră din centru pînă în poarta principală a docurilor unde trebuia să-l aştepte pe Ionică; de acolo mai era doar vreun sfert de ceas. Dănuţ spuse acasă că trebuia să meargă la şcoală pentru o repetiţie de cor şi duse la bun sfîrşit expediţia deşi fu tot timpul obsedat de teama că prin cine ştie ce împrejurare ai lui ar putea afla unde fusese şi în ce societate îşi petrecuse duminica.

Nici sus în deal, la bariera Traian, unde-şi clădise fabrica bunicul lui, mahalaua nu era seducătoare, dar Bădălanul îl înspăimîntă. Casele toate acoperite cu paie aveau pămînt pe jos, acelaşi pămînt umed şi străbătut de vine de apă, ca şi cel de afară. Cele mai multe dintre ele aveau ferestre foarte înguste şi cocoţate sus, chiar sub acoperiş, ca măsură de prevedere împotriva inundaţiilor, altele n-aveau de loc. Curţile erau nişte băltoace stătute, urît mirositoare, în care orăcăiau broaştele şi măcăiau raţele. Oamenii, dar mai ales copiii, se arătau toţi — aproape

fără excepție — slabi, galbeni și cu pete vinete sub ochi.

— Pe aici împărățesc țîntarii vara; toată lumea are, a avut sau va avea friguri, spuse Ionică.

La întrunire, Dănuț auzi rostindu-se cu ură și dispreț cîteva nume de patroni, care la ei în casă erau pomenite cu respect sau invidie. „Rușine lor! Jos cu ei!", striga mulțimea, întrerupînd acuzațiile vorbitorului ca să le sublinieze cu indignarea și revolta ei. Se vorbi despre exploatare, despre exploatatori și exploatați, despre mizerie și despre luptă, despre viitor, despre dreptate și despre fericire. La sfîrșit se cîntă *Internaționala,* pe care Dănuț o auzea pentru prima dată. Vocile erau puternice, bărbătești, ochii străluceau de hotărîre și de încrederea dată de sentimentul de a fi unul lîngă altul, fiecare sigur de celălalt și sigur de toți ceilalți. „Ce frumos e! își spuse Dănuț și ochii i se umplură de lacrimi. Și noi, și mama, și tatăl meu sînt niște exploatați, niște oropsiți, numai că ei tac și rabdă și cred că așa trebuie să fie..."

CAPITOLUL VI

Haim Schwartz fusese din totdeauna invidios pe încrederea şi preţuirea de care se bucurase Klar de la intrarea lui în fabrică. I se părea că toată lumea îi exagerează meritele, că nu e decît un şmecher şi un linguşitor care s-a priceput să se bage sub pielea bătrînului cu toate că, de fapt, numai gura era de el. Un şmecher! Ai fi zis că tratează cu cei mai mari negustori din oraş pe picior de egalitate, că acordă sau refuză marfa după cum îi convine lui, că n-are stăpîn, că taie şi spînzură. Clienţii din provincie se prăpădeau după el. Îl respectau fiindcă era bine îmbrăcat, fiindcă ştiau că a tras la cel mai bun hotel şi că mănîncă la cel mai bun restaurant din oraş şi-l iubeau fiindcă era simpatic şi spunea mereu alte glume, care mai de care mai hazlii. Haim Schwartz nu-l auzise niciodată pe domnul Calaff repezindu-l sau luîndu-l peste picior; cine ştie, poate că îi dădea şi gratificaţii!...

Îi acordase şi concediu fandositului ăstuia — cine mai căpătase vreodată trei săptămîni concediu plătit la Emil Calaff? — şi se pregătea să plece la Slănic la 5 iulie. Cu maică-sa! După şase ani de serviciu! Şi el, Haim Schwartz, care se apropia de şaizeci de ani şi lucra în fabrică din ziua înfiinţării ei, lipsise doar cînd murise nevastă-sa, acum trei ani şi bătrînul îi scăzuse, bineînţeles, zilele de absenţă din leafă

şi-l primise cu reproşuri fiindcă erau înainte de Paşti, în plin sezon. Şi asta după douăzeci şi cinci de ani de slujbă!

O făcea pe grozavul, nu pleca niciodată la prînz din fabrică în tovărăşia lui sau a lui Stoicof... Nu-i stătea bine. Pleca singur. Credea că nu-l vede nimeni giugiulindu-se cu Lia Farg? Haim Schwartz îşi spunea uneori că nu se ascunde, că dimpotrivă vrea cu tot dinadinsul să afle toată lumea, să compromită fata şi să pună familia în faţa unui fapt împlinit. Într-o zi, plecînd de la fabrică în urma lui Klar, îl ajunsese în dreptul cîrciumii lui Gărgăune — cu muncitorii şi cu mahalagiii făcea mare prietenie, şmecherul ăsta, adică îi convenea să stea la taifas cu ei, dar nu cu el, cu Haim Schwartz, cunoscut în toată Moldova pentru lumînările de cununii şi cel mai vechi funcţionar al firmei! Marin Căldăruşă ieşise în prag cu paharul de vin în mînă — era cam pilit — şi-i spunea rîzînd şi clipind din ochi strengăreşte: „Domnu' Conrad, ascultă-mă pe mine, că nu-s căzut din lună... Fabrica asta, a dumitale o să fie o dată... degeaba te mai fereşti... Hai noroc şi la mai mare..." Şi nerusinatul!... parcă i s-a deschis măcar gura să zică nu?... A rîs, a rîs şi a cerut şi el un pahar de vin să ciocnească cu bătăuşul, cu derbedeul ăla.

Ei, dar nu ştia el că aşa ceva nu se putea întîmpla? Bătrînul putea fi, să zicem, foarte încîntat de el ca funcţionar, dar să şi-l facă nepot... Cum îi trecea măcar prin minte aşa ceva, deşteptului ăstuia care se laudă că ştie tot şi poate tot şi mai ales că se pricepe la oameni, că le citeşte pînă în fundul creierului! Emil Calaff cu mîndria lui! Emil Calaff, care nu răspundea decît la salutul cîtorva oameni din oraş, care-şi luase gineri cu numele cele mai frumoase din ţară!... Bani nu le dădea nepoatelor, era foarte posibil, dar dacă nu le va găsi bărbaţi de potriva lor le va lăsa mai bine nemăritate decît să le dea după... după cine? după un contabil, după un voiajor. Dar parcă Lia l-ar lua? Ochi dulci îi face,

se plictisește biata fată și încearcă și ea să-și treacă vremea, dar dacă își închipuie el că asta înseamnă ceva serios !... Ce cîștigă Lia ? Nimic, se compromite, atîta tot, fiindcă în fabrică oamenii au început să miroasă ceva și vorbesc.

Haim Schwartz hotărî, după cîteva luni de frămîntare și de șovăială, să-i vorbească Laurei și să-i atragă atenția că Lia a intrat în gura lumii și că e păcat să-și strice reputația pe degeaba. „A crescut sub ochii mei (făcea mereu repetiții ale conversației pe care trebuia s-o poarte cu Laura, stabilind punctele ei principale ca să nu rămînă în pană, nefiind tare la improvizații), îmi pare rău de ea... Știu că domnul Calaff nu poate să admită o astfel de copilărie (nu-i așa că-i o copilărie, duducă Laura ?)... De ce să aveți scandal ?... Are să se afle, și lumea e rea..."

Într-o dimineață — era într-o luni — Haim Schwartz, care meditase toată duminica și luase hotărîrea definitivă, intră palid și agitat în sala de ambalaj, căutînd-o pe Laura cu ochii lui miopi și fără culoare. Cînd o zări se apropie de ea și o rugă să vină puțin cu el pînă în curte. Laura se ridică neliniștită de pe scaun și-l urmă, întrebîndu-se dacă tatăl ei, pe care-l aștepta abia pe la unsprezece, nu venise mai devreme și nu găsise cumva vreo neregulă în birou. Slăbise și mai mult în ultimii ani și, de cînd gulerele montante nu mai erau la modă, purta panglici de rips sau de catifea gri ori neagră în jurul gîtului ca să-și ascundă pielea ofilită și ridată.

În pragul ușii culoarului care da în curte, Haim Schwartz o opri.

— Așa, de-aici se vede bine... Uită-te și mata, duducă Laura... Nu e domnișoara Lia în geamlîc ? Face niște semne spre birouri... Uită-te și mata... știi cui, ce să-ți mai spun eu...

— Semne ?... Cui ?... Ce să știu ?... Laura se bîlbîia înlemnită, cu ochii țintă asupra geamlîcului, unde, în fereastra deschisă, Lia zîmbea clătinînd din cap și mișcîndu-și din cînd în cînd mîinile în direcția birou-

lui lui Klar. Laura privea mai departe, ascultînd mașinal frazele greoaie pe care, stînjenit de mutenia ei, Haim Schwartz le rostea cu pauze între ele.

— Vorbește lumea, duducă Laura... Asta nu-i o partidă pentru dumneavoastră... Ce are să spună domnul Calaff ?...

Laura tresări deodată și, fără să-i spună un cuvînt, străbătu curtea cu pași repezi și intră în geamlîc. Nu aruncase nici o privire spre biroul lui Klar. Trase ușa după ea și se opri în fața Liei, care se înroși văzînd-o și închise brusc fereastra spre curte.

— Ești într-o ureche ? Vrei să te faci de rîs ? spuse Laura cu vocea sugrumată în timp ce, sub panglica cenușie de rips, vîna din dreapta gîtului zvîcnea cu putere. Ce înseamnă asta ?

Lia rămăsese înmărmurită și nu deschidea gura. Bărbia și buza de jos începură să-i tremure ca la copii și tot ca un copil izbucni în plîns.

— Lia, răspunde... ce înseamnă asta ? Lacrimile fetei o îngrozeau. Era imposibil să fie adevărat, imposibil... Nu avea destule griji, destule necazuri ? Era imposibil, imposibil.

— Ce... ce să răspund ?... Ce vrei să știi ?... Lia plîngea și-și ștergea ochii cu dosul palmei. Am pierdut batista, își spuse ea scotocind fără succes în buzunarul rochiei de percal galben.

— Ce fel de purtări sînt astea ? spunea Laura. Cine ți-a dat exemplu în familie ? Ești o fată de casă bună, ai să te măriți o dată... Dacă se află în oraș, cine o să se mai uite la tine ? Vrei să rămîi fată bătrînă toată viața ?

Hilda deschise ușa odăii lor, străbătu fără un cuvînt antreul, care o despărțea de sufragerie și dispăru. Lia se opri din plîns, își șterse ochii și-i spuse maicăsi cu îndrăzneală :

— Ei și ? Am să rămîn fată bătrînă... Ori mă mărit cu el, ori...

Domnul Calaff trase cu putere clopotul la poartă și Laura făcu instinctiv o mișcare spre ușa geamlî-

cului, dar se mai întoarse o dată spre fiică-sa, cu o șoaptă îngrozită :

— Lia ! ești un copil, spui numai prostii... Nu te nenoroci și nu ne nenoroci pe noi toți. Vrei să afle bunicul ?...

În odaia lor se pusese hîrtie albastră la geamuri, fiindcă începuseră căldurile, venise sfîrșitul lui iunie. Lia închise ferestrele și se trînti pe pat. Nu mai plîngea, aproape nici nu-i mai părea rău că se întîmplase așa. I-ar fi fost greu să-i spună ea mamei ; de mai multe ori se gîndise că trebuie s-o facă, dar de fiecare dată renunțase, nu era așa de simplu : știa ce înseamnă asemenea veste.

Știa. Mama ei avea o viață grea, fără bucurii și fără alte speranțe decît acelea pe care le punea în copii. Și nu toți copiii ei îndreptățeau aceste speranțe. Hilda, de pildă... Rămîneau numai Dănuț și ea. Dănuț avea să studieze, să cîștige, să ia o fată bogată. Peste zece-cincisprezece ani se vor mîndri toți cu el. Pînă atunci ar fi trebuit să-și facă ea datoria, să-și asculte părinții, să se mărite cu cine îi vor spune ei... adică bunicul, bineînțeles. Da, dar la ce putea să se aștepte ea cu cele cîteva mii de lei zestre pe care se va îndura Emil Calaff să le scoată de la bancă în acest scop și cu trusoul sărăcăcios, rupt din salariul insuficient al părinților ? Vreun moșneag cu dinți falși, vreun caraghios bîlbîit pe care nici o familie bogată nu l-ar fi acceptat își va face socotelile și va ajunge la concluzia că o fată drăguță de douăzeci și trei de ani, crescută la maici și purtînd un nume frumos poate fi o soție destul de prezentabilă.

Lia era sigură că numai la așa ceva trebuia să se aștepte ; dar nu, așa ceva nu voia să primească, nu voia pentru nimic în lume, putea să răcnească bunicul cît poftea, putea s-o ia și la bătaie. Și nu voia nici vedere. În primăvară fusese și ea de față cînd venise în vizită lunganul acela cu urechile blegi pentru Hilda — ea trebuie să se mărite mai întîi, Lia era

de acord cu ideea asta, cu atît mai mult cu cît, ocupîndu-se de soră-sa, părinții și bunicul o lăsau pe ea în pace, o lăsau să cîștige timp. Venise cu Zeilig, privise în toate colțurile odăii cu o neîncredere vădită, vorbise puțin și fără chef, atinsese cu vîrful buzelor marginea ceștii de ceai și o lăsase plină. Și făcuse o mutră destul de acră cînd, după cum fusese stabilit, Hilda circulase sub diferite pretexte, prin odaie ca să se poată vedea mai bine în ce măsură infirmitatea ei era sau nu o piedică în calea unor tratative mai serioase.

Nu, Lia nu voia așa ceva. Klar era tînăr, simpatic și atît de deștept! Și atît de capabil! Nu spunea asta chiar bunicul, care strîmba totdeauna din nas cînd era vorba de oameni inteligenți și capabili? Nu spunea el mereu că tînărul ăsta va ajunge departe? Ea, Lia, avea încredere în el, era sigură de el. Dacă n-ar fi fost absolut convinsă că nu va rămîne contabil și voiajor toată viața, s-ar fi îndrăgostit ea de un funcționar oarecare, și-ar fi pierdut ea atîta timp? Doar nu mai e un copil, își dă seama că măritișul e un pas pe care-l face o fată știind că e hotărîtor, definitiv. Și ei îi place bogăția, și ea visează o viață elegantă și ușoară... Dar asta e sigură că o să aibă, sigură că o să fie luxoasă, că o să locuiască într-o casă frumoasă, că o să călătorească. Asta îi place și lui, i-a spus-o doar și nu încape îndoială că va ști să obțină ce vrea. De dragul ei a rămas doar în fabrică și lucrează mai departe cu două sute de lei pe lună (de fapt, ăsta nu e chiar un salariu de mizerie; părinții ei au împreună trei sute cincizeci și ei sînt o familie grea, cinci persoane, dintre care două fete de măritat), în loc să se angajeze în altă parte, într-un post mai important și cu o leafă poate dublă.

De dragul ei! Pe Lia o cuprinse deodată un sentiment de fericire mare, amestecată cu un fel de recunoștință. Ce frumos era! Ce frumoasă era dragostea și cum trebuia să-i mulțumească lui dumne-

zeu că i-o dăruise! Nimănui în familia ei nu i se întîmplase să iubească şi mai ales să fie iubit, nu, nimănui. Ea era prima care avea să se mărite din dragoste, prima şi, probabil, singura! Pentru Lotte nu mai exista nici o nădejde şi Hilda... Cine putea s-o ia pe Hilda din dragoste? Jean n-o să se însoare şi cînd îi va veni rîndul lui Dănuţ, el are să facă, vrînd-nevrînd, o căsătorie de convenienţă. Indiferent de carieră, unui bărbat îi trebuie un capital pentru început. Numai ea, numai ea...

De fapt Conrad — are să-i spună altfel, are să-i găsească un diminutiv drăguţ şi mîngîios, încă nu ştie cum, dar aşa e prea lung şi prea oficial — de fapt el nu i-a vorbit niciodată pe faţă despre căsătorie. „Intre noi e o adevărată prăpastie, draga mea", i-a spus într-o zi fără s-o privească şi Lia s-a simţit măgulită şi încîntată de acest omagiu pe care-l aducea familiei ei şi de recunoaşterea superiorităţii lor sociale. Ce plăcut era să se apere, cu o falsă indiferenţă faţă de această superioritate şi să se lepede cu generozitate de ea, pentru omul care-i era drag! Nu, Conrad nu-i vorbise niciodată despre căsătorie, din delicateţe şi din mîndrie, iar Lia era mîndră de mîndria lui. Nu voia să se umilească, nu voia să pară interesat, nu voia să dea impresia că se bagă în sufletul lor. Îi spunea aşa de frumos că se gîndeşte mereu la ea, că ar vrea s-o vadă şi s-o aibă mereu alături! Îi spunea că e drăguţă, că are ochi frumoşi, că are un rîs tînăr şi plin de viaţă! Şi-i cita versuri de dragoste, versuri frumoase de Eminescu pe care Lia nu le cunoştea şi altele de prietenul lui, Doru Moldoveanu, cu care fusese coleg de bancă la şcoală şi care acum era internat bolnav de plămîni într-un spital la Bucureşti. Ce frumos era! Cînd citeşti poveşti din astea în cărţi, nu-ţi vine a crede că în viaţă le poţi întîlni, dar uite! Lia trăieşte o astfel de poveste şi vede că se poate întîmpla: ea-vea şi nu-i vine a crede.

Lia își înnodă mîinile sub cap și închise ochii cu un suspin. Mai bine că maică-sa aflase, se săturase să se ferească mereu ca o criminală. Nu era de demnitatea ei și nici de a lui, mai ales de a lui. Ea trebuia să facă primul pas, ea trebuia să ia hotărîrea, pentru el era mai greu, mai delicat. Da, da, trebuia...

Dar cum era mai nimerit să procedeze? Dacă ai ei se încăpățînează și refuză, dacă îl jignesc și dacă bunicul îl gonește din fabrică? Sau dacă vor s-o mărite pe ea la repezeală și cu de-a sila după un altul? Așa se întîmpla de obicei în romane, dar tot romanele dădeau și soluția: fuga cu bărbatul iubit sau sinuciderea în doi, într-o lungă și dureroasă îmbrățișare.

Astea erau copilării, Lia nu căuta soluții în romane fiindcă presimțea vag că s-ar fi făcut de rîs dacă i le-ar fi propus lui Conrad. Ei nu erau niște eroi de roman (în definitiv nici ea nu s-ar fi gîndit vreodată să fugă de acasă ca o țigancă ori să se arunce înaintea trenului), ei voiau să trăiască unul lîngă altul o viață îmbelșugată și fericită, să aibă o casă frumoasă, copii sănătoși, prieteni pentru care Lia să mediteze îndelung asupra rețetelor de pateuri cu ciuperci sau de savarine pufoase, bine stropite cu sirop și umplute copios cu frișcă.

Și Hilda?... Hilda trebuia totuși să se mărite înainte, așa voiau ei, părinții, și bunicul era de acord. Dar de ce? Ce legătură avea una cu alta? De ce să rabde ea atîta și să piardă anii cei mai frumoși? Cine știe cît putea să mai aștepte Hilda? Ea nu era obligată să se sacrifice, să aștepte și ea, să îmbătrînească și să se sluțească. Ea poate să se mărite și mîine, Conrad n-are nevoie de cele cîteva mii de lei pe care o să le capete ca zestre, va ști el să facă de cinci și de zece ori atît cînd va ieși de la bunicul și va începe să lucreze singur. De asta n-are ea grijă, va trăi bine la el, ca Marta și ca Silvia la bărbații lor, mai bine poate... Peste cîțiva ani, cînd va fi la casa ei, cîndva fi fericită și împăcată, le va dovedi ea și Martei și

Silviei că a nimerit tot atît de bine ca şi ele, fără ca părinţii ei să-i fi cumpărat cu şaizeci de mii de lei un bărbat cu blazon de nobleţe.

Da... totuşi... Totuşi asta n-o să i se ierte aşa de uşor, nici ei, nici lui Conrad. Nimeni n-o s-o ierte. nimeni, şi bunicul mai puţin ca oricine altul. O cumnată croitoreasă... Lia roşi în întuneric, se întoarse pe o parte şi deschise ochii. Croitoreasă!...

Îşi aminti de dimineaţa cînd, din geamlîc, o văzuse pe maică-sa oprindu-l în curte pe Klar şi spunîndu-i cu un zîmbet: „Felicitările mele, domnule Klar, aud că fratele dumitale se însoară... Ia o fată tare cumsecade, bine face. O prietenă a soră-mi îşi lucrează de mulţi ani la «Rachelle» şi o laudă mult. Felicitările mele!..."

Ce-i păsa maică-si atunci? De unde era să ştie? Desigur, găsea normal ca fratele unui contabil să ia de nevastă o croitoreasă... Cel mult putea să-şi spună că el, contabilul, va face o partidă mai bună, fiindcă e procuristul firmei Calaff, e energic, e plin de iniţiativă şi merită mai mult. Atît...

Dar ea, Lia, ce relaţii va putea avea cu această cumnată croitoreasă şi cu sora ei care e tot croitoreasă? Şi ceilalţi? Fraţii lui erau funcţionari, Conrad vorbise rar şi fără plăcere despre ei, pomenind mult mai des şi mai insistent despre un alt frate, mort, care cînta la vioară şi picta frumos. Vorbea şi despre mama lui, fiică de arendaş din nordul Moldovei şi despre tatăl lui, care fusese în străinătate, plecase o dată pînă la Londra. Era limpede că încerca să-i înfăţişeze într-o lumină favorabilă, s-o convingă că nu erau oameni de rînd, de care să se ruşineze.

Cînd se gîndea la această familie, Lia simţea că inima i se strînge, se strînge, se face mică şi bate încet de tot, ca să n-o ia nimeni în seamă, ca să nu supere pe nimeni... Vorbeau oare vreo limbă străină? Conrad ştia franţuzeşte, citise mult mai multă literatură franceză decît ea şi citise cărţi despre care ea nici nu auzise. Dar de cîteva ori încercase să vor-

bească și frazele lui erau atît de chinuite, atît de artificiale, încît Lia îi răspunsese în romînește, ca să nu aibă motiv de a-l stima mai puțin.

Lia oftă și se întoarse pe cealaltă parte. Nu, nu era chiar așa de simplu, nici chiar așa de ușor. Ei nu erau eroi de roman... Și acuma ce avea să se întîmple? Mama ei știa, îndată ce va pleca bunicul la prînz din fabrică, va veni din nou la ea, va plînge... Ce să facă? Ce trebuia să facă? O iubea pe mai-că-sa, era mîndră de bunicu-său, cu toate că se temea de el. Ce să facă? Putea oare, trebuia să renunțe la tot, pentru... pentru...?

De ce aflase mama despre toată povestea asta? N-ar fi fost mai bine să mai treacă timpul, să vadă, să se mai gîndească? Lia își aminti cu un fel de ușurare că peste cîteva zile Conrad va pleca în concediu. Peste cîteva zile!... Asta știa și mama; pînă atunci n-avea să se întîmple nimic.

Lia ridică ochii deasupra patului în direcția calendarului, 29 iunie! Nu, pînă atunci...

Se ridică, se îndreptă încet spre fereastră și-l zări pe Jean, care, după ce sunase de cîteva ori la poartă cu putere și cu nerăbdare, străbătea în goană curtea și se repezea ca o furtună spre biroul bunicului cu ziarul desfăcut în mînă.

•

Domnul Calaff număra bani și ca totdeauna în timp ce se îndeletnicea cu această operație delicată, nimeni n-avea voie să intre în birou și să-l tulbure. Jean bătu grăbit în ușă, nu așteptă răspuns și dădu buzna înăuntru. Taică-său îl privi furios pe deasupra ochelarilor și zbieră:

— Ieși afară, dobitocule! Nu vezi că număr bani?

— **Tată, ediție specială!** strigă Jean gîfîind. Atentat la Serajevo... Arhiducele Franz-Ferdinand a fost ucis...

Domnul Calaff își scoase ochelarii și rămase o clipă imobil. Apoi cu un gest sigur, dar grăbit, adună banii din fața lui, îi îngrămădi în sertarul biroului și-i încuie.

— Dă ziarul încoace, zise el și-și puse din nou ochelarii pe nas.

Da, asta era ceva serios, era chiar foarte serios... Moștenitorul tronului, moștenitorul unei împărății, cea mai bătrînă din Europa !... Ce obrăznicie !... Bine, dar atunci ?... Domnul Calaff lăsă jos ziarul și-și răsfiră mustața între degetul cel mare și arătătorul mîinii drepte. Jean, care rămăsese în picioare în fața biroului agitat și mîndru că adusese primul o veste atît de importantă, începu :

— Acuma chiar că s-a isprăvit cu Serbia... Nu le mai merge, gata...

Domnul Calaff nu-l asculta și nu-i răspunse. Se ridică de pe scaun, se îndreptă spre biroul lui Klar, deschise ușa și spuse din prag :

— Arhiducele Franz-Ferdinand a fost asasinat la Serajevo. Vrei să vii puțin la mine în birou ?

Klar citi repede foaia de ziar tipărită cu litere uriașe, dar nu zise nimic. „Cine știe ? gîndi el... Poate scăpăm și de data asta."

— Am să te rog să-ți amîni concediul, spuse domnul Calaff cu o ușoară ironie în voce. S-ar putea să fii nevoit să renunți de tot la el. Ce să faci ?... Evenimentele internaționale nu țin seamă de planurile noastre. Și cura mea la Karlsbad e compromisă anul ăsta... Așa, acuma uite pentru ce te-am chemat. Trebuie să pleci imediat, cel mai tîrziu mîine dimineață, mergi peste tot, la clienții importanți desigur, pe urmă o să ne ocupăm de ceilalți, și cauți să încasezi cît mai mult... Nu cruți pe nimeni. Și nu vindem nimic. Livrăm comenzile în curs, dar nu primim nici una nouă... nici una. Să vedem ce putem face ca să întîrziem și pe cele vechi, te-aș ruga să te gîndești și dumneata... trebuie să găsim pentru fiecare altceva... Așa, pleci numaidecît. Și, bineînțeles, ești foarte

atent, nu pierzi nici un prilej să cumperi orice cantitate de marfă disponibilă afli că se oferă, la orice preț. Grăsimi, coloranți, sodă caustică... în fine, nu-i nevoie să-ți spun eu. S-ar putea să avem noroc, în provincie veștile sosesc mai tîrziu... Multă lume o să creadă că și de data asta lucrurile au să se liniștească... Da, trebuie să ne grăbim.

— In definitiv nici dumneavoastră nu sînteți sigur că o să fie război, spuse Klar zîmbind și se gîndi la parlamentele europene înțesate de socialiști și la greva generală care putea fi dezlănțuită în orice clipă.

— Nu sînt sigur de nimic — spuse domnul Calaff și după o clipă continuă plin de voioșie tinerească — dar sînt bucuros că asasinarea lui Franz-Ferdinand mă găsește cu trei vagoane de colofon și cu două mii de kilograme de stearină în magazie.

PARTEA A PATRA

CAPITOLUL I

„Pacea universală e un vis — spusese von Moltke cu zîmbetul lui cinic — şi nici măcar nu e un vis frumos". Urît sau frumos, visul acesta care durase patruzeci de ani se sfîrşea, oamenii se trezeau din somn şi se frecau la ochi buimaci fără să le vină încă a crede. Despre război nu se mai ştia mare lucru în Europa. Cei bătrîni, veteranii, povesteau despre războaie care ţinuseră cîteva luni, în care luptaseră cu arme vechi, demodate, ridicole. Războaiele mai noi, cele din ultimii ani, se limitaseră la cîteva bătălii al căror deznodămînt rapid micşorase vărsarea de sînge şi pagubele materiale.

Cum se putea ca de data asta să fie altfel? Dar putea oare, să fie *ceva* de data asta? Oamenii clătinau din cap sau ridicau din umeri cu o neîncredere echivalentă cu speranţa. Şi apoi nici nu se mai înspăimîntau aşa de uşor: de ani de zile cei mari îi speriau cu războiul, dar se vede că nici lor nu le venea la îndemînă să apropie prea tare chibritul de surcelele din vatră: mîna le tremura şi pînă la urmă suflau repede în flacără şi o stingeau.

Nici de data asta, nici de data asta nu se putea să fie adevărat. Pentru ce de data asta mai curînd decît altă dată, pentru ce? „Pentru că sîngele lui Franz-Ferdinand şi al soţiei sale a curs sub loviturile unui

fanatic irresponsabil, trebuie să curgă și sîngele a mii de muncitori și de țărani?" se întrebau cu indignare socialiștii de la *Vorwärts,* aceiași care manifestau pe Unter den Linden împotriva războiului, tot aceiași care aveau să voteze la 4 august creditele de război cerute de Bethmann-Hollweg.

Și chiar dacă ar fi fost așa, ei da! ce putea să fie? O expediție punitivă a Austriei împotriva Serbiei... anexarea unor teritorii de la graniță... Dacă ceilalți s-ar fi amestecat, povestea ar fi devenit mai complicată, evident s-ar fi putut prelungi, s-ar fi prelungit chiar pînă la Crăciun, pînă la Anul Nou... Dar nu! era o prostie, era croncănitul unui cîrd negru de corbi bătrîni, arțăgoși și prea puțini îi luau în seamă...

Nu toată lumea își întrerupse vilegiatura începută în stațiunile balneare sau climaterice; mulți chiar din cei care-și stabiliseră cura pentru iulie plecară la data fixată, manifestînd un optimism ostentativ și bătîndu-și joc de fricoșii care ezitau ori renunțau pentru moment să se deplaseze: „Niște caraghioși! spuneau curajoșii. Probabil că sînt mai bine informați decît Kaiserul, care-și continuă croaziera și decît von Moltke care nu-și scurtează concediul. Poincaré pleacă și el în vizită la țar cu Viviani! Niște caraghioși, treaba lor! O să găsim peste tot camere bune și ieftine și mîncare pe degeaba!"

Silvia plecă la Karlsbad ca de obicei la începutul lui iulie și expedie la Galați o scrisoare, în care-și exprima respectuos nedumerirea și îngrijorarea față de imprudența hotărîrii domnului Calaff de a renunța la cura din vara aceea: „Mă tem pentru dumneata, tată dragă, spunea ea plină de afecțiune. O întrerupere în tratament nu e niciodată recomandabilă și o bună funcționare a stomacului e atît de necesară unui organism sănătos! Toți medicii spun asta". Silvia adăuga că la Karlsbad erau mai puțini vizitatori ca altă dată, ceea ce făcea ca stațiunea să fie destul de

monotonă şi o îndemna să tragă concluzia că şi altă lume era în panică din cauza zvonurilor alarmiste din ultima vreme, cărora însă ea nu le dădea nici o atenţie ; în orice caz, aprovizionarea era impecabilă şi viaţa mai ieftină ca oricînd.

De la Marta, care scria destul de rar, sosi vestea naturalizării lui Karst. Paul îşi manifesta în cîteva rînduri mulţumirea de a fi plecat la timp din ţară şi a nu se fi lăsat înrîurit de optimismul naivilor (da, al naivilor spunea el cu obraznică ironie) care făceau elogiul unei securităţi europene veşnice. Amintea ca din întîmplare de Lotte, şi spunea că nu se poate hotărî să-i îngăduie Martei s-o viziteze : „Mi-e aşa de frică să n-o impresioneze ! Îmi pare foarte rău că nu putem face nimic pentru ea, biata fată, şi mă gîndesc cu tristeţe că soarta a fost într-adevăr prea aspră faţă de ea".

Lia şi Hilda primiră un *faire-part* care anunţa căsătoria domnişoarei Hélène Alexatos cu domnul Pericle Tangalidis, cununia fiind celebrată la Bucureşti unde locuiau rudele mirelui. Era un triumf pentru Hélène. Unchiul soţului ei avea una din cele mai însemnate firme de import din ţară, era burlac şi ţinea foarte mult la nepotul său. Avea intenţia să-l ia asociat şi să-l instaleze la Galaţi, asigurîndu-i o bază serioasă pentru afaceri în stil mare. Hilda redactă textul scrisorii de felicitare, în timp ce Lia, întinsă pe pat, la ea în odaie, cu mîinile înnodate sub ceafă, se întreba de ce altora le era dat să fie fericiţi fără efort şi fără sacrificiu, pe cînd ei, pe cînd lor... Din ziua în care maică-sa îi aflase secretul nu se întîmplase nimic nou. Toată lumea în fabrică era preocupată şi agitată, bunicul dădea mereu alte ordine, părinţii ei aveau treabă pînă peste cap. Conrad plecase chiar a doua zi, fără să mai fi apucat să stea de vorbă cu ea şi cînd se întorsese avea de anunţat atîtea izbînzi, încît bătrînul, încîntat îl lăsase totuşi să-şi ia concediul.

— Dar imediat — adăugase el — nu pierde vremea și la primul semn de schimbare a situației, urcă-te în tren și vino înapoi.

Lia nu-i spusese nimic, n-avea nici un rost să-l pună pe gînduri și să-l facă să se simtă prost, înainte ca ea să se fi limpezit cu familia și să-și fi dat seama cum trebuia procedat. Avea discuții zilnice cu mai-că-sa: Laura îi vorbea îndelung, cu blîndețe, cu durere, cu spaimă, încercînd să-i înfățișeze în culorile cele mai trandafirii viitorul care ar aștepta-o într-o căsnicie potrivită și s-o asigure că bunicul era hotărît să-i dea posibilitatea de a intra într-o viață mai bună decît cea pe care o cunoscuse pînă atunci. Toate aceste discuții se terminau cu lacrimi și cu făgăduieli, dintr-o parte și din cealaltă, de a nu le mai relua înainte de o matură chibzuință. Albert nu se amesteca și de îndată ce-și vedea nevasta și fiica intrînd în vorbă, părăsea locul din fața ferestrei și ieșea din odaie. Nici Hilda nu se amesteca. Vorbea rar cu Lia, ai fi zis că e veșnic cufundată în lectură, deși uita regulat să întoarcă paginile cărții pe care o avea în față. Singur Dănuț părea să-i arate soră-si o simpatie mai mare ca oricînd și deși surprinsă, Lia primi cu recunoștință micile dovezi de afecțiune pe care i le arăta.

Doamna Nathan născu un băiat pe la mijlocul lui iulie. Era primul copil după cincisprezece ani de căsnicie și fusese așteptat cu nerăbdare maniacă de maică-sa, geloasă pe cele două surori mai mici, măritate mai tîrziu decît ea, care aveau acum una doi băieți, cealaltă două fete și îi reproșau cu ironie, ori de cîte ori prindeau prilejul, sterilitatea ei fără speranțe de vindecare. Aveau în sfîrșit și ei un băiat și gîndul că unul din motivele scenelor pe care i le făcea Ritta dispărea îl umplea pe bărbatu-său de o fericire infinit mai mare decît aceea pricinuită de nașterea micuțului. Doamna Nathan invită la botez pe doamna și domnul Calaff, pe Laura și Albert cu copiii și pe Jean, dar nimeni din ei nu veni. Domnul

Calaff îl opri pe Nathan în curte şi-l felicită fără să-l prevină şi fără să se scuze că nu va lua parte la ceremonie şi bietul Armand — Ritta transformase din primele zile ale lunii de miere pe Avram în Armand — care comunicase felicitarea drept un semn bun, avu de suportat consecinţele lipsei lui de perspicacitate. Nici Fargii nu veniră, dar Laura trimise un coş cu flori însoţit de o carte de vizită. Ritta spumega şi surorile ei, încîntate s-o vadă furioasă, îi puneau mereu întrebări maliţioase şi luau apărarea lui Armand cu o falsă compătimire, care-i făcea mai mult rău decît bine.

În această perioadă Mélanie Baras, fiica doctorului Schneider, se mută la Galaţi şi luă cu chirie apartamentul pe care domnul Calaff îl clădise de curînd spre fundul curţii. Era un apartament destul de modest şi cei din Galaţi se mirară văzînd că Mélanie, care era foarte pretenţioasă şi dornică să trăiască pe picior mare, se mulţumeşte cu atît de puţin. Domnul Calaff ezită mai întîi şi nu acceptă să primească menajul Baras în curte decît după ce fu asigurat că era vorba de ceva absolut provizoriu, adică de cel mult un an. Era oarecum bizar că un cerealist cunoscut, cu experienţă şi vechime în specialitatea lui, îşi schimbă brusc meseria, îşi părăseşte oraşul şi se mută într-un oraş străin ca să intre tovarăş la o fabrică de cremă de ghete. Domnul Calaff bănuia că nu era lucru curat la mijloc, dar cum la încheierea contractului Baras îi achită chiria pe un an înainte, nu făcu cercetări suplimentare şi se mulţumi să-i interzică în mod categoric lui Jean o intimitate strînsă cu familia vere-si. Mélanie era foarte frumoasă şi plină de rafinament. Cele două fetiţe, una de cinci şi cealaltă de patru ani, îi semănau la ochi şi la gură. Cea mare, Edith, avea pe obrazul drept o pată ovală, vineţie, de mărimea unei măsline şi maică-si i se părea că are tendinţa să se întindă. O dusese pe la specialiştii din Bucureşti şi Viena, dar toţi o asiguraseră că pata va dispărea cu timpul şi în nici un

caz nu putea să se accentueze. Mélanie se arătă amabilă cu toată familia — suspect de amabilă — îşi spunea Hilda, gîndindu-se că multă vreme nu răspunsese la scrisorile ei obligînd-o în cele din urmă să înceteze corespondenţa. Cocheta cu Jean care o mînca din ochi şi, cu toate recomandările lui taică-său, nu se putea împiedica să-i facă o mulţime de mici servicii pentru a avea ocazia să stea cu ea de vorbă, s-o atingă în treacăt, să-i sufle cîte un compliment grăbit şi nesărat în ureche. Pe doamna Calaff, Mélanie o înconjura de atenţii, domnului Calaff îi săruta mîna, cu sau fără prilej, şi pe bărbatu-său îl ruga să nu fumeze în faţa lui. Hildei îi spuse într-o zi că ar vrea să înceapă franceza cu Edith dar că nu are destulă răbdare pentru asta.

— Şi pe mîna unei străine nu-mi vine s-o dau, îţi spun drept. Dacă aş fi sigură că nu te superi... aş îndrăzni să te rog pe tine. ...Tu eşti aşa de inteligentă şi ai un accent aşa de bun !... Ce zici, Hilda dragă ? De ce să nu ai şi tu un ban de buzunar ? In străinătate nu există fată cît de avută care să nu caute să fie independentă...

Propunerea ei o găsi pe Hilda nepregătită şi bănuitoare. „Şi asta? îşi spunea ea. Abia a venit şi ştie că poate să ne umilească şi să profite de pe urma noastră.“ Ii răspunse foarte rezervată că are nevoie de timp ca să se mai gîndească, şi ajunsă acasă se sfătui cu Laura. Mélanie insistă cu o amabilitate crescîndă şi sublinia acceptînd, Hilda îi făcea un serviciu imens. Din cauza mutatului şi a situaţiei politice vilegiatura lor din vara aceea era suprimată şi ea era bucuroasă s-o ocupe măcar pe Edith, aşa că ar fi fost dispusă s-o pună imediat la lucru. Puţin după aceea Hilda îi dădu un răspuns afirmativ şi lecţiile începură numaidecît.

Toate aceste evenimente se petrecură într-un interval de timp destul de scurt, în cîteva săptămîni, dar nimeni nu ştia că acestea erau ultimele săptă-

mini din viața tihnită și comodă a monarhilor și nimeni nu le trăia cu atenție și curiozitatea cuvenită sfîrșitului unei lumi. Abia cînd clopotele și sirenele care vesteau mobilizarea începură să sune pe rînd în capitalele Europei și cînd pe zidurile caselor locuite de burghezi provinciali, moțăind în securitatea pe care le-o ofereau cupoanele rentei de sat, apărură ordonanțele de rechiziții și ordinele de zi ale Statelor Majore, stațiunile balneare și climaterice se goliră de tot și vilegiaturiștii imprudenți ori întîrziați se întoarseră în grabă ca să îmbrace uniforma militară și să pornească din nou, pentru o altă vilegiatură, a cărei durată și ale cărei etape ei nu le cunoșteau. Era vară, era cald, străzile ticsite de lume, iar în mulțimea grăbită și preocupată, printre bărbații jenați de tunica soldățească și neobișnuiți să ducă mîna la chipiu pentru salut, însoțiți de soții și mame cu trăsături crispate și ochi plînși, mai circulau femei elegante în rochii strîmte, purtînd pe cap pălării cu boruri imense și unduitoare, femei ale căror soți nu fuseseră încă chemați sau izbutiseră să capete mobilizări pe loc și erau în afară de primejdie. Oamenii plecau, gările erau pline de neliniște și de suspine, iar casele de modă lansau în grabă modele de rochii de doliu, sobre și discrete, dar pline de gust și încărcate de ispită.

Era război. Se vorbea despre tunuri cu bătaie de zeci de kilometri, despre bombardamente și despre lupte aeriene. „A fi sau a nu fi" hamletiza Kaiserul în proclamația patetică pentru uzul feldwebelilor mustăcioși și supuși care-și înfundau căștile în cap și plecau să apere cultura și disciplina germană. Diviziile lui von Emmich năvăliră în Belgia și Europa, obișnuită cu formalități și grațiozități diplomatice, își dădu seama deodată că se afla în fața violării unui drept și a unei tradiții și presimți că în războiul care începea, această violare nu avea să fie ultima.

La Bucureşti, mişunau cumpărătorii de conştiinţe care emiteau cecuri plătibile la băncile diavolului. Ochi flămînzi se aprindeau de lăcomie în cabinete de lucru severe şi în saloane boiereşti, unde membri marcanţi ai diferitelor legaţii străine aduceau promisiuni, avertismente sau ameninţări deghizate. La Sinaia se ţinea Consiliu de coroană şi bătrînul rege gemea de neputinţă şi de mînie, fiindcă miniştrii lui, care doreau să joace la mai multe nunţi şi să-şi umple buzunarele cu bani bătuţi în monetării dintre cele mai diferite, refuzau de data asta să-l asculte şi preferau să tergiverseze şi să aştepte. Fiecare din ei trata, ori se pregătea să trateze cu cîte una sau mai multe din puterile străine şi directorii ziarelor care guvernau opinia publică aşteptau cu o mînă întinsă ca să primească fonduri, iar cu cealaltă pe receptorul telefonului ca să indice redacţiilor direcţia atacurilor şi a elogiilor. Socialiştii se adunau în congres şi se declarau pentru neutralitate. In cafenele, se discutau cu înflăcărare primele ştiri de pe fronturi; se exprimau nedumeriri, se făceau profesii de credinţă. Pe străzi se manifesta pentru intrarea în război, pentru neutralitate, pentru Franţa, pentru Puterile Centrale.

Domnul Calaff părea întinerit. Era cînd la fabrică, în birou, în magazie sau în ateliere, cînd la bancă, apoi cînd în biroul întunecos şi strîmt de acasă, cînd în depozit. Îşi rezerva două-trei ore pe zi pentru plimbări prin oraş, în cursul cărora se oprea la „Suré", stătea de vorbă cu toată lumea şi arăta interes pentru orice ştire, cît de neînsemnată. Cumpăra cantităţi neobişnuite de marfă şi găsea nenumărate pretexte ca să întîrzie ori să anuleze livrarea anumitor comenzi. „Dracu să-l ia, îşi spunea Jean Garnic care-l întîlnea peste tot şi-i urmărea manevrele cu îngrijorare, dar şi cu dorinţa de a-l imita; dracu să-l ia, ăsta o să mai trăiască o sută de ani." Tatăl lui, numai cu doi ani mai în vîrstă

decît domnul Calaff, era ramolit şi bolnav şi acceptase fără rezistenţă să fie scos din circulaţie şi să părăsească afacerile, lăsîndu-le în grija lui Jean.

Klar, care-şi întrerupse concediul îndată după primele declaraţii de război, era mereu pe drum. Îl interesa atmosfera din ţară şi starea de spirit, dar asta nu-l distrăgea complet de la grijile lui personale. Lia îl aştepta regulat la postul ei de observaţie, cînd îl ştia în Galaţi, dar îi zîmbea cu mai multă rezervă, nu-i făcea semne şi nu mai venea prin birou. Nu vorbise decît de două-trei ori cu ea în ultima vreme, cînd o întîlnise în curte, şi asta se întîmplase din iniţiativa lui, nu a ei, ca înainte. De fiecare dată, Lia se înroşise violent, avusese o atitudine nefirească, îi spusese lucruri fără importanţă şi căutase să scurteze convorbirea. Doamna Farg îi arăta o răceală asupra căreia nu mai rămînea nici o îndoială, pe Hilda n-o mai zărea de loc, iar Haim Schwartz avea un aer obraznic şi sfidător. Dănuţ, în schimb, se silea să-l convingă de simpatia lui, îl întreba mereu dacă nu poate să-l ajute cu ceva şi umezea cu băgare de seamă plăcile de cauciuc în interiorul cărora copia presînd plin de bunăvoinţă scrisorile nenumărate care se îngrămădeau acum pe masa domnului Calaff îmbogăţindu-i zilnic corespondenţa. Bătrînul nu-şi schimbase purtarea, dimpotrivă, se consulta mereu cu el şi era totdeauna de acord cu propunerile lui. „Nu ştie nimic, îşi zicea Klar. Ceilalţi însă..." Îi făcea impresia că Lia slăbise, părea indispusă şi-şi spunea că trebuie să aibă neplăceri cu ai ei în cazul că le destăinuise sau că aflaseră pe altă cale ceva. Îi părea rău, şi acasă maică-sa îl găsea mereu nervos şi taciturn. Nu se gîndise pînă acum la nimic serios şi i se păruse preferabil să lase lucrurile în voia lor. În nici un caz nu voia să facă el primul pas ca să nu se expună la vreun refuz sau la o jignire care l-ar fi determinat să părăsească imediat fabrica. Ar fi fost mai bine pentru

el? Ar fi fost mai rău? Nu era interesat, știa că Lia e săracă și că nu se poate aștepta la mare lucru din partea bătrînului. Singura perspectivă atrăgătoare era fabrica, moștenirea, dar domnul Calaff părea dispus să mai trăiască și să facă afaceri mulți ani de aci înainte și el era la o vîrstă cînd nu mai putea și nu mai voia să aștepte.

Dar nu era vorba de asta. Era vorba de Lia care-i era dragă și care... da, care-i putea fi soție. De ea avea nevoie la vîrsta lui, de o femeie care să fie drăguță, bine îmbrăcată și despre care să poată spune în treacăt în cursul unei conversații că e născută Farg și că e nepoata lui Emil Calaff. Nu crezuse niciodată în posibilitatea izbucnirii unui război și nici acum, cînd îl auzea apropiindu-se cu pași uriași de țara lui, de casa lui, de el, cînd îl vedea amenințîndu-i viața și fericirea, viața și fericirea celor de o vîrstă cu el, nici acum nu-i venea să creadă că era adevărat. Dacă bătrînul ar afla... I-ar face oare rost din nou de o mobilizare pe loc? El, Klar, îi era tot atît de indispensabil, mai indispensabil ca oricînd, dar era deocamdată numai funcționar plătit, datorîndu-i supunerea la care îl obligau cei două sute de lei încasați la fiecare 1 și 15 ale lunii.

Războiul era o catastrofă... nu pentru toți însă. Unii îl așteptau cu nerăbdare, pregătindu-se să facă afaceri mari, să cumpere, să vîndă, să cumpere iar, să facă stocuri, să se învîrtească bine cu furnituri pentru armată. Ăștia erau șacalii, ticăloșii fără scrupule și lui Klar îi provocau scîrbă și indignare. Niciodată n-ar căuta, niciodată nu va căuta să-și încarce chimirul în timp ce oameni tineri mor sau rămîn schilozi pentru tot restul vieții. Nu voia războiul; vorbea despre el cu sinceră oroare și nu cu teama fățarnică a negustorilor care de cealaltă parte a tejghelei îl iscodeau excitați și-i cereau părerea, fiindcă-l știau băiat deștept și la curent cu veștile din gazete.

Nu voia războiul, dar dacă era scris că avea să dureze şi chiar să se întindă în Europa, îşi mărturisea că menţinerea neutralităţii ţării îi convenea nu numai din punctul de vedere al evitării frontului şi a riscurilor lui. O lungă perioadă de neutralitate însemna o garanţie de cîştig pentru toată lumea, chiar şi pentru el, un cîştig care nu-i încărca neapărat conştiinţa, fiindcă fraţii şi prietenii lui nu mureau între timp pe front, ci aveau ca şi el posibilitatea de a-şi îndulci viaţa, profitînd fără sălbăticie de conjunctura economică. O mulţime de articole dispăruseră de pe piaţă imediat după declararea războiului şi nu se găseau decît pe sub mînă, la preţuri ridicate, care aveau să se ridice şi mai mult. Dacă ştiai să le găseşti şi nu te tocmeai pentru cincizeci-şaizeci de bani, la kilogram, erai sigur că peste o săptămînă le puteai vinde cu un cîştig de alţi cincizeci-şaizeci de bani şi asta putea s-o facă orcine, investind un capital cît de mic, sigur fiind că în cîteva luni se dubla ori se tripla automat. Domnul Calaff aduna cantităţi serioase de marfă ; s-ar fi putut spune că din clipa în care aflase de atentatul împotriva lui Franz-Ferdinand, asta fusese principala, dacă nu singura lui preocupare. Klar cumpărase şi el nişte piatră vînătă — puţin, o nimica toată, vreo douăzeci de kilograme — şi le pusese deoparte. De piatră vînătă e nevoie oricînd, el voia să cumpere cu încetul şi s-o vîndă mai încolo, cînd lipsa se va face mai simţită.

In septembrie, domnul Calaff îl trimise la Bucureşti să caute fitiluri. Războiul îl prinsese cu o cantitate foarte mică şi o comandă făcută cu puţin înainte nu-i mai fusese livrată. Fitilurile veneau din Franţa şi pentru fabricanţii de lumînări, procurarea lor era o problemă serioasă.

Klar pleca rar la Bucureşti, unde fabrica nu avea clienţi. Pentru procese sau pentru chestiunile de rezolvat la Ministerul Industriei şi al Comerţului, venea domnul Calaff în persoană. Klar avea un pri-

lej bun să vadă cu ochii lui capitala în zilele acelea de agitaţie, de îndoială, de pregătire şi să simtă curentele care se înfruntau.

La sosire, gara era plină de lume, de urale, de drapele şi de flori. Klar coborî cu greu din tren şi se interesă despre ce era vorba: mulţimea făcea o manifestaţie de simpatie lui Filipescu fiindcă *Adevărul* şi *Epoca* afirmaseră în ajun că se declarase pentru ieşirea din neutralitate şi intrarea în război alături de Tripla Înţelegere. Klar îşi făcu loc pînă la vagonul din care coborîse Filipescu, sosit de la Sinaia, şi pe neaşteptate îl văzu de aproape. Avea pardesiul descheiat şi ţinea în aceeaşi mînă pălăria şi bastonul. Zîmbea sub mustaţa albă, galică, şi ochii albaştri treceau cu însufleţire peste capetele mulţimii ce-l aclama. Porni încet spre ieşire, în mijlocul unui grup din care Klar nu cunoştea pe nimeni.

— Care-i fiu-său, mă? auzi el o voce răguşită în stînga, dar nu prinse răspunsul, fiindcă un domn cu joben şi cu mănuşi cenuşii de piele îl împinse înfierbîntat într-o parte, zorindu-se să ajungă din urmă grupul.

— Mototolul ăsta de Policrat! mormăia un glas gros în spate. Ai văzut cum a scăldat-o? Nici cu Marghiloman, nici fără el... În loc să-i dea la cap...

Cortegiul se formă cu automobilul lui Filipescu în frunte. Era singur: fiu-său, fraţii Sturdza şi Niculescu-Ianca formau escorta. Klar se amestecă în mulţime, bucuros că are ocazia să audă comentariile vociferate sau şoptite din jurul lui. Pe trotoare lumea se oprea şi privea manifestaţia, interesîndu-se curioasă încotro se ducea şi dacă vreo noutate senzaţională o provocase. „A abdicat regele?“ auzi Klar de cîteva ori. Nişte studenţi îşi aruncară pălăriile în sus de bucurie, văzîndu-l pe Filipescu, şi se alăturară cortegiului. Un zidar cu obrazul şi hainele pline de var îşi puse mîinile în buzunar şi scuipă cu scîrbă apoi rămase locului

privind lung în urma mulțimii agitate și zgomotoase.

— Ăla din față era Filipescu, spuse cu satisfacție un individ cu haina cadrilată și favoriți abundenți ce-i mîncau aproape în întregime obrajii, iar femeiușca în jachetă colantă, cu marginile de jos rotunjite, se atîrnă de brațul lui făcînd niște ochi rotunzi, mari și încercînd să-și arate admirația pentru intimitatea lui cu oamenii politici.

— Vrem guvern național și consiliu de regență! strigă un tînăr exaltat din ultimele rînduri ale manifestanților și dorința lui iscă tumult și discuții contradictorii.

— Jos Marghiloman! Jos trădarea! izbucniră cîteva voci, apoi fură pomeniți pe rînd Delavrancea, Grădișteanu, Take Ionescu, Arion, în exclamații care trezeau alternativ simpatia sau indignarea mulțimii.

După o oră de drum, ajunseră la statuia lui Mihai Viteazu, unde cortegiul se opri. „M-am lămurit — își spuse Klar — care era obosit și începuse să se plictisească, tot n-am să aud nimic din ce are să se vorbească... Și ce e de auzit?..."

Își făcu loc cu coatele, stînjenit de valiza care lovea oamenii ba în genunchi ba peste coapse și respiră ușurat cînd ajunse în bulevard, la loc deschis. Se striga „Trăiască Franța!" Klar își aminti de fitiluri și zîmbi. „Dacă și Filipescu... se gîndi el. Marghiloman habar n-are... Iar se fac bucățele conservatorii, s-a terminat cu ei."

CAPITOLUL II

La începutul iernii, domnul Calaff puse în vînzare un nou produs al fabricii, o lesivă de ruíe, preparată din sare şi sodă calcinată, care nu-l costa mai nimic şi pe care spera s-o introducă fără nici o greutate.

— Uite, ai ocazia să cîştigi frumos la fleacul ăsta, îi spuse el lui Klar pe care-l însărcinase cu plasarea ei. Ştiu că nu eşti mulţumit cu leafa şi mă gîndesc că poate ai dreptate. Viaţa s-a scumpit în ultimele două luni şi ce faci cu două sute de lei ?... Ei, uite, ai cincizeci de bani de fiecare ladă de lesivă. Eşti de acord ?

Klar zîmbi.

— Sînt de acord, domnule Calaff, dar... Orice marfă se cumpără astăzi, s-ar putea să am noroc... Dacă vînd o sută de lăzi pe lună, se adună o sumă frumuşică. Atunci ?...

Domnul Calaff încreţi fruntea şi ochii lui sclipiră, albaştri şi înghеţaţi :

— Ce vrei să spui cu asta ? Te temi că o să-mi iau vorba înapoi ? Dacă vinzi o sută de lăzi, capeţi la a doua chenzină cincizeci de lei peste leafă şi dacă vinzi două sute, încasezi de două ori cîte cincizeci... Ai nevoie de vreo garanţie ? de alte explicaţii ?

Lesiva se vîndu ca pîinea caldă și Klar se obișnui să primească la sfîrșitul fiecărei luni cîte cincizeci, optzeci și chiar o sută de lei în plus peste leafă. De altfel nu mai era singurul lui cîștig suplimentar. Se bucura de încrederea mai multor negustori pe care-i vizita mereu în drumurile lui prin țară și care-l însărcinau cu diferite comisioane. Mulți dintre ei îi cereau sfatul, nu cumpărau și nu vindeau nimic fără avizul lui care se dovedea înțelept în mod invariabil și contribuia la renumele lui crescînd. Primea tot mai des oferte dintre cele mai seducătoare de a intra în tovărășie la firme vechi și solide, dar el le respingea cu veselie.

— N-am o lățcaie, domnule Calmanovici, spunea el rîzînd, bucuros că se vedea atît de solicitat. Dumneata nu știi că e nevoie de capital ca să faci afaceri?

— Nu-mi trebuie mie capital, se apăra domnul Calmanovici ducînd o mînă la inimă și ridicînd vertical palma celeilalte la înălțimea ochiului stîng. Bani am eu, dar cap ai dumneata, asta îmi trebuie. Acu-i rost de făcut parale, de ce nu vrei?

Pînă în primăvară, cantitatea de piatră vînătă a lui Klar crescu apreciabil și cîștigurile realizate din vînzări mici, prudente, deveniră tot mai încurajatoare. Aceste suplimente erau însă absolut necesare acum, fiindcă viața devenea tot mai scumpă, și cheltuielile zilnice tot mai mari. Klar le făcea față cu mîndrie, la masă mînca numai lucruri fine și în dulap avea patru rînduri de haine din stofă englezească de prima calitate. Maică-sa își făcu un palton de pluș negru la Brickmann — prefera să nu-și lucreze la noră sa, fiindcă nu putea suferi figura impertinentă și siguranța de sine a Rachellei. Îi ședea foarte bine și Conrad o examina cu bucurie, la gîndul că aerul ei serios și distins ar putea impune sau măcar satisface exigențele trufașe ale Calaffilor. Îi arătase Liei o fotografie a doamnei

Klar şi fata păruse mulţumită. Lucrurile mergeau însă tare încet, exasperant de încet şi ei doi n-aveau nimic alta de făcut decît să aştepte şi să-şi dea silinţa să nu supere pe nimeni, în special pe bătrîn. Klar avea grijă ca laudele şi ofertele de tovărăşie ale altor negustori să ajungă la urechea domnului Calaff şi a Laurei. Nu le ascundea nici suplimentele lui de cîştig şi sub pretext că un sentiment de cinste şi de corectitudine îi dicta să fie absolut sincer faţă de patronul lui, îi aducea la cunoştinţă toate combinaţiile fructuoase, în care risca ceva.

Domnul Calaff, care datorită lui Haim Schwartz, nerăbdător de a-şi vedea rivalul demascat şi gonit din fabrică, aflase recent de legăturile dintre el şi Lia, aplica o tactică dublă. Pe Schwartz îl dăduse afară din birou cu scandal, acuzîndu-l că e un calomniator ordinar şi făgăduindu-i răsplata cuvenită dacă ar îndrăzni să împrăştie ori să favorizeze împrăştierea zvonului. Pe Laura o făcuse de două parale:

— Numai ruşine şi necazuri mi-ai adus, nemernico! Nimeni dintre fraţii şi surorile tale nu a ajuns în halul ăsta. Nu eşti în stare să-ţi stăpîneşti fetele? Crede stricata aia că o să-şi facă de cap? că o să ia pe primul golan care i-a ieşit în drum. Şi tu o acoperi şi în loc să vii să-mi spui, taci şi aştepţi să vorbească oamenii din fabrică? Să îndrăznească nătărăul ăla de Schwartz să-mi spună ce se petrece la mine în familie? Lasă că vă învăţ eu minte... Trimite-o numaidecît pe fiică-ta la mine şi tu du-te dracului, lasă-mă singur cu ea... Şi să nu te pună naiba să faci pe bosumflata faţă de Klar ori să-i pomeneşti ceva despre chestia asta că atîta îţi trebuie... Am nevoie de el... Nu-i spui nimic şi laşi lucrurile în seama mea...

Lia nu-şi amintea ca părinţii ei s-o fi bătut vreodată. Erau prea ocupaţi să-şi mai piardă orele libere dăscălindu-şi fetele care fuseseră crescute pe rînd de doică, de Mitzi şi după aceea de Iulchen care le

învățase nemțește și în cele din urmă de maici, la școală. Știa, însă, că mama, mătușile, unchii ei și chiar bunica nu aveau nevoie să scotocească prea mult în memorie ca să reconstituie zgomotul și usturimea palmelor aplicate în decursul anilor de domnul Calaff. Cînd se văzu singură în fața bunicului, cînd observă tresărirea vinelor șerpuitoare de la tîmple, îngroșate ca în zilele mari, nu avu nici o îndoială asupra a ceea ce avea să urmeze și cu toate că tremura ca varga de teamă și era conștientă de enormitatea vinei ei, se gîndi o clipă că e o martiră a dragostei și eroismul atitudinii ei o îmbărbătă oarecum. Domnul Calaff îi făcu o scenă îngrozitoare și o pălmui de cîteva ori pe amîndoi obrajii.

— Ai să te măriți cu cine vreau eu, nu cu cine vrei tu, neisprăvito! Să mă arăte tot orașul cu degetul din cauza ta?... Te fărîm, auzi tu? Te fărîm, te calc în picioare.

Lia plîngea cu sughițuri și-și ștergea cînd ochii, cînd nasul, cu batista pe care o scotea de fiecare dată și o îndesa la loc în manșetă. Nu spuse nici un cuvînt și nu făcu nici o promisiune, lucru care atrase atenția domnului Calaff și-i mări furia. Era obișnuit cu supunerea totală a Laurei, care, cu sau fără motiv, își cerea veșnic iertare și făgăduia să facă tot posibilul ca să nu-i mai displacă altă dată. Nu-și explica tăria fetei și cu toate că hotărîse s-o înfrîngă, era furios la gîndul că nu-i putea lichida rezistența dintr-o dată. Dar Lia se simțea tot mai eroică și la sfîrșit, cînd domnul Calaff, după ce o preveni ca și pe maică-sa să nu-i sufle un cuvînt lui Klar despre cele întîmplate, o dădu afară din birou, își dădu seama cu satisfacție că era mai puțin îngrozită decît la început. Conrad nu era în Galați, dar și fără porunca bunicului, Liei nu i-ar fi trecut prin minte să-i spună ceva. Nu știa cum avea să reacționeze, era așa de mîndru! Eroismul ei nu se arăta ca o stare sufletească permanentă, ci

dimpotrivă; avea doar momente de bărbăție și de hotărîre, în general însă era abătută și suferea cumplit de singurătate. Suferea și din cauza maică-si pe care o surprindea mereu cu ochii roșii și care se plîngea tot mai des, cu vocea ei obosită și resemnată, de migrene puternice.

Domnul Calaff îl chemă chiar a doua zi pe Zeilig și avu cu el o scurtă dar lămuritoare conferință. Zeilig asculta cu zîmbetul lui mieros pe buze și-și trecea din cînd în cînd degetele prin barba rară și scurtă care albise de tot. „Are să trăiască o sută de ani și are să mai facă parale multe", se gîndea el cu admirație și respect luptînd împotriva somnolenței de după-masă, care încerca să-l cuprindă.

Da, domnul Calaff făcea parale multe. Era vioi și activ și deși în vara trecută fusese nevoit să renunțe la cura de Karlsbad, stomacul nu-l supăra de loc.

— Dacă nu se termină războiul pînă-n vară, va trebui să plec la Călimănești. Ce zici, doctore? Face? Nu-i prea mare mizerie? îl întrebă el pe Panaitide și formulă urarea ca războiul să se isprăvească repede și o dată cu el suferințele și lipsurile oamenilor necăjiți.

Era o urare ipocrită și tonul neglijent cu care o rostea indica îndeajuns că nimeni nu-i obligat s-o ia în serios. Domnul Calaff își sporea capitalul rapid și masiv, cu cheltuieli și riscuri din ce în ce mai mici. Fabrica lucra, dar într-un ritm liniștit. cantitatea de marfă produsă nu crescuse și începînd din primăvară păru s-o ia cu hotărîre pe o linie descendentă. Domnul Calaff concedie cîțiva oameni și-i comunică lui Stoicof ca pe viitor să scoată din funcțiune cazanul cel mare în care fierbea la nevoie un vagon de săpun.

— N-avem material, ne ajung cele două cazane mici. Dacă o să mergem mai departe cu cantități mari doar așa, de fudulie, o să ne pomenim într-o dimineață cu magazia goală.

Stoicof era taciturn și superstițios. Dacă domnul Calaff se nimerea la cazane în momentul cînd el făcea amestecul, închidea ochii pe jumătate și murmura un descîntec bulgăresc, pentru ca prezența bătrînului diavol să nu-i strice săpunul.

— Ce tot mormăi acolo pe bulgărește? îl întrebase o dată domnul Calaff plictisit.

— Socotesc... să nu greșesc cantitatea... Totdeauna fac socotelile pe bulgărește, îi spusese el.

Stoicof știa că magazia fabricii nu risca să se golească așa de repede din cauza fabricației. Cantitățile de marfă care ieșeau din ea nu luau drumul cazanelor de săpun și nici a tiparelor de lumînări, ele erau tot mai des încredințate unor indivizi cu figuri misterioase care le încărcau pe inserate în carele mahalagiilor din Lozoveni și dispăreau în urma lor, expediindu-le în direcții necunoscute.

Era mai comod așa; domnul Calaff prindea gust pentru acest gen nou și foarte confortabil de a face bani și care consta pur și simplu în așteptare, așteptarea senină, plină de securitate a clipei cînd marfa înmagazinată la loc sigur găsea cumpărătorul gata să ofere prețul cel mai ridicat și putea fi numaidecît înlocuită cu o cantitate echivalentă, obținută printr-un concurs favorabil de împrejurări, la un preț, prin excepție, cît de mic. Titlul de fabricant era mai glorios decît acela de negustor și domnul Calaff n-avea intenția să renunțe la el, dar... era război, ar fi fost o prostie să piardă ocazia de a-și dubla averea și de a nu profita de moment. Cît mai putea ține războiul? Și cît timp puteau fi închise Dardanelele? Toată lumea se grăbea, toată lumea se îmbogățea, începînd cu miniștrii și terminînd cu băieții de prăvălie.

Da, și băieții de prăvălie... era revoltător. O serie de golani, niște puștlamale care cîntăreau pînă mai ieri zahăr și stafide prin băcănii, sau măsurau

postavul și făceau pachetele, transportîndu-le slugarnici la trăsura domnului Calaff, se trezeau peste noapte negustori cu dugheană proprie, cu rafturi pline de marfă și lanț de aur la ceas. Ba unii mai aveau obrăznicia să facă avansuri firmelor vechi și cu trecut, să intre în relații cu ele, să trateze pe picior de egalitate. Domnul Calaff privea cu dispreț și cu mînie pe acești oameni noi și mergea pînă acolo încît nu le răspundea la salut, chiar dacă mai înainte le acorda cîte un semn vag de recunoaștere ca unor accesorii însuflețite ale magazinelor în care își făcea cumpărăturile. Se mira cînd auzea despre vreun negustor bătrîn și serios care lucra cu ei și-l blama cu severitate.

— Ce imprudență! spunea el. Pe ăștia i-a făcut războiul; cînd s-o isprăvi, numai praful se alege de ei și de afacerile lor grozave. Niște derbedei! niște escroci... Să învețe să-și cunoască lungul nasului!

Asta era războiul. Și războiul avea să se termine cu victoria deplină a armatelor germane, era lucru evident, domnul Calaff își bătea joc de rezistența și chiar de succesele Triplei Înțelegeri.

— Francezii ăștia nu-și bagă mințile în cap, spunea el răsfirîndu-și zîmbind mustața albă și abundentă. Au s-o pățească mai urît ca în '70, dar lasă că așa le trebuie, să se liniștească o dată. Cît despre ruși... ce să mai vorbim, că nu face.

Ieșirea din neutralitate nu-l interesa, fiindcă o privea ca pe o ipoteză puțin probabilă. Brătianu era șmecher, nu se angaja, punea condiții. Domnul Calaff îl aproba din toată inima și era convins că războiul nu va dura îndeajuns de mult pentru ca schimbarea unei situații, ce-i convenea atît de bine, să fie justificată.

— Părerea mea de profan în materie de politică, domnule Mușat, este că n-am avea nimic de profitat. Germania și Austria cîștigă războiul, de asta nu ne mai îndoim, nu-i așa?... Și atunci ne luăm

oricum grija de Transilvania şi de Bucovina. Cu ceilalţi ar fi o nebunie s-o pornim... Unde-s ei, unde sîntem noi? Ce să căpătăm noi la încheierea păcii cînd ei singuri nu vor şti cum să scape basma curată?

Domnul Muşat asculta amabil, dar condescendent şi rezervat. El nu avea nici o părere. Era ministeriabil şi acum, cînd se aştepta să-şi vadă împlinit visul pe care-l hrănea de patruzeci de ani cu o sagacitate neclintită, nu mai cuteza să arunce o vorbă şi să facă un gest care să-i poată dăuna într-o cît de neînsemnată măsură. Răspundea sibilinic şi prefera să-şi lase interlocutorii să vorbească fără a-şi lua nici un fel de angajament. Pleca des la Bucureşti şi lăsa procesele în seama lui Mihalache Costescu, a cărui faimă era acum necontestată, şi care cîştiga cu o seninătate uluitoare procese refuzate de avocaţii cei mai lipsiţi de scrupule din oraş ca imposibil de susţinut. Domnul Calaff renunţase de mult la oficiile avocatului Grigorovici şi nu mai lucra decît cu Muşat, căruia îi trimitea, de cînd ştia că intrarea lui în guvern este garantată, lăditze de săpun de toaletă în ambalaj special, de Paşte şi de Anul Nou.

În familie, poziţia diverşilor ei membri faţă de război nu era unitară. Jean ar fi vrut să facă şi el diferite combinaţii şi să cîştige, dar nu se pricepea şi de la taică-său nu căpăta nici o încurajare. Cei cărora le făcuse propuneri cunoşteau puţina preţuire de care se bucura din partea domnului Calaff şi cum nu avea capital, îl purtau cu vorba sau îl refuzau cu o glumă. Era în aceeaşi permanentă lipsă de bani şi trebuia să recurgă la manevre degradante ca să-şi procure cîţiva lei. Intrarea în război nu-l speria, ci îi apărea ca o soluţie salvatoare. Avea treizeci şi cinci de ani şi nu mai risca să fie trimis în primele linii, chiar dacă, după cum era de prevăzut, domnul Calaff nu i-ar fi dat nici o mînă de ajutor. Putea să rămînă undeva, în administraţie

— Jean ştia să facă o mulţime de servicii celor de care avea nevoie şi să se pună bine pe lîngă ei — şi atunci... atunci nu mai avea nici o grijă, era un om făcut. În timpul campaniei din Bulgaria se lămurise el cam ce se poate realiza de către fericiţii care duc greul războiului în administraţie. Văzuse ce învîrteau alţii, dar nu se amestecase, fiindcă nu avusese cînd şi de fapt, pe vremea aceea, nici nu prea îndrăznea, îi era frică să nu facă vreo boroboaţă şi să-şi feştelească degeaba obrazul. Asta nu trebuia să se întîmple pentru nimic în lume; el nu era un găinar oarecare şi de pungăşii nu s-ar fi apucat. Dar ai atîtea prilejuri cînd eşti în armată! Şi cine nu o face? Văzuse el maiori şi colonei de neam mare, cu moşii, cu rude la curte... Nici unul nu refuza să roadă cîte un os, nici unul nu strîmba din nas.

Hotărît, pe Jean nu-l îngrozea perspectiva războiului şi ieşirea din neutralitate l-ar fi găsit senin şi mulţumit să scape pentru un timp de jugul lui taică-său. Nu-l supăra decît ideea alimentaţiei, fiindcă după dizenteria din '913 rămăsese cu tulburări digestive, pe care lăcomia şi graba de a-şi potoli orice început de foame, îl împiedicau să le lichideze. Da, dar un sublocotenent de administraţie se descurcă şi cu alimentaţia, ce mai vorbă! N-a văzut el în campania din Bulgaria? Numai războaie de astea să-i fie dat să trăiască lui şi tuturor oamenilor cumsecade, că de rest... Cine are timp să creadă poveştile care se spun despre grozăviile de pe frontul din Vest, îl priveşte! Înseamnă că e un papă-lapte şi n-a auzit în viaţa lui şuierat de gloanţe. El, însă, ştie ce-i armata, ştie ce-i o campanie şi nu se sperie aşa de uşor.

Jean deveni brusc foarte războinic şi partizan al acţiunii imediate alături de Puterile Centrale. În prezenţa lui taică-său nu se avînta să-şi dezvolte teoriile strategice, dar era la curent cu toate victoriile nemţilor şi profesa un sentiment de admiraţie

zgomotoasă față de geniul Kaiserului și al Statului său Major. Făcea o intensă propagandă războinică, oprindu-și pe stradă toți cunoscuții și explicîndu-le că țara nu mai putea rămîne în neutralitate, fără să se dezonoreze față de istorie.

— M-am întîlnit azi cu Jean Calaff, îi spuse într-o zi lui frate-său, arhitectul Calistrat, care fusese coleg de liceu cu el. Ce l-a apucat? Vrea neapărat să se bată... Ce figură! N-am știut cum să-l liniștesc...

Albert nu fusese prea zguduit de izbucnirea războiului. Era foarte închis de cînd se întorsese de la București și părea să accepte ideea că viața nu-i mai putea oferi vreo surpriză, că pînă la sfîrșit trebuia să joace un rol de figurant cu totul neînsemnat, dacă nu chiar jenant pentru actorii principali ai piesei în care fusese introdus. Făcea în tăcere ceea ce avea de făcut în fabrică, fără să-și ofere vreodată suplimentar serviciile Laurei, care ducea tot greul și restul timpului nimeni n-ar fi putut spune cum și-l petrecea. Cînd domnul Calaff nu era în fabrică, stătea la poartă, cu mîinile în buzunare, cu ochii în gol, răspunzînd cu zîmbetul lui blînd vecinilor care-i dădeau bună ziua. Dacă avea, însă, cea mai ușoară bănuială că socru-său ar putea veni pe neprevăzute, rămînea în casă, se retrăgea în dormitor și, ceasuri întregi, nu se mișca din fața ferestrei. În picioare, schimbîndu-și greutatea de pe un șold pe celălalt, cu mîinile împreunate la spate, mesteca din cînd în cînd fără rost sau făcea cîte o rapidă rotație cu capul de la stînga spre dreapta. Aștepta mesele cu o nerăbdare vizibilă, ele fiind singura lui distracție și singura lui plăcere totodată. Cu ai lui vorbea puțin; îi informa despre ce scrie în ziare, se interesa despre profesorii și colegii lui Dănuț, despre notele lui. Cînd Laura pleca duminica după-masă cu fetele la plimbare sau la bătrîni, rămînea să păzească fabrica:

domnul Calaff nu angaja portari, fiindcă nu avea încredere în străini.

Izbucnirea războiului îl lăsase indiferent la început, apoi deveni treptat mai atent la desfăşurarea lui, la pronosticurile ce se făceau asupra victoriei şi la poziţia ţării între cele două blocuri de adversari. Cînd se convinse că domnul Calaff era sigur de succesul final al nemţilor şi era partizanul menţinerii neutralităţii — o neutralitate binevoitoare faţă de Puterile Centrale — Albert se transformă, producînd stupoare nevestei, copiilor, bucătăresei şi oamenilor din fabrică. Se pomeni vorbind toată ziua despre Franţa unde nu fusese niciodată, preamărindu-i arta şi literatura pe care nu le cunoştea, fredonînd fals *Marseieza* şi adresîndu-se copiilor într-o franţuzească fantezistă. Declara sus şi tare că neutralitatea e o ruşine şi că intrarea în război alături de Franţa era o datorie pentru ţară şi pentru guvern. Era agitat şi agresiv, refuza cu violenţă să mai vorbească germana, aştepta ziarele cu un neastîmpăr de copil şi trîmbiţa cu entuziasm cele mai mici victorii ale protejaţilor săi. Se vedea că îşi pune tot sufletul în această campanie şi cînd spunea cuiva că se roagă pentru biruinţa Franţei cu tot atîta înflăcărare cum se roagă pentru fericirea copiilor săi, i se umpleau ochii de lacrimi şi glasul de emoţie.

Nu avea niciodată discuţii de felul acesta cu domnul Calaff, pentru că nu avea cu el discuţii de nici un fel. Îl evita ca mai înainte, dar se străduia cu aprindere să-i afle părerea despre evenimentele în curs şi se grăbea să adopte numaidecît părerea contrarie, ca şi cum un demon ar fi pus stăpînire pe el şi nu l-ar mai fi lăsat din pinteni, ca şi cum în această adversitate dintre ei — adversitate de care socru-său habar n-avea şi de care nu s-ar fi sinchisit în orice caz — ar fi găsit în sfîrşit o formă de manifestare licită a urii nepotolite ce-i purta. Cea mai mare parte dintre auditorii săi se sinchi-

seau şi ei foarte puţin de opiniile lui Albert Farg; erau cărăuşi veniţi cu marfă, vecini din mahala pe care Albert îi apuca în faţa porţii, moş Vasile. Toţi oamenii aceştia nu aveau despre război decît ideea pe care le-o dădea scumpirea vieţii şi posibilităţile de cîştig, astfel că nici nu înţelegeau măcar ce voia Albert să spună. Stoicof şi Haim Schwartz ridicau din umeri şi-şi dădeau cu părerea:

— S-a tîmpit de tot!... Se vede că a început să se ramolească.

Laura îl asculta distrată şi nedumerită, dar uneori îi spunea cu un aer de oboseală.

— Ce ţi-a venit, Albert dragă? De asta ne arde nouă acuma? Alte griji nu mai avem?... Vezi nu uita să-i spui mîine lui Marin că a bătut nişte cercuri strîmbe la două butoaie pentru transportul de ieri. Se vede că era băut... Noroc că n-a văzut tata!

Hilda refuzase totdeauna, cu încăpăţînare, să se ducă la un oculist, dar miopia ei făcuse progrese atît de mari, încît nu mai putea citi decît apropiind cartea la o palmă de obraz. În cele din urmă Laura o convinse şi merse cu ea la doctorul Pîrvu.

— Cum de aţi venit abia acum, murmură doctorul nemulţumit. Se poate? Dacă aţi fi luat-o din timp, nu s-ar fi chinuit domnişoara atîta şi vederea n-ar fi slăbit aşa de mult.

Laura luă reţeta pentru ochelari cu inima strînsă. Nu era de ajuns piciorul, acuma şi ochii... Nu apucară să iasă pe poartă, că Hilda se întoarse spre ea cu buzele albe:

— Pe stradă să-i poarte el, dacă are poftă, eu nici nu mă gîndesc... Pentru citit da; să-mi iei un pince-nez, să nu mă sluţească... Şi pentru spectacole vreau un lornion... şi pe Marie Donici am văzut-o cu unul mic, de argint.

Nu-i plăcu nimic din ce găsiră la Galaţi şi Laura îl rugă pe taică-său, care pleca pentru cîteva zile la Bucureşti, să-i caute ceva drăguţ. Domnul Calaff

era predispus la generozitate: dăduse o lovitură frumoasă cu niște sodă caustică și cîștigase cincizeci de mii de lei. Laura și Albert lucrau mai departe cu trei sute cincizeci de lei pe lună și nu îndrăzneau să se plîngă de greutăți, nici să ceară un spor de salariu. Domnul Calaff se hotărî să le facă o surpriză și cînd se întoarse din București cu un pince-nez elegant și un lornion ca o bijuterie, amîndouă montate în aur, refuză să spună cu cît le plătise și nu voi să primească banii oferiți de Laura. Toți membrii familiei, inclusiv Lia și Dănuț, îi mulțumiră cu recunoștință și-i sărutară pe rînd mîna. Jean află și el gestul neobișnuit al lui taică-său și veni special să vadă obiectele ca să se convingă de realitatea și de valoarea lor.

CAPITOLUL III

Abia după intrarea Italiei în război se decise domnul Calaff să plece la Viena ca s-o aducă pe Lotte. Nu o văzuse de doi ani, Marta nu pomenea un cuvînt despre ea în scrisori şi taică-său nu-i cerea s-o viziteze ca să nu-şi închipuie Paul că ar vrea s-o lase pe capul lui. Trimitea în fiecare lună banii pentru sanatoriu şi citea de două ori pe an scrisorile profesorului Eyschler care-l ţinea la curent cu evoluţia boalei, fără să le mai arate şi altcuiva, distrugîndu-le imediat după aceea. Intrarea Italiei în război era neliniştitoare şi multă lume se aştepta la o reacţie corespunzătoare în ţară şi la o mobilizare neîntîrziată. Domnul Calaff avu o scurtă conferinţă cu Klar şi cu Laura, cărora le făcu recomandările necesare, apoi plecă la Viena, fără să-şi anunţe sosirea Martei şi lui Paul.

N-avea intenţia să-i viziteze. Îi displăcea gîndul că ginerele lui l-ar primi cu ifose şi că ar putea-o vedea pe Marta luîndu-şi aere de independenţă totală. Nu voia să asiste la triumful lor şi nici să-i dea lui Paul ocazia să facă aluzii la cine ştie ce afaceri strălucite învîrtea. Ar fi putut, desigur, să-i răspundă că el a rămas într-o ţară neutră, unde totuşi viaţa e mai uşoară şi mai liniştită decît într-o ţară aflată de un an în război şi că dacă

pînă la sfîrşit rămîne în afara conflictului, triumfător se putea considera el, Emil Calaff, care nu avusese deocamdată decît de cîştigat de pe urma situaţiei. Ar fi putut să-i mai spună — deşi fără să creadă el însuşi în adevărul unei astfel de afirmaţii — că sfîrşitul războiului era un semn de întrebare şi că dacă Germania şi Austria ar fi fost învinse, nu-l felicita pentru perspectivele de existenţă într-o ţară căreia i s-ar fi impus desigur amputări teritoriale considerabile şi care s-ar fi trezit slăbită atît politiceşte cît şi economiceşte.

Deşi putea să-i spună toate aceste lucruri şi altele încă mai puţin plăcute, domnul Calaff preferă să nu-şi vadă fiica şi ginerele şi să le comunice vizita sa la Viena abia după întoarcerea în ţară, printr-o scrisoare. Avea să le explice, dar nu pe un ton de scuză, că rămăsese doar cîteva zile în oraş şi că alergăturile pentru Lotte nu-i lăsaseră nici un răgaz pentru gînduri şi ocupaţii plăcute. De altfel, avea să adauge el, n-o putea lăsa singură pe Lotte şi la ei nu voia s-o aducă de teamă să nu-i impresioneze, fapt pe care-l evitaseră cu atîta perseverenţă în cei doi ani de zile de cînd se stabiliseră în imediata ei apropiere.

La sanatoriu, domnul Calaff fu primit numaidecît de profesorul Eyschler, care-l pofti să şadă şi-l lăsă să-i explice motivul vizitei lui, învîrtind între degete tocul de piele al ochelarilor.

— Îmi pare bine că aţi luat în sfîrşit această hotărîre, stimate domnule Calaff, zise el cînd bătrînul tăcu. După cum v-am mai spus, după cum v-am repetat şi în scrisorile din ultimii doi ani de cînd n-am mai avut cinstea să stau de vorbă cu dumneavoastră, domnişoara Lotte nu mai are nevoie de sanatoriu, nici de un tratament propriu-zis. Aş putea spune chiar că mediul pe care îl găseşte la noi îi strică... da, îi strică şi o nelinişteşte. Pe cît ne-a stat în putinţă, am încercat s-o scoatem mai des din acest mediu. V-am scris

doar... Face plimbări însoțită de o soră, a mers de cîteva ori la cinema, la cofetărie, și de fiecare dată s-a întors însuflețită și bine dispusă. N-am îndrăznit însă pînă acum s-o deprindem cu acest regim ca să nu capete oroare de viața de sanatoriu, care oricum nu-i e simpatică. De altfel în ultima vreme, de cînd cu războiul, agitația din oraș, uniformele militare, hainele de doliu... în fine, iese mult mai puțin și se resimte. În consecință...

— Atunci Lotte e aproape un om normal, dacă înțeleg bine, spuse domnul Calaff. Dumneavoastră nu o mai considerați bolnavă...

— Văd că afirmațiile mele v-au dat o idee greșită asupra adevăratei situații și o serie de speranțe false. Domnișoara Lotte nu e sănătoasă și momentele de criză sînt destul de penibile. Ele sînt însă rare și mai puțin violente, ar putea dispărea eventual, dacă... Aș dori să mă înțelegeți, stimate domnule Calaff... Profesorul Eyschler se opri o clipă, tuși, apoi continuă fără să-l privească pe tatăl pacientei: Fiica dumneavoastră are nevoie de multă căldură, de afecțiune, de o atmosferă de totală destindere. Trebuie să i se arate multă blîndețe, să i se dea posibilitatea să se distreze, să vadă lume, lume tînără, să asculte muzică, trebuie să i se evite emoțiile, scenele, veștile neplăcute... Da... și orice prilej de excitație sexuală. Nu mă îndoiesc că veți face tot posibilul ca să-i oferiți aceste condiții, ele putînd fi realizabile mult mai ușor în sînul familiei decît într-un sanatoriu. Profesorul tuși din nou și-și închise agenda așteptînd parcă ceva din partea cealaltă a biroului. Dar domnul Calaff tăcea, profesorul Eyschler înălță capul, își fixă privirea asupra lui și fără să-l părăsească din ochi reluă pe un ton care devenise dintr-o dată aspru și tăios: Vă previn, însă, cu toată sinceritatea și cu o deplină duritate profesională că nesocotirea acestor condiții poate avea urmări grave, fatale chiar. O revenire la normal ar fi îndoielnică, mai ales în aceste

momente critice, cînd îngrijirea unui bolnav devine tot mai complicată... Vă rog deci să ţineţi seamă de recomandările mele şi să nu uitaţi că sănătatea domnişoarei Lotte e în mîinile dumneavoastră.

Domnul Calaff mai rămase două zile la Viena, în care timp Lotte fu însoţită şi îngrijită de o soră indicată de profesorul Eyschler. Bătrînul îi cumpără cîteva rochii, pălării şi o vulpe albă, pe care Lotte o admirase într-o vitrină şi de care nu-i mai venea să-şi dezlipească privirile. Se bucura cu exclamaţii timide şi mici strigăte de veselie de toate cumpărăturile, de mesele la restaurant, de zîmbetul care întovărăşea serviciile personalului din hotel. Îi plăcea să se oprească în hol şi să se cufunde într-unul din fotoliile mari şi moi adunate în jurul măsuţelor joase. Asculta cu o desfătare secretă, dar care-i umplea ochii de strălucire, foşnetele volanelor rochiei noi şi se înclina din cînd în cînd spre soră ca să-i şoptească ceva, de dragul de a simţi rezistenţa plăcută pe care o opunea braţul fotoliului, apăsîndu-i sînul şi talia. Fusese la coafor şi ieşise din mîinile lui pieptănată modern, cu ondule largi, pierdute spre ceafă. Fustele se scurtaseră, piciorul se vedea pînă la gleznă şi Lotte cobora des ochii ca să privească pe furiş spre pantoful decoltat şi elegant arcuit.

Îi plăcea să vadă lume, cît mai multă lume, şi accepta cu părere de rău să urce în camera ei, numai după ce sora îi explica îndelung, cu blîndeţe, ca unui copil mic, că s-a făcut tîrziu, că sînt dispoziţii să se stingă lumina în hol şi că nu e frumos ca o fată tînără să-şi piardă atîta vreme într-un loc unde e zgomot şi forfotă multă.

Domnul Calaff o privea fix, cu o enervare abia stăpînită. Îi vorbea foarte puţin şi-i transmitea prin soră, ce avea de spus. De altfel, nici Lotte nu i se adresa niciodată şi-şi ferea ochii din raza privirii lui. Pe stradă o lăsau pe ea la mijloc şi atunci se

silea să evite orice atingere cu el și degetele i se crispau convulsiv pe brațul surorii. Nu întrebase nimic despre cei de acasă și nu păru să dea atenție știrii că se întoarce în țară, printre ai ei, că avea să-și revadă mama, fratele, nepoții. Văzu cum se făceau bagajele și plecă supusă la gară cu mîna în mîna sorei care trebuia să-i conducă pînă la graniță.

In gară la Galați nu-i aștepta nimeni. Domnul Calaff nu anunțase ziua sosirii, fiindcă voia ca întoarcerea lui Lotte să treacă neobservată și să provoace cît mai puține comentarii. De aflat tot avea să se afle, era inevitabil: existau trei familii străine în curte și fiecare urmărea cu luare-aminte ce se petrece în casa celuilalt. În gară, însă, s-ar fi putut nimeri tot felul de indezirabili și cum nu știa ce reacție îi putea provoca lui Lotte revederea cu Jean, cu Laura și cu fetele ei, preferase să renunțe la această experiență. Se felicită în drum de înțelepciunea hotărîrii pe care o luase, cînd, la graniță, Lotte se despărți cu greutate de soră și păru să intre într-o agitație alarmantă.

— Aveți grijă! îi șopti repede sora domnului Calaff. N-o lăsați singură în compartiment și întovărășiți-o dacă iese pe culoar.

Lotte se ghemuise în colțul ei, sălbăticită, și ochii îi rătăceau neliniștiți în jur. Domnul Calaff încercă să-i vorbească, dar efortul pe care-l făcea ca să ia un ton blînd și tandru îl obosi peste măsură. De altfel Lotte tresărea ori de cîte ori i se adresa și răspundea la întîmplare, ce-i venea în gură. „Ce am să fac cu ea la Galați?" se întrebă domnul Calaff și renunță la conversație, dar preocuparea aceasta nu-l mai părăsi. Mai ales dacă izbucnea războiul... Orașul putea fi bombardat, legăturile de tren întrerupte sau anevoioase; dacă era din nou necesară o internare sau un consult la București?... Ce bucluc! Trebuia neapărat să rezolve cît de repede chestia asta și să găsească pe cineva care să-i dea o mînă de ajutor.

Lotte își dădu seama de mișcarea produsă în vagon cînd se apropiară de Galați și după ce ieșiră din tunel și taică-său îi ajută să-și îmbrace jacheta, începu să privească pe fereastră cu o ușoară bucurie pe față. Trenul se opri, călătorii coborau, pe peron lumea se căuta și se îmbrățișa cu exclamații voioase și Lotte privea mai departe pe fereastră, avidă și plină de nădejde.

— Mergem și noi jos, e tîrziu, spuse în spatele ei domnul Calaff, care așteptase să se golească peronul.

Lotte tresări și se întoarse spre el fără să înțeleagă.

— Dar... mama ? îngînă ea, și Laura ?...

— Acasă, lasă că le vezi acasă, zise domnul Calaff silindu-se să-și ascundă nerăbdarea și o împinse ușor spre ieșire.

Jean era la fabrică, n-o găsiră decît pe doamna Calaff. Întîrziase în curte, fiindcă era prima zi de iunie cu adevărat caldă și ședea în fotoliu ei de paie cu o cuvertură de vară pe genunchi. La picioarele ei, pe niște scăunele de lemn, fetițele Melaniei ridicau din cuburi niște construcții șovăitoare, care se prăbușeau fără să le mire și fără să le descurajeze.

Doamna Calaff fusese prevenită de sosirea fiică-si. Jean o silise să înțeleagă că o putea aștepta din moment în moment și Laura îi explicase cu răbdare că trebuie s-o primească frumos și să n-o trateze ca pe o bolnavă. Totuși, cînd o zări apărînd în colțul casei, oprindu-se și privind străină și plină de teamă în jur, doamna Calaff își pierdu capul. Se ridică din fotoliu, lovi cu piciorul și răsturnă cuburile lui Edith și făcu cîțiva pași spre cei doi, cu brațele întinse.

— Lottchen, Lottchen, murmură ea și fetițele Melaniei se întoarseră de îndată, urmărind în tăcere, cu ochii serioși și cuminți, scena din fața lor.

Lotte păli, scăpă din mînă poșeta, șovăi, ochii i se umeziră și se luminară brusc.

— Mamă, strigă ea și vru să se avînte spre bătrîna obeză și greoaie care încerca să grăbească pașii ca s-o întîmpine.

— Haide, haide... în casă, şuieră grăbit printre dinţi domnul Calaff şi-şi fulgeră nevasta cu privirea. Ce căuta în curte, idioata? Trebuiau să se dea în spectacol?... Ritta Nathan apăruse la geam cu copilul în braţe şi clătina din cap, surîzînd graţios în direcţia lor şi scormonindu-i cu ochii ei negri şi rotunzi.

Lotte întoarse capul spre el, faţa ei pierdu orice expresie şi fără să-i mai dea vreo atenţie maică-si, îl urmă indiferentă în casă.

A doua zi, Laura veni îndată după prînz cu copiii şi revederea cu ei o învioră din nou.

— Lottchen, draga mea, îi şoptea Laura strîngînd-o în braţe. Nu plîngea, nu trebuia să plîngă, trebuia să zîmbească şi să pară veselă, să arate că nu observă cum se topise frumuseţea lilială a soră-si, cum ochii îi fugiseră în fundul capului şi căpătaseră o privire ştearsă, aproape stupidă, cum obrajii îi deveniseră colţuroşi ca altădată obrajii lui Anatol, cum mişcările pierduseră orice graţie şi zvîcneau dezordonate sau cădeau istovite în gol. Îi lipsea un dinte, da, îi lipsea un dinte în stînga, jos... Dumnezeule! Acuma cînd rîde — şi cum rîde! — acuma se vede bine... Nu plîngea, nu plîngea. O ţinuse în braţe pe Lotte şi se jucase cu ea pe vremuri cînd era mică, pe vremuri cînd ea, Laura, era tînără, văduvă tînără, în doliu după bărbat, în doliu după copil. Lotte, Lottchen, fetiţa ei, sora ei, mîndria ei... frumoasă şi delicată ca o prinţesă... Mîndria ei, mîndria lor... Da, ca o prinţesă... De ce? de ce? ce a fost în inima ei? ce s-a întîmplat... De ce?... Şi Anatol... şi Eugen... şi Ana...

— Lottchen, draga mea... Uite şi Lia şi Hilda... Sărută-le, ne-a fost dor de tine... Să ne povesteşti de toate... Ce mai e nou la Viena?... Ai călătorit bine?

Lotte le sărută pe rînd, sfioasă şi uşor îmbujorată.

— Da, da, răspunse ea. Tăcu, le privi distrată, apoi zîmbi şi începu să vorbească, plină de animaţie: Era aşa de frumos în hol, la hotel! Şi lume multă...

E război, dar nu se cunoaște... atîta doar că peste tot sînt soldați și ofițeri, peste tot sînt...

Se întrerupse și roși violent. De ce o privea așa toată lumea? E sănătoasă, nu spune prostii... Numai să nu se gîndească Laura la cine știe ce pentru că a vorbit de ofițeri. Trebuie să bage bine de seamă ce spune... Cu profesorul Eyschler și cu Schwester Bertha era așa de ușor! Putea să le spună orice, orice... Dar și Laura e bună cu ea... și fetele... și ce drăguțe s-au făcut!... Are să le mărite, cu siguranță că are să le mărite... Poate că Lia e logodită, ar trebui s-o întrebe, dar încă nu... să mai aștepte. Să nu se creadă că o interesează așa de mult...

Domnul Calaff căută o soră ca să se ocupe de Lotte și cu care s-o poată trimite undeva la munte pentru vară; pînă în toamnă avea destul timp să se intereseze la București de o posibilitate de cazare, să-i caute o odaie, să pregătească o instalare decentă și discretă, o soră specialistă care să țină în permanență legătură cu profesorul Marinescu. Nu, nici nu se gîndea s-o țină la Galați, era exclus. S-o plimbe pe stradă, s-o ducă în cofetării, la cinema!... Avea haz caraghiosul ăla de neamț! Dar pe el ce-l durea? Își punea ochelarii pe nas, lua un aer doctoral și-i învăța cum să se facă mai bine de rîs, ca să-l arate cu degetul un oraș întreg.

Era hotărît să-și facă datoria de părinte și mai mult chiar decît atît, fiindcă o trimitea în vilegiatură, îi oferea o doamnă de companie, o stabilea la București în condiții civilizate și igienice, nu o interna la ospiciu ca pe o nebună. Îl rugă pe doctorul Panaitide să-i recomande provizoriu pe cineva, o persoană sigură, de încredere, și-i aminti că se bizuie ca de obicei pe vechea lui prietenie, pe desăvîrșita lui discreție. Între timp îi ceru Laurei s-o trimită pe Lia pentru cîteva săptămîni jos la ei ca să fie tot timpul cu Lotte, să doarmă cu ea în odaie, să mănînce cu ea, să-i țină de urît.

— Are să fie foarte bine în primul rînd pentru ea, să nu mai stea să se zgîiască pe geam după Klar... Şi ieri am prins-o şi era s-o dau cu capul de pereţi. Dacă tu nu eşti în stare să le stăpîneşti pe smintitele astea, pun eu mîna pe bici, să ştii...

Lia plînse, dar se resemnă şi-şi adună două-trei rochii într-un geamantan. N-avea încotro. nu îndrăznea să-l supere pe bunicul de frică să nu-l întărîte şi să provoace un conflict între el şi Conrad, cu care nici nu putu sta de vorbă ca să-i anunţe această despărţire neaşteptată şi de durată incertă. Scrise la repezeală un bilet şi în timp ce se învîrtea plină de neastîmpăr prin geamlîc, neştiind cum să se strecoare în curte ca să-l vadă şi să i-l dea, întrebîndu-se dacă nu ar putea avea încredere în moş Vasile pentru acest serviciu, îl văzu pe frate-său apropiindu-se de ea cu un aer complice.

— Dacă ai ceva de comunicat lui Klar... zise el. O să am eu grijă, nu-ţi fie frică... n-o să ştie nimeni.

Lotte nu mai găsise nici pe Tudora, nici pe Vasile, nici pe Dochiţa în casa părintească. Tudora şi Vasile se întorseseră la ei în sat, Dochiţa se îmbolnăvise şi domnul Calaff o concediase; nimeni nu mai ştia de ea, i se pierduse urma. Bucătăreasa şi fata în casă care funcţionau acum la ei nu ştiau nimic din istoria familiei, aşa că prezenţa lui Lotte, măsurile de precauţiune şi misterul de care era înconjurată le aţîţaseră curiozitatea. Erau veşnic în jurul ei şi veşnic la pîndă. Lotte le simţea privirile iscoditoare, le vedea şuşotind seara şi dimineaţa cu celelalte servitoare din curte, cu ochii pironiţi asupra geamurilor de la odaia ei şi uneori rămînea multă vreme îndărătul perdelelor neîndrăznind să deschidă fereastra mai înainte ca ele să se fi împrăştiat. Şi de chiriaşi avea oroare. Mélanie, în calitatea ei de rudă, îi făcuse imediat avansuri şi încercase să intre în intimitatea casei, dar domnul Calaff i-o retezase scurt. Mai mult chiar: sub pretext că fetiţele fac prea mult zgomot în curte, îi recomandase să le ţină în curti-

cica interioară a locuinței ei ca să nu se mai împiedice toată lumea de ele. Ritta Nathan nu îndrăznea să facă nici un fel de avansuri, dar supraveghea mereu mișcarea din curte și cu surorile ei discuta la infinit subiectul Lotte, care le pasiona în egală măsură pe toate.

Lotte se bucură aflînd că Lia se mută la ei și va împărți camera cu ea. Avea măcar cu cine sta la masă! De cînd sosise, mînca singură în sufrageria mică, fără să aștepte întoarcerea de la fabrică a domnului Calaff, pe care prezența ei și obligația de a suprima orice violență, orice cuvînt tare, îl scoteau din sărite. O primi pe Lia cu bucurie, cu brațele deschise, dar entuziasmul ei căzu numaidecît, cînd o văzu fără chef și cu ochii roșii.

— Liuța, știi... (Lia își scotea pălăria și dădu numai din cap în semn că o ascultă), uite, Ștefana ți-a înfățat patul cu așternutul ăsta frumos... Eu l-am ales... Îți place?

Lia dădu din cap. N-avea poftă de vorbă. În definitiv, Lotte nu-i chiar nebună, poate să aibă atîta tact ca să-și dea seama că ei nu-i arde de conversație. Avea dreptate Hilda... Ele erau totdeauna victimile, trebuiau să servească toată familia.

Erau toată ziua împreună așa cum dorise domnul Calaff. Lia avea veșnic o broderie în mînă și lucra de zor ca să-și potolească nervozitatea. Bunicul o privea bănuitor și ei îi bătea inima cînd îi săruta mîna. Era fericită că nu mîncau împreună și că nu-l vede decît la plecarea sau la întoarcerea din oraș. Bunica le chema adesea lîngă ea și le punea cîte o întrebare anodină la care nu era nici un răspuns de dat, o privea lung pe Lotte clătinînd din cap cu durere, îi mîngîia părul sau mîna, apoi aținea cu bărbia în piept și cu mîinile în poală.

Lia aștepta cu nerăbdare sosirea cuiva de la fabrică, în nădejdea că o să-i aducă vreo veste de la Conrad. Cînd o vedea pe maică-sa ori pe Hilda se

înroşea şi nu mai avea astîmpăr. Laura îşi dădea seama de nerăbdarea ei şi ofta, dar nu-i spunea nimic. Hilda subţia buzele şi vorbea despre tot felul de oameni fără nici o importanţă pentru ea, despre moş Vasile care-şi tăiase un deget, despre fata lui Prohasca, intendentul spitalului „Izolarea", care se logodise spre surprinderea tuturor cu vicepreşedintele Camerei de Comerţ, despre Marin Căldăruşă care se îmbătase duminică seară şi se luase la bătaie cu Gărgăune. Abia peste vreo zece zile îl văzu Lia pe Dănuţ, care venea foarte rar la bunici.

— I-ai dat atunci biletul? Ţi-a spus ceva? îl întrebă ea în şoaptă, îndată ce avură prilejul să rămînă singuri. De fapt şi Lotte se afla de faţă şi-i privea cu ochi mari, fără să protesteze că i se dădea atît de puţină atenţie, dar Lia era sigură că nu înţelege nimic şi că n-are rost să se ferească de ea.

— I l-am dat. L-a citit şi a zis: „bine!" De atunci n-am mai vorbit cu el decît fleacuri şi nu m-a întrebat de tine... Ar fi fost o prostie, adăugă el cînd văzu faţa răvăşită a soră-si. Un bărbat nu se pierde cu firea, ca o femeie. Şi apoi ce? vrei să facă din mine confidentul lui? să-ţi trimită şi el un bilet de amor?

Lia nu ştia ce să vrea, dar era nenorocită. N-avea niciodată răbdare la nimic, se enerva pentru orice mărunţiş, o brusca pe Lotte şi nu-i răspundea. Ce-i ea de vină? îşi spunea o clipă după aceea şi încerca să-şi repare greşeala şi să fie drăguţă cu mătuşă-sa, dar o găsea speriată ori inertă şi bunele intenţii o părăseau iar. N-avea putere şi pentru alţii, îi ajungeau necazurile ei. Şi apoi cum putea ea să-i ajute? Să fie veselă? Să-i povestească filme de cinema sau piese de teatru? Prostii! Dacă e bolnavă nu se vindecă din atîta lucru şi dacă nu-i bolnavă... e mai fericită decît ea, ce grijă are?

Intr-o după-masă, pe la patru, Ştefana veni să-i spună că o poftеşte domnul Calaff la el în birou. Lia începu să tremure. Se pieptănă în grabă, îşi

schimbă rochia şi bătu la uşa bunicului, cuprinsă de o presimţire rea.

— Şezi, îi spuse domnul Calaff sorbindu-şi ceaiul slab, cu lămîie, care i se servea în fiecare după-masă la aceeaşi oră. Te-am chemat ca să te anunţ pentru mîine... La şase avem musafiri. Vine Zeilig cu un domn din Iaşi pentru tine. Informaţiile sînt excelente... Un angrosist de chimicale, a făcut academia comercială, are o casă frumoasă, gata aranjată, la Iaşi... familia onorabilă. N-a trăit niciodată în mizerie şi n-are cumnate croitorese, adăugă el cu răutate punînd jos paharul de ceai şi continuînd după un timp, fără să pară că a remarcat paloarea fetei şi tremurul dureros al buzelor.

— Aşa... maică-ta o să-ţi aducă rochia, de sus... am să-ţi dau mîine o broşă din casetă. Lasă-ţi părul liber, îţi stă mai bine. Să nu cînţi la pian, chiar dacă o să te roage... Poate că se pricepe şi doamna Albertini n-a fost niciodată încîntată de tine.

— Bunicule, bunicule, te rog... te rog, bunicule, strigă Lia cu deznădejde, izbucni în plîns şi-şi duse amîndoi pumnii strînşi la gură.

— Haide, haide, lasă smiorcăielile, spuse domnul Calaff ridicînd uşor glasul, dar fără să se înfurie. Era bine dispus, primise o scrisoare excelentă din Bucureşti şi cineva îi propusese un vagon de parafină la un preţ ridicol de scăzut. Eu credeam că te-ai cuminţit. Haide, nu mă supăra... Du-te să te speli cu apă rece pe ochi şi linişteşte-te. Peste cîţiva ani ai să-mi mulţumeşti, ai să vezi tu... Ai să-mi mulţumeşti că nu te-am lăsat să te faci de rîs, ai să vezi...

Lia se întoarse împleticindu-se în odaia ei şi se trînti pe pat plîngînd în hohote. Lotte se apropie speriată, de ea.

— De ce te-a certat tata, Liuţa ? întrebă ea şi-i mîngîie cu o mînă şovăitoare fruntea şi tîmplele asudate. Hai, spune-mi şi mie... spune-mi.

— Ce ştii tu ! ce ştii tu !... Lia se zvîrcolea pe pat şi muşca din batistă. Ce să mă fac, Lottchen ?... Am

să mă omor, vrea să mă omoare, nu știu ce vrea...

— Spune-mi și mie, Liuța, spune-mi... ce s-a întîmplat? De ce plîngi așa?

Lotte o mîngîia, o săruta și în cele din urmă izbucni și ea în plîns. Lia simțea atîta nevoie să se ușureze, să se descarce, să ceară sfat și ajutor, încît începu să vorbească și printre suspine, lacrimi și exclamații de durere îi povesti tot. Lotte o asculta avidă, o întrerupea, îi cerea precizări.

— Și el?... ce ți-a zis cînd ți-a dat cartea?... Ți-a sărutat mîna?... A zîmbit cînd tu i-ai spus așa?... Adevărat?...

Lia îi răspundea și-i dădea toate detaliile cu o plăcere vădită. Se oprea uneori, se îmbujora și surîdea fericită, suspinînd din ce în ce mai rar. Nu-și mai dădea seama că trece timpul. Rămaseră două ore împreună, Lia sprijinită într-un cot, Lotte la marginea patului, înclinată asupra ei.

— Ce bine îmi pare că ți-am spus tot, Lottchen, șopti în cele din urmă Lia într-un oftat și-și trecu mîna peste dîrele uscate ale lacrimilor care-i șuroiseră pe obraji. M-am ușurat puțin. Ce vrei? Nu vorbesc cu nimeni despre asta... nimeni nu mă înțelege. Tăcu o clipă, apoi reluă cu spaimă: Dar mîine?... ce am să fac mîine? ce să fac? doamne, doamne!... Ce nenorocită sînt, Lottchen, ce să fac mîine? Spune-mi, dă-mi un sfat!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, răspunse Lotte agitată. Ei și ce?... De ce te necăjești?... Poate că... poate că ăsta de mîine e frumos, poate că ai să-l iubești... ai să-l iubești și pe el.

Lia se ridică în capul oaselor și o privi uluită:

— Ce vorbești? Cum să-l iubesc și pe el? Eu iubesc pe altcineva, nu pot să mă gîndesc decît la el, nu vreau să știu de nimeni altul... Doamne, doamne, ce nenorocită sînt!

— Da, da... Lotte era tot mai agitată și privirea ei rătăcea neliniștită peste capul Liei, fără să se oprească nicăieri. Ești o proastă — spuse ea deodată

— dacă ăsta vrea să te ia şi poţi să te măriţi numai-decît... Să te măriţi şi să ai un bărbat... să fie tot timpul lîngă tine... să te mîngîie, să te sărute... Ştii tu ce înseamnă asta?... Ce bine trebuie să fie!... Dacă vrea să te ia...

Laura veni de dimineaţă şi pregăti ceaiul cu inima zgîrcită de durere. Lia o implorase, strigase, o ameninţase. Chiar dacă lucrurile ieşeau bine, dacă domnul Calaff se înţelegea cu clientul din Iaşi, al lui Zeilig, cum putea fi ea mulţumită şi împăcată cînd îşi ştia fata nenorocită? Domnul Calaff spunea nepăsător:

— Îi trece, nu te mai gîndi la prostii... Nu e prima şi nici singura care se măritä aşa; s-au mai întîmplat de astea...

Da, dar de ce trebuia să i se întîmple tocmai ei una de astea? Nu fusese destul de lovită pînă acum? Se gîndea la Hilda care era lăsată pe planul al doilea... Domnul Calaff dădea pentru Lia douăzeci de mii de lei — se va mulţumi oare ieşanul cu atîta? ar fi suspect... o partidă despre care se spune că e aşa de bună! — dar Laura se îndoia că va consimţi să ofere prea curînd o sumă asemănătoare pentru soră-sa. Şi doar cu Hilda ar fi trebuit să se grăbească. După douăzeci şi cinci de ani va fi din ce în ce mai greu. Şi banul îşi pierde din valoare, ce vor însemna douăzeci de mii de lei peste un an, doi?

Şi dacă Lia nu va fi fericită cu bărbatul ei? dacă va fi mereu cu gîndul la Klar? Un sentiment care dura de patru ani! Şi Lia nu mai era o copiliţă! Numai să nu facă cine ştie ce prostie, doamne dumnezeule, fie-ţi milă... cu ce ţi-am greşit?

Albert şi Hilda primiseră ordin să fie punctuali: oaspele era aşteptat pentru ora şase. Dănuţ rămînea să păzească fabrica, Laura îl întrebase încurcată pe taică-său:

— Şi Lotte, tată... Să-i spun şi ei?...

— Ce-ţi trece prin cap?... Numai tu eşti în stare să întrebi asemenea gogomănii. Rămîne la ea în odaie, o încui. Ai grijă să-i pui în supă două prafuri din cele pe care le-a adus de la Viena contra insomniei. Să doarmă pînă în seară...

Lotte fu agitată toată dimineaţa. Se învîrtea în jurul Laurei, îi punea întrebări febrile la care soră-sa răspundea jenată, se ducea la bucătărie şi o urmărea pe Lenţa cum culcă în forme cozonacii împletiţi şi cornurile cu nuci, se întorcea în odaie şi o îmbărbăta pe Lia care stătea trîntită pe pat, copleşită şi se dezinteresa de pregătirile din jurul ei. Cu puţin înainte de masă, o întrebă pe Laura cu oarecare emoţie:

— Ce zici, să-mi pun tot rochia bleu?... Sau ar fi mai bine cea albă de dantelă? Vreau să fiu şi eu elegantă... Abia aştept să mă îmbrac. De cînd m-am întors n-am fost niciodată în oraş şi n-a venit nimeni la noi... Am rochii aşa de frumoase! Ce zici, Laura dragă? Nu-i aşa că-i mai bine rochia de dantelă?

— Da, Lottchen, pune-o... e mai bine. răspunse Laura cu greutate şi ieşi din odaie. Ce încet trecea timpul! Cît de lipsită de bucurie era viaţa ei şi ziua asta... ziua asta... De s-ar sfîrşi mai repede, mai repede... S-o vadă pe Lia la casa ei, s-o ştie fericită...

Lotte se trezi cu capul greu şi încercă să se întoarcă pe o parte. Nu reuşi, nu putea să facă nici o mişcare. Afară era încă lumină, lumina unui amurg generos de solstiţiu şi jarul care ardea în cer rumenea faţa albă şi pleoapele străvezii ale lui Lotte. Tic-tacul pendulei pătrunse încet în conştiinţa ei. Îşi mută capul pe pernă şi-şi trecu vîrful limbei peste buzele uscate. Avea gura amară, îi era sete, transpirase... Deschise ochii şi privi îndelung cadranul pendulei fără să vadă cît era ceasul. Erau citre romane... vîrfurile arătătoarelor aveau nişte ornamentaţii complicate, de modă veche (doamna Calaiî căpătase pendula ca dar de nuntă de la vărul ei

Eabitz). Opt fără un sfert!... Cum putuse să doarmă așa de tîrziu?... Și ce cald era! Desigur, cu fereastra închisă!... a uitat fereastra închisă...

Zări pe un scaun rochia de casă a Liei și-și aminti că intraseră amîndouă în cameră. De ce a lăsat-o să doarmă așa de tîrziu? N-are să mai închidă ochii la noapte... Și cu fereastra închisă... A transpirat și o doare capul, trebuie să bea puțină apă, să ia un piramidon și să se îmbrace. Îndată au s-o cheme la masă, dar nu-i e foame, o să ceară cafea cu lapte și niște pîine cu unt... Păcat că se trec cireșele. În Prater... cu Schwester Bertha în Prater. Cafea cu lapte cu frișcă și cozonac.

Lotte se ridică din pat. Capul îi era greu, greu și o durea, nu strica să ia un piramidon. Lia trebuia să știe unde e cutia. Dar unde să fie Lia?...

Auzi deschizîndu-se o ușă; un zgomot slab de voci și un zăngănit de cești ajunse pînă la ea. Ușa se închise și zgomotul se stinse.

Lotte rămase în picioare. Îi bătea inima repede, repede, tot mai repede, în gît îi sărise o minge, în ochi îi jucau niște fire subțiri, subțiri, dar multe.

De ce n-au chemat-o și pe ea?... De ce n-au chemat-o și pe ea?... A vrut să-și pună rochia de dantelă albă, a pregătit-o pe scaun, ar fi fost frumoasă, așa de frumoasă... Lia nu voia să se mărite cu ăsta, atunci putea să i-l dea ei... Nu i-a spus nimic Liei, dar ea așa s-a gîndit, de asta a vrut să îmbrace rochia de dantelă... De ce n-au chemat-o și pe ea?... Le e rușine?... Le e rușine s-o scoată în lume? În oraș n-a fost niciodată...

A! Lotte țipă scurt și ascuțit și duse mîna la frunte. Au văzut ceva?... au văzut ceva?... cine?... Și nimeni nu i-a spus nimic?...

Rămase nemișcată și-și ținu răsuflarea. Inima alerga repede, repede... Își plimbă palma umedă pe

frunte, de-a lungul tîmplelor, pînă la ceafă, tresări şi se repezi la oglindă.

Ha ! gata...

Afară ! afară !... să-i cheme, să vină Schwester Bertha, s-o spele, s-o cureţe, să-i gonească...

Uşa era încuiată. Lotte începu să bată cu pumnii în ea, urlînd, cu gura schimonosită.

CAPITOLUL IV

In afară de Lia şi de moş Vasile, nimeni nu-i mai spunea „Dănuţ". Şi cei de acasă începuseră pe nesimţite să-l strige „Dan", ca la şcoală. Duminica îl lăsau acuma pe el să păzească fabrica, fiindcă Hilda decretase că şi taică-său trebuia să meargă cu ele la plimbare. Doar nu erau orfane, ce rost avea să le însoţească numai mama ? Destul de trist că atîţia ani nu s-a putut altfel, ca să nu rămînă fabrica fără supraveghere... Dar acuma, dacă el e cogeamite om mare şi bunicul are încredere în el...

Dan nu protestase. Îi era destul de indiferent ; prieteni avuabili nu avea, nu se ducea la nici un coleg acasă şi nimeni nu venea la el, ca să se împlinească voia bunicului care nu îngăduia nici unui străin accesul nejustificat în fabrică. Singurul lui prieten rămăsese Ionică, dar Ionică nu era avuabil şi ca să poată petrece cu el în Badalan o după-amiază în cursul săptămînii sau o dimineaţă de duminică, trebuia să invoce repetiţii de cor, ore de dirigenţie, consfătuiri literare. Era o laşitate, se gîndea el şi suferea. La şaptesprezece ani nu îndrăznea să spună acasă că prietenul lui se numeşte Văcuţă, că e fiu de factor poştal şi că locuieşte în Badalan, în casa unui muncitor scîndurar. Că discută cu el despre nedreptatea orînduirii sociale şi că fac împreună calcule care să

le permită să prevadă data răsturnării şi a înlocuirii ei cu o altă orînduire, cu domnia exploatatilor şi a oropsiţilor de azi. Nu, nu îndrăznea. Din milă. Îi era milă de mama lui, destul de umilită şi aşa, de Hilda, care îl privea cu tot mai multă speranţă, aşteptînd de la el studii strălucite, o carieră reuşită, o căsătorie bogată, succese mondene pentru ca toate la un loc să le ridice prestigiul şi să le dea un loc stabilit şi onorabil în ierarhia oraşului. El era speranţa lor. Aveau destule necazuri din cauza Liei care era compromisă, despre care se vorbea în oraş şi de a cărei soartă bătrînul părea să se dezintereseze.

El trebuia să-i ridice, să-i învioreze, să le înfrumuseţeze viaţa. Voia să studieze, să facă medicina ; şi maică-sa voia.

— Dacă ai cu ce... spusese domnul Calaff ridicînd nepăsător din umeri. (Un nepot inginer l-ar fi interesat, eventual, pentru fabrică, dar un medic... Pînă să ajungă el să se introducă şi să capete reputaţie...) Învăţătura costă bani, continuă el inexorabil. Nimeni n-o să-l ţină în gazdă şi n-o să-i dea de mîncare pe gratis. Să nu zici că n-ai ştiut...

Mai avea un an de şcoală. Putea maică-sa să-l ţină la universitate? Să plece la Viena era imposibil.

— De ce nu dai şi tu meditaţii, măi Dane, îl întrebase Ionică şi în glasul lui suna o dojană destul de aspră. Ţi-e frică, aşa-i? ţi-e ruşine... Nu te lasă cei de acasă ca să nu se vorbească în oraş... Măi băiete, scuturăte, ce aştepţi? Cum vrei tu să schimbi lumea, dacă ţi-e frică de bunicu-tău, de maică-ta, de soră-ta? Cum vrei, ia spune...

Cîteodată prindea necaz pe Ionică, fiindcă era necruţător şi fiindcă numea „sentimentalism" sau „dulcegărie" frămîntarea lui, ezitarea lui de a pricinui durere şi lacrimi.

— Ce să le fac? spunea el şi ridica neputincios din umeri. Ce să le fac? Ei nu înţeleg...

— Nu înţeleg şi te ţin pe tine în loc, vor să ţină lumea în loc, nu vezi? Eşti moale, Dane, eşti slab...

Ionică zîmbea ironic cînd îl auzea vorbind despre Klar și despre soră-sa care-l iubea și voia să se mărite cu el.

— Ei, greva aceea de acum... opt ani, zici? A uitat și el de ea. Acuma nu mai are capul la greve, acuma are alte gînduri... nepoata patronului. Așa mai zic și eu. De cînd n-a mai fost la vreo întrunire? De cînd n-a mai citit o broșură marxistă? Întreabă-l. Sau nici cu el nu vorbești despre asta?

— Dar eu nu mă gîndesc la ce înseamnă pentru el căsătoria asta — îi spuse o dată Dan cu oarecare iritație — ci la ce înseamnă ea pentru Lia, adică pentru noi, pentru familia noastră... Tu nu poți să înțelegi ce act revoluționar ar fi pentru lumea în care trăiesc eu, pentru toată burghezia asta bogată și snoabă. Așa ceva se întîmplă foarte rar, e un eveniment senzațional și îți mărturisesc că nu știu, nu mă lămuresc de unde ia Lia puterea să se încăpățîneze, să înfrunte prejudecățile și blamul la care s-ar putea aștepta. O astfel de căsătorie o desparte de familie, o îndepărtează de toată societatea bună în care visa pînă acum cîțiva ani să intre... Crede-mă, Ionică, ăsta e un act revoluționar în familie, primul act revoluționar și eu îl consider, totuși, un pas înainte pentru noi, independent de cine e sau ce vrea să fie Klar.

Biata Lia! Nu-i venea a crede că bunicul o va lăsa în pace. Domnul Calaff se înfuria din cînd în cînd și o făcea de două parale, iar pe maică-sa o tortura zilnic din cauza ei. Totuși, părea mai puțin grăbit să ia o inițiativă și să lichideze situația. După tentativa nenorocită din vară, Zeilig îi mai făcuse două propuneri, dar ce propuneri! Se ramolise moșneagul... Să dea el treizeci și cinci de mii de lei zestre pentru o nepoată? Era nebun? Fura banii? Îl trimisese la plimbare pe Zeilig cu propunerile lui cu tot și se hotărîse să aștepte.

Lui Klar nu i-ar da un ban, se gîndea el vag, uneori. Sau acolo, zece mi de lei, să nu spună că n-a luat nimic... In definitiv era un băiat deștept, făcuse ceva

parale în ultimul timp. Ar putea lucra pe cont propriu la un moment dat; oricum, începuse să știe prea multe și să-și cam ia nasul la purtare... Un an-doi o să mai fie nevoie de el în fabrică, pe urmă... mergi sănătos, măi băiete! În fine, la lucrul ăsta trebuia să se mai gîndească: nu-i așa de ușor să mărturisești că ai un nepot care ți-a fost contabil și că fratele lui e însurat cu o croitoreasă. Trebuia să se mai gîndească, nu era nici un zor. Laura și Albert munceau mai departe pentru trei sute cincizeci de lei pe lună fără să crîcnească, în speranța că el va înzestra fetele și le va completa trusoul. Avea timp, trebuia să se mai gîndească.

Costul vieții creștea mereu, la mîncare și la îmbrăcăminte prețurile se dublaseră aproape. Dan o privea lung pe maică-sa cînd intra încet în casă cu banii de chenzină în mînă, o vedea așezîndu-se în fața mesei, deschizînd caietul de socoteli și punînd mîna pe creion. „Cum o scoate la capăt?" se întreba el și ieșea din odaie ca să nu vadă expresia de panică și de nedumerire care-i zăbovea pe față după ce termina de socotit și închidea caietul.

Îi dăduseră drumul Adelei care nu știa să gătească decît lucruri scumpe și complicate, necesitînd materie primă variată și de calitate. Bucătăreasa de acum lucrase numai în case modeste de funcționari fără fasoane, ca femeie la toate, și le aducea la masă chiftele, sarmale sau varză cu carne, adică feluri de mîncare învățate din practică și nu din cărți de bucate vieneze. Ca desert se mulțumeau și cu un compot de prune uscate sau griș cu lapte, de care Dan avea oroare. Laura luă obiceiul să mănînce seara doar un ceai, însoțit de o felie de pîine goală.

— Nu mai suport mîncare seara — spunea ea — îmi simt stomacul plin... adorm greu...

Albert, în schimb, nu era totdeauna mulțumit cu meniul zilei și nici cu cantitatea din farfurie.

— Nu te înduri să pui mai mult? bombănea el şi Laura se scuza repede şi-l mai servea o dată. Şi fetele mai cereau:

— Am ajuns să facem economie şi la mîncare? întrebă Lia. Cred că e cam exagerat...

— Cînd ai să fii la tine acasă ai să trăieşti în *Hülle und Fülle*[1], draga mea, observă Hilda fără s-o privească, dar îşi înghiţea cu atîta rapiditate şi lăcomie porţia, încît Laura o întreba întotdeauna dacă mai vrea.

— Dacă mai ai... spunea ea şi-şi întindea farfuria. Gata, gata !... e prea mult, ştii că nu-mi place ghiveci.

Hilda continua lecţiile de franceză cu fetiţa Melaniei, şi nu se atingea de banii pe care-i încasa la fiecare zece ore. Într-o dimineaţă, în timp ce se pregătea să plece în oraş, făcînd socoteala că ceea ce avea de primit în ziua aceea de la vară-sa îi rotunjea economiile pînă la cincizeci de lei, Jean sosi foarte tulburat la fabrică, anunţînd că Baras, care nu se întorsese în ajun acasă, fusese pescuit mort în Brateş şi adus familiei. Domnul Calaff află imediat că asociatul chiriaşului său depusese o plîngere la parchet pentru escrocherie şi că afacerea ameninţa să ia o întorsătură urîtă. O dată prima săptămînă de doliu trecută, bătrînul îl pofti la el în birou pe doctorul Schneider, care rămăsese cu fiică-sa după înmormîntare, şi-l înştiinţă că doreşte să rezilieze contractul pentru casă şi s-o vadă pe Mélanie plecată cît de curînd din curtea lui.

— Ce-i cu voi, Dane? întrebă Ionică jumătate în glumă, jumătate în serios, cînd află despre sinuciderea lui Baras. Mi se pare că aţi cam început să vă descompuneţi. Pe toate liniile şi în toate direcţiile... N-am dreptate?

— Aş! mai durăm noi, răspunse Dan pe acelaşi ton. Numai de s-ar duce mai repede bătrînul...

---

[1] În limba germană: în mare belşug. (n.r.).

Cu Ionică vorbea rar despre femei. În clasă discuţiile dintre băieţi se învîrteau aproape exclusiv în jurul acestui subiect. Erau cu toţii la vîrsta la care femeia e preocuparea principală şi cea mai mare parte dintre ei intraseră de curînd sau începeau să intre în ţinuturi necunoscute, al căror mister şi al căror farmec îi atrăgeau de multă vreme. Dan nu intervenea în discuţiile dintre ceilalţi colegi, dar asculta cu încordare ce se spunea. Îl interesau experienţele lor, felul cum rezolvau ei problema. Poveştile se asemănau între ele: servitoarea, o fată trimisă de modista sau de croitoreasa mamei cu un pachet, cîte o văduvă generoasă şi plină de temperament întîlnită la un cinematograf, nevasta vreunu funcţionar mai în vîrstă şi cu tabieturi. Unii se lăudau cu cinism, dădeau amănunte şi nume în gura mare, se ofereau drept consilieri celor ignoranţi; alţii se înroşeau, vorbeau despre dragostea eternă, şi declamau cu emoţie din poezii cunoscute sau din propriile lor încercări.

Dan îi asculta şi era la curent cu aventurile fiecăruia. Într-o zi, în timpul unei recreaţii, cineva dintr-un grup strîns în jurul sobei strigă:

— Un lucru ştiu: hoţomanul ăsta de Farg nu duce lipsă de femei. Toate fetele de la ei din fabrică atîta trebuie să aştepte, să-şi plece domnişorul ochii asupra lor şi să aleagă din grămadă. Aşa-i, măi craiule, măi?

Nu era chiar aşa, dar nici prea departe nu nimerise glumeţul. Dan se considera un nemernic şi se dispreţuia. Dar ce era să facă? ce putea să facă? Rezistase multă vreme, se frămîntase, îl ocolise pe moş Vasile care-i făcea de departe cu ochiul şi clătina viclean din cap, încercase să citească descrieri de călătorii, cărţi aride de fizică, economie politică şi filozofie, să facă drumuri lungi pe jos, să se istovească. Era înalt şi bine legat, părea mai mare decît vîrsta lui şi în ochii femeilor pe lîngă care trecea nu întîlnea repulsie, nici plictiseală. În fabrică fetele îşi

dădeau cu coatele în urma lui şi rîdeau tare şi ascuţit. Artimiţa lui nea Spiridon Bocăneală era mai mare decît el cu vreo patru ani, avea mişcări iuţi, mlădioase, şi nu-i păsa cînd, la o ceartă, cineva din atelier îi striga de faţă cu toată lumea că nu mai e fată mare. Dan o căuta veşnic pe maică-sa în sala unde lucra ea şi într-o duminică după-masă, cînd rămăsese ca de obicei singur acasă, Artimiţa intră în curtea fabricii şi-l urmă fără mofturi în atelierul de tîmplărie.

Era un nemernic şi o bestie, ştia asta. Cu Ionică făcea teorii despre servitutea femeii, despre umilirea ei în societatea capitalistă şi condamna prostituţia cu indignare, dar pe urmă... pe urmă... Nepotul patronului seducînd lucrătoarele din fabrică şi făcîndu-şi prin ele intrarea în tainele dragostei. Clasic, ca la carte... Şi dacă Artimiţa sau... sau cea care avea să vină după ea rămîne însărcinată? Maică-sa va trebui să potolească lucrurile, să dea bani, să îndepărteze fata din fabrică... Şi el? El trebuia să studieze, în timpul studiilor va căuta prilejuri asemănătoare, care să nu-l coste bani, legături modeste şi fără pretenţii pe care să le desfacă lesne. Apoi va fi medic, un medic tînăr, de familie bună, cu un fizic agreabil şi maică-sa — poate bunicul dacă va mai ţine pînă atunci — îi va găsi o partidă strălucită, o zestre frumoasă, o fată manierată care să vorbească bine franceza şi germana şi să cînte la pian. Socrul lui îi va instala un cabinet elegant, va invita şi va fi invitat într-o societate bogată, pacienţii lui îi vor plăti onorarii grase...

Asta era schema potrivit căreia ai lui aşteptau să-şi croiască el viaţa. Dar nu, pînă acolo nu va merge, nu era nevoie să facă legămînt ca să ştie că va coti în drum şi va apuca pe altă potecă. Nici sacrificiile mamei, nici durerea ei, nici furia bunicului, nimic nu-l va putea hotărî să înceapă o existenţă burgheză, îmbuibată şi egoistă, să întemeieze o familie burgheză şi să respire mai departe acelaşi aer greu, apăsător,

otrăvit. Soția lui ?... La ea nu se gîndea și imaginea unui cămin nu i se închega niciodată în minte. Nu simțea încă nevoia de dragoste și de afecțiune iar pofta de femeie era doar pofta de sex, nerăbdătoare și nesătulă, a unui animal tînăr. Dar asta nu era esențial, avea să treacă.

Nu va fi slab, nu va fi laș totdeauna. Să scape numai din strînsoarea familiei, să fugă de lîngă ei și va fi om, va ridica fruntea, va privi doar înainte, se va forma, se va dăltui singur bucată cu bucată. Avea momente de intens patetism interior și atunci își vedea viața ca un șes vast, fără gropi, fără umbre. Va fi medic, un medic bun și serios, dar nu pentru burtă-verzime, nu pentru negustorii ipohondri de pe strada Domnească, ci pentru muncitori, pentru muncitorii din docuri care se prăpădeau de malarie și de tuberculoză în casele lor din Badalan cu pămînt pe jos, unde apele Dunării pătrundeau în fiecare primăvară fără să întîmpine nici o împotrivire. Și pentru copiii care se jucau prin curțile mocirloase, alergînd cu picioarele lor subțiri, mușcate de țînțari și bălăbănindu-și capetele prea mari, prea grele. De doi ani de zile venea printre oamenii ăștia, îi cunoștea, îl cunoșteau și ei. Unii îl priveau cu neîncredere și cu răceală, dar majoritatea îl acceptau și mulți îl băteau pe umeri zîmbindu-i cu prietenie.

Jean îl întîlnise o dată pe stradă cu Ionică. Era la începutul prieteniei lor.

— Cine era zdrențărosul ăla cu care te-am văzut ieri ? îl întrebase a doua zi. Așa arată toți colegii tăi ? Halal să le fie !

Dan se înroșise și încercase să se arate surprins. Care zdrențăros ? Nu-și amintea. A ! ba da... unul dintr-a opta, nici nu știu cum îl cheamă. De altfel, nu era cu el, îl ajunsese din urmă și îi ceruse o lămurire oarecare, ceva în legătură cu serbarea de 24 ianuarie.

Așa ceva nu s-ar mai fi putut întîmpla acum. Dan nu și-ar mai fi renegat prietenul chiar dacă ar fi

trebuit să braveze dispreţul bunicului şi mînia Hildei; totuşi nu vorbea niciodată despre el şi îşi mărturisea în secret mulţumirea că drumul spre casa fiecăruia dintre ei lua direcţii opuse chiar din poarta şcolii. Cîteodată, iarna, cînd era vreme urîtă şi tramvaiele mergeau prost, Dan dormea la bunici dacă avea şcoală şi după-masă. Atunci, însă, era liniştit; la ora cînd terminau era noapte şi bucata de drum pe care o străbăteau împreună prin centru era luminată destul de mediocru de felinarele cu gaz aerian. Mergeau agale pe strada Mavromol pînă în centru, cu servietele îndesate subsuoară ca să-şi poată ţine mîinile în buzunare —nici unul din ei n-avea mănuşi — cu gulerele ridicate, discutînd, discutînd... Erau atîtea de spus despre evenimentele care se întîmplau zilnic sub ochii lor! Părintele Vasile Lucaci candida la Galaţi, în oraş domnea o agitaţie războinică pronunţată, în clasă băieţii se împărţeau şi ei în tabere şi din cancelarie răzbăteau pînă pe culoare frînturi de fraze patriotice, rostite pe ton ridicat, declamatoriu. Ionică ridica din umeri:

— Nişte paiaţe... Vor războiul, dar cîţi dintre ei vor pleca mîine pe front, vor săpa la tranşee, vor dormi sub cerul liber şi vor face marşuri forţate zi şi noapte? Vor războiul, dar nu ei îl fac, ci oamenii mei, oamenii noştri din docuri şi din fabrică. Să vezi cum au să se învîrtească ăştilalţi cu toţii cînd o să intrăm... să vezi tu.

— Poate că scăpăm şi aşa, spunea Dan. De un an şi jumătate tot intrăm, dar deocamdată tot pe afară am rămas... Şeful firmei Emil Calaff e pentru neutralitate, fără nici o şovăială, glumea el.

— Îl cred. Trebuie să se fi umplut de bani. Războiul n-ar putea să-l îmbogăţească mai mult şi prezintă totuşi riscuri mai serioase.

Într-o după-amiază întunecată şi umedă de iarnă ieşiră ca de obicei împreună de la şcoală şi porniră

spre centru. Dan dormea la bunici. Ionică era răcit şi se oprea din cînd în cînd ca să tuşească.

— Cum aş mai intra undeva să stau o jumătate de oră la căldură şi să beau un ceai cald! spuse el maşinal, cînd ajunseră la statuia lui Costache Negri unde se despărţeau.

— Vino cu mine, Ionică, îţi este în drum, se pomeni Dan spunînd fără să se gîndească. Te odihneşti puţin şi pe urmă cobori pe din dos... nu faci nici un ocol.

— Îţi mulţumesc. Ionică zîmbea puţin stingherit. Dar ai tăi? Mi-ai tot spus că nu sînt niciodată bucuroşi de oaspeţi... Crezi că tocmai pentru mine au să facă excepţie?

— N-are a face... cum poţi să vorbeşti aşa? Eşti doar cu mine... Te rog, Ionică. Dan se bîlbîia şi era bucuros că în întuneric nu se putea observa cît de roşu era la faţă.

Pînă acasă vorbiră puţin şi fără interes. Dar realiza treptat îndrăzneala uluitoare a invitaţiei pe care o făcuse şi încerca să pară degajat şi nepăsător, în timp ce în minte îşi închipuia cum avea să decurgă vizita şi organiza tot felul de proiecte ofensive şi defensive. Bunicul era la Bucureşti — asta avusese în vedere în clipa în care vorbise — dar Jean... De cîte ori era singur stăpîn în casă, Jean devenea energic şi tiranic, voia să ştie tot, să controleze tot. La ora asta putea să fie în oraş, sau chiar dacă era în birou, în depozit, n-avea cum să-l vadă. Ionică nu stătea mult... O să-i ceară Ştefanei un ceai... S-o anunţe întîi pe bunica, să nu creadă nimeni că se ascunde şi face ceva pe furiş.

— Am ajuns, gata! Se silea să pară vesel, dar vocea îi era schimbată de emoţie.

Poarta era deschisă şi Jean vorbea cu cineva în uşa depozitului.

— Intră, Ionică... pe aici. („Desigur că pe aici, asta vede şi el! Cum îmi pierd capul ca un imbecil!") Bună seara, Jean, strigă el prea tare în

direcţia depozitului. Ce zici de frigul ăsta? („Ce mi-a venit? Niciodată nu vorbesc cu el cînd este cu cineva".)

Jean îl privi posomorît şi nu-i răspunse. Nu răspunse nici la salutul lui Ionică asupra căruia stărui privirea lui încruntată şi cercetătoare. Rămase mai departe de vorbă cu cetăţeanul care întorcea spatele celor doi prieteni, dar nu-i slăbi din ochi pînă îi văzu intrînd în casă.

— Aşa!... Scoate-ţi haina, uite... las-o aici, da, pe scaun. Am să apropii scaunul de sobă să se încălzească... Nu te supăra că te-am poftit aici, dar iarna, asta-i camera cea mai plăcută.

În sufrageria mică era cald şi din bucătărie venea un miros uşor de papanaşi prăjiţi. Dan se agita, umbla prin odaie, se lovea de mobile. Ştefana veni să aprindă lampa şi-l fixă plină de stupoare pe musafir.

— O clipă numai, te rog, nu te supăra Ionică. Mă duc să-i spun bună seara bunicii. Numai o clipă, mă întorc îndată... şi aruncîndu-i o ultimă privire deznădăjduită şi rugătoare, Dan ieşi repede din odaie.

Doamna Calaff moţăia lîngă soba din dormitor, cu capul sprijinit de speteaza fotoliului şi cu mîinile în poală. Tresări speriată cînd Dan închise uşa cu zgomot ca s-o trezească şi încercă instinctiv să se ridice în picioare.

— Bună seara... Bunică, fii bună, te rog... Dan era nervos dar se silea să vorbească rar ca să se facă înţeles. Spune-i Ştefanei să ne dea un ceai. Mi-am adus un prieten de la şcoală. Afară e frig. Vrem să ne încălzim.

— Un prieten? doamna Calaff era buimacă, nu pricepuse. Unde? Cine e prieten?

— Am venit cu un coleg de la şcoală — Dan silabisea aproape — sîntem în sufrageria mică. Spune-i, te rog, Ştefanei să ne facă un ceai.

— Un prieten... A! Şi l-ai adus aici! Pe faţa bătrînei apăruse o expresie de spaimă. Dar ai încredere în el? Cum îl cheamă?

Dan avu o clipă tentaţia s-o strîngă de gît, s-o ucidă. „Ca Rascolnicof"... se gîndi el în treacăt. Numai să nu intre Jean în sufrageria mică!

— Georgescu îl cheamă, spuse el într-un strigăt. Georgescu. Ei, vrei să-i spui Ştefanei să ne facă un ceai?

Doamna Calaff se agită pe scaun, neliniştită.

— Georgescu? Nu ştiu, nu cunosc... n-am auzit... Ce e tatăl lui?

Dănuţ simţi că-i plesneşte capul.

— Nu ştiu ce e tatăl lui, răcni el ca un smintit. Sun-o pe Ştefana şi spune-i să ne facă un ceai. Am să-l întreb pe urmă ce e tat'su şi am să vin să-ţi spun.

Ionică îl aştepta în picioare lîngă sobă.

— Cum? tot nu te-ai încălzit? întrebă Dan cu o mirare exagerată. Ia să vedem! poate că mai trebuie ceva lemne. Deschise uşa sobei şi-şi fripse mîna de metalul încins, dar nu luă în seamă arsura. Nu, cred că nu-i nevoie... se vede că abia a pus. Hai să ne aşezăm mai bine la masă, am spus să ne facă un ceai.

Auziră uşa dinspre curte deschizîndu-se şi închizîndu-se cu zgomot ostentativ. Cineva tropăi în antret scuturîndu-şi picioarele de zăpadă, apoi Jean intră brusc în sufrageria mică. Obrajii lui Dan se goliră de sînge.

— Bună seara, Jean, spuse el pe tonul cu care-l mai salutase o dată în curte. Uite, aşteptăm şi noi să bem un ceai...

Jean străbătu odaia întunecat, fără să răspundă şi fără să întoarcă ochii în direcţia lor, apoi dispăru în bucătărie.

— Ceai? pentru cine ceai? se auzi glasul lui răstit şi dinadins îngroşat. Ca să mă pomenesc că mai lipseşte vreo linguriţă sau că s-a golit zahar-

niţa? Dă-l în... Nu dai nici un ceai, ai auzit? Ei, drăcia dracului! Cine e stăpîn în casa asta?

Uşa dinspre bucătărie se deschise şi se trînti cu zgomot la loc. Jean străbătu din nou sufrageria mică fără o vorbă şi ieşi.

— Lasă, Dane, nu ţi-o pune chiar aşa la inimă, zise Ionică silindu-se să pară calm şi luîndu-şi haina de pe scaunul de lîngă sobă începu să se îmbrace. Nu-i nimic, nu-i nimic... astea-s fleacuri.

Dan tremura ca scuturat de friguri. Nu spunea nimic, dar cînd îl văzu pe Ionică gata de plecare, se ridică în picioare şi se îmbrăcă şi el într-o clipă.

— Ce-i cu tine? întrebă Ionică surprins. Unde te duci? Parcă spuneai că dormi aici.

— Nu mai dorm... Mă duc acasă. Dan îşi căută şapca în toate colţurile odăii; îşi dădu în sfîrşit seama că o avea în mînă şi o puse pe cap. Nu-i nimic... hai, plecăm împreună. Vino prin bucătărie, cred că a încuiat pe dincolo.

— Unde vă mai duceţi pe vremea asta, domnu' Dan? strigă speriată în urma lui Ştefana, zgribulită în uşa bucătăriei. Să nu răciţi... şi îndată stăm la masă.

— Staţi la masă fără mine, îi răspunse Dan cu glas tare, în toată curtea. Spune-i bunicii că nu rămîn peste noapte, mă duc acasă.

CAPITOLUL V

Aşa nu mai mergea, într-un fel sau altul trebuia să se termine. Lia se topea de neliniște și de aşteptare, plîngea tot timpul, dormea prost, n-avea poftă de mîncare. Iarna mai ales ocaziile de a-l vedea pe Klar deveneau mai rare şi cum ştia că toată lumea e la curent, nu îndrăznea să-şi caute drum pînă-n biroul lui pentru cerneală sau creioane. Timpul trecea, nimeni nu lua nici o hotărîre... „Cît mai putea să aştepte el?“ se întreba Lia şi de la un timp şi maică-sa care, văzînd nemişcarea şi nepăsarea domnului Calaff, intrase în panică. Fata era compromisă, toată lumea vorbea, trebuiau să se grăbească. Dacă nu altul, atunci... atunci şi ăsta. Se spuneau lucruri frumoase despre el, mama lui era fiică de arendaş; poate că Lia avea să fie fericită. În orice caz de griji materiale avea să fie scutită; era un băiat aşa de capabil! Cine n-ar fi vrut să-l aibă nu numai funcţionar, dar chiar şi tovarăş într-o afacere? Şi el rămînea mai departe la ei de dragul Liei şi era tot timpul pe drumuri! Era o notă bună pentru el, după cum o altă notă bună era şi felul cum se purta faţă de mama lui, căreia îi permitea să ducă o viaţă îmbelşugată şi fără griji. Avea purtări frumoase era liniştit, serios. În definitiv...

Doamne!... Nu putea să se deprindă cu ideea asta. Lia! Chiar dacă n-ar fi fost bogat, dar să fi fost dintr-o familie bună, o familie cunoscută, să nu fi avut trecutul acela de mizerie în urmă, fraţii despre care se spunea că au numai patru clase primare şi... doamne dumnezeule! cumnata... o cumnată croitoreasă! Cum era cu putinţă? Lia ei! Şi cum se complica în felul acesta şi căsătoria Hildei, căreia o soră bine măritată i-ar fi fost de folos? Se spunea că locuiau sărăcăcios, la mahala. Poate că mama lui e habotnică, poate că vorbeşte numai evreieşte, cine ştie ce fel de oameni vin la ei în casă! Acuma e război şi lumea ai zice că se răstoarnă, se ridică tot felul de băieţi de prăvălie şi fac avere. Să fie oare Klar în contact cu indivizi din ăştia? Ei şi nevestele lor vor fi societatea Liei? După război cînd totul va reintra în normal, cînd distanţele dintre oameni îşi vor recăpăta valoarea, care va fi cercul unde se va învîrti Lia? Ce vor zice Marta şi Silvia cînd vor afla? Şi Paul?

Laura amîna mereu convorbirea cu taică-său, fiindcă nu ştia ce să-i ceară, fiindcă mai nădăjduia încă... nici ea nu ştia bine ce. Poate că are pe cineva în vedere, un om simpatic şi bine în toate privinţele, căruia să-i ofere o zestre frumoasă, care să-i placă imediat Liei şi s-o facă să uite de Klar, să renunţe la el. Nu cunoscuse nici un alt bărbat, mititica, nu era vina ei.

Într-o dimineaţă se hotărî totuşi: era imposibil, aşa nu mai mergea. Rămase în biroul domnului Calaff după ce termină raportul pe care i-l făcea zilnic şi-i spuse şovăind:

— Tată dragă, dacă ai puţin timp şi vrei să mă asculţi... Aş vrea să-ţi mai spun ceva... în altă ordine de idei.

— Dă-i drumul, zise domnul Calaff, răsfoind într-un registru. Numai n-o lungi prea mult.

— Mă gîndeam la Lia... Vocea Laurei era şi mai şovăitoare. Ştiu că dumneata ai acuma destule pe

cap şi că nimeresc prost, desigur, dar... mă gîndeam... Poate că totuşi ai mai avea timp să te ocupi şi de ea, tată dragă, poate că ai ceva în perspectivă pentru ea...

Domnul Calaff îşi scoase liniştit ochelarii, îi puse pe masă şi-şi împreună mîinile pe registru.

— Mda... Ai dreptate, trebuie să lichidăm şi chestia asta. Tăcu un moment, păru cufundat în gînduri, apoi îşi pironi ochii asupra fiică-si şi spuse brusc: De fapt ce ai tu împotriva lui Klar?

Laura se îngălbeni. Vra să zică... Nu mai ştie dacă dorise această soluţie, ori dacă se temuse de ea.

— Eu? De fapt... După cîte-mi amintesc nici dumneata nu erai de acord, tată dragă... Eu parcă aşa îmi amintesc.

Domnul Calaff îşi răsfiră mustaţa între degetul cel mare şi arătătorul mîinii drepte.

—Desigur că nu eram de acord. Nu pot să spun că nu mi-aş fi dorit un nepot mai ilustru decît Conrad Klar. Dar acuma ce să mai zic eu? Ea şi-a făcut-o... S-a compromis, toată lumea vorbeşte. Pînă şi Zeilig mi-a spus-o pe ocolite şi mi-a explicat că în condiţiile astea nu-i aşa de uşor. Crezi că pe mine nu mă doare în suflet? Făcu o pauză. Laura îl asculta distrusă, cu umerii căzuţi, cu braţele moi. M-am gîndit şi eu în fel şi chip... Cred că trebuie să vorbim cu Klar ...

— Să vorbim cu... Cum crezi dumneata, dragă tată... Laura se opri. Două lacrimi i se rostogoleau încet pe obrajii lipsiţi de frumuseţe şi nasul i se înroşi. Imi vine foarte greu, te rog să mă crezi, reluă ea plîngînd de-a binelea şi-şi ascunse o clipă faţa în batistă. Dacă pentru Lia n-am găsit ceva mai bun, atunci cu Hilda...

— Mda... Domnul Calaff nu se înfuria, dar în glasul lui nu se distingea nici participare la durerea fiică-si şi nici tremurul unei remuşcări. Am făcut tot ce am putut, dar ce să mai vorbim? Asta este... Klar e băiat deştept şi are un viitor frumos. Să

vorbim cu el. Bani nu-i dau — zece mii de lei şi trusoul, doar aşa, ca să nu se cheme c-a luat-o fără o cămaşă pe ea. In felul ăsta am să pot completa pentru Hilda şi o să-i găsim ceva potrivit. Ei, te-ai mai liniştit?

— Iţi mulţumesc, tată... Dacă crezi că e bine aşa... Laura îşi ştergea ochii cu o mînă obosită. Dacă crezi că altceva nu mai e de făcut... nu m-aş fi gîndit, nu m-aş fi gîndit niciodată... Izbucni din nou în plîns şi-şi duse batista la gură ca să-şi înăbuşe suspinele.

— Hai, termină o dată şi nu mă ţine atîta că mai am şi alte treburi, spuse domnul Calaff nemulţumit şi nerăbdător. Nu te-ai fi gîndit! Nici eu nu m-aş fi gîndit, na! Nu m-aş fi gîndit că nepoata mea o să mă facă de rîs şi că fiică-mea n-are să fie în stare s-o stăpînească. Dar acuma, gata! S-a făcut, s-a făcut... Nu ne rămîne decît să dregem lucrurile cum s-o putea. Cînd vrei să vorbim cu Klar?

— Cînd vrei dumneata, tată... Laura îşi puse batista udă şi mototolită în buzunarul rochiei şi se ridică de pe scaun. Cînd vrei dumneata...

— Bine, atunci chiar mîine dimineaţă. Klar e plecat numai pentru o zi la Brăila, deseară se întoarce. Iţi comunic eu mîine dimineaţă... mă mai gîndesc pînă atunci la ce avem de spus şi după ce stabilim totul îl chemăm şi pe el. Hai, acuma lasă-mă în pace că am pierdut destul timp cu tine.

După tonul cu care domnul Calaff îl chemă a doua zi dimineaţă în birou, Klar înţelese că nu era vorba numai de afacerile curente şi prezenţa Laurei, deşi asista destul de des la discuţiile lor zilnice, îi întări convingerea. Laura era foarte palidă şi sub panglica de rips cenuşiu, vîna din dreapta gîtului îi zvîcnea cu violenţă. „Trebuie să plec din fabrică", îşi spuse el într-o secundă şi se aşeză pe scaunul din faţa biroului.

Domnul Calaff îl întrebă întîi ce a făcut la Brăila, îl ascultă cu luare-aminte, avu vreo două obiecţii, dar se declară mulţumit cu răspunsurile lui. Îşi scoase ochelarii, făcu o mică pauză, aruncă o privire în direcţia Laurei care pălise şi mai mult şi-l opri cu un semn al mîinii pe Klar, uşor nedumerit, care voia să se retragă:

— Un moment, dacă eşti bun. Aş dori să mai discutăm o chestiune care nu e în legătură cu drumul dumitale de ieri la Brăila. Am aflat că între dumneata şi nepoata mea Lia, ar exista un... o... Domnul Calaff se poticni o clipă: din vocabularul lui lipseau cuvintele care desemnau sentimentele de dragoste, de afecţiune şi de duioşie. Între bărbat şi femeie „dragostea" îi părea indecentă şi domnul Calaff o concepea cu atît mai puţin, cu cît era vorba de nepoata lui şi de contabilul firmei, care mai avea şi o cumnată croitoreasă. Reluă numaidecît cu o răceală marcată spre a sublinia puţina importanţă pe care o acorda convorbirii: O simpatie, ca să zic aşa. Fiica mea şi cu mine am dori să aflăm de la dumneata adevărul în această privinţă. Eşti bun să ne lămureşti?

Klar îl ascultase, încercînd să păstreze un aer cuviincios, dar demn şi liniştit. „Să nu-şi închipuie că mă sperie dacă mă ia aşa de repede", îşi spunea el.

— N-aş dori să vă supăr. Nici pe dumneavoastră, doamnă Farg, început el fără grabă. Este adevărat, însă, că domnişoara Lia mi-e foarte, foarte dragă — degetele puternice ale domnului Calaff bătură darabana pe birou cu un zgomot sec, dezagreabil, Laura îşi plecă ochii abătută — şi că nu m-am putut împiedica să mă simt fericit cînd am observat că nici eu nu-i sînt indiferent...

— Se pare că-i o poveste mai veche, îl întrerupse bătrînul, pe care tonul şi limbajul acesta neobişnuit îl scoteau din sărite. Nu crezi că ar fi fost mai corect din partea dumitale să vorbeşti cu mine

şi cu fiica mea cînd ţi-ai dat seama de ce se întîmplă ?

„Are intenţia să-mi ia un interogatoriu, gîndi Klar. Ce înseamnă aerele astea ?"

— Nu cred că am procedat incorect, domnule Calaff, răspunse el răspicat şi calm. Nu i-am cerut şi nu i-am făcut domnişoarei Lia nici un fel de promisiuni şi nici n-am îndemnat-o la neascultare sau la revoltă împotriva familiei. Aş dori să fiţi încredinţaţi şi dumneavoastră şi doamna Farg, de acest lucru.

Urmă o tăcere. Dinspre tîmplărie se auzeau slab, lovituri de ciocan.

— Da... bine... rosti în sfîrşit domnul Calaff şi se rezemă de speteaza scaunului. Important ar fi să ştim ce e de făcut acuma şi care ar fi intenţiile dumitale.

— Intenţiile mele... Klar se opri o clipă involuntar şi respiră adînc. Atunci... ajunsese aici ? Nu-i venea să creadă şi ascultă curios cuvintele cuiva care răspundea în locul lui: Dacă, bineînţeles, intenţiile mele sînt în asentimentul dumneavoastră, al doamnei şi al domnului Farg, aş fi fericit şi foarte onorat să pot cere mîna domnişoarei Lia.

Urmă o nouă tăcere, care li se păru tuturor imensă, nesfîrşită, abisală. Fata ei, fata ei... S-a zbătut, s-a umilit, a muncit ca o roabă, ca s-o ţină la pension, ca să-i plătească profesorii cei mai buni din oraş, ca s-o îmbrace, ca s-o ducă la spectacole... Pentru cine ?.... pentru cine ?... Pentru Conrad Klar, contabil şi voiajor în fabrică, şi cu o cumnată croitoreasă !

— Asentimentul familiei... mda... Domnul Calaff îl privea cu ochi albaştri şi îngheţaţi. Nu vreau să-ţi ascund, dragă Klar, că nimeni dintre noi nu s-a gîndit la dumneata ca la viitorul soţ al Liei. Asta nu fiindcă nu te-am aprecia şi nu ne-am da cu toţii seama că eşti un tînăr serios şi capabil. Pentru

Lia, însă, ne-am fi dorit ceva mai potrivit, mai corespunzător din toate punctele de vedere.

Klar se sculă în picioare. Era alb la față și vocea i se înecă de cîteva ori cînd răspunse:

— Domnule Calaff, nu vreau să fiu o piedică în calea planurilor dumneavoastră care urmăresc, desigur, realizarea fericirii domnișoarei Lia. Vă rog să considerați că nu am spus nimic și să acceptați și demisia mea din fabrică.

Laura îl privi înspăimîntată. Cum?... Dar era imposibil, asta era și mai rău... Era prea tîrziu acuma.

— Deocamdată avem încă de vorbit, dragul meu, spuse domnul Calaff cu un zîmbet părintesc și-și răsfiră împăciuitor și sfătos mustața albă. Șezi... Cum vrei să ne înțelegem așa, dacă ești pe picior de plecare? Și apoi de ce să fim deodată mai puțin prieteni decît am fost pînă azi? Ne cunoaștem, doar, de o bucățică de vreme, ce zici? Am și uitat... opt?... nouă ani? Ehei, ai făcut ceva drum de atunci... drum frumos, meriți felicitări. Eu te felicit din toată inima, fiindcă te cunosc mai bine decît oricine altul și am tot respectul pentru dumneata. Ei, ce faci? Nu vrei să iei loc?

Klar se așeză după o ultimă ezitare, dar nu spuse un cuvînt și fața nu i se înseninâ. Laura îi aruncă o privire scurtă, timidă și rugătoare, dar nu avu puterea să-i zîmbească.

— Așa mai zic și eu, reluă blînd domnul Calaff. Să ne sfătuim în voie, că n-avem nici o grabă, nu? Dar... despre ce era vorba?... A, cu Lia! Uite ce e cu fata asta. Și-a băgat în cap că numai pe dumneata te vrea și că numai dumneata ai s-o faci fericită. Noi nu vrem să-i stăm împotrivă. Aud că azi așa se cam fac căsătoriile: tinerii se cunosc fără intermediari, se plac, își vorbesc... părinții află abia la sfîrșit; poate că așa o să fie de acum înainte. În fine, dacă asta e dorința ei și dacă văd că și dumneata ții la ea, fiți sănătoși! Ia-o; știu că ai

s-ajungi departe şi că n-o să cunoască greutăţile vieţii alături de dumneata. Asta-i mare lucru: o căsnicie în care nu intervin necazurile şi grijile materiale este o căsnicie pe trei sferturi reuşită. Restul e fleac.

Laura îşi ridică spre viitorul ei ginere o privire plină de lacrimi şi-i surîse slab. Klar era încă nehotărît. Totul se petrecuse aşa de repede! Trecerea bruscă a bătrînului de la aroganţă şi răceală la bonomia asta părintească!...

— Vă mulţumesc, spuse el. Mă bucur că aveţi încredere în mine şi dacă acceptaţi să mi-o daţi pe domnişoara Lia, vă promit că n-o să vă pară niciodată rău, nici dumneavoastră nici ei...

Emoţia îl cuprindea cu încetul. Abia acum începea să înţeleagă şi să se liniştească. Întoarse capul spre Laura, îi văzu lacrimile şi zîmbetul şi vru să se ridice de pe scaun ca să-i ia mîna şi să i-o sărute. Domnul Calaff îl opri cu un gest.

— O clipă, dragul meu. Sînt foarte mişcat de cuvintele dumitale şi doresc din toată inima să fie aşa cum spui. Am de adăugat încă un amănunt care nu e dintre cele mai neînsemnate. Eu sînt un om cinstit şi vreau să-ţi amintesc înainte de orice hotărîre definitivă că Lia e o fată săracă. Îmi dai voie, spuse el amabil, interzicîndu-i lui Klar să-l întrerupă. E, cum ţi-am spus, o fată săracă. Şi în afară de trusou nu capătă decît zece mii de lei pentru începuturile gospodăriei: mobilă, schimbări de locuinţă, voiaj de nuntă. Aşa că...

— Daţi-mi voie totuşi să nu vă ascult mai departe, spuse Klar grăbit. Nu m-am gîndit la domnişoara Lia ca la o partidă bună şi nu mă interesează nici cei zece mii de lei de care vorbiţi, nici trusoul, nici alte amănunte de acelaşi gen. Mi-e de ajuns că mi-o daţi pe ea, am să fiu în stare să cîştig pentru amîndoi ca să trăim aşa cum se cuvine. Mai mult nu pot să vă spun şi mai mult nu vă cer...

Era vizibil emoționat. Manevra bătrînului îl scîrbise, dar ce frumos prilej îi dăduse ca să-și arate mărinimia și dezinteresarea : N-avea nevoie de banii lui, nu voia să aibă socoteli cu zgriptorul ăsta bătrîn. Era ușurat : nimeni nu-l putea învinui, nimeni... Se ridică de pe scaun, se apropie de Laura, îi sărută mîna și primi pe frunte sărutul îndurerat și recunoscător totodată al buzelor ei ofilite.

*

Peste cîteva zile, Lia făcu cunoștință cu familia lui Conrad. Doamna Klar puse flori în vase și le așeză pe masa și pe bufetul din sufragerie. De cînd se însurase Theodor și se mutase, scosese divanul lui și aveau mai mult spațiu. Așternu o față de masă curată, proaspăt călcată și schimbă șervețelele brodate de sub albumele de fotografii, așezate pe două măsuțe rotunde în fața ferestrelor.

O aștepta pe Lia cu inima îndoită. Nu se obișnuise cu gîndul de a avea drept noră pe nepoata patronului lui Conrad, patronul acela cumplit și trufaș despre care auzea vorbindu-se cu ură, cu invidie, cu admirație, dar nu cu simpatie. Fiul ei n-o lăsase niciodată să bănuiască sentimentul care-l lega de Lia Farg, și în ziua cînd venise acasă și-i anunțase că va fi soția lui, crezuse întîi că glumește. Nu se amesteca niciodată în hotărîrile copiilor ei. Și după ce se convinsese că era vorba de o hotărîre și nu de o glumă, îl sărutase pe Conrad fără să facă vreo obiecție și fără să-i pună vreo întrebare indiscretă. Dar vestea nu o bucura de loc.

Ce căutau ei în familia asta plină de ifose și de pretenții, ei, care trăiseră totdeauna modest, preocupați numai să înfrîngă nevoile și grijile ? Cum avea să se poarte cu ea nora asta crescută la pension, care vorbea nemțește și franțuzește, cînta la pian și citea romane toată ziua ? Conrad îi spusese că vor locui împreună și ea nu refuzase, dar se întreba dacă băiatul ei își consultase logodnica, dacă

era şi fata de acord. Conrad îi mai spusese că, de fapt, părinţii Liei nu erau bogaţi, că munceau în fabrică şi aveau un salariu mic, care abia le ajungea să trăiască omeneşte. Doamna Klar clătină din cap şi tăcu mai departe, dar rămase neîncrezătoare. Sărăcia fiicei unui fabricant! Îşi cam închipuia ce putea fi; da, o altfel de sărăcie decît îndurase ei pînă acum zece-doisprezece ani, cînd Conrad lucra la Filip David şi se scula la patru dimineaţa ca să ajungă în docuri la şase, fără tramvai, fiindcă nu-şi putea permite să dea zece bani pe bilet, cînd ea stătea noaptea şi făcea dulceaţă, prăjituri şi conserve pentru cucoanele din strada Traian şi Tecuci. Sărăcia lor!... Ştia asta. Cu fetele la pension, cu profesori de germană şi de pian şi cu toalete făcute la croitori mari!

Cum se va putea înţelege cu o astfel de noră? Cine ştie ce pretenţii putea să aibă... să-i ceară s-o servească, să-i vorbească de sus. Doamna Klar îşi mărturisea că ar fi preferat să locuiască la Dora. Cu ea se împăca, era o fată simplă şi blîndă, obişnuită cu munca şi fără moşturi. În schimb Theodor... Maică-sa avea uneori impresia că Dora ţine casa, că el continua să risipească banii în oraş cu prietenii şi că aportul lui bănesc era cu totul neînsemnat. La Leon nici nu se putea gîndi. Otilia îl tiraniza, îl ţinea sub papuc şi nu voia să audă de familia lui din Galaţi.

Conrad era un exemplu de fiu, iubitor şi atent; locul ei era în casa lui. De ce nu şi-a găsit şi el o fată modestă, dintr-o familie de oameni cumsecade, care să li se potrivească şi să nu le facă o favoare intrînd în casa lor? De ce căuta să se urce prea sus? De ce vorbea de afaceri mari, de cîştiguri uşoare, de viaţă bogată? Uitase de veşnicele ghinioane ale lui taică-său, care visa şi el numai lovituri uluitoare şi socotea numai în milioane, dar murise în mizerie, lăsîndu-le datorii şi bucluc. Nu mai voia să fie funcţionar, se săturase de

stăpîn, voia să lucreze pe cont propriu... Fusese liniştită ani de zile văzîndu-l că munceşte cuminte şi serios şi că toată lumea îl preţuieşte. Avea acum o gospodărie îndestulată, nu-şi dorea mai mult decît atît, nu avea ambiţia să-şi vadă băiatul negustor şi nici însurat cu nepoata lui Emil Calaff. Dar ce putea ea să facă? Nu se amestecase niciodată în treburile altora, fiecare avea să doarmă după cum îşi aşternuse. Ea ce putea să facă?

Lia veni însoţită de Conrad care o adusese de acasă. Purta la gît medalionul de aur dăruit de el şi avea un buchet mare de flori pentru doamna Klar. Era hotărîtă să-i arate afecţiune şi respect, să n-o lase să se simtă prost faţă de ea sau intimidată, dar intrarea în curtea nepietruită şi aspectul sărăcăcios al casei o indispuse. În fund mai locuia cineva; două ţaţe apărură în uşă cu mîinile în şolduri, în timp ce o babă fără dinţi şi un băieţaş murdar se înghesuiau la o fereastră.

Antreul era strîmt şi întunecos. „Au avut sarmale la prînz", îşi spuse Lia maşinal, intrînd în sufrageria cu mobilă ieftină şi bibelouri de duzină. Nici la ei acasă nu era frumos, nici ei nu aveau lucruri fine, totuşi... era altfel, cu totul altfel.

Bătrîna era demnă şi distinsă, în rochia ei neagră, simplă dar bine cusută. Avea părul complet alb, vorbea puţin, cu voce scăzută, se mişca măsurat, fără nici o grabă, nu-i făcea complimente, nu era emoţionată şi nu avea lacrimi în ochi cînd o sărută. O fată curăţică şi drăguţă, cu panglici roşii în păr, servi ceaiul cu prăjituri excelente. Lia vru să ceară reţeta, dar se răzgîndi: era vulgar şi de prost gust să vorbească despre bucătărie din prima dată. Hilda ar fi făcut-o de două parale. „În orice caz n-are să-mi fie ruşine cu ea — îşi spuse Lia, privindu-şi soacra — nici nu mă aşteptam să fie aşa de prezentabilă."

În schimb Theodor... Nu, era exclus să şi-l închipuie stînd de vorbă cu bunicul, cu Marta sau cu

Hilda. Avea o cărare impecabilă, părul strălucitor de pomadă, o cravată țipătoare cu un ac mare înfipt în ea și la manșete niște butoni cu pietre. Vorbea tare și mult — era de altfel singurul dintre ei care vorbea — povestea anecdote din armată de care rîdea de se prăpădea și se lăuda cu o lipsă de modestie stridentă cu succesele lui la baluri și la serate. La un moment dat începu să fredoneze o romanță napolitană, pe care se oferi s-o cînte acompaniindu-se cu ghitara. Conrad îl convinse cu greutate să renunțe:

— Lasă, altă dată, cînd o să vă cunoașteți mai bine, spuse el stăpînindu-și enervarea. Acuma stăm de vorbă și bem ceai.

Ceva mai tîrziu, în timp ce Lia refuza o a treia felie de cozonac cu care o îmbia doamna Klar, Theodor se amestecă în vorbă ca să insiste și el:

— De ce nu iei? Nu știi că: *„allen guten Dingen sind drei"?* Să nu crezi că ți-ar strica să te mai îngrași puțin.

Lia roși, se întunecă și pînă la sfîrșitul vizitei rămase fără chef și fără putere. „Vai de mine! își spunea ea, cu nemțeasca asta... dacă-mi vine o dată în casă și-și dă drumul de față cu Hilda, intru în pămînt de rușine. Dar cine-l roagă să vorbească limbi străine, cine-l roagă? Și ce impertinent e!"

Dora nu scotea o vorbă. Avea o față blîndă și delicată, ușor alterată de sarcină. Era în ultimile luni și purta o rochie largă care-i ascundea în parte talia diformată. Zîmbea mereu și privea spre Lia ca să vadă ce impresie îi face avalanșa de spirite ale lui Theodor, pentru care părea să aibă o mare admirație, deși uneori schița cîte un gest involuntar ca pentru a-l ruga să tacă. Lia o găsi acceptabilă și căută să fie drăguță cu ea; îi adresă de vreo două ori cuvîntul, evitînd cu grijă să pomenească despre rochii sau despre modă în general. I se părea că în felul ăsta ar fi arătat că se resem-

nează cu profesiunea Dorei şi că o găseşte firească, ceea ce ar fi fost monstruos, inimaginabil...

Conrad o conduse seara acasă. Era ger, zăpada scîrţia uscat sub picioare. În tramvai lume multă — nu găsiră trăsură pe strada Serei — şi Lia se bucură fiindcă nu trebuia să-şi comunice impresiile. Nici Conrad n-o întrebă nimic. Abia cînd ajunseră aproape de fabrică Lia se învioră şi începu să vorbească despre tot felul de nimicuri cu o veselie forţată. Apoi spuse cu sinceritate:

— Ce distinsă e mama ta, Răducule! Îmi place foarte mult, sînt sigură că o să mă împac bine cu ea.

În faţa porţii îl rugă să intre. Avea o ezitare în glas: era tîrziu, nu ştia cum îl va primi Hilda, nici dacă ai ei mîncaseră sau nu. Conrad înţelese şi refuză.

— La ora asta?... Trebuie să mă întorc acasă şi cu tramvaiele noastre am să ajung la douăsprezece.

Hilda era singură în sufragerie şi citea. „M-a aşteptat", îşi spuse Lia şi închise uşa cu un zgomot exagerat, care trebuia să convingă întreaga familie că era bine dispusă, apoi strigă voioasă:

— Bună seara, Hilduţ! Sper că aţi mîncat... Eu sînt ghiftuită că abia mă mişc... nu mai intră nimic în mine! Uf! ce obosită sînt!

Hilda închise cartea şi-i aruncă o privire pătrunzătoare prin ochelari.

— De ce eşti obosită? Te doare gura de atîta conversaţie?

— Ei da, îţi închipui... I-am văzut pentru prima dată, am avut atîtea să ne spunem... Lia părea foarte animată, vorbea tare şi gesticula.

— Şi cum e soacră-ta? întrebă Hilda subţiindu-şi buzele. Ai putut să te înţelegi cu dînsa? Ştie şi romîneşte?

— De ce să nu ştie romîneşte? Lia o privea agresiv. Ai crezut că m-am înţeles pe chinezeşte cu ea?

— Nu, m-am gîndit că vorbeşte numai idiş... Hilda clipea des din ochi. Am auzit că femeile din categoria asta...

— Ce înseamnă „femeile din categoria asta", bestie? ţipă Lia. N-ai merita să-i săruţi tălpile, cu toate aerele tale de contesă. Vorbeşte romîneşte mai frumos ca multe cucoane evreice din lumea bună pe lîngă care te guduri tu.

— Nu mă gudur pe lîngă nimeni, idioato! strigă Hilda. Să-ţi trăiască dacă eşti aşa de mîndră de ea, se vede că ţi s-a potrivit. Ar fi fost păcat să ţi se nimerească ţie ceva mai bun. De cînd te ştiu numai cu ţaţe şi cu bucătărese ţi-a plăcut să pălăvrăgeşti. Acum ţi-a dat dumnezeu o balabustă de soacră şi...

— Taci, taci că-ţi scot ochii, viperă... Lia era albă ca hîrtia. Ţie n-o să-ţi dea dumnezeu nici un fel de soacră, nici dracul nu se uită la tine... să te măriţi cînd ţi-oi spune eu, viperă, viperă...

— Lia, ce s-a întîmplat? Laura intrase de cîteva clipe şi se repezise la ea. Hilda ţipa cu spume la gură, vînătă la faţă. Copii! tăceţi, copii! Nu vă e milă şi de mine? Nu mai pot... Vino Lia, vino dincolo să te linişteşti.

O luă de mijloc şi o trase după ea în dormitor. Hilda mai rămase o clipă în odaie, sprijinită de marginea mesei, apoi ieşi trîntind uşa care da spre antret.

CAPITOLUL VI

Se vorbea despre întărirea liniei Carpaţilor şi a Dunării, despre concentrări de trupe. Transporturile de cărbuni care soseau prin Rusia conţineau tunuri şi muniţii. Toată lumea era convinsă că Brătianu se angajase faţă de Antantă, că regina avea o influenţă puternică asupra regelui şi că Take Ionescu ajunsese stăpîn pe situaţie. Filipescu plecă în Rusia. Miniştrii Austriei şi ai Germaniei la Bucureşti erau zilnic în legătură cu Marghiloman şi seara îşi făceau apariţia la Jockey-Club, eleganţi şi zîmbitori, fără să arate că observă spaţiul gol ce se lărgea tot mai mult în jurul lor. Deodată, tunurile începură să bubuie la Verdun şi zgomotul lor fu atît de puternic, încît se auzi pînă în ultimele capitale neutre din Europa, care îl ascultară cu o atenţie crescîndă, pîndind, evaluînd şi comentînd cantitatea de obuze căzute într-o parte ori într-alta şi puterea de rezistenţă a fiinţelor omeneşti pitite sub pămînt, în cele două şiruri de tranşee, de-a lungul reţelei de sîrmă ghimpată.

Se făceau afaceri fabuloase şi în ţară contrabanda înflorea pe toate drumurile sub ochii binevoitori şi complici ai tuturor autorităţilor. Curieri diplomatici căpătau aprobarea pentru sute de kilograme de bagaje care treceau graniţele scutite de controale şi ajungeau în perfectă stare la destinaţie.

Profesorul Popovici nu mai făcea lecție. Intra pe rînd în clase după ce clopotul anunța sfîrșitul recreației, trîntea catalogul pe catedră și fără nici un preambul se avînta în improvizații patriotice pe care le răcnea cu un glas dogit, însoțindu-le de gesturi patetice și pline de energie. Era mic, gras, chel și împingea cu trudă înainte o burtă imensă, care nu-și găsea locul nici deasupra, nici dedesubtul catedrei.

— Vrea război! spunea Ionică, măsurîndu-l cu o privire încărcată de dezgust. Dacă i-ar intra vîrful unei baionete în burtă, s-ar dezumfla ca un balon de bîlci...

Ionică era bolnav și lipsea mereu de la școală. În Badalan era mizerie. Salariile rămăseseră aceleași, deși viața se scumpise și se scumpea cu fiecare zi mai mult. Numai cărăușii cîștigau, cărăușii din Lozoveni și Vadul Ungurului care transportau marfă pentru tot felul de indivizi suspecți și grăbiți, în direcții diverse și la ore neobișnuite.

Cursul mărcii germane era foarte avantajos. Klar își vîndu pe un preț bun micul stoc de piatră vînătă și cumpără mărci. „Orice s-ar întîmpla — își spunea el — chiar învinsă, Germania va rămîne un stat puternic și marca o monedă solidă."

Cînd îi comunică în treacăt această operație domnului Calaff, îl văzu ridicînd din sprîncene ușor nedumerit:

— Ai chiar atîta încredere în marcă? Ești curajos, foarte curajos. Dar nu insistă și vorbi despre altceva.

Atitudinea bătrînului îl supăra și-i dădea de gîndit. Nu se putea hotărî să atingă din nou problema situației lui militare și aștepta mereu să-l audă pe el deschizînd vorba, cum făcuse cu trei ani în urmă. Dar domnul Calaff tăcea, discuta despre război și despre fronturi în mod absolut teoretic și impersonal, nu pomenea nimic despre intențiile lui în legătură cu Jean și cu viitorul lui nepot. Dealtfel

față de Klar redevenise, chiar a doua zi după convorbirea în care îi acordase mîna Liei, patronul exigent și distant, mai exigent și mai distant decît înainte de acest eveniment. Îi spunea mai departe „Klar" și „dumneata", silindu-l și pe el să respecte formulele de politețe de pînă atunci. Nu făcea niciodată aluzie la noile relații dintre ei, nu-l întreba ce proiecte are, nu se interesa nici măcar de fixarea datei căsătoriei. Klar se făcea că găsește firească această purtare și evita cu băgare de seamă prilejurile în care dorința vădită de a-l jigni a bătrînului s-ar fi putut împlini.

Era hotărît să plece din fabrică îndată după căsătorie, dacă intrarea țării în război nu s-ar fi produs și să înceapă să lucreze pe cont propriu. Avea de altfel o vagă presimțire că bătrînul cocea ceva, că avea anumite intenții și plănuia unele operații despre care nu găsea necesar să-l înștiințeze. Activitatea fabricii era foarte potolită, cîteva fete de la ambalaj mai fuseseră concediate. Klar află că domnul Calaff cumpăra hîrtie și mucavale pe care însă le transporta în oraș, în depozitul de acasă, și că părea foarte interesat de această marfă. Lui nu-i spunea nimic și Klar luă obiceiul să nu mai intre în biroul patronului decît chemat, ca să nu dea impresia că vrea să profite de noile relații dintre ei și să obțină cu orice preț dreptul la familiaritate.

Nu se simțea bine nici în casă la Farg. Numai Farg și Dan îl primeau fără reticențe și-i arătau prietenie. Laura făcea și ea tot posibilul ca să-i pună la largul lui, dar purtarea ei nu era niciodată naturală și orice convorbire între ei rămînea convențională, astfel încît recurgeau amîndoi la mersul treburilor în fabrică și la dificultățile intervenite din cauza războiului, ca la un refugiu. Hilda își disimula foarte superficial antipatia și nu făcea nici un efort ca să găsească un subiect de interes comun. Klar vorbise de cîteva ori despre cărți și

despre spectacole, cită nume de autori, de actori şi de cîntăreţi mari care trecuseră în turneu prin Galaţi, exprimîndu-şi admiraţia faţă de ei ori criticîndu-le interpretarea. Hilda îl asculta indiferentă, în timp ce privirea i se plimba în jur prin odaie, oprindu-se pe rînd asupra fiecărei mobile, a fiecărui obiect cu o atenţie exagerată şi rătăcindu-se numai în mod excepţional pe figura lui Klar. „Da... da... desigur", spunea ea din cînd în cînd, subliniind foarte lămurit că numai din politeţe îşi ascunde plictiseala. Alteori se întorcea spre Lia :

— În ce piesă a văzut-o ultima dată Marta pe Eleonora Duse la Paris ? Uite cum îmi scapă... *Tu sais, je me demande parfois si je ne perds pas la mémoire*[1]... Cred că îmi slăbeşte memoria, adăugă ea în direcţia lui Klar. În fine, şi Marta şi Paul spuneau că e formidabilă.

— Asta zicea şi Conrad, replica Lia fierbînd de necaz. Nu văd ce noutate ai povestit.

— Nici o noutate... E vorba că altfel e scos în evidenţă un mare talent pe o scenă străină şi într-un ansamblu pus la punct. Cît despre Marta şi Paul, bietul Anatol de pildă sau Silvia şi Dolo, ori toţi ceilalţi din familia noastră, care au văzut mereu spectacole în străinătate, e natural să am încredere în gustul lor, fiindcă...

— Da, mai ales Silvia şi Dolo... striga Lia izbucnind într-un rîs strident ca s-o împiedice pe Hilda să continue. Ai nimerit-o! Un fin cunoscător ca Dolo...

— Lasă, lasă, dragă — spunea Hilda păstrîndu-şi calmul — n-are de ce să-ţi fie ruşine de familia ta. Dolo e un farmacist serios, un intelectual şi în orice caz tot atît de cunoscător în artă ca şi noi, nu ?

Toate conversaţiile de felul acesta se desfăşurau într-o atmosferă încărcată şi toate ameninţau să degenereze în ceartă. Lia ar fi preferat ca soră-sa

---

[1] În limba franceză: Ştii, citeodată mă întreb dacă nu cumva îmi pierd memoria... (n.r.).

să rămînă la ea în odaie, ori să găsească un pretext decent ca să-i părăsească după primele douăzeci de minute. Dar Hilda lipsea rar dintre ei, se înţepenea pe scaun şi stătea dreaptă, fără să se sprijine de spetează, clipind des din ochi, spunînd alternativ cîte o frază nemţească şi alta franţuzească, fără să neglijeze vreodată să le traducă în romîneşte pentru uzul cumnatului ei. Cînd Conrad era invitat la masă, Hilda mînca puţin, cu gesturi de o distincţie studiată, aşteptînd totdeauna ca maică-sa să pună întîi mîna pe furculiţă şi pe cuţit. Nu-l întreba niciodată despre familia lui şi cînd Lia aducea vorba despre acuarelele lui Barbu pe care le văzuse la ei acasă, ori despre tatăl doamnei Klar care ţinuse pe vremuri în arendă o moşie destul de considerabilă, părea că se gîndeşte la altceva, îi punea o întrebare maică-si sau lui Dan, se scula de pe scaun ca să închidă sau să deschidă uşa. O singură dată îl întrebă pe Conrad de fratele lui care se ocupa cu instrumente muzicale şi plîngîndu-se că pianul lor s-a hodorogit de tot se interesă dacă nu cumva ar putea veni să-l acordeze.

— Fratele lui Conrad nu-i meşter ambulant, spuse Lia stăpînindu-se cu greu. De ce nu-l chemi pe Willenz? Nu-ţi mai convine?

— A, nu, răspunse Hilda agale, *ce n'est pas pour le plaisir de changer...* Nu că-mi place neapărat să schimb, dar credeam că...

Nu făcură nici un fel de ceremonie de logodnă. Era război, spusese Laura, situaţia politică tulbure, ea n-ar fi fost de părere... Nici Conrad nu ţinea la mărunţişuri de astea; desigur, era război, toată lumea se gîndea la lucruri serioase. Lia nu protestă şi nu pomeni nimic, despre balurile, seratele, nunţile şi logodnele celebrate în oraş cu aceeaşi pompă ca şi înainte de război, fiindcă lumea care se distra cu aceste prilejuri realiza cîştiguri atît de frumoase de pe urma războiului, încît îşi putea îngădui să cugete din cînd în cînd şi la lucruri mai puţin

serioase. Nu ţinea nici ea la logodnă; îşi spunea că va fi de ajuns dacă cele două familii se vor cunoaşte la nuntă şi-şi dădea seama că era cu atît mai bine cu cît această confruntare se putea amîna mai mult.

Cu mama lui Conrad, însă, trebuiau să facă cunoştinţă şi după o serie de deliberări, de tărăgănări şi de consultaţii, în care fu amestecat şi domnul Calaff, doamna Klar fu invitată pentru o după-masă la ceai, împreună cu fiul ei, jos la bunici. Vizita avu loc într-o atmosferă de gheaţă. Domnul Calaff nu-şi făcu apariţia. Laura, care se strecură de cîteva ori la el în birou ca să-l roage să vină măcar pentru cinci minute, se întoarse de fiecare dată compunîndu-şi o mină din cele mai desperate nuanţe de părere de rău, de linişte prefăcută, de îngrijorare pentru munca depusă de taică-său şi explicînd că avea de expediat corespondenţa neglijată în ultima vreme. Spunea această minciună cu bravura inconştienţei fiindcă Klar, care se afla de faţă şi auzea, era ca şi ea la curent cu problema corespondenţei şi o ştia în ordine, ca de obicei. Doamna Calaff se mişca moale în fotoliu, clătinîndu-şi guşile şi spunea cîteva cuvinte anoste, din care reieşea limpede că nu e lămurită cine e doamna străină aşezată în faţa ei şi nici care e rostul prezenţei sale în casa lor. Albert încerca să anime conversaţia povestind scurte amintiri din viaţa lui de student şi anecdote care păreau să fi avut mare succes la acea epocă. Jean participă la reuniunea de familie, crezînd la început că taică-său va veni şi el măcar pentru o jumătate de oră, măcar ca să bea ceaiul. Pe măsură ce timpul trecea însă şi el se convingea că domnul Calaff era hotărît s-o ignoreze pe vizitatoare, devenea sumbru şi taciturn, pînă cînd încetă complet să intervină în conversaţie. Aştepă ceaiul cu nerăbdare, goli în grabă farfuria cu prăjituri pe care o pusese Laura în faţa lui, apoi se sculă de la masă şi dispăru fără un cuvînt. Dacă taică-său se purta aşa faţă de Klar, înseamnă că

nici el nu era obligat să-i facă onorurile. Bine că știa ce avea de făcut de acum înainte...

Hilda fu bine dispusă toată seara. O ajută pe maică-sa să servească, se arătă plină de atenție și de afecțiune față de bunică-sa, nu se mișcă de lîngă ea, îi puse zahăr în ceai, îi luă din farfurie un pișcot prea rumenit. I se adresa tot timpul în germană, după cum tot în germană îi cerea sau îi oferea maică-si, cu voce scăzută și în fraze scurte, familiare, ceștile, farfuriile, sau zaharnița, vrînd să indice astfel că limba curentă, limba de toate zilele folosită între ei nu e romîna, de care se servesc numai față de niște oameni dinafară, străini de lumea lor și cărora nu le vorbește nemțește ca să nu-i pună în situația de a nu putea răspunde sau de a se face de rîs, răspunzînd greșit.

Doamna Klar îi privea pe rînd, cu ochi calmi și severi și fața ei păstra aceeași expresie de demnitate gravă. Vorbi puțin și nu zîmbi de loc. Nu deveni mai vorbăreață nici în trăsură, în timp ce se întorcea acasă cu Conrad și nu făcu nici un fel de aluzie la vizita din după-masa aceea sau la personajele care-i oferiseră ceai și prăjituri și în mijlocul cărora avea să trăiască fiul ei de acum înainte.

Nunta trebuia să aibă loc la 1 iunie și Lia era ocupată cu pregătirea trusoului. Nu era chiar așa cum și l-ar fi dorit ea, cum știa că-l avuseseră mătușile, dar maică-sa se dădea peste cap ca s-o mulțumească și oricum, era așa de bucuroasă ca să umble prin magazine după cumpărături, să aleagă modele, să facă probe.

Laura fusese tot timpul încredințată că taică-său îi va ajuta la cheltuielile de trusou; altfel cum ar fi putut s-o scoată la capăt? Dar cînd, după o așteptare zadarnică de cîteva zile, îndrăzni să-i vorbească despre cumpărăturile pe care avea să le facă, domnul Calaff ridică din umeri.

— Și de ce-mi spui mie toate chestiile astea? Poate crezi că am să bag iar mîna în buzunar să

scot alţi bani ? Ţi-am dat zece mii de lei... ajunge atît. Pentru celelalte fleacuri n-ai decît să scoţi din banii voştri, din banii cu care s-a întors Albert. Doar nu aştepţi să mai facă pui...

Domnişoara Esther veni zilnic timp de două săptămîni ca să completeze lenjeria de pat şi cea de corp. Lia broda lîngă ea, rotunjind găurile şi festoanele perfect egale, desena iniţiale şi trăgea fire pentru ajur. Apoi fu rîndul lui madam Dobrescu, al jurnalelor de modă, al nasturilor, capselor şi ibrişinelor care umpleau sertarele tuturor meselor şi zgomotul maşinii de cusut dudui în urechile lor alte două săptămîni. Domnişoara Esther şi madam Dobrescu lucrau în odaia fetelor, unde li se servea şi masa. Dan încercă s-o convingă pe maică-sa că ar putea să mănînce împreună cu ei.

— Ce vrei, mamă dragă ? îl întrebă Laura obosită şi cu gîndul aiurea. Ai început să ai şi tu pretenţii ? Nu înţeleg ce interes poate să prezinte pentru un băiat de vîrsta ta unde şi cu cine mănîncă croitoreasa sau lenjereasa care lucrează pentru soră-sa... Lasă-mă în pace, nu mă necăji, am destule necazuri şi aşa.

Lia îşi făcu un palton şi trei taioare la Brickmann. Unul din ele era de postav alb, avea să-l poarte la cununia care trebuia să aibă loc acasă, în prezenţa membrilor celor două familii. La una din probe, Lia şi maică-sa se întîlniră cu doamna Laub, care nu mai plecase de doi ani în străinătate şi era nevoită să-şi confecţioneze toaletele la Galaţi. Le felicită pe amîndouă cu o jenă vizibilă şi îi ură Liei toate fericirile posibile, dar fără să pomenească ceva despre logodnicul ei. Schimbară vorba îndată ce fu posibil şi Violette Laub ceru veşti despre Marta care-i scria la intervale mari şi neregulate. Apoi îl lăudă pe Brickmann şi Laura observă că se oprise în ultima clipă înainte de a aduce în discuţie casa „Rachelle“ la care îşi lucrase un timp. „Ştie şi ea“, îşi spuse Laura şi simţi un gust amar în gură.

În oraș se vorbeau tot felul de bazaconii și cînd mergeau pe stradă, multă lume se întorcea după ei. Urările pe care le primeau erau însoțite de zîmbete încurcate, răutăcioase, ori pline de curiozitate, uneori de întrebări indiscrete, în care se simțea goana după amănuntul de senzație, de scandal. Anunțară evenimentul, strecurîndu-l ca un fapt divers în scrisorile către Marta, Silvia, Diana și Maximilian, Jenny Ias și fiică-sa și primiră felicitări nedumerite și șovăitoare. Colegelor de școală Lia nu le comunică nimic.

— Ce mai am eu comun cu ele? îi spuse în chip de explicație Hildei. Nu ne mai vedem cu nici una. E război... Am și alte griji în afară de corespondența oficială. Dacă o să rămînă *fair-part*-uri la nuntă, am să trimit cîteva. Hilda se hotărî s-o înștiințeze pe Valérie, dar meditä multă vreme asupra termenilor în care era nimerit să-i scrie. În cele din urmă găsi că cea mai fericită soluție ar fi să înfățișeze toată povestea ca un *„coup de tête“* [1] al Liei, pe care familia se văzuse silită să-l încuviințeze. *„C'est d'ailleurs un jeune homme assez bien,* adăugă ea cu o superioritate indulgentă. *Grand-père nous rassure et affirme qu'il a de grandes possibilités...“* [2]

Cu cîteva săptămîni înainte de nuntă, Laura, care din cîte îi povestise fiică-sa, pricepuse că nici casa nici curtea unde locuia Conrad nu erau foarte impozante, își întrebă ginerele dacă n-ar vrea să se mute.

— Cum să nu — răspunse Klar — m-am gîndit de mult la asta. Aici n-am avea loc nici pentru mobilă nouă, dacă ne-am decide să cumpărăm ceva. Mă întreb, însă, dacă e momentul... Dacă începe războiul...

---

[1] În limba franceză: năzdrăvănie, nebunie (n.r.).

[2] În limba franceză: De altminteri e un tînăr destul de bine. Bunicul ne liniștește și spune că e un tînăr de viitor (n.r.).

— Poate că nu începe, îl întrerupse Laura. Şi apoi ce are a face? Să sperăm că ai să rămîi în oraş ca şi data trecută şi e bine să aveţi o locuinţă confortabilă. O să fie şi mama dumitale mai la largul ei cînd o să rămînă singură şi...

— De ce să rămînă mama singură? Era rîndul lui Conrad să întrerupă şi continuă cu vioiciune şi energie. Mama o să locuiască la noi, nu vreau să mă despart de ea.

— Ar fi bine să te mai gîndeşti, spuse Laura. N-ar trebui să sileşti o soţie tînără să stea de la început împreună cu soacra. Cine ştie ce neînţelegeri...

— Nu vor fi nici un fel de neînţelegeri, o întrerupse din nou Conrad cu fermitate şi cu oarecare asprime. Se săturase de toate mofturile lor, de atmosfera de doliu şi de durere care domnea în familie, de suspine, de înţepături. În definitiv nimeni nu putea spune că el făcuse primul pas. Mama mea e o femeie cu care oricine se poate înţelege şi Lia nu va avea nici un motiv să se plîngă de ea. Sînt hotărît să locuim împreună şi vă rog să nu mai insistaţi... E inutil să avem discuţii în această privinţă. Sînt de acord să ne mutăm într-o casă bună îndată ce se va putea, dar mama va veni cu noi şi va rămîne cu noi cît mai are de trăit...

Laura renunţă la discuţie şi cînd Lia află rezultatul convorbirii pe care o aşteptase cu nerăbdare, tăcu şi se arătă împăcată cu perspectiva convieţuirii cu soacră-sa. Şi ea şi Conrad evitară să atingă acest subiect şi lucrurile se menţinură într-un prudent statu-quo.

Hilda nu cheltuise nimic din cei cincizeci de lei pe care-i adunase dînd lecţii lui Edith. Era în general foarte econoamă, incomparabil mai econoamă decît Lia. Hotărî să-i cumpere soră-si un cadou de nuntă cu care să nu-i fie ruşine şi după ce cutreieră împreună cu Laura toate magazinele, se opri la un serviciu de masă de douăsprezece persoane pe care

dădu patruzeci şi cinci de lei. Cercetă fiecare farfurie în parte, cu ochii încreţiţi, examină solniţele, saladiera, castronul de supă, polonicul. „Cînd avea să primească şi ea cadouri de nuntă?" se întrebă Laura şi o urmă la casă, unde Hilda plăti cu mîndrie din banii pentru care muncise mai bine de un an de zile.

Diana îi trimise Liei o jardinieră de argint. O soră a ei şi Janny Ias îi cumpărară tacîmuri. Din Focşani sosiră zaharniţe, bomboniere, servicii de compot. De la Theodor, de la Leon şi de la sora Dorei, Lia primi servicii de ceai şi de cafea. Toate o bucurau, dar numai pe jumătate, fiindcă îi era inima grea şi o jenă permanentă o apăsa. I se părea că nimic nu era sincer, că nimic nu se petrecea aşa ca pe vremuri, înainte de celelalte nunţi din familie. Felicitările pe care le primea erau pline de constrîngeri, nici măcar croitoreasa, lenjereasa şi modista nu se arătau convinse că ceea ce se pregătea să facă însemna fericirea pentru ea sau pentru familie. De pretutindeni i se părea că o încolţesc mustrări tăcute şi de undeva, din adîncul ei, ai fi zis că vor s-o atace remuşcările. Era prea tîrziu, acum nu mai putea merge decît înainte, dar uneori trebuia să lupte împotriva gîndului că dacă ar fi trebuit s-o ia de la început, n-ar mai fi avut putere.

Cununia avu loc la ei în casă. Cînd Laura îl întrebă timid pe domnul Calaff dacă îi îngăduie s-o facă jos, în casa părintească, se lovi de un refuz brutal.

— M-am plictisit de atîtea nunţi, îmi ajunge. Şi pentru cinstea şi bucuria pe care mi-a făcut-o fiică-ta ...nu merită. Ai casa ta. Vezi numai să nu laşi nimic prin curte.

Dar acceptă să cunune chiar după ce Laura îi mărturisi şoväind că din partea lui Klar naş avea să fie fratele lui cel mare Theodor, adică cel însurat cu croitoreasa.

— Ce mă priveşte pe mine? Mai mult decît „bună ziua" sau „bună seara" tot n-am să schimb cu el.

Leon sosi cu Otilia din Brăila, amîndoi dichisiți și puși la punct, cu haine comandate special pentru ceremonie. Otilia purta la cununie o rochie plină cu zorzoane de prost gust și era încărcată cu bijuterii de toate mărimile și de toate culorile. Dora, care născuse între timp un băiat, se subțiase și, deși speriată și stîngace, făcea o figură destul de acceptabilă. Și ea și soră-sa erau elegante, cu nota ușoară de extravaganță pe care Rachelle o dădea la tot ce ieșea din mîinile ei, dar fără stridență. Se mirară văzînd că Lia se mărită în taieur și că nici restul familiei nu era în haine sărbătorești. Domnul Calaff, care sosi cu aproape două ore întîrziere împreună cu nevastă-sa și cu Jean, era îmbrăcat ca de obicei, cu îngrijire, într-un costum fin, impecabil croit, dar era un costum din acelea pe care îl purta duminica sau chiar într-o după-amiază din cursul săptămînii, cînd intra să ia o gustare la „Suré" sau îi făcea o vizită lui Vintilă Mușat de cînd intrarea lui în guvern devenise o chestie de săptămîni.

Rabinul Mendel oficie fără prea multe fasoane, apoi invitaților li se servi vin și prăjituri. Lia se duse numaidecît să se schimbe: aveau tren spre Slănic peste o oră, bagajele erau gata pregătite. Se gîndiseră întîi să plece la Sinaia, dar renunțaseră. Se spunea că era plină de oameni politici, de străini, de spioni, era și prea departe. Dacă se întîmpla ceva...

Tinerii căsătoriți își luară rămas bun de la toată lumea. Înainte de a se urca în trăsură, Lia o mai îmbrățișă o dată pe maică-sa care plîngea, ezită, apoi se apropie de domnul Calaff și-i sărută din nou mîna.

— *Grossvater, verszeih'mir* [1], murmură ea cu vocea înăbușită de emoție.

— *Got soll dir verzeihen* [2], răspunse bunicul tare.

---

[1] În limba germană: Bunicule, iartă-mă (n.r.).
[2] În limba germană: Dumnezeu să te ierte (n.r.).

cu glasul lui de toate zilele și atinse pentru ultima oară cu buzele fruntea fierbinte a Liei.

La Slănic rămaseră numai douăzeci de zile. Atît avea concediu Conrad, care nici nu ceruse mai mult fiindcă trebuia în orice caz să se întoarcă și să-și rezolve situația militară rămasă în suspensie din pricina indiferenței totale ce arăta bătrînul în această chestiune.

În stațiune era lume puțină. Sezonul abia începea, de altfel nimeni nu se aștepta la prea multă aglomerație: se știa că mobilizarea putea suna în fiecare moment. Vremea era frumoasă și caldă, aerul străveziu și liniștit; Lia descoperi deodată ce înseamnă fericirea, cît de puțin aducea cu imaginea imprecisă și decolorată, pe care și-o făurise ea înainte de căsătorie, în lunile de agitație, de lacrimi și de îndoială, încununate de aceste săptămîni parfumate de miere.

Nu ieșise niciodată pînă atunci din Galați; era adevărat, o recunoștea cu stupoare, aproape că îi era rușine să-i mărturisească lui Condrad. Și nu fusese niciodată departe de familie, în afara opreliștilor care-i îngustau viața, dincolo de rețeaua de dogme neclintite ce-i închidea orice drum. Conrad era vesel și o iubea. Doamne, ce mult o iubea! Glumeau și rîdeau în parc, la restaurant... Nici un bărbat din familia lor nu fusese vreodată așa de drăguț și de tandru față de soția lui, nici unul, Lia știa sigur asta. Era mîndră și fericită că numai ea cunoștea o asemenea bucurie, că era dezmierdată și alintată ca un copil. Bărbatul ei nu studiase în străinătate, mama lui nu vorbea franțuzește și nemțește, nu purta în urechi briliante cît alunele. Ei și? Nu era de ajuns că știa s-o iubească și că îi vorbea așa de frumos despre viitor, că avea atîta încredere în el, în viață, în succes?

Erau de două săptămîni la Slănic și li se părea că mai au în față o veșnicie de libertate și de izolare în doi, cînd într-o după-amiază, în timp ce se îndreptau spre parc, un tînăr îi salută zîmbind.

— Wald! exclamă Conrad bucuros, îl opri și i-l prezentă Liei. Cum de nu ne-am văzut încă? Ai venit de mult?

Wald sosise chiar în dimineața aceea și ieșise pentru prima oară să se plimbe prin stațiune. Vorbea cu afectare, accentuînd fără nici un motiv unele cuvinte și lua diferite poze foarte studiate, cu intenția vădită de a face impresie nepoatei lui Emil Calaff. Le spuse că la Galați erau călduri mari și că în județ se înregistrase un caz de insolație. Apoi imediat îl întrebă pe Klar dacă auzise despre incidentele de la 13 iunie.

— Cînd? alaltăieri? N-am auzit nimic; ce s-a întîmplat? întrebă acesta fără să dea dovadă de un interes deosebit.

Wald le povesti că o mare demonstrație muncitorească avusese loc în port, că mulțimea se încolonase manifestînd pentru pîine, libertate și pace și că în fața Palatului Navigației fusese oprită de armată. O ciocnire avusese loc și de la ferestrele palatului agenții poliției trăseseră în mulțime cu revolverele.

— Sînt morți, zece-doisprezece, nu știu bine, și răniți. Se fac arestări, tot orașul vorbește despre asta.

— Auzi, auzi?... Închipuie-ți... spunea Klar ascultînd cu atenție și cu un sentiment inexplicabil de culpabilitate.

Lia își pierdu răbdarea. Voia să meargă la cofetărie unde la ora asta erau totdeauna cîteva cucoane elegante, care-și inspectau reciproc, pe furiș, toaletele.

— Ce facem, Răducule? N-ar fi bine să pornim? întrebă ea strîngîndu-i brațul semnificativ. Poate că-i face plăcere și domnului Wald să vină cu noi, adăugă ea amabilă, cu un surîs în direcția lui. Căuta să fie simplă și familiară ca să nu creadă prietenii lui Conrad că-și dă aere.

Wald acceptă și se îndreptară toți trei spre cofetărie.

Indată după întoarcerea la Galați, Klar se grăbi să-și aranjeze situația militară. Îl întrebă în treacăt

pe domnul Calaff ce crede despre o mobilizare pe loc, dîndu-i a înțelege că avea și el prieteni care l-ar putea ajuta.

— Nu te-aș sfătui să te agiți prea mult pentru asta, răspunse domnul Calaff liniștit. Nu mai sîntem în 1913, vezi și dumneata, probabil că ar fi mult mai greu de obținut. De altfel nici n-ai avea mare lucru de făcut în fabrică... O să lucrăm foarte puțin sau de loc. Cît despre drumurile în provincie...

Klar se duse la Costică Melinte care era mobilizat la partea sedentară, datorită unui cumnat plutonier-major, căruia îl recomandă călduros pe fostul lui tovarăș de socialism. Peste trei zile, Klar era fixat la depozitul companiei a treia sanitare de pe lîngă Corpul III de Armată; toată povestea îl costă optzeci de lei.

— Pentru dumneata — îi spuse plutonierul Năstase clipind din ochi — fiindcă-i și Costică la mijloc. Dacă-mi mai vii cu vreunul, să știi că fără un sutar... nu se face.

Domnul Calaff îi comunică lui Klar că îi ține oricînd cei zece mii de lei la dispoziție.

— N-am nici un zor, răspunse Klar cu un gest larg de nepăsare și generozitate. Știu că sînt la loc sigur. Deocamdată nu ne mutăm și nici mobilă nu ne cumpărăm. Vom vedea după război... Să sperăm că noi cel puțin o să scăpăm repede.

Domnul Calaff îl privi lung răsfirîndu-și mustața între degetul cel mare și arătătorul mîinii drepte, dar nu făcu nici un comentariu. „Ce-i cu el? se întrebă cu nedumerire. S-a tîmpit. În loc să ia banii și să-i bage numaidecît în marfă... După război? Ce o să facă după război cu zece mii de lei? Și cu mărcile germane pentru care s-a grăbit să vîndă bunătate de piatră vînătă..."

CAPITOLUL VII

Intrarea în război o prinse pe Laura la București, unde îl însoțise pe Albert, operat de piatră la rinichi, după două crize succesive neașteptate și foarte violente. Se întoarseră imediat, deși rana nu era complet vindecată și starea generală a bolnavului se menținea destul de proastă. Laura îl imploră pe domnul Calaff s-o aducă pe Lotte la Galați.

— Nu-mi place de loc domnișoara Finkels, tată. Am impresia că nu i-ar strica nici ei un tratament pentru nervi și apoi nu știu... cred că o bruschează. În orice caz lui Lotte îi e frică de ea, am văzut... mi-a și spus...

— Nu-ți băga nasul unde nu-ți fierbe oala, o întrerupse domnul Calaff cu brutalitate. Și aici ai început să te amesteci ? Vrei să mă conduci pe mine ? Eu nu sînt Albert.

Și Jean și Conrad plecară în primele zile după mobilizare. La despărțire, printre lacrimi și sughițuri de plîns, Lia își întrebă soțul dacă s-ar supăra în cazul că ea s-ar întoarce la maică-sa pentru timpul cît va fi plecat. Klar, dimpotrivă, găsi ideea foarte bună și o sfătui s-o pună numaidecît în aplicare ; simțea lipsa de afecțiune dintre cele două femei și era bucuros că relațiile dintre ele nu riscau să se înăsprească în absența lui.

Lia se întoarse la fabrică şi reluă viaţa pe care o dusese ca fată. O suporta mai greu acum, îi era dor de Conrad, împunsăturile Hildei o scoteau din sărite şi provocau între ele nişte scene sălbatice. Din fericire pentru amîndouă şi pentru biata Laura, care nu ştia cum să le mai liniştească, domnul Calaff ceru ca Hilda să se mute la ei pentru timpul războiului. Casa era pustie, doamna Calaff înţepenită în fotoliul ei, ca şi inexistentă, servitoarele puteau să-şi facă de cap în orele cînd domnul Calaff se afla în oraş. Hilda primi fără ezitare, ba chiar cu o satisfacţie abia ascunsă invitaţia şi-şi făcu bagajele în grabă.

Lipsurile îşi arătară colţii îndată după izbucnirea războiului. Nu se găsea nicăieri un pic de zahăr, pîinea era infectă, amestecată cu fasole, de nemîncat. Tramvaiele mergeau neregulat, apoi nu mai merseră de loc. Domnul Calaff venea o dată pe săptămînă la fabrică aşa că tot greul rămînea în sarcina Laurei. De fapt, însă, după primele trei luni lucrul încetă complet. Domnul Calaff zidi în pivniţă o mare cantitate de marfă. Toată treaba o făcură Haim Schwartz, un nepot al lui, Stoicof şi moş Vasile, într-o duminică, după ce poarta fu încuiată şi se luară măsuri drastice de pază.

Albert era mereu în pat, nu izbutea să se restabilească după operaţie. Domnul Calaff hotărî că Dan trebuia să renunţe la şcoală în anul acela şi să rămînă cu maică-sa la fabrică. Îşi dădu chiar osteneala să-i ceară personal acest sacrificiu şi-i explică de ce nu trebuia să regrete că se întîmpla aşa.

— Vai de învăţătura care se face în timp de război. Probabil că şcolile nu vor funcţiona regulat... Profesorii mai pleacă şi ei cîte unii pe front, dacă n-au ceva sfinţi la Ierusalim, se mai prpădesc. Cine rămîne e cu gîndul aiurea. O să ai timp după război să tot înveţi. Şi apoi ar fi imposibil, cum ai să faci zilnic drumul fără tramvai?

Dan acceptă — ce putea face altfel? şi-şi făgădui că se va pregăti pentru examen în particular. Se

gîndea cu neliniște la Ionică și se întreba ce va face el. Știa că se simte prost și că e slăbit; avea ceva la plămîni și era clar că nu va suporta ușor mizeria războiului. Se vedeau foarte rar: fără tramvai, de la fabrică pînă în Badalan erau mai bine de două ore de mers. Luaseră amîndoi hotărîrea să comunice prin scris, dar ce se putea spune într-o scrisoare?

În toamnă, cînd înaintarea nemților nu mai întîmpina nici un fel de rezistență, Laura își luă inima în dinți și-l imploră din nou, plîngînd, pe taică-său s-o aducă pe Lotte la Galați. Domnul Calaff se înfurie și începu să răcnească:

— Pînă cînd n-am să te dau cu capul de pereți n-ai să te lași și n-ai să-mi dai pace, idioata dracului! Ți-am spus să nu te amesteci unde nu-ți fierbe oala. Du-te tu după ea dacă-i porți atîta de grijă, cere un vagon special, ia-o la tine, spal-o, îmbrac-o, ține-i de urît... Uite la ea ce fason de ocrotitoare a orfanilor și neputincioșilor are!

La începutul lui decembrie, după ce toată Muntenia fu ocupată, domnul Calaff primi vestea că Jean era dat dispărut. Laura începu să tremure cînd află și izbucni în plîns.

— Slăbește-mă cu bocetele, strigă domnul Calaff enervat. Tu crezi că „dispărut" înseamnă neapărat mort? Înseamnă și altceva, deșteapto! Și chiar mult mai bine decît îți închipui tu. Nu te teme, frate-tău n-a avut stofă de erou al neamului... un plutonier-major de administrație n-are nici o perspectivă să fie decorat post-portem cu „Virtutea Militară"!

Laura îi ascunse Liei vestea ca să n-o impresioneze și s-o împiedice să-și facă gînduri negre, dar ea nu mai înceta să întoarcă și să răsucească în minte tot felul de posibilități dintre cele mai întunecate și aștepta scrisorile lui Conrad cu aceleași palpitații ca și fiică-sa.

Unicul fiu al lui Haim Schwartz muri pe front în primele luni de război și taică-său nu reuși să-și mai vină în fire și să se smulgă din apatia adîncă

în care căzuse. Era un băiat slăbuț, timid și cuminte, pe care toată lumea îl lua peste picior, fiindcă-i simțea dezarmat. Muri în luptele de pe Jiu în urma unei răni la cap, după ce se chinuise îngrozitor două zile, așa povestea un camarad al lui, care adusese vestea la fabrică.

— Nu mai e bun de nimic Haim ăsta, spunea domnul Calaff nemulțumit. Toată viața a fost un mototol, dar acuma... Noroc că nu-i de lucru, însă oricum... mutra asta de înmormîntare...

Scrisorile lui Conrad veneau regulat și trădau o stare de spirit excelentă. Nu dădeau amănunte și nu vorbeau despre viitoarele deplasări ale depozitului, dar povesteau întîmplări de fiecare zi și ele se asemănau cu întîmplările din viața oricărui civil în război. Uneori, vreun soldat venit în permisie sau în delegație le aducea cîte un pachet care îi umplea pe toți din casă de bucurie și gratitudine. Erau săculețe de făină sau de zahăr, puțin ceai, carne afumată. Cum hrana familiei se compunea în special din fasole și linte, bunătățile trimise de Conrad erau niște trufandale rare, ce se găseau în cantitate foarte mică, chiar și în casele bogătașilor. Nici domnul Calaff, care avea provizii serioase în cămară, nu-și mai permitea să bea ceai de două ori pe zi și se mulțumea cu cîte o singură linguriță rasă de zahăr la fiecare pahar. Lia era mîndră de bărbatul ei, și se grăbea de fiecare dată să-i ducă soacră-si partea sa. Mergea de trei ori pe săptămînă s-o vadă, chiar cînd era frig și noroi, chiar cînd începu să ningă și adevărata iarnă, iarna teribilă a lui '917, se așternu peste oraș. La fiecare 1 ale lunii îi ducea o sută de lei, adică jumătate de leafă, pe care potrivit legii domnul Calaff o plătea salariaților săi mobilizați.

Vizitele acestea erau scurte; nu aveau să-și spună mare lucru. Doamna Klar o primea fără exclamații de bucurie, accepta zahărul sau făina fără protestări sau mulțumiri emoționate, adesea le refuza, declarînd că nu duce lipsă de nimic, și se așeza cu ea în sufra-

geria curată, cu tavanul jos și mobilă demodată. Vorbeau despre Conrad, doamna Klar îi dădea veşti despre Theodor, plecat şi el cu regimentul lui, dar nu pomenea nimic despre Leon care rămăsese la Brăila, deci dincolo, în partea ocupată. Dora era bine, sănătoasă, îngrijea de copil. După acest schimb de informaţii tăceau, tăceau îndelung, penibil, obositor. Lia stătea pe ghimpi şi se uita pe furiş la ceas pîndind să treacă timpul cuvenit unei vizite decente şi să poată pleca. Soacră-sa n-o reţinea niciodată şi nu-i spunea să mai vie. O săruta liniştită pe frunte, o conducea pînă la poartă şi rămînea cîteva clipe în prag, răspunzînd cu o uşoară clătinare a capului la zîmbetele şi bezelele ei, care se socotea obligată să întoarcă de cîteva ori privirea spre ea, ştiind că o urmăreşte cu ochii.

Conrad veni pe neaşteptate într-o permisie de trei zile. Era sănătos şi bine dispus. Povesti despre debandada şi zăpăceala care domnea peste tot, despre lipsuri, despre proasta îngrijire a răniţilor, despre cinismul cu care superiorii se înfruptau din provizii în timp ce trupa flămînzea. Se spunea că în unele părţi izbucnise tifosul exantematic, dar el nu se lovise încă de buclucul ăsta, pe la ei toată lumea era sănătoasă, nu făcea nici o treabă şi era convinsă că va scăpa aşa pînă la sfîrşitul războiului. Avea camarazi simpatici, cu care se înţelegea foarte bine şi care, dîndu-şi seama de priceperea lui, îl lăsau în pace să facă ce vrea şi nu-l sîcîiau cu fleacuri. La început avusese dificultăţi cu un sublocotenent cam antisemit —oho! desigur, erau destui antisemiţi în armată şi învăţase cam greu să stea „drepţi" şi să răcnească: „să trăiţi!" în faţa unui ofiţer, care-l chema nepăsător: „mă jidane, ia fă-te-ncoa!" — dar acuma se împăcau de minune. Domnului sublocotenent îi plăcea o anumită ţuică de pere şi de cînd îl dibuise Conrad şi-i dădea la momentul oportun cîteva păhărele, erau cei mai buni prieteni. Nu, nu trebuiau să-şi facă nici o grijă în privinţa lui, ştia el să se

descurce şi timpul trecea aşa de repede! De altfel se vorbea tot mai insistent despre o retragere masivă în Rusia — cîte vagoane speciale, încărcate cu bagajele personalităţilor politice şi ale ofiţerilor superiori, văzuse cu ochii lui îndreptîndu-se spre Prut! — şi atunci chiar că nu-l mai durea nici capul.

Dan îl întrebă dacă în armata rusă spiritul revoluţionar era aşa de puternic cum se spunea. Da, auzise şi el vorbindu-se, dar nu avusese prilejul să-şi dea seama; pe de altă parte ştia că ruşii erau bine aprovizionaţi, că aveau de toate, că dădeau şi alor noştri zahăr şi ceai, prin urmare nu credea să fie ceva serios. Totdeauna se zicea că ruşii sînt în pragul revoluţiei, dar se mai şi exagera, evident. Poate, după război... Mişcări populare erau de aşteptat, peste tot, cine ştie ce avea să se aleagă de toate tronurile astea putrede şi anacronice?

Klar plecă, dar veşti de la el soseau mai departe regulat. În mai le scrise pentru prima dată din Odesa, entuziasmat şi uimit de frumuseţea şi de bogăţia ei. Era în străinătate, stilul lui căpăta un fel de eleganţă şi un aer de independenţă plină de însufleţire pe care nu-l avusese încă. Vorbea de depozitele imense de mărfuri din port, de averile marilor negustori şi de afacerile colosale pe care le făceau înainte de război şi în frazele lui se simţea nostalgia, nerăbdarea, o energie în clocot. Lia citea fiecare rînd cu mîndrie şi inima i se umplea de speranţă.

— Să se termine numai războiul ăsta afurisit, îi spunea ea maică-si. O să vedeţi atunci cine e Conrad şi cît de departe o să ajungă.

Hilda rămase în tot timpul războiului la bunici. Căuta să-i intre bătrînului în voie şi cu toate că nu reuşea totdeauna — domnul Calaff nu putea s-o sufere — era mulţumită de viaţa care o ducea. Îi plăcea să pozeze în *„la jeune fille de la maison"* [1] să conducă menajul, dînd directive servitoarelor în

[1] În limba franceză: domnişoara casei (n.r.).

locul bunicii, din ce în ce mai absentă și mai inertă în fotoliul ei și să primească dispozițiile bătrînului, chiar cînd erau formulate pe un ton violent și brutal. Uneori avea de comunicat cîte ceva chiriașilor și atunci străbătea curtea cu aere de castelană și le vorbea din vîrful buzelor, ca unor vasali. De cîteva ori îi făcu din proprie inițiativă observații Rittei Nathan pentru că băiețașul ei se juca în curte, încercînd să smulgă cîte o piatră din jurul căreia îndepărtase pămîntul cu lopățica.

Pentru prima dată, infirmitatea ei o deranja mai puțin. Chiriașii nu o remarcau, ori se făceau că nu o remarcă și în orice caz o considerau ca un amănunt cu totul neimportant. Principala ei calitate era aceea de nepoată a lui Emil Calaff care-și ținea chiriașii din scurt, și le insufla o teamă religioasă. În apartamentul ocupat altă dată de Mélanie locuia acum o familie cu patru fete dintre care cele două mai mari erau cam de vîrsta Hildei, dar nici una din ele nu încercase să intre în intimitatea domnișoarei Farg. Cînd bulgarii bombardau de dincolo de Dunăre, toată lumea se aduna în beciul imens care se întindea sub întreaga curte, dar domnul Calaff cu soția și cu nepoata lui formau un grup izolat, tăcut și trufaș, care nu încuraja nici o apropiere. De două ori niște obuze rătăcite căzuseră în stradă și explodaseră cu zgomot mare; expresia feței domnului Calaff rămăsese neschimbată, nevastă-sa nu se trezise din eterna ei somnolență și Hilda tăcuse și ea, semeață și neînfricoșată, sigură că prezența bunicului era cea mai indiscutabilă garanție că nimănui dintre cei refugiați în beci nu i se putea întîmpla nimic.

Nu o supăra așa de mult infirmitatea ei. Sus, în mahala, la bariera Traian, derbedeii își băteau joc de ea și-i imitau mersul cu răutate. În pantoful ortopedic punea o talonetă groasă de plută și dedesubt mai îngrămădea niște nasturi speciali care-i ridicau atît de mult călcîiul, încît laba piciorului

călca aproape vertical. Cu timpul, piciorul pierduse orice siguranță și echilibrul lui devenise foarte incert. Cînd se simțea privită, cînd observa că cineva o privește cu ironie, cu milă sau curiozitate, se zăpăcea și-și dădea silința să meargă degajat ori să grăbească pasul. De cele mai multe ori, tocmai atunci glezna i se răsucea pe neașteptate și Hilda cădea, se întindea pe spate sau pe o coastă și nu se putea ridica decît cu ajutorul cuiva. Dar sus, în mahala, unde derbedeii făceau haz de nenorocirea ei, era un membru al familiei Farg, fiica Laurei și a lui Albert pe care domnul Calaff îi teroriza și îi chinuia în văzul tuturor, pe cînd aici era nepoata stăpînului, reprezentanta lui și chiriașii îi zîmbeau și o salutau cu politețe și considerație.

Nu se măritase încă, dar nu era o babă, slavă domnului! și nici așa de urîtă, încît să fugă un bărbat de ea. Cîte fete nu se mărită și la treizeci și la treizeci și doi de ani! Nu mai departe Lelia Walt care se căsătorise cu vreo doi-trei ani înainte, la București, și despre care toată lumea spunea că era foarte fericită și că soțul ei o adora. S-au măritat și fete șchioape și gheboase. Marie Nicolescu avea un șold complet ieșit în afară, dar era căsătorită cu un ofițer austriac de familie foarte bună care avea o proprietate în Tirol; înainte de izbucnirea războiului aflase prin Valérie că născuse o fetiță.

De altfel era război, nu se gîndea nimeni la nuntă; mulți logodnici amînaseră căsătoria pînă la încheierea păcii și în timp ce tinerii plecau pe front fetele se înscriau la Crucea Roșie și îngrijeau de răniți. Asta i-ar fi plăcut și Hildei, toate doamnele și domnișoarele din societatea bună se agitau pe la spitale, organizau ceaiuri și serate în folosul răniților. Din scrisorile Valeriei Rîmniceanu, care se refugiase cu tatăl ei la Iași și era foarte activă în acest domeniu, își dădea seama cît de interesantă și de plăcută putea fi viața chiar în timp de

război. Da, nici Valérie nu se măritase, deşi ai fi zis că nimic n-ar fi împiedicat-o să facă o căsătorie strălucită. Anumite firi mai nobile, mai deosebite, mai pretenţioase, nu se pot împăca aşa de uşor cu orice situaţie, şi nu pot accepta să aibă alături indiferent ce individ, mărginit sau vulgar. E preferabil să aştepţi, sau... sau chiar să nu te căsătoreşti de loc, decît să te cobori şi să renunţi la stima familiei şi a prietenilor. Lia, de pildă... Abia după război, cînd toate vor intra în normal, va vedea ea ce a făcut şi va avea prilejul să regrete şi să se ruşineze.

Dan nu apucă să-şi pregătească examenele de clasa a VIII-a în particular pentru primăvara lui 1917. Nici în toamnă nu se înscrise la şcoală, fiindcă, de fapt, situaţia nu se schimbase. Pe Ionică nu-l mai văzu. Îşi scriau destul de des, dar Ionică nu-i vorbea niciodată cu seriozitate de boala lui şi cînd, după o tăcere mai îndelungată, primi drept răspuns la una din scrisorile lui presante vestea morţii prietenului, rămase uluit. În anii din urmă se dezobişnuise să fie singur şi ştia că are cu cine să comunice, cu cine să discute despre cărţi şi despre viaţă. Ionică era mai mare decît el şi Dan îi accepta influenţa cu recunoştinţă. Chiar şi în ultimele luni, de cînd nu se mai văzuseră, schimbul de scrisori dintre ei, deşi nu le permitea o sinceritate totală, era reconfortant şi ajunsese pentru el un fel de suport care-l ajuta să închidă ochii şi să treacă peste lipsurile şi meschinăriile de fiecare zi, fără să sufere prea mult. Moartea lui Ionică îl lăsa din nou singur, singur de tot, înspăimîntător de singur şi-l despărţea de Badalan şi de oamenii pe care-i cunoscuse acolo. Nu mergea la şcoală, nu vedea pe nimeni, nu avea nimic de citit. Păzea fabrica din porunca bunicului şi o seconda pe maică-sa, care trebuia să evite şi să înlăture pericolul încartiruirilor.

Pe la bariera oraşului se scurgeau veşnic trupe: armată romînească, armată rusească; oamenii erau încartiruiţi în tot oraşul şi nu exista zi să nu se oprească ostaşi în faţa porţii şi clopotul să nu răsune cu putere în toată curtea şi în fabrica pustie.

(— Nu vreau să văd picior de soldat la mine, ai înţeles? spusese domnul Calaff. Descurcă-te cum ştii, dar vai de tine dacă găsesc pe cineva în curte.)

Laura se îngălbenea, îşi arunca în grabă şalul în jurul gîtului, îi striga Liei să se încuie la ea în cameră şi ieşea singură să înfrunte pe sergenţii, plutonierii sau sublocotenenţii nerăbdători să-şi înghesuie oamenii pe unde s-ar nimeri, ca să scape de grijă. La început ieşea şi Dan cu ea, pe urmă însă Laura îl opri s-o mai însoţească: băgase de seamă că singură, ca femeie, reuşea mai uşor să impresioneze şi să convingă. Căpătă foarte repede o mare experienţă a oamenilor şi învăţă cum să vorbească cu fiecare. Plîngea, se ruga, vorbea de bărbatul ei bolnav în pat, jura că fabrica e o construcţie veche, care stă să se dărîme şi că în orice clipă se putea întîmpla o mare nenorocire, în care ar fi putut pieri multe suflete. La nevoie strecura cîţiva lei în mîna celor mai colţoşi şi trupa pleca mai departe. Avu ocazia să audă multe înjurături şi ameninţări, şi o dată, un plutonier beat mort îi puse mîna în piept şi o zgudui zdravăn. Ea, însă, nu se speria şi îndată ce vedea că primejdia trecuse, se înseninа şi-şi făcea bucuroasă socoteala că scăpase iar de furia bătrînului.

Totuşi, domnul Calaff nu se declara niciodată mulţumit de ceea ce găsea la fabrică. Îl sîcîia şi neputinţa lui Albert, care continua să stea mai mult în pat, avea nevoie de medicamente costisitoare şi de regim alimentar special. Doctorii spuneau că imediat ce va fi cu putinţă va trebui să se interneze din nou pentru o lună sau chiar mai mult şi că o altă intervenţie nu era exclusă. Dom-

nul Calaff nu putea suferi oamenii bolnavi și gîndul că Albert lua mai departe leafa fără să facă nici o treabă îl exaspera. Cînd venea la fabrică rămînea de obicei toată ziua și noaptea dormea în camera fetelor. Spre sfîrșitul anului 1917, Laura rătăci într-o zi cheia cu care se descuia lacătul ușii din sala cazanelor și cînd i-o ceru taică-său, fu nevoită să-i recunoască lipsa. Era un lacăt complicat și o cheie specială, care nu se procurau cu ușurință; un singur meșter în Galați se pricepea să construiască ceva asemănător. Domnul Calaff făcu un scandal cumplit, hotărî că lacătul trebui schimbat numaidecît și că Laura avea să suporte cheltuiala. Era vorba de vreo douăzeci de lei, poate chiar mai mult, dar cu toate că în bugetul ei acești bani însemnau o sumă serioasă, Laura nu protestă și făgădui să înlocuiască lacătul pînă la vizita viitoare a domnului Calaff.

Aflînd ce se petrecuse, Dan fu cuprins de o ură sălbatică împotriva bunicului. Simțea în el puterea și voința de a provoca o scenă înspăimîntătoare, în cursul căreia să urle, să insulte, să-l scuipe și să-l calce în picioare pe ticălosul acela bătrîn, pe fiara aceea care o distrugea pe maică-sa, îi măcina nervii, o îndobitocea. De nenumărate ori pînă atunci se întîmplaseră lucruri și mai grave între ei, chiar el asistase la acte de cruzime cinică și tăcuse, tăcuse ca toți ceilalți fiindcă se temea și el, fiindcă știa că va fi înfrînt și că nu numai el, dar toți ai lui vor avea de suferit din cauza unei eventuale tentative de revoltă. De data asta nu mai voia să tacă, avea să vorbească, să-i arate că și el știe să răcnească, să-l învețe minte... orice s-ar întîmpla, orice...

Domnul Calaff bea seara un ceai cu pesmeți în odaia fetelor, unde se retrăgea de la ora cinci, mai ales iarna, cînd întunericul se lăsa repede și-l împiedica să se mai învîrtească prin ateliere și prin curte. Rămînea singur și făcea sau verifica soco-

teli. Dan nu-şi găsi astîmpăr toată ziua. Pe măsură ce se apropia clipa cînd hotărîse să bată în uşă şi să intre în odaie la bunicul, agitaţia lui creştea şi o dată cu ea, teama că nu va fi la înălţime, că se va lăsa intimidat, că se va muia. La masă abia se atinse de mîncare, nu vorbi cu nimeni şi nu ridică ochii din farfurie ca să nu-şi încrucişeze privirea cu a bătrînului.

Seara, la ora şase, bătu în uşă şi intră în cameră fără să audă dacă i se încuviinţase ori nu. Domnul Calaff era aşezat în faţa mesei, cu registrele şi călimara înaintea lui.

— Bună seara, spuse Dan maşinal.

Bătrînul îl privi pe deasupra ochelarilor — era o mişcare pe care o adoptase de puţină vreme şi care dovedea o uşoară delăsare şi un fel de distracţie ce-i fuseseră pînă atunci străine — încruntă sprîncenele şi vru să zică ceva, dar nepotu-său nu-i dădu răgaz.

— Am venit să te rog (Dan evită să-i spună „bunicule") să n-o laşi pe mama să plătească lacătul. Face destul pentru fabrică şi...

— Ce vrei? Domnul Calaff îşi scoase ochelarii şi-l privi cu stupoare. Pentru ce ai venit?

— Să n-o laşi pe mama să plătească lacătul... Dan vru să ridice tonul, dar era îngrozitor de răguşit (cînd putuse răci aşa?) şi tremura, tremura. Din leafa asta de mizerie... munceşte ca un cîine, toată viaţa a muncit...

— Eşti nebun? răcni domnul Calaff. Secătură! Idiotule! Ieşi afară că...

— N-am să ies. Eşti un exploatator, un vampir, urlă Dan cu ochi de nebun. Ţi-ai exploatat fiica, exploatezi pe toată lumea... Şi doseşti marfă, doseşti marfă... N-ai voie... lasă că ştiu eu... Am să te denunţ, ai să vezi... Să te aresteze şi să te împuşte...

— Afarăăă!... ieşi... nemernicule! Domnul Calaff azvîrli călimara în direcţia lui Dan, dar nu-l nimeri.

Călimara de bronz căzu greoaie la pămînt și cerneala se risipi în toate părțile.

— Afară din casa mea! Asta-i casa mea, măgarule! Ai să dormi la noapte afară în frig, ca un cîine, ca un cîine...

Dan petrecu noaptea în atelierul de tîmplărie, învelit în păturile și cuverturile pe care i le aduse Lia pe furiș. Nu închise ochii și a doua zi dimineață, alături de maică-sa care plîngea și-și frîngea mîinile desperată, ceru bunicului în genunchi iertare și-i sărută de cîteva ori degetele reci și neîndurătoare.

CAPITOLUL VIII

Klar fu demobilizat și se întoarse acasă cu puțin după încheierea armistițiului. Peste cîteva zile se înfățișă domnului Calaff și-l întrebă dacă n-ar vrea să stea de vorbă cu el. Voia să sondeze terenul ca să-și dea seama ce intenție are bătrînul în privința lui, pentru ca, dacă nu-i oferea ceva interesant, să-l anunțe că pleacă din fabrică. La Iași, după ce se întorsese din Odesa, se întîlnise cu Wald și avusese prilejul să discute mai mult cu el. Se înțelegeau foarte bine, erau amîndoi tineri și plini de visuri ambițioase. Wald îi propuse să lucreze împreună cu capitalul său, lipsindu-se de banii lui Klar, pe care acesta îi băgase în ruble Kerenski. Era ispititor, sosirea păcii deschidea posibilități colosale, mai ales unui port ca Galații. Amîndoi voiau să se ocupe de coloniale — Wald nu era lipsit de oarecare experiență în această ramură — dar cum la început aveau să se izbească de o lipsă totală de marfă, erau hotărîți să cumpere și să vîndă orice.

Domnul Calaff nu se arăta grăbit să reînceapă lucrul. N-avea material — zicea el — Haim Schwartz murise, Stoicof se apucase de băutură. Nu era grăbit, voia să aștepte, să vadă cum se desfășurau evenimentele. Klar își dădu seama că bătrînul nu ține să-l aibă lîngă el și se decise să-i vor-

beasca despre combinaţia cu Wald. Se gîndea că dacă era scris că fabrica trebuie să fie o dată a lui, va şti norocul să-l găsească, oriunde ar fi în clipa aceea, dar deocamdată erau tot felul de lucruri interesante de făcut şi el nu voia să scape nici un prilej. Domnul Calaff îl ascultă cu luare-aminte, fără să manifesteze nici surpriză şi nici părere de rău.

— Eşti curajos, dragă Klar, spuse el în cele din urmă cu un zîmbet uşor. Fără capital... Afacerile cu coloniale sînt cele mai riscate şi dacă poţi cîştiga multe parale la ele, poţi pierde şi mai multe. Dar în fine, tot nu pierzi banii dumitale... afară doar dacă nu pui şi mărcile la bătaie, adăugă el şi zîmbetul i se accentuă, devenind ironic. Mai ai şi cele zece mii de lei, pe care sper că ai să le accepţi în sfîrşit.

— Mulţumesc, am să le iau, desigur, răspunse Klar uşor enervat de ironia din glasul bătrînului. Am şi ceva ruble Kerenski, care s-ar putea să mă ajute în curînd...

— Ruble Kerenski? domnul Calaff ridică nedumerit din sprîncene. Mda, se poate... Eşti curajos, poate prea curajos, ţi-am mai spus-o. Nu mă amestec în treburile dumitale, dar mă mir că ai putut să te aventurezi şi să te încurci cu moneda unor haimanale...

— Haimanale sînt ceilalţi, îl întrerupse Klar cu vioiciune. Aştia sînt nişte oameni serioşi, toată lumea îi sprijină. Doar nu vă închipuiţi că ţarismul va veni din nou la putere.

— Haimanale sînt şi unii şi alţii, spuse domnul Calaff şi-şi răsfiră mustaţa între arătător şi degetul cel mare al mîinii drepte. În orice caz, eu îţi urez mult noroc şi pe cît de curînd... capitalul dumitale.

Klar îi mulţumi distrat. Urmări mişcarea mîinii domnului Calaff şi văzu că tremura. Da, tremura; şi cealaltă... Cum nu observase pînă acum? Îmbă-

trînise, îmbătrînise în cei doi ani de cînd plecase de lîngă el. Domnul Calaff îi surprinse privirea şi încruntă din sprîncene. Se ridică de pe scaun arătîndu-i că socotea convorbirea încheiată şi-şi luă rămas bun de la el, cu răceală.

Wald găsi în port o magazie mare pe care i-o cedă un grec bătrîn doritor să se întoarcă în patrie, angajă un funcţionar şi un hamal şi mobilă sumar încăperea îngustă servind drept birou şi despărţită de restul magaziei printr-un perete jumătate de lemn, jumătate de geamuri. La începutul primăverii erau gata, dar marfă nu aveau încă. Într-o dimineaţă, în timp ce se plimba gînditor şi fără treabă pe malul Dunării, Klar remarcă un vaporaş sub pavilion grec, care părea proaspăt sosit în port. În ajun nu-l văzuse, de asta era sigur. Se opri şi-l privi cu atenţie. Alături de el, tot cu ochii la vapor, doi domni — nu erau gălăţeni, şi de asta era sigur — vorbeau greceşte. Unul din ei, scund şi gras, cu gesturi iuţi şi priviri vioaie, îl observă pe Klar şi după o scurtă ezitare i se adresă în franceză :

— Vă rog să mă scuzaţi că vă acostez, domnule, dar probabil că sînteţi gălăţean... Noi venim de departe, am picat acum cîteva ceasuri şi am avea nevoie de oarecare informaţii...

— Cu cea mai mare plăcere, vă stau la dispoziţie, spuse Klar amabil şi deveni mai atent.

— Vedeţi... cum să vă spun... Îmi închipui că la dumneavoastră e lipsă de o serie de articole şi că dacă vi s-ar oferi, s-ar vinde cu uşurinţă şi cu un profit serios. Noi sosim din Salonic, vaporul e al nostru... Avem coloniale mai ales şi ceva chimicale şi am dori să intrăm în legătură cu o firmă serioasă, care...

— Dar putem sta de vorbă, domnii mei, v-am spus doar că sînt la dispoziţia dumneavoastră. Ochii lui Klar străluceau şi surîsul lui era ispititor. Am şi eu o firmă aici în port... Ne înjghebăm şi noi cum

putem, ce să facem? Cred că aţi nimerit bine şi dacă aţi vrea să vă daţi osteneala... Biroul e aici, aproape.

Vaporul fusese încărcat de o firmă din Salonic care datora o sumă mare de bani unei bănci din Pireu şi nu era în stare să plătească. Un reprezentant al firmei şi un reprezentant al băncii plecaseră cu marfa, hotărîţi să oprească într-un port şi să rămînă pînă la desfacerea ei. Aduceau cafea, ceai, stafide, orez, materii colorante. Klar şi Wald ascultau şi nu le venea să creadă. Cei doi luară informaţii asupra lor, dar nu erau prea exigenţi şi nu aveau pretenţii prea mari. Wald fusese funcţionar şi asociat într-o firmă mare, despre Klar se ştiau numai lucruri frumoase; de altfel energia şi îndrăzneala lor plăcuse străinilor, care preferau să lucreze cu oameni tineri, întreprinzători şi fără prejudecăţi, decît cu nişte babalîci care se mişcau încet şi aveau tot felul de tabieturi.

Hîrtiile şi formalităţile nu le luară prea mult timp. Nevoia de marfă era mare şi autorităţile acordau tot ce li se cerea, cu ochii închişi. Cei doi tovarăşi începură să desfacă marfa. Preţurile pe care le reclamau erau acceptate fără discuţie şi graba cumpărătorilor se arăta atît de mare, încît, uluiţi, încurajaţi şi fericiţi le urcau mereu, simţind că pînă la reglementarea viitoarelor transporturi şi la restabilirea unei pieţi normale erau stăpîni pe situaţie şi că trebuiau deci să profite.

Lia era în culmea bucuriei. Îşi făcu un taieur, cîteva rochii şi nişte pălării după ultima modă. Venea aproape în fiecare zi la fabrică sau mergea în oraş, la bunici, şi de fiecare dată aducea din bunătăţile pe care Conrad le vindea la preţuri mari. Hilda primea pachetele cu indiferenţă şi le lăsa pe masă fără să le deschidă, dar după ce pleca soră-sa se repezea asupra lor, îşi umplea o farfurie adîncă cu stafide sau migdale pe care o lua la ea în odaie şi mesteca toată ziua din ele. Laura îi

vorbi de cîteva ori lui taică-său despre succesele lui Klar, dar domnul Calaff clătina sceptic din cap:

— Nu-mi place, nu-mi place. Astea nu sînt afaceri sănătoase, astea sînt jocuri de noroc. Te întîlnești cu niște oameni străini pe stradă, nu știi cine sînt, n-ai auzit niciodată de ei... poate sînt niște escroci, niște găinari... Și gata, te înțelegi numaidecît cu ei... Poți să cîștigi, dar dacă pierzi? Și cînd prinzi gust de afaceri din astea, te deprinzi cu ele, nu-ți mai plac celelalte sigure, așezate... Și apoi ușurința cu care bagă bani în toate prostiile și nepăsarea cu care îi pierde... Auzi! mărci germane, ruble Kerenski! Unde sînt acum banii aceia? A lucrat la mine atîția ani de zile, asta a învățat el la mine? Asta?

Cînd lucrurile începură să se normalizeze, primiră vești de la Jean. Era o scrisoare misterioasă care nu spunea mare lucru dar îi informa că autorul ei se afla la București și aștepta cu nerăbdare să se întoarcă acasă... Nu cerea bani, ceea ce era foarte important, ba chiar dădea a înțelege lui taică-său că se descurcă foarte bine și nu are nevoie de ajutorul nimănui. Spunea că o vedea zilnic pe Lotte, că banii depuși pe vremuri la bancă pentru ea erau pe sfîrșite, că domnișoara Finkels o îngrijea mai departe, dar că starea sănătății ei, despre care promitea să vorbească pe larg cînd se va întoarce la Galați, impunea un tratament serios sub o permanentă supraveghere medicală, sau chiar o nouă internare.

Nu trecu mult și într-o bună dimineață, fără să telegrafieze ori să se anunțe prin alt mijloc, Jean pică în mijlocul familiei. Arăta foarte bine, purta un costum nou, bine croit și-și lăsase mustață. Avea hîrtii eliberate — zicea el — de autoritățile de ocupație germane, care certificau că fusese internat în lagăr. Familia acceptă explicațiile lui, foarte laconice de altfel, și nimeni nu-i puse întrebări

suplimentare, nici chiar cînd din povestirile şi descrierile lui aflară cu toţii cum se trăia în Bucureştiul ocupat, ce chirii se plăteau şi chiar ce chirie plătise el, Jean, pentru un apartament în care locuise cu Lotte şi cu domnişoara Finkels şi care nu părea să fi avut nimic comun cu lagărul pomenit în patalamaua oficială. Numai domnul Calaff află adevărul, numai lui îi povesti cum nimerindu-se cu regimentul la Focşani în clipa intrării nemţilor, se lăsase convins de unchiul Rabitz să rămînă în partea ocupată, cum plecase în maşina unui ofiţer neamţ la Bucureşti, unde intrînd în legătură cu Jacques Heller începuse să lucreze cu el şi cum ajunsese să cîştige o mie şi chiar o mie cinci sute de lei pe lună, într-o perioadă în care se puteau face afaceri de aur şi foarte „corecte", susţinea el. Se întorcea cu un capital interesant, cu experienţă şi mai ales cu o anumită siguranţă în el, care-i displăcea numai în parte lui taică-său.

Domnul Calaff fu singurul care află adevărul şi în privinţa lui Lotte. Jean închiriase un apartament comun pentru ei doi şi domnişoara Finkels, dar mărturisi că nu dădea pe acasă decît seara, la culcare, fiindcă nu putea suporta scenele oribile ce se petreceau zilnic între Lotte şi îngrijitoarea ei. Domnişoara Finkels era o fată bătrînă isterică, rea şi fără nici o milă pentru un bolnav. O bătea pe Lotte, o trăgea de păr şi cînd voia să plece în oraş, o lega de pat, ca să fie sigură că nu fuge sau că nu sparge ceva în odaie. Lotte avea crize din ce în ce mai dese şi foarte violente, Jean nu luase nici o măsură fiindcă nu se pricepea şi nu ştia ce are de făcut, însă, după părerea lui şi a vecinilor exasperaţi de urletele veşnice care ajungeau pînă la ei, lucrurile nu mai puteau merge aşa. Cele două femei se urau cu patimă una pe alta, se luau la bătaie dintr-o nimica, şi nu era exclus ca într-o zi să se întîmple o nenorocire.

Era concludent. Domnul Calaff admise că sosise momentul să intervină şi plecă la Bucureşti, unde mai avea de aranjat şi alte treburi.

Dan îşi dăduse în particular examenele de clasa a VIII-a şi apoi bacalaureatul înainte de terminarea războiului; totuşi, nu se înscrise imediat la universitate. Rămase încă un an acasă, aşteptînd restabilirea definitivă a lui taică-său şi dînd lecţii ca să strîngă ceva bani pentru început. De altfel, în ţară şi mai ales la Bucureşti, situaţia era destul de tulbure. Manifestaţiile antisemite, acuzînd cu insistenţă pe evrei de pactizare cu inamicul, se înmulţeau şi Dan se gîndea la Jean şi la rudele din Bucureşti care făcuseră afaceri frumoase sub ocupaţia germană şi se simţea dezorientat şi confuz. Suferea, n-avea cu cine sta de vorbă ca să se limpezească, iar de golul pe care îl lăsase în viaţa lui moartea lui Ionică, îşi dădea abia acum seama. El l-ar fi liniştit, el l-ar fi ajutat să-şi explice, să înţeleagă...

La Bucureşti mai erau demonstraţii de stradă, greve, represalii sălbatice. Şi apoi ce însemna revoluţia aceea din Rusia, a doua revoluţie, despre care nu ştia nimic în afară de ce spuneau ziarele şi despre care ai lui vorbeau rar, cu dispreţ şi cu nepăsare. Prin Galaţi treceau trupe străine, trupele intervenţiei, nişte senegalezi făceau instrucţie într-o cazarmă din apropiere, prin cîrciumi soldaţii greci se luau la harţă cu francezii. Revoluţie era şi în Ungaria, revoluţia duduia surd în toată Europa. Dan se gîndea tot mai des că zilele capitalismului, că zilele bunicului şi ale fabricii erau numărate, dar nu îndrăznea să-şi facă planuri şi trăia zbuciumat, nerăbdător şi izolat zilele acelea tulburi şi trepidante în care oamenii trebuiau să înveţe din nou alfabetul simplu al păcii.

Domnul Calaff plecă în vară la Călimăneşti şi cîteva zile după întoarcere familia află stupefiată că

voia să vîndă fabrica. Intenționa să se ocupe numai de hîrtie de acum înainte, spunea el. Depozitul era chiar în curte, nu trebuia să se plimbe zilnic pînă la bariera Traian. Jos, în pivnița depozitului, cinci-șase fete vor prepara mai departe lesivă, care nu cerea investiții și se vindea ca pîinea caldă.

— M-am săturat de investiții și de bătaie de cap, îi explica el lui Klar cu un zîmbet de bună dispoziție, văzînd că acesta își ascundea cu greu perplexitatea și dezamăgirea. Eu n-am fost niciodată un aventurier, mi-au plăcut cîștigurile solide și sigure. Nu știu ce o să se întîmple mai tîrziu, dar afacerile de astăzi nu-mi plac. Toate lepădăturile ajung bogătași... oameni cu patru clase primare se pomenesc peste noapte mari fabricanți, mîine se vor ruina... Nu-mi plac mie poveștile astea. Și apoi timpul lumînărilor a trecut, nu mai au nici un haz...

Mîinile lui împreunate pe masă tremurau. Klar le vedea și-și spunea că bunicul Liei a îmbătrînit, că nu mai avea curaj și putere pentru afaceri mari, că se teme de ele. „De ce nu m-a lăsat pe mine ? se întreba el. În doi ani de zile ar fi avut o uzină..."

Laura nu știa ce să creadă. Domnul Calaff nu-i spusese ce avea de gînd să facă pentru ei și ea nu îndrăznea să-l întrebe. Nu era să-i lase pe drumuri, își repeta ea, ca să-și dea curaj. Tocmai acum... Hilda avea douăzeci și opt de ani. Dan abia își începea studiile. Nu putea să-l trimită în străinătate, dar măcar la București...

Și Dan își dădea seama de amenințarea ce plutea asupra lor, dar era neputincios. Ce să facă el ? Medicina era o muncă grea și de lungă durată, în primii trei ani nu era chip să cîștige ceva. Hilda trebuia să se mărite... Ce tristă și meschină era viața lor ! Și bestia asta bătrînă pe care nimic nu putea s-o zdruncine și nimic nu putea s-o înduplece !

Domnul Calaff vîndu fabrica imediat. Pe fiica și ginerele lui îi preda noului proprietar așa după cum îi preda mașinile și cazanele. Laura nu crîcni,

dar cîteva săptămîni mai tîrziu veni plîngînd la taică-său şi-i povesti că patronul îşi aducea oamenii lui şi-i înştiinţase că de ei nu va avea nevoie. Trebuiau să-şi caute altă slujbă şi să elibereze urgent locuinţa. Domnul Calaff se înfurie.

— Ce să fac eu cu voi? zbieră el. Tot pe capul meu veniţi şi acuma? tot nu mă lăsaţi dracului să respir? Ai o fiică măritată, de ce nu te duci la ea, de ce vii la mine?

În cele din urmă hotărî totuşi, să-i aducă în casă. Le dădu cele trei odăi dinspre stradă şi sufrageria mică unde să ia mesele. Restul păstra pentru el, pentru nevastă-sa şi pentru Jean. Laura avea să-i conducă menajul, să se ocupe de chiriaşi, de reparaţiile casei, de oamenii care lucrau la lesivă şi Albert trebuia să ţină registrele deocamdată, pînă îşi va găsi undeva o slujbă ca să aducă şi el un ban în menaj. O parte din mobilă fu vîndută: de salon şi de salonaş nu mai era nevoie, familia nu mai făcea recepţii fiindcă seria nunţilor şi a logodnelor se sfîrşise. Dacă Jean se va însura vreodată ceremonia se va serba în casa socrilor lui, iar pentru Hilda nu era nevoie de prea multe fasoane, doar nu se aştepta la un prinţ din basme.

Dan plecă în toamnă la Bucureşti, cu inima strînsă. Nu cunoştea oraşul, n-avea bani, pe la rudele bogate nu voia să se ducă. Ai lui rămîneau la Galaţi în aceeaşi dependenţă şi sub aceeaşi apăsare ca şi pînă atunci. În sufletul lui era umilinţă, durere şi revoltă; pentru încredere şi speranţă nu se mai găsea decît un spaţiu redus.

Silvia scrisese îndată ce legăturile poştale deveniră practicabile. Era o scrisoare de vreo zece pagini, plină de exclamaţii de bucurie sau de indignare şi de nesfîrşite detalii privitoare la viaţa din Lemberg în timpul războiului. Avuseseră necazuri. Doamne cîte necazuri! Un ofiţer rus încartiruit la ei le stricase divanul din odaia de musafiri, un

altul pătase cu cerneală o față de masă de olandă brodată, o servitoare le furase trei prosoape și cinci cămăși nou-nouțe ale lui Dolo. Educația Wandei fusese destul de neglijată la un moment dat, în orice caz de pian se ocupase mai puțin și Silvia se întreba cu ingrijorare dacă va mai putea vreodată să se pună la punct. Nici Dolo nu putuse „lucra" cu aceeași regularitate ca înainte, doi dintre laboranți și un farmacist fuseseră mobilizați și el, bietul, nu se mai mișcase din farmacie. Cumnatul lor, Henryk Bielanski, avea tensiunea ridicată și îngrijirea în timpul războiului era o mizerie. Ce grozav era războiul! Cine și-ar fi închipuit că atîta lume avea să se prăpădească ori să rămînă pe drumuri? Și zilele acelea teribile, cînd orașul trecuse dintr-o mînă într-alta. Asta nu se putea zugrăvi în scris, le va povesti ea pe larg totul cînd se vor revedea; abia aștepta momentul întîlnirii cu familia ei scumpă de care fusese despărțită atîta vreme. Vorbea apoi de Polonia nouă și liberă, de Mickiewicz și de Kosciusko și se declara mîndră de a avea o patrie mare și respectată de vecini. Esențialul îl lăsa pentru sfîrșit și anunța că fusese aleasă în delegația doamnelor evreice care trebuiau să prezinte omagii și felicitări mareșalului Pilsudski. Silvia era foarte agitată în vederea acestei zile mari și, bineînțeles, frîntă de oboseală: alerga din magazin în magazin și de la croitor la croitor ca să găsească stofe, mătăsuri, pantofi, mănuși și celelalte accesorii, fiindcă nimic din ce i se oferea nu i se părea acceptabil. Războiul era o pacoste, aducea numai nenorociri și lăsa numai lipsuri în urmă.

Domnul Calaff nu avu răbdare să citească scrisoarea pînă la sfîrșit, dar adăugă o pagină afectuoasă la răspunsul Laurei. Îl interesa mai mult reluarea corespondenței cu Marta și cu Paul și observa cu atenție scăderea cursului coroanei austriace.

În sfîrșit sosi și prima scrisoare din Viena. Marta făcea o serie de considerații generale și foarte vagi

asupra ultimilor ani de cînd evenimentele o împiedicaseră să mai comunice cu iubiții ei părinți, cu fratele și surorile ei, îi asigura că fusese tot timpul cu gîndul la ei și că urmărise cu o neliniște chinuitoare mersul operațiilor militare pe frontul din Romînia. Spera că la Galați erau cu toții împreună, că scumpul și veneratul ei tată veghea ca de obicei, cu înțelepciunea și mărinimia lui asupra tuturor, că erau sănătoși și nu fuseseră loviți în nici un fel de greutățile războiului. Paul scria două pagini emoționante, îi declara domnului Calaff că el, care rămăsese orfan de copil și nu avusese fericirea să cunoască dragostea și afecțiunea unui tată adevărat se învățase să vadă în socrul lui un părinte și să-l iubească așa cum știa că trebuie iubit un părinte. După moartea mamei lui, continua el pe același ton duios și plîngăreț, sentimentele i se accentuaseră și în ultima vreme, numai gîndul la cei din Galați îi umplea ochii de lacrimi. Și Alexandru scria; și el își iubea familia din Romînia, își adora bunicii și-și invidia colegii care-i vorbeau despre bunicii, despre unchii și despre mătușile lor cu care locuiau în aceeași țară și în același oraș.

Domnul Calaff citi scrisoarea cuvînt cu cuvînt, fără s-o comenteze. Jean o citi și el, reciti cele două pagini ale lui Paul și clătină din cap aiurit. Numai Laura îndrăzni să spună:

— Vai de mine, tată dragă, ce o fi cu ei? Parcă am un fel de presimțire... să nu li se întîmple și lor ceva.

Domnul Calaff nu adăugă decît cinci rînduri la scrisoarea Laurei, exprimîndu-și speranța că sînt toți trei sănătoși și bine dispuși și mulțumindu-le pentru afecțiunea ce-i purtau.

Mai trecu un timp și scrisorile din Viena deveniră tot mai dese, mai calde și mai respectuoase. Marta și Paul se interesau de fiecare membru din familie, cereau amănunte despre sănătatea lui Albert, o felicitau pe Lia pentru succesele soțului ei și se bucurau că Dan și-a ales un studiu atît de

frumos și de plin de viitor ca medicina. Domnul Calaff răspundea rar și rezervat și nu pierdea din vedere degringolada irezistibilă a coroanei austriace. Într-o zi, poșta aduse din Viena o scrisoare voluminoasă, mult mai voluminoasă decît cele de pînă atunci. Domnul Calaff nu o deschise numaidecît; o cîntări întîi în mînă, examină timbrele, o puse deoparte și o privi un timp cu un aer de cruzime, de triumf și de dispreț. Scrisoarea era un apel desperat la bunătatea și îndurarea sa, semnat pe rînd de fiica, de ginerele și de nepotul lui. Karst era ruinat. Băgase toți banii în rente de stat! La Viena era mizerie și foamete. Prietenii și cunoscuții lor erau într-o situație tot atît de precară ca și ei și nu le puteau fi de nici un folos. „E vorba de viața noastră, tată dragă — scria Paul — de viața copilului nostru căruia nu-i putem asigura hrana zilnică. Nu mai avem nimic și în dezastrul din jurul nostru nu ne putem face nici un fel de planuri, nu vedem nici o perspectivă. Singura noastră speranță e în bunătatea și în generozitatea dumitale și singurul meu regret e că n-am ascultat de sfaturile dumitale, că n-am luat exemplu de la dumneata și nu te-am ascultat orbește. Iartă-mă, scumpul și înțelegătorul meu tată, îți făgăduiesc să nu-ți ies din cuvînt niciodată de acum înainte și să mă rog neîncetat bunului dumnezeu pentru sănătatea și prosperitatea dumitale. Dorim să ne întoarcem în țară și să trăim cu toții laolaltă, împreună cu scumpii noștri Jean, Laura, Albert și copii lor. Nimic nu ne va mai putea despărți de aci înainte și nimic nu va putea tulbura armonia dintre noi."

Scrisoarea continua pe același ton pe multe pagini, iar domnul Calaff le citi metodic, pe toate, fără să sară un rînd. Laura își plînse toate lacrimile și-l imploră pe taică-său să răspundă favorabil și urgent celor din Viena. Bătrînul se răsti la ea și o pofti să nu-și bage nasul unde nu-i fierbe oala!

— N-am nici un zor, doar nu dau turcii... spuse el. Nu i-am trimis eu la Viena.

Domnul Calaff făcea tot felul de socoteli și se întreba dacă Paul vînduse sau avea de gînd să vîndă bijuteriile. Doamna Ritter murise înainte de plecarea lui la Viena și cum briliantele le avea din prima căsătorie, Paul le moștenise pe toate, ca fiu unic al răposatului Karst. Împreună cu ceea ce primise Marta în cursul anilor ele alcătuiau o valoare foarte mare și cîntăreau greu în buzunarele ginerelui său. Scrisoarea nu pomenea un cuvînt despre asta și domnul Calaff bănuia că Paul preferă să nu discute capitolul bijuterii cu cei din Galați.

Trecuse mai bine de o săptămînă de la primirea scrisorii și bătrînul nu se hotărîse încă să răspundă, cînd într-o dimineață o trăsură încărcată cu bagaje se opri în fața porții și Hilda văzu pe fereastra care da spre stradă pe Marta, pe Paul și pe Alexandru coborînd din trăsură.

— Mamă — strigă ea dînd buzna în dormitorul părinților — au venit... poftim! Ți i-ai dorit atîta că ți s-a împlinit dorința. Acum unde dracu să-i ia o să-i punem și pe ei? Să știi că eu odaia mea n-o dau, bagă-ți asta bine în cap... Dacă ții să faci filantropie culcă-i la dumneata în pat, eu nici nu vreau să știu de ei, bestiile dracului!... Să nu-i văd în ochi...

Laura n-o mai ascultă și aruncîndu-și șalul pe umeri ieși să-și întîmpine sora și cumnatul, care se opriseră în pragul curții, înconjurați de valize și geamantane, neîndrăznind să înainteze. Erau toți slabi și arătau istoviți. Marta îmbătrînise și sub bărbie pielea îi atîrna ofilită și galbenă. Alexandru era un băiețaș cu ten alb de fată, cu profilul impecabil al maică-si și cu buza superioară ușor ridicată în sus, ca într-o strîmbătură de dispreț. Paul nu se schimbase, afară doar că era complet cărunt.

Cele două surori se îmbrățișară plîngînd. Paul îi sărută Laurei mîna, apoi o strînse la piept ca un îndrăgostit.

— Laura dragă — cîrîi el răgușit — slavă domnului. Bine că sîntem acasă... prin cîte am trecut

noi!... Ce face Albert? Ce fac copiii? continuă el plin de solicitudine. Şi tata... Nici nu-mi vine a crede, nu-mi vine a crede că sîntem acasă.

Laura îl sărută pe Alexandru. Nu ştia ce să facă: domnul Calaff trebuia să fie la ora aceea în depozit cu Jean, era imposibil să nu fi văzut, să nu fi auzit... Dar uşa depozitului rămînea închisă — era o zi urîtă şi rece de noiembrie — şi nici Hilda nu se hotăra să apară în curte. Să-i ducă în casă? La ea nu îndrăznea din cauza fiică-si, la taică-său, cu atît mai puţin.

— Veniţi... veniţi în sufrageria mică, spuse ea repede şi încurcată. În casă e încă deranj, ne-am sculat ceva mai tîrziu... şi acolo e mai cald. Mi se pare că tata a plecat în oraş... nu ştiu bine. Am să mă duc îndată să văd...

Birjarul aştepta. Marta se întoarse de cîteva ori neliniştită spre el. Laura scotoci în buzunarul rochiei şi-l plăti aruncînd pe furiş o privire spre fereastra îndărătul căreia era sigură că Hilda pîndeşte, apoi chemă fata în casă şi-i spuse să ia valizele.

Le făcu imediat un ceai şi-i privi îngrozită cum se năpusteau asupra feliilor de pîine cu unt, asupra zahărului. Îi se rupea inima. Mîinile Martei erau bătătorite şi aspre, vîrfurile degetelor umflate, cu pielea crăpată şi înnegrită de curăţitul cartofilor. Nu mai avusese servitoare de aproape un an de zile, spunea ea şi ochii îi erau plini de lacrimi.

Domnul Calaff nu se lăsă convins să vină în casă înainte de ora douăsprezece cînd obişnuia să ia masa. Marta îi sărută mîna tremurînd, Paul se apropie şi el grăbit şi lăcrimînd.

— Lasă mofturile astea, spuse domnul Calaff. Doar nu eşti un băieţaş... Şi pe ăsta — spuse el arătînd spre copil, care i se adresa în germană — încă n-aţi apucat să-l învăţaţi romîneşte? La şcoală ce o să facă? Sau poate că n-are nevoie de şcoală... Dacă o fi deştept ca tat'său...

— Ştie puţin, spuse Marta silindu-se să zîmbească. Şi apoi învaţă aşa de repede! Să vezi numai, tată dragă, ce drăguţ vorbeşte franţuzeşte...

Paul era năduşit şi-şi ştergea mereu ceafa şi fruntea cu o batistă mototolită, de o curăţenie dubioasă. Începu să vorbească despre mizeria din Austria, despre confuziunea şi dezordinea care domnea la Viena. Căuta să se dezvinovăţească : erau nenumărate cazuri asemănătoare, în situaţia lui se găseau oameni serioşi, onorabili...

— Ce-mi pasă mie de alţii ? îl întrerupse socrusău, care-l privise tot timpul cu o scîrbă făţişă. Treaba lor ! Ăia nu vin pe capul meu, pe cînd voi... Nu eu v-am trimis la Viena şi nici nu v-am încuviinţat să vă întoarceţi. Isprăveşte cu miorlăitul, strigă el enervat întorcîndu-se spre Marta care plîngea încet cu mîinile în poală. Cînd deşteptul ăsta te-a cărat la Viena, fiindcă era tare „perspicace" (domnul Calaff imita cîrîiala obraznică şi suficientă a lui Paul) n-ai plîns. Aţi crezut amîndoi că ce fac boierii puteţi face şi voi, că speriaţi Viena cu banii voştri. V-aţi luat după Dragomir Comşa, după Emanoil Vulpache ? Păi ăştia sînt boieri mari, cu moşii, cu case, cu avere peste tot, şi la Viena, şi la Paris, şi la Londra. Te pui cu ei, pîrlitule ? faci pe bogătaşul şi pe urmă vii să-mi ceri mie de mîncare ?

Laura interveni ca să devieze conversaţia şi puse o întrebare lipsită de importanţă, apoi îi aminti domnului Calaff că Jean Garnic se anunţase pentru ora cinci după-masă. Bătrînul păru că se linişteşte, apoi îl întrebă pe Paul ce planuri avea pentru viitorul apropiat. Paul n-avea nici un plan, nu ştia, era gata să accepte orice sugestie, voia să muncească...

— Cred şi eu, spuse domnul Calaff ridicînd din umeri. Îl enerva faptul că nici fiică-sa, nici ginerele lui nu pomeneau un cuvînt despre bijuterii, era convins că se întorseseră cu ele. În definitiv se cheamă că ai umblat la universitate. Sper că mai ştii să deosebeşti apa oxigenată de tinctura de iod. Intră undeva, la o farmacie !

— Da, da, și eu m-am gîndit, spuse Paul și-și plecă fruntea abătut. Desigur, altfel din ce o să trăim...

— Și căutați-vă casă, continuă bătrînul cu grosolănie. Aici nu-i loc și pentru voi, destul ne-am înghesuit și așa.

— Desigur, dar... deocamdată... Paul era dezumflat de tot. Pînă o să găsim...

— Pînă o să găsiți, pînă o să găsiți, bombăni domnul Calaff furios. Unde să vă mai pun și pe voi?... Dacă nu mi-ar fi de ce o să spună lumea v-aș trimite la hotel, izbucni el. Ce-i la mine? Han? Să vă dea Laura o odaie pentru o săptămînă-două și să nu mai aud de voi.

— O odaie?... Dă-mi voie, tată dragă... Paul își potrivi ochelarii cu o mînă nesigură. Cum o să stăm toți trei într-o odaie? Alexander e băiat mare... nu-i igienic, nu-i moral...

— Ei, știi că ai haz! Domnul Calaff rîse scurt și disprețuitor. Auzi obrăznicie! Nu-i igienic pentru dumnealui, nu-i moral... Auzi nerușinare! Pînă în cel mult două săptămîni să vă găsiți casă și să nu vă mai prind pe aici... m-ai înțeles? Și caută-ți slujbă sau vinde ce mai ai de vîndut că de la mine nu vezi un ban... m-ai înțeles? De ce mă ții nemîncat? se întoarse el spre Laura. Mi-e foame. Dă-le și lor ceva, continuă el, arătînd peste umăr spre ceilalți. O să mîncați împreună în sufrageria mică. Dacă dumnealor s-au obișnuit cu băcătăria vieneză, să-și gătească separat, treaba lor...

Cîteva zile după sosirea celor din Viena, Ritta Nathan veni la domnul Calaff și-i anunță cu emfază că apartamentul pe care-l ocupase pînă atunci era liber înainte de împlinirea termenului din contract. Își cumpăraseră casă — casa din strada Domnească a bătrînului Sotir Tomescu care pleca la București să locuiască la fiică-sa — și se mutau la 1 decembrie. Domnul Calaff auzise de norocul ce-l lovise peste noapte pe nătărăul acela de Nathan: firma germană la care lucrase pînă în 1916 înțelegea să-l răsplă-

tească regeşte pentru serviciile ce continuase să-i aducă, în limita posibilităţilor, şi în timpul războiului şi-l făcea director al noii sucursale cu un salariu fabulos, plătibil retroactiv pe ultimii trei ani. O felicită pe doamna Nathan şi la stăruinţele înlăcrimate ale Laurei acceptă să dea menajului Karst apartamentul, scutindu-i de chirie pînă la Sfîntul Gheorghe, cînd expira vechiul contract.

Tovărăşia dintre Wald şi Klar mergea atît de bine, încît în curînd un cumnat al lui Wald îşi manifestă dorinţa de a intra şi el în combinaţie, aducînd întreaga zestre a neveste-si. La începutul toamnei lui 1919, Klar plecă pentru prima dată la Constantinopole. Călătoria pe mare, Bosforul, oraşul îl uluiră. Visurile lui se împlineau unul cîte unul, era un om norocos, ce-i trebuia mai mult! Trase la hotel Pera, mîncă la cele mai mari restaurante şi se amestecă fericit în vălmăşagul multicolor de oameni, care umpleau străzile şi vorbeau toate limbile pămîntului.

Drumurile lui la Constantinopole deveniră regulate. Pleca în fiecare lună, cu sau fără nevoi urgente, îşi expedia repede treburile, cumpăra sau angaja marfa şi apoi rătăcea zile întregi pe străzi, sorbindu-le farmecul şi admirîndu-le pitorescul. Acum nu mai era funcţionar la Emil Calaff, era de capul lui; două zile mai devreme sau mai tîrziu... Ce importanţă mai aveau fleacurile astea? Ce importanţă mai aveau cîteva sute de lei, cîteva mii de lei în plus sau în minus?

— Unde se tot plimbă atîta? o întreba domnul Calaff pe Laura. Ceilalţi doi stau frumos la Galaţi şi-şi văd de treabă şi el... are atîta încredere în ei? Să-l aud că are o sută de mii de lei capital la bancă, atunci am să zic că e băiat deştept, dar deocamdată...

Klar se întorcea regulat cu daruri pentru nevastă-sa, pentru maică-sa şi cu mici atenţii pentru restul familiei. O dată îi aduse Liei o vulpe albă, care o bucură atît de mult, încît deşi era iarnă şi vreme

urîtă, o puse peste gulerul de astrahan al paltonului şi plecă glonţ la maică-sa să i-o arate.

— Drăguţă, spuse Hilda, dînd din cap cu bunăvoinţă. Nu-i aceeaşi calitate ca vulpea lui Lotte, dar... merge. S-o porţi sănătoasă !

Se mutară în altă casă. Lia nu era complet satisfăcută, fiindcă strada nu era tocmai în centru. În schimb odăile erau mari, luminoase şi proprietarul, un judecător pensionar, părea un om bine, impozant, deşi cam ursuz. Îşi cumpărară dormitor şi sufragerie. Doamna Klar refuză să se despartă de mobila veche din odaia ei şi continuă să se ocupe de bucătărie. Soacra şi nora nu se înţelegeau întotdeauna, o ostilitate ascunsă zăbovea între ele. Liei nu-i plăcea că soacră-sa făcea toate mîncărurile dulci.

— La noi acasă nu se gătea evreieşte, spunea ea pe un ton tăios, fără s-o privească. Bucătăresele noastre aveau alte reţete.

Doamna Klar nu răspundea nimic, strîngea buzele şi gătea mai departe cum apucase din bătrîni. Sîmbăta nu făcea treabă şi vineri seara aprindea lumînări la ea în cameră. Lia se enerva şi pleca de acasă de frică să nu vină cineva şi să vadă că are o soacră habotnică, adică de condiţie proastă. O scotea din sărite şi faptul că mama lui Conrad nu părea să recunoască superioritatea familiei din care se trăgea ea, că nu-i arăta nici un fel de consideraţie pentru asta şi că faţă de părinţii şi de sora ei păstra o rezervă rece şi demnă, semănînd foarte bine cu indiferenţa. I se plînse lui Conrad de cîteva ori, dar nu căpătă satisfacţia pe care o aştepta. Conrad nu se amesteca între ele, căuta să le împace pe amîndouă şi rezolva totul cu cîte o glumă sau o sărutare.

Nu aveau nici un fel de societate şi asta începea s-o supere. Wald şi cumnatul lui cu soţiile le făcură cîteva vizite şi-i invitară la rîndul lor, după trecerea intervalului cuvenit. Legară un început de prietenie şi cu nişte greci din port, cu care lucra Conrad, dar soţiile lor vorbeau prost romîneşte şi numai una

dintre ele știa franțuzește, așa că întîlnirile lor se desfășurau în condiții destul de anevoioase. Părinții, Hilda, Marta și Paul cu Alexandru veniră și ei, dar atmosfera fu tot timpul dezagreabilă, mai ales că Lia avea conștiința încărcată : pe Theodor și pe Dora nu se putuse hotărî să-i cheme, deși Theodor își deschisese recent un magazin propriu de instrumente muzicale care mergea foarte bine și Dora se lăsase de croitorie.

Lia rămase însărcinată și născu în zorii unei dimineți încinse de iulie, după o zi și o noapte de chinuri. Mama, soacră-sa, doctorul și moașa nu se mișcară de lîngă ea. Conrad aștepta cu nerăbdare ora la care știa că se deschid birourile oficiului stării civile și plecă, mîndru și fericit, să-și anunțe fetița.

Lia adormise istovită. În odaie era liniște. Cele două bunici, de o parte și de alta a leagănului, vegheau în tăcere somnul copilului. Doamna Klar ridică ochii spre Laura și o observă o clipă, fără simpatie. „N-are un fir de păr alb, își spuse ea. Ce a știut femeia asta de necazuri, de nevoi ?... A muncit la taică-său în fabrică. S-a prăpădit !..."

Laura privea fetița. Avea un cap lunguieț și turtit ca un dovleac, fără pic de păr în creștet și fața verde pămîntie. „Ce urîtă e !" gîndi ea și oftă adînc. Apoi ridică fruntea spre doamna Klar și șopti cu un zîmbet slab :

— Să fie sănătoasă... și fericită, adăugă ea moale.

T. 1956

Responsabil de carte: D. Masilu
Tehnoredactor: A. Crişan
Corector: V. Vasiliu

Dat la cules 07.07.56. Bun de tipar 07.09.56. Tiraj 14.000+1.100 ex. Hîrtie semi velină mată de 65 gr. m. p. Ft. 840×1080/32 Coli ed. 21,23. Coli de tipar 14. Ediţia I. comanda 2099. A. nr. 02228. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—31.

Tiparul executat sub com. nr. 968 la Intrep. Poligrafică nr. 4, Calea Şerban Vodă 133. Bucureşti — R. P. R.

IULIA SOARE

Familia Calaff

ROMAN